

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

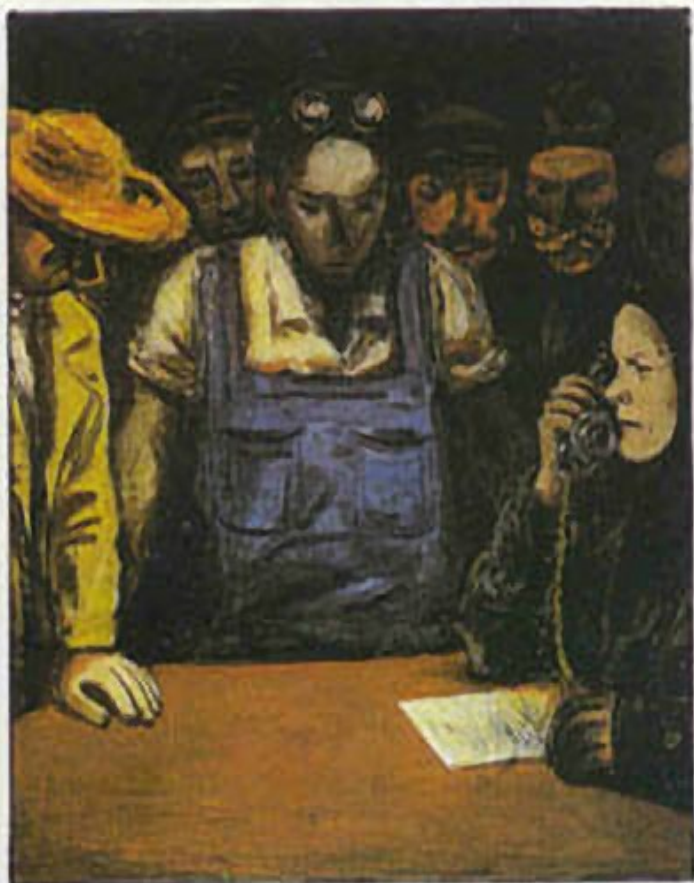
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ÇERNİŞEVSKİ

NASILYAPMALI?

İKİNCİ CİLT

ROMAN **oda** YAYINLARI

NASIL YAPMALI ?

İKİNCİ CİLT

ISBN - 975 - 385. 262 - 2 (TK No)
ISBN - 975 - 385. 264 - 9 (2'nci CİLT)

DİZGİ: DENİZ DİZGİ TEL: 527 49 51
BASKI: Umut Matbaa ve Kağıtçılık Ltd. Şti.

1. Baskı Eylül 1999

ÇERNİŞEVKI

Türkçe :
CELAL ÖNER

NASIL YAPMALI ?

2. CİLT

XIX

Vera Pavlovna'nın üçüncü düşü

Vera Pavlovna bir düş görüyor.

Çay sonu, canımın içiyle dereden tepeden konuştuktan sonra odasına çekilip uzanıyor. Uyumak için değil, henüz erken, daha saat sekiz buçuk. Hayır, soyunmuyor bile. Yalnız uzanıp eline bir kitap alıyor. Yumuşacık yatağında okuyor, ama kitaba bakarken gözleri ağırlaşıyor, kitap eliyle birlikte iniyor ve Vera Pavlovna, düşünmeye başlıyor: Bana ne oluyor böyle? Son zamanlarda niçin canım sıkılıyor? Yoksa sıkılmıyor da bana mı öyle gibi geliyor? Yok canım, bu, can sıkıntısı değildir, yalnız operaya gidecektim de, bu kaba adam Kirsanov, bilet almaya geç kalmış. Bozio konserlerinde saat on birde iki rublelik bilet bulunmadığını bilmiyor sanki. Elbette suç onun değil, sabahın beşine dek çalışıyormuş, söylemediği halde en azından beşe kadar çalışmış, ve sabahlamış masa başında. Ama gene de bu onun suçu. Yok canım, ben bundan böyle canımın içine bilet almasını söyleyeceğim ve operaya da yalnız onunla gideceğim. Canımın içi, ne yapıp edip bilet bulur her zaman, şimdiye değin beni yarı yolda koydu mu hiç? Benimle hep seve seve operaya gider, çünkü o benim canımın içidir. Şu Kirsanov yüzünden La Traviata'yı kaçırdım, ne kötü, ne kötü! Her akşam opera olsaydı her akşam giderdim doğrusu, nasıl bir opera olursa olsun, en kötüsü bile, yeter ki başrolü Bozio oynasın. Bozio gibi bir sesim olsa, herhalde bütün gün arya söylerdim. Onunla bir tanışsam? Ama nasıl? Şu topçu teğmeni Tamberlique'le dostmuş, acaba bu tanışmayı o sağlar mı benim için? Yok canım, olmaz. Gülünç durum. Bozio'yla tanışıp da ne yapacağım? Be-

nim için arya mı söyleyecek? Nerede! Sesini korumalı o.

'Bu Bozio, Rusçayı ne zaman öğrendi? Nasıl da güzel seslendiriyor. Ama sözler ne gülünç! Bu sıradan dizeleri de nereden aramış bulmuş? Canım, herhalde benim Fransızca'yı öğrendiğim gramer kitabı gibi bir kitaptan öğrenmiş olmalı. Bu sıradan dizeler, orada virgül ve noktanın nasıl kullanıldığını göstermek için örnek alınmıştır. Ne aptal şey, gramer kitabında örnek diye şiir de kullanılır mı? Hiç olmazsa bu kadar sıradan, bayağı bir dize olmasa. Ama şiiri, dizeyi boş ver, sesini dinlemek gerek, nasıl da söylüyor:

Mutlu anlara

Ger ağını

Ver sevdaya

Gençlik çağını ()*

Vurgusu yanlış olduğu zaman şu 'gençlik çağını' ne kadar gülünç oluyor. Ama ah o sesi! O duygu! Sesi eskisine göre şimdi çok daha güzel, şaşılacak gibi. Nasıl oldu da bu denli olgunlaştı sesi? A... aa... onunla nasıl tanışacağımı düşünürken, şimdi ziyaretime kendisi geldi. İsteğimi nasıl da sezmış?

«Sen beni çoktandır çağırıyordun!» diyor Bozio ve hem de Rusça konuşuyor.

«Ben mi seni çağırıyordum, Bozio? Ben seni tanımıyorum ki, tanışmadan nasıl çağırabilirdim? Ama seni gördüğüme çok, çok sevindim.»

Vera Pavlovna, karyolanın önündeki tül perdeyi aralıyor, Bozio'ya elini uzatmak istiyor, ama ünlü şarkıcı bir kahkaha koyveriyor. Yalnız... bu Bozio değil, Rigoletto'da, Çingene rolündeki de-Mélique değil mi bu? Tuhaf şey kahkahanın şakraklığı de-Mélique'nindir ama sesi Bozio'nun. Kadın koşup perdenin arkasına saklanıyor. Ne yazık, bu tül perde şimdi artisti örtüyor. Hem bu perde de nereden çıkmış eskiden yoktu.

(*) Puşkin'in bir şiirinden

«Sana niçin geldiğimi biliyor musun?» Ve de-Mérique gibi gülüyor, ama kendisi Bozio'dur.

«Kimsin sen? Sen de-Mérique değilsin, değil mi?»

«Değilim.»

«Sen Bozio'sun, öyle mi?»

Ama ünlü şarkıcı gülmeyi sürdürüyor.

«Canım, hele dur, öğrenirsin. Şimdi beni sana getiren işle ilgilenelim. Senin anı defterini okumak istiyorum ben.»

Vera Pavlovna, bakıyor: Şaşıyor için, karyolasının yanındaki küçük komodinde bir defter duruyor. Defterin üstünde 'V.L.'nin anı defteri' yazılı. Bu defter nereden gelmiş buraya?

Verä Pavlovna, alıp defteri açıyor. Defter onun eliyle, onun el yazısıyla yazılmış. Ama ne zaman?

«Oku, son sayfadan başla!» diyor Bozio.

Vera Pavlovna, okuyor: 'Gene sık sık yalnız kalıyorum, akşamlar geçmek bilmiyor. Ama zararı yok alıştım.'

«Hepsi bu mu?» diyor Bozio.

«Hepsi bu.»

«Hayır, sen atlıyorsun.»

«Ama burada başka bir şey yazılı değil.»

«Yok canım, beni aldatmayasın!» diyor konuk. «Ya bunlar nedir?» Tül perdenin arkasından bir el uzanıyor. Bu ne görkemli el böyle! Hayır, bu görkemli el Bozio'nun eli değildir. Perdeyi aralamadan nasıl da uzanıyor Veroçka'ya doğru.

Yeni konuğun eli sayfaya dokunuyor. Elinin altından o âna kadar orada yazılı olmayan satırlar görünmeye başlıyor.

«Oku!..» diyor Vera Pavlovna'nın konuğu.

Vera Pavlovna'nın yüreği burkuluyor, henüz bu sayfalara bakmamıştır. Orada nelerin yazılı olduğunu bilmiyor, ama nedense yüreği burkuluyor. Hayır bu satırları okumak istemiyor. Ama konuğu:

«Oku!..» diye buyuruyor.

Vera Pavlovna, okuyor: 'Hayır, yalnız olduğum için şimdi

çok sıkılıyorum. Ben eskiden yalnızlıktan sıkıntı duymazdım. Peki, şimdi niçin sıkılıyorum?’

«Sayfayı geri çevir!...» diyor konuk.

Vera Pavlovna, çeviriyor. ‘Bu yılın yazı.’ Tuhaf şey, düşünüyor Vera Pavlovna, ‘kimse anı defterini böyle yazmaz; 1855 yılı ayın kaçı olduğu, örneğin haziran ya da temmuz ve tarihi yazılar. Burada ‘Bu yılın yazı’ yazılıdır, anı defterleri böyle tutulmaz ki? ‘Bu yılın yaz mevsimi her zamanki gibi yazlığa gidiyoruz. Adalara. Bu kez canımın içi de bizimle birlikte. Buna çok seviniyorum. Aa, öyleyse bu ağustos ayı olacak. Dur bakalım, tarihi de neydi? Ağustosun on ikisi mi, on beşi mi? Tamam, on beş ağustos. Hani bizim gezintimiz. Sonradan zavallı canımın içi hastalanmıştı da... Düşünüyor Vera Pavlovna.

«Hepsi bu mu?»

«Hepsi bu.»

«Hayır, sen hepsini okumuyorsun. Bunlar ne?» diyor konuk, gene perde aralanmadan görkemli bir el uzanıyor, gene sayfaya dokunuyor, gene sayfada yeni yeni satırlar beliriyor ve Vera Pavlovna, gene, istemediği halde yeni şeyler okuyor:

‘Canımın içi niçin bize sık sık katılmıyor acaba?’

«Bir sayfa daha çevir!» diyor konuk.

‘Canımın içinin işi çok. Hep benim için çalışıyor o, hep benim için yoruluyor.’ Al sana yanıtı. Vera Pavlovna, sevinerek düşünüyor.

«Bir sayfa daha çevir!»

‘Bu öğrenciler ne kadar da dürüst ve soylu insanlar. Canımın içini ne kadar da sayıyorlar. Ben, onlarla ne çok neşeleniyorum. Onlar benim kardeşlerim gibidir, içten ve yalın.’

«Hepsi bu mu?»

«Hepsi bu.»

«Hayır okumaya devam et!» Ve gene, el uzanıyor, sayfaları çeviriyor, yeni yeni satırlar belirtmeye başlıyor ve gene hiç istemeden okuyor bu yeni satırları.

'On altı ağustos.' Tamam, diyor Vera Pavlovna kendi kendine. Bugün gezintimizin ertesi günü olacak. On beş ağustos değil miydi bizim adalara gittiğimiz gün? 'Canımın içi, bu gezintimiz boyunca hep Rahmetov'la konuştu ya da şakacıktan dedikleri gibi 'Rigorist'le ve onun öbür arkadaşlarıyla. Yanımda on beş dakika bile kalmadı.' Yalan diye düşündü Vera Pavlovna, herhalde yarım saat, dahası, bilmiyorum, yarım saatten uzun kalmıştı. Eğer kayıkta yan yana oturduğumuz süre sayılmayacaksa... On yedi ağustos. Akşam geç vakitlere dek öğrenciler bizdeydi, oturduk. Ah, bildim, bu canımın içi hastalanmadan önceki gün olacak. 'Canımın içi bütün akşam onlarla konuştu. Bütün vaktini onlara veriyor... bana değil, bana az vakit ayırıyor. Bütün gün her dakika da çalışmıyor ya? Bunu kendisi de söylüyor: İnsan dinlenmeden çalışmıyor, diyor. Sık sık dinlendiğini, uzanıp dinlenmek için bir şeyler düşündüğünü kendisi anlatıyor. O halde niçin yalnız kalıp düşünmüyor, düşündüklerini niçin benimle düşünmüyor?'

«Bir sayfa daha çevir!»

'Bu yılın temmuz ayı. Ve canımın içi hastalanmadan önce geçen yılın her ayı. Geçen yıl da aynı. Daha önceki yıl da aynı. Beş gün önce öğrenciler bizdeydi. Dün gene geldiler. Onlarla türlü oyunlar oynadık, eğlendik, ben de çok neşeliydim, yarın ya da öbür gün gene gelirler ve gene eğleniriz.'

«Hepsi bu mu?»

«Hepsi bu.»

«Hayır, okumaya devam et bakalım!» Gene o el uzanıyor, sayfaları çeviriyor, gene elin altında yeni yeni sayfalar belirliyor ve Vera Pavlovna, istemeye istemeye okuyor.

'Yılbaşından beri geçen zaman, özellikle güz sonundan beri. Ben yanılıyor muyum yoksa, bu öğrenciler eskiden geldiklerinde seviniyordum. Ama hepsi buydu. Şimdi de sık sık şunlar aklıma geliyor: İyi güzel, ama bunlar çocukça oyunlardır, bunlar beni uzunca zaman eğlendirecek, yaşlanacağım zaman da neşeyle onları seyredeceğim, hani artık kocayıp

da oynayamayacağım zaman. O zaman bana çocukluğumu anımsatan oyunları hazla seyredeceğim. Ama ben daha şimdiden bu öğrencilere, küçük kardeşlerim gözıyla bakıyorum. Ben ciddi düşüncelerden, doğru dürüst çalışmaktan sonra dinlenirken, her zaman da Veročka olmak istemem. Ben Vera Pavlovna'yım artık, zaman zaman Veročka gibi eğlenmek iyi hoş, ama canım, bu kadar da sık olmaz ki. Vera Pavlovna öyle eğlence istiyor ki, gene Vera Pavlovna kalabilsin. Bu eğlence ancak insanın kendi yaşantılarıyla olanaklı.'

«Çevir, çevir, birkaç sayfa daha çevir, geri çevir!»

'Bugünlerde bir konfeksiyon atölyesi açıyorum ve Juli'ye siparişlerle ilgili görüşmeye gittim. Canımın içi, beni almaya geldi. Juli, bizi, öğle yemeğine de alıyordu. Bize şampanya çıkardı, iki kadeh de bana içirdi. Onunla şarkılar söyledik, bağıştık, çağırdık, güreştik. Çok eğlendik, canımın içi, bakıp gülüyordu.'

«Hepsi bu mu?» diyor konuk ve gene elinin altında yeni yeni satırlar beliriyor ve gene Vera Pavlovna, istemediği halde okuyor:

'Canımın içi, yalnızca bakıp gülüyordu. Peki bizim neşemize niçin katılmıyordu? Öylece daha da fazla eğlenirdik. Bizim oyunlarımıza katılmak ayıp mıydı, yoksa bunu beceremez miydi? Hayır, ayıp değildi ve isteseydi elbette becerirdi. Ama karakteri öyle. O yalnız kimseye engel olmak istemiyor, yalnız peki diyor ve kendi kendine seviniyor. Hepsi bu.'

«Çevir, çevir sayfaları!»

'Bugün canımın içiyle evleneli beri ilk kez annemlere gittik. Evlenmeden önce üzerimde bu denli ağır baskısı olan bu eski yaşamı görmek, bana çok, çok zor geldi. Canımın içi, beni ne kadar korkunç bir yaşamdan çekip kurtardı! Gece korkunç bir düş gördüm. Sözde annem nankörlüğümü başıma kakıyor ve bana gerçekleri açıklıyor ve bu gerçekler öylesine korkunçtu ki, ben inlemeye başladım (uykumda). Canımın içi, inildememi duymuş, odama girmiş, benim bunlar-

dan hiç haberim yok, ama ben artık düşümde şarkı söylüyordum; çünkü benim sevgilim, perim, güzelim geldi ve beni avuttu. Canımın içi, oda hizmetçisinin görevini yaptı. Çok utandım. Ama o çok olgundur. Yalnız omzumdan öptü beni.'

«Hadi hadi, bütün yazılanlar bu mu? Beni aldatamazsın. Okusana!» Ve gene elinin altında yeni yazılar... Ve Vera Pavlovna, istemediği halde bunları okuyor:

«Ama bu... Tuhaf şey, insan bu kadarına alınmaz mı?»

«Çevir birkaç sayfa daha!»

'Bugün arkadaşım D'yi bulvarda, Novey Most yakınlarında bekliyordum. Orada, yanında eğitmen olarak çalışmak istediğim bayan oturuyor. Ama bayan beni işe almadı. Biz de D.'yle eve döndük, çok üzgündük. Ben de yemekten önce odama kapandım, böyle yaşamaktansa ölmek daha iyidir diye düşünüyordum. Derken öğle yemeğimiz sırasında D., şunları diyor, 'Vera Pavlovna, benim nişanım ve sizin gelecekteki eşiniz onuruna kadeh tokuşturalım!' Ben bu beklenmedik kurtuluşuma öylesine sevindim ki, sevinçten ağlamak için kendimi zor tuttum. Yemekten sonra D.'yle, nasıl yaşayacağımızı uzun uzun konuştuk, düşler kurduk. Onu ne çok seviyorum. Beni bodrumdan kurtarıyor.'

«Hepsini okusana!»

«Tamam. Başka bir şey yok.»

«Dikkatli bak!..» Ve gene konuğun elinin altında yeni satırlar ortaya çıkıyor.

Vera Pavlovna, tüyleri ürpererek:

«Okumak istemiyorum!» diyor. Henüz bu yeni satırların içeriğini doğru dürüst bilmiyor, ama içinde bir kaygı duyuyor.

«Buyurduğum zaman dediğimi yapmak zorundasın. Oku!»

Vera Pavlovna okuyor:

«Peki, acaba bir tek beni bu bodrumdan kurtarıyor diye mi onu sevdim yani? Onu değil ben yalnızca kurtuluşu mu seviyorum?»

«Geri çevir sayfaları! Birinci sayfayı oku!»

‘Doğum günümde yani bugün ilk kez D.’yle konuştum. Onu sevmeye başladım. Şimdiye dek kimse beni böyle avutucu, böyle soylu şeyler söylememiştir. Acınacak her şeye acıyor, yardım edilecek her durumda görev üstleniyor. İnsanlar için mutluluğun olasılığına nasıl da inanıyor, kötü şeylerin, üzgünün yok edileceğinden, yepyeni, aydınlık bir yaşamın bize doğru hızla yaklaştığından nasıl da güvençli. Onun gibi ciddi, okumuş insandan bu güvenceyi öğrendiğim zaman yüreğim nasıl da sevinçle dolup taşıtı. Benim kendi düşündüklerimi böylece doğrulamış olmuyor muydu? Biz, zavallı kadınlardan konuştuğumuz zaman nasıl da iyi yürekli olduğu anlaşılıyordu. Onun gibi bir insanı her kadın sever. Ne kadar da akıllıdır, ne kadar soylu, iyi yüreklidir!’

«Peki, şimdi artık son sayfayı aç!»

«Ama bu sayfayı biraz önce okudum ya...»

«Hayır, bu daha son sayfa değildi. Çevir, çevir, sayfaları!»

«Ama bu sayfada hiçbir şey yazılı değil ki?»

«Okusana! Bak ne denli de çok yazı var sayfada.»

Ve gene elinin dokunmasıyla yeni yeni satırlar beliriyor. Bunlar eskiden orada yoktu.

Vera Pavlovna’nın yüreği buz kesiyor.

«Okumak istemiyorum bunları! Okuyamam!»

«Sana buyuruyorum. Okumak zorundasın.»

«Okumayacağım. Okumayacağım.»

«Peki öyleyse, ben sana okuyayım senin için buraya yazdıklarını. Dinle...»

‘O soylu bir insandır benim kurtarıcımdır. Ama ruh yüceliği yalnız saygıyı, güveni, işbirliği yapma isteğini, dostluğu doğurur ve bu yolda etki eder. Kurtarıcının aldığı ödül ruhsal borçluluk ve bağlılık oluyor. Hepsi bu. Belki de doğa benden çok ateşlidir. Kanı kaydığı zaman, onun beni okşaması yakıcı oluyor. Ama başka bir isteğim var, başka bir özlemim; uzun süren, suskun, okşayıcı bir aşk, tatlı duygular içerisinde-

de, tatlı tatlı kendimden geçmek istiyorum. Benim bu isteği mi biliyor mu o? Bizim isteklerimiz, doğalarımız, huylarımız birbirine denk midir? Biliyorum, o benim için canını esirgezmez. Ben de öyleyim. Ama bunlar yeter mi? Bakalım o yalnız beni düşünerek mi yaşıyor? Ben de yalnız onu mu düşünüyorum? İstedğim bir aşkla mı ona bağlıyım? Ben eskiden, bu suskun, bu okşayıcı tatlı sevginin özlemini çekmiyordum. Hayır, ona karşı olan duygum hiç...'

Vera Pavlovna, öfkeyle defteri konuğun elinden kapıp fırlatıyor.

«Dinlemek istemiyorum bunları! Kötüsün sen! Katı yürekli! Buraya niçin geldin? Seni tanımıyorum, git buradan, uzaklaş!»

Ama konuk içten gelen, tatlı, yumuşak bir gülüşle gülüyor.

«Canım, haklısın. Onu sevmiyorsun sen. Bunları kendi elinle yazmamış mısın?»

«Lanet olası!»

Vera Pavlovna, bu çığlığıyla uyanıyor. Ve yalnızca bir düş gördüğünün bilinciyle daha iyice anlamadan yatağından fırlıyor, koşuyor.

«Benim biriciğim, canımın içi benim! Ne olursun beni sınıksı sar, ne olursun beni koru! Korkunç bir düş gördüm ben!» Ve bunları söylerken kocasına sınıksı sarılıyor. «Canımın içi, ne olursun beni okşa! Ne olursun bana sevecen davran! Beni kollarının arasına al! Beni koru!»

«Kocasını onu kucaklıyor.

«Ama Veroçka, sana ne oluyor böyle? Ama, titriyorsun...» Kocasını onu öpüyor. «Ah, ah, yanakların gözyaşlarından ıslak, alnın soğuk terle kaplı. Olur mu hiç? Buz gibi taş döşemede çıplak ayakla dolaşıyorsun. Gel minik ayaklarını öpeyim de ısınsın biraz.»

«Evet, öp okşa beni! Korkunç bir düş gördüm. Seni sevmiyormuşum.»

«Ama yavrucuğum benden başka kimi sevebilirsin sen?»

«Boş, anlamsız bir düştü bu.»

«Evet, evet seni seviyorum, yalnız beni okşa, öp beni sevgilim, seni seviyorum, seni sevmek istiyorum.»

Kocasına sımsıkı sarılıyor, bütün bedenini ona yaslıyor ve onun da okşanmasıyla yeniden esenlenerek, onu öperek mışıl mışıl uyuyor.

XX

Dimitri Sergeyeviç, bu sabah karısını çay içmeye çağırmıyor. Karısı yanındadır, ona sımsıkı sarılmış, henüz uyuyor. O da karısına bakıp düşünüyor. 'Ne oluyor ona böyle, onu bu kadar ürküten ne, bu düş de ne demek oluyor?'

«Veroçka orada kal, çayı buraya getireyim. Kalkma, minicik kızım benim, dur, her şeyi yatağına getireyim, kalkmadan yüzünü yıkarsın.»

«Evet kalkmayayım, biraz daha uzanayım, burada çok rahatım. Canımın içi, ne kadar da akıllısın, her şeyi biliyorsun, seni ne çok çok sevmeye başladım, seni şimdi daha da çok seviyorum. Bak, yüzümü yıkadım. Şimdi çayımı ver. Ama dur, önce beni kucakla!» Ve Vera Pavlovna, kocasını, kollarının arasından uzun zaman bırakmak istemiyor.

«Ah sevgilim, canımın içi, amma da gülünçmüşüm ben! Doğruca sana koştum! Şimdi Maşa ne diyecek? İyisi mi senin odanda uyuduğumu Maşa'dan saklayalım! Şimdi odamdan giysilerimi, eteğimi getir giyineyim. Sen beni okşa, ne olursun, sevgilim, canım okşa beni, sev beni, ben seni sevmek istiyorum, seni sevmeye susadım ben. Seni şimdiye dek hiç sevmediğim kadar seveceğim!»

Vera Pavlovna'nın odası şimdi boş. Şimdi Vera Pavlovna, artık Maşa'dan saklanmadan kocasının odasına taşınmıştır. 'Ne denli de ince, ne denli de sevecen, benim biriciğim, ben de seni sevmediğimi düşünmeye başlamıştım! Ne akılsız ka-

dinmişim ben!

«Veročka, şimdi gene esenliğe kavuştun, sevgilim. Şimdi anlat bakalım, önceki gün düşünde ne görmüştün sen?»

«Ah, onlar saçma şeylerdi! Beni az sevdiğini, az okşadığını görmüştüm düşümde, sözde sana bunları söylüyordum. Ama şimdi çok iyiyim, esenlendim. Seninle niçin daha önceleri böyle yaşamıyorduk? O zaman bu kötü düşü de görmeyecektim, korkunç kötü bir düşü bu, anımsamak bile istemiyorum.»

«Ama bu düş olmasaydı, seninle şimdiki gibi yaşayamayacaktık hiç.»

«Doğru, bu kötü kadına teşekkür etmeliyim. Ama o kötü değil iyiymiş.»

«O da kim oluyor? Hani şu eski dilberin yanında yeni bir arkadaş daha mı var şimdi?»

«Evet, yeni bir arkadaş. Bir kadın ziyaretime geldi, sesi olağanüstüydü, Bozio'nunkinden daha güzel, ya elleri? Ah, bu ne olağanüstü güzelliği böyle! Onun yalnız elini gördüm ben. Kendisi perdenin arkasında saklanıyordu, düşümde sözde karyolamın yanında perde varmış ve konuğum bu perdenin arkasında saklanıyormuş, bu yüzden de karyolamı terk ettim. Ama ne kadar da güzel elleri varmış onun, bilsen canımın içi! O da bana aşkın ne demek olduğunu öğretiyordu. Ben şimdi, gerçekleri anladım sevgilim. Ne denli de deneyimsiz, aptal, küçük bir kızmışım ben şimdiye dek!»

«Benim minicik sevgilim, benim güzel meleğim, her şeyin kendi zamanı var. Seninle daha önce yaşadığımız zamanlar da aşktı. Şimdiki günlerimiz de aşk. Kimileri bir türlü aşkla yetiniyor, daha başkaları, daha başka aşk arıyorlar. Sen önceleri o türlü aşkla yetiniyormuşsun, şimdi de başka bir sevgi arıyorsun. Sen şimdi kadın oldun, benim sevgilim ve eskiden aradığın şey şimdi gereksinimindir.»

Ve böylece bir hafta, iki hafta geçiyor, Vera Pavlovna, mutluluğuna doyamıyor. Şimdi ancak kocası evde yokken,

ama çalıştığı zamanda, çoğunlukla onun çalışma odasında oturuyor. Ancak kocasının zihninin dağıldığını görünce onu yalnız bırakıyor. Onu rahatsız etmek de neymiş? Ama büyük bir titizlik isteyen işler herkeste fazla olmaz. İşlerin çoğu, dahası bilimsel çalışmalar bile çok kez mekanik olarak yapılıyor. Bunun için çalışma zamanının dörtte üçünü birlikte geçiriyorlar. Yalnız bir şey daha bulgulamak gerekti ve bu da yapıldı. Kocasınınkinden biraz daha ufak bir divan daha alındı Vera Pavlovna için. Ve işte, Vera Pavlovna yemekten sonra kendi divanında keyiflice dinleniyor. Divanın önündeysen kocası oturuyor ve ona sevgiyle bakıyor.

«Sevgilim niçin ellerimi öpüyorsun? Biliyorsun bunu istemiyorum.»

«Ya, seni inciteceğimi düşünemedim, ama ne yapayım, incitmeye devam edeceğim.»

«Ah canımın içi, sen beni ikinci kez kurtarıyorsun. Bir kez beni kötü insanların elinden kurtardın, şimdi de kendi kendimden! Sev beni, okşa beni, benim biricik sevgilim!»

Bir ay geçiyor. Vera Pavlovna, kocasınınkinden küçük olan, geniş, yumuşak divanında dinleniyor, tatlı bir mayışma içinde, kocasının odasında keyif çatıyor. Kocası, divanın kıyısına oturmuştu. O da kocasının boynuna sarıldı, başını da göğsüne dayadı. Ama Vera Pavlovna düşünceye dalıyor. Kocası onu öpüyor, ama düşünceli durumu sürüyor ve neredeyse gözleri yaşla dolacak.

«Veroçka, benim biricğim, niçin dalgınsın böyle?»

Vera Pavlovna, yanıt vermiyor, sessizce ağlıyor. Hayır, biraz sonra gözlerinin yaşını siliyor.

Kocasına açık, sevecenlik dolu bir bakışla bakıyor:

«Hayır, okşama beni, canımın içi! Yeter. Sana teşekkür ediyorum. Bana karşı nasıl da iyi davranıyorsun, ne kadar iyisin sen...»

«İyi mi, Veroçka? Ama nasıl olur, nasıl?»

«Sen iyi bir insansın, benim canımın içi! Hem de çok iyi bir insansın...»

İki gün daha geçiyor. Vera Pavlovna, yemekten sonra gene keyiflice uzanmış dinleniyor. Ama hayır, keyifli değildir şimdi, yalnız uzanmış düşünüyor ve ve şimdi artık kendi odasında, kendi karyolasındadır. Kocasıysa yanında oturuyor; onu kucaklamıştır ve ikisi de derin düşüncelere daldılar.

Kocası Lopuhov, kendi kendine düşünüyor:

‘Canım, bu gerçek bir şey değil, başka bir şeydir. Demek o şey bende eksik.’

Vera Pavlovna da:

‘Ben nankörüm, ne denli nankörüm ben, o ise çok iyi yürekli bir insan.’

İkisinin de düşündükleri bunlar.

«Git sevgilim, odana git, işinden geri kalma; Ya da uzan, dinlen biraz...» Ve bunları kocasını incitmeden, egemen görünmeyen bir tavırla söylemek istiyor; söylemeyi beceriyor da.

«Veroçka beni niçin yanında istemiyorsun? Ben burada da rahatım.»

O da bunları bugünkü açık ve neşeli tavrıyla söylemek istiyor ve bunu da beceriyor.

«Hayır, git, git canım sevgilim. Benim için öyle çok şey yapıyorsun ki, yeter artık dinlenmen gerekir.»

Kocası onu öpüyor, o da düşündüklerini unutuyor ve gene rahat soluk almaya başlıyor. Esleniyor ve eslenince de:

«Sağ ol benim güzel sevgilim,» diyor.

Kirsanov ise mutlu mu mutlu. Bu ne savaşımdı böyle, ama bu kez, kendinden memnun, için için memnun ve bu memnurluk, savaşımının bitmesiyle sona ermeyecek, daha uzun zaman, ömrünün sonuna dek göğsünü ısıtıp duracaktır. Evet, gerçekten yakınlaşmışlardır birbirlerine. Kirsanov, divanda uzanmış sigara içiyor ve şöyle düşünüyor: ‘Namuslu ol, yani hesaplı ol, hesaplarında yanlış yapma, toplam sayıyı unutma hiçbir zaman, toplam sayının bizim sayılarımızdan

hep fazla olacağını aklından çıkarma, yani şunu bil ki senin insan olan doğan büsbütün senin için her türlü tutkundan daha güçlü ve senin için daha önemlidir. Bunun için bu toplamın çıkarını tek yanlı her tutkundan üstün say, tutkuların kimileyin varsın birbiriyle çelişir olsun. Buna kısaca: 'Namuslu ol' denir, o zaman işlerin yürüyecek ve her şey düzelecektir. Bir tek kural, hem de en sıradan olanlardan ve işte al sana bilimlerin bütün sonucunu, al sana yaşamın bütün yasa ve düzeni. Ne mutlu bu sıradan kuralı anlayacak bir kafayla dünyaya gelmiş olanlara! Ve ben de bu yönden mutlu sayılırım. Elbette ben birçok şeyi doğadan çok, kendimi geliştirmeme borçluyum. Ama ileride bu kural, gelişe gelişe, pek sıradan bir töre ve alışkanlık durumuna gelecek, bunu yaşam koşullarının bütünü ve eğitim sağlayacaktır. O zaman benim bugünkü mutluluğumu bütün dünyada yaşayanlar paylaşacak ve herkes kolay yaşayacaktır. Evet, memnunum. Ama onlara uğramam gerek. Üç haftadır kapılarını çalmadım. Buna memnun olmasam da, uğrama zamanı gelmiştir. Artık onların özlemini çekiyorum, onlar için yanıp yakılmasam da. Yarın öbür gün yarım saatliğine uğrayayım. Yoksa bir ay daha mı geçsin aradan? İyi olur. Evet, geri çekilmemi tam anlamıyla başardım. Manevralar bitti. Gözden yittim. Şimdi üç hafta mı, üç ay mı uğramadığımın ayırdına bile varamazlar. Doğrusu, dürüstçe davrandığım insanları böyle uzaktan düşünmek hoş şeydir. İşte büyük utkudan sonra yan gelip yatıyorum.'

Lopuhov'sa iki üç gün sonra, gene ikinci sularında karısının odasına giriyor, Veročka'sını kucaklayıp ayaklarını yerden kesiyor ve kendi odasına taşıyıp divanına yerleştiriyor.

«Burada dinlen, minicik dostum,» diyor ve Veročka'yı seyre doyamıyor. Veročka da gülümseyerek uyuyakalıyor. O ise oturup kitap okuyor. Veročka, kısa bir şekerleme yapıp uyanıyor, gene gözlerini açıyor ve düşünceye dalıyor:

'Odasının bu düzeni de ne, en gerekli şeylerden başka hiçbir süs eşyası yok. Ama hayır, onun da kimi tiryakilikleri

yok değil. İşte, geçen yıl ona armağan ettiğim koca puro kutusu, daha dokunmamıştır ona. Demek kendi zamanını bekliyor bu kutu. Evet, başka da tiryakiliği yok hepsi bu. Bütün lüksü bununla sınırlı. Puro içmekten vazgeçemiyor. Hayır, bir lüks şeyi daha var. Bir yaşlı adamın fotoğrafı. Yaşlı adamın ne denli de soylu bir yüzü var. Tuhaf şey, kinci olmayan yüz çizgileri yanında, gözlerinde ve yüzünün anlatımında ne kadar da fazla araştırmacı zekâ var. Dimitri için bu fotoğrafı buluncaya dek akla kararı seçmişti. Owen(*)'in bu fotoğrafı hiç kimsede yok. Üç mektup yazmıştı o, mektup yazdığı kimse-lerden iki kişi, yaşlı adamı bulamamış, sonunda üçüncüsü bulmayı başarmıştı ve bu önemli fotoğraf ortaya çıkıncaya kadar zavallıya ne kadar de azap çektirmiş olacak. Ama eninde sonunda bu fotoğraf ortaya çıktı, Dimitri de bunu aldığı zaman başı göğe ermişti. Bir de 'kutsal yaşlıdan' (Dimitri yaşlı için böyle diyor.) mektup almıştı. Owen, Dimitri'nin ona anlattıklarından beni tanıyor ve yazısında övüyormuş. Resmim, başka bir lüks daha. Tam altı ay para biriktirdi, iyi bir ressama bu fotoğraf gibi resmi ısmarlayabilmek için. Sonra da bu genç ressamla birlikte ikisi bana az mı azap verdiler? İki resim. Hepsi hepsi bu. Benim odamdakilerden biraz gravür, röprodüksiyon olsa olmaz mıydı? Odamda bu kadar çok çiçek varken, onda tek bir saksı yok. Peki, ben çiçeksiz hiç duramazken, o niçin hiç çiçek aramıyor? Yoksa ben kadın olduğum için mi? Ama ben ne saçma şeyler düşünüyorum! Belki çok ciddi bir bilim adamı olduğundandır. Ama Kirsanov da pek ciddi bir bilim adamı olduğu halde, duvarlarında türlü tablo ve gravür var, çiçekleri de hiç eksik olmuyor.'

'Bana niçin daha fazla vakit ayırınca canı sıkılıyor? Bana isteksiz isteksiz, zoraki vakit ayırıyor. Bu da çok ciddi olduğundan, bilim adamı olduğundan mı? Ama Kirsanov... Hayır canım, hayır canım, o iyi yürekli bir insandır, iyi yürekli, benim için neler yaptı, ne özverilerde bulundu. Benim için seve

(*) Robert Owen: (1771 - 1858) İngiliz ütopyacı sosyalist

seve her şeyi yapmaya hazırdır o. Ben de onu çok seviyorum, ben de onun için her şeyi yapmaya hazırım...'

«Veročka, sevgilim, minicik dostum benim, sen artık uyumuyor musun?»

«Canımın içi, odanda niçin hiç çiçek yok?»

«Aa, doğru! Ama sen buyur yavrucuğum, hemen alayım. Hemen yarın. Nedense aklıma gelmemişti, yani bunun güzel bir şey olacağını düşünmeye vakit bulamamıştım. Ama haklısın, bu çok güzel bir şey olacak.»

«Bak, bir de senden ne isteyeceğim. Odan için gravür al ya da ben kendi paramla alayım sana, çiçek de, röprodüksiyon da...»

«İşte o zaman değerleri kat kat artacak. Ben bu gibi şeyleri öyle de böyle de severim. Ama böyle yaparsan kesinlikle daha çok seveceğim. Ama Veročka sen gene düşünceliydin, yoksa gene mi o düşü görüyordun? Seni bu denli tedirgin eden düşü anlatsana bana bütün ayrıntılarıyla, ne olursun.»

«Sevgilim şimdi onu aklıma bile getiremiyorum. Onu anımsamak bilsen bana ne çok sıkıntı veriyor.»

«Ama Veročka, belki de düşünüy bilmem yararlı olacaktır.»

«Peki öyleyse, hay hay, anlatayım. Düşümde operaya gidemediğim için canımın sıkıldığını gördüm, Bozio'yu düşündüğümü de. Derken ziyaretime önce Bozio sandığım bir kadın geliyor, benden saklanıyor. Sonra üsteleyerek bana anı defterimi okutuyor. Bu anı defterine de birbirimizi ne çok sevdiğimizi yazmışım, ama kadın sayfalara dokundukça, yeni yeni satırlar belirliyordu ve o yazılardan seni hiç sevmediğim anlaşıliyordu.»

«Özür dilerim, miniciğim, bir şey daha sorayım. Düşünde gördüklerinin hepsi bununla mı sınırlı?»

«Hepsi bu, canımın içi, hepsi bu kadar olmasaydı senden saklayacak mıydım yani? Ben sana bunları olduğu gibi anlatmamış mıydım hemen o saatte?»

Ve bunu söylerken Veročka, sesinde o denli sevecenlik,

sevgi, o denli derinden bir içtenlik vardı ki, Lopuhov'un göğsü bir kez duyup bir daha ömrü boyunca mutluluğa kavuşan insanın unutamayacağı bir heyecanla ve sıcaklıkla dolup taşıyordu. Ne yazık ki az, çok çok az evli bir erkek bu duyguyu tanır. Mutlu bir aşkın bütün zevkleri bu heyecanın yanında hiç kalmaz. Bu heyecan ölünceye kadar insanın yüreğini çok kutsal bir gururla, en temiz bir hoşnutlukla doldurur. Vera Pavlovna'nın hafif bir hüznle söylenen bu sözlerinde sitem de vardı, ama sitemin anlamı şuydu: 'Benim canımın içi, sana ne çok güvendiğimi bilmez misin sen, bütün güvenimi kazandığımı bilmez misin? Kadın hep kocasından yüreğinin gizli kıymetlerini saklamak zorundadır. Birbirlerine karşı olan duruşları bunu gerektirir. Ama sen, canımın içi, sen bana karşı öyle davranıyordun ki, senden saklanacak hiçbir şeyim kalmıyordu ve yüreğim kendim için nasıl açıksa, sana karşı da öyle açıktır.' Bu her erkeğin karısına olan en önemli yararlılığıdır. Ama bu olağanüstü ödül, karşıdakinin olağanüstü ahlakıyla hak edilir ancak. Ve bu ödülü kazanan kusursuz bir ruhsal soyluluk sahibi sanabilir kendisini. Demek ki vicdanı tertemizdir ve tertemiz kalacaktır. Demek ki mertliği hep sürecek ve başına ne gelirse gelsin, her deneyimde onu bırakmayacak. Demek ki içi huzur dolu ve kararlı olacak ölünceye dek ve yazgısı ne olursa olsun hemen hemen hiç onun ruh huzuruna egemen olmayacak. Bu büyük onura bir kez değer olduktan sonra, yaşamının son ânına kadar, yaşamdan ne türlü darbeler yerse yesin, üstün insanlık niteliğini hep bilecek ve bununla mutlu olabilecektir. Biz Lopuhov'u artık yeterince tanıyoruz ve biliyoruz ki, o hiç de duygulu, içli bir insan değildir. Ama gene de karısının bu sözleri onu o denli derinden duygulandırdı ki, yüzü sevinçten kızardı.

«Veroçka, benim miniciğim, bana sitem ediyorsun.» Lopuhov'un sesi yaşamında ikinci ve son kez titredi. İlk kez gerçeğin ayırdına vardığından kuşkuya düşmüştü, ama şimdi sesi sevinçten titriyordu. «Sen bana sitem ettin, ama bu site-

min bütün aşk güvencelerinden de değerlidir benim için. Sana sormakla seni küçük düşürdüm, ama ne mutlu bana, ne mutlu ki, bu yakışksız sorum senin bu sitemini gerektirdi! Bak, gözlerim yaşla doldu, çocukluğumdan beri ilk kez ağlıyorum!»

Veroçka'dan gözlerini akşam boyunca ayırmadı ve o akşam Veroçka'nın aklına, böylesine sevecen ve böylesine sevdalı görünmesi için kendi kendine kim bilir ne zor kullandığı hiç gelmemiştir ve bu akşam yaşamının en sevinçli zamanı olmuştu, hiç olmazsa o güne kadar yaşamış olduğu anların en mutlusuydu. Size bunları anlattıktan sonra, geçecek birkaç zaman sonra, yaşamında yalnız bir tek akşamın değil, daha nice gün, ay, yıl bu mutluluğu tadacaktır Veroçka. Ama bu, artık çocuklarının büyüyecekleri zaman, onları mutlu ve mutluluğu hak etmiş birer insan olarak göreceği zaman olacaktır. Ve bu mutluluk kişisel sevinçlerden çok daha üstün olacak. Ve başka her türlü kişisel sevinç, insanı çok kısacık bir an için, geçici bir yükseklığe kaldırıyorsa, böylesi bir yükselişi bu tür sevinç ya da her günkü yaşamın, her günkü düzeyi beliriyor. Ama onun için bütün bunlar şimdi değil, daha gelecektir.

XXI

Ama karısı, kucagında otururken gene daldığı ve Lopuhov onu usulcacık divanına yatırdığı zaman, düşü onu uzun uzun, ciddi ciddi düşündürdü. Onun için sorun onun kendisini sevip sevmemesi değildi. Bu onun bileceği bir şey ve bu konuya kendisi de egemen değildi. Bunda bir şeyi değiştirmeye onun da gücü yetmez. Bu kendiliğinden anlaşılır bir şeydir ve ancak başka düşünülecek bir şey kalmadığı zaman düşünülebilir. Şimdi, anlaşılması gereken şey şuydu: Hangi ilişkiden ötürü, onu sevmediğini sevmeye ya da ondan kuşku duymaya başlamıştı Veroçka?

Bunu uzun uzun düşünmesi ilk kez değildi. Birkaç günden beri biliyordu o, sevgisini kendisi için saklayamayacaktı. Ağır bir yitikti bu, ama elden ne gelir? Karakterini değiştirmek, karısının doğasına uymak elinde olsa, ona beklediği aşkı verebilse, o zaman durum değişecekti elbet. Ama Lopuhov, böyle bir kalkışmanın hiçbir sonuç vermeyeceğini görüyordu. Şuna ya da buna eğilim insanda doğa vergisi olarak yaşamıyorsa, doğal değilse ya da insanın kendi istek ve tasarısına ters yaşam koşullarından ötürü ortaya çıkmışsa, insan şu ya da bu eğilimi yalnız istenciyle yaratamaz. Ve hele bir tutku dayanılmaz bir gönül kayması da olmasa, hiçbir şey gerektiği gibi yapılamaz. Demek ki sorun çözülmüyor. İşte, daha önceki düşündükleri bunlardı. Şimdiyse kendisine ilişkin olan kısmını bitirdikten sonra (yalnız kendini düşünen, bütün bencil insanlar, ancak kendisi üzerine düşünecek bir şeyin kalmadığı zamanda başkalarını düşünmeye koyulur) artık başkasına ilişkin olan sorunları da aklından geçirebilirdi, yani karısının düşündüklerini... Onun için ne yapabilir? Kendisi henüz içindeki duyguların baskısı altında, olup bitenleri değerlendiremiyor, yüreği onun gibi büyük heyecanları henüz yaşamamıştır. Eh, bu da doğaldır. O, ondan dört yaş küçüktür. Gençliğin başında dört yıl epey zaman sayılır. Ve mademki o daha deneyimlidir, onun anlayamadığı şeylerin içinden çıkamaz mı? Düşü ne demek oluyor?

Az zaman sonra Lopuhov, şunları varsaymaya başladı: Düşüncelerinin nedeni, düşünüyü doğuran nedenle ilgili olmalıdır. Düşüne neden olan şeyse kesinlikle onun kendi durumuyla ilgilidir. Operaya gidemediğinden canı sıkılmışmış. Lopuhov, kafasından kendi yaşamını ve onunkini bir bir gözden geçirmeye başladı ve durum gittikçe onun için büsbütün aydınlandı. O, çoğu özgür zamanlarında, Lopuhov gibi tek başına kalıyordu. Sonra bir değişiklik oldu. O hep devingen bir yaşam sürmeye başladı. Şimdiyse gene eski yaşamına döndü. Artık bu dönüşü karşı duygusuz kalamıyor. Bu onun do-

ğasına aykırıdır. Ama yalnız onun doğasına değil, insanların çoğunluğu için durum kaçınılmazdır. Bunda şaşılacak bir yan yok. Demek ki bu gizin çözüm noktası, onun önce Kirsanov'la böylesine dostluk kurması, ve sonra Kirsanov'un onları saklayıp uzaklaşmasıdır. Peki, Kirsanov niçin uzaklaştı? Nedeni apaçık: vakit azlığı, bin bir uğraşısı. Ama dürüst ve gelişmiş, yaşam deneyiminden geçmiş ve böylelikle Lopuhov'un kuramını destekleyen bir insanı hiçbir hile hurdayla aldatmak olanaklı değildir. Kendisi dikkatsizlikten ya da gerçeklere aldırış etmediğinden aldanabilir. Nitekim, Kirsanov ilk kez onlardan uzaklaştığında Lopuhov aldanmıştı. Ve bugün açık açık konuşacak olursa, Kirsanov'un niçin uzaklaşmak istediğini öğrenmekte bir çıkarı yoktu, bunun için de nedenini pek büyük bir hevesle araması da saçmaydı. O zaman dostluk bağlarının kopmasında suçlunun kim olduğunu, (acaba kendisi mi?) öğrenmesi önemliydi. Ama durum açıktı, suçlu elbette kendisi değildi, eh öyleyse, yapılacak, fazla düşünecek bir şey de kalmıyordu. Canım, Kirsanov'un lalası mı, eğitmeni mi ki, her şeyi en azından kendisi kadar bilenleri insanın yaşam yolunu belirlesin, ona göstereyin. Bunun gereği mi vardı? İşin aslına bakılırsa, Kirsanov'la olan ilişkilerinin kendisi için özellikle önemli bir yanı vardı. Sen çok iyi bir insanken, seni sevmemi isterken, hay hay, niçin olmasın, seni sevmek beni memnun eder. Bunu istemiyor musun? Eh, ne yapalım, yazık olmasına yazıktır, ama sana güle güle, dilediğin yere git, bana ne? Dünyada bir enayi ha fazla olmuş ha eksilmiş, ayırdı ne? Ne yapalım, enayi olan birini iyi insan sandım, buna üzülürüm ben, yazıklar olsun. Ama ne yapayım? Başka bir insanın davranış biçiminden çıkarımız yoksa, doğrusunu söylemek gerekirse, davranışları bizi pek de ilgilendirmeyen, biz ciddi sayılan insanlardanız, yalnız bunda iki durum dışarda tutulabilir, ama bunlar da ancak çıkar sözünü, ufak tefek günlük çıkar ve hesaplı davranış anlamında anlayanlar için kural dışı bir şey görünecektir. Birinci durum, insa-

nın davranışları bizim için kuramsal yönden, insanın doğasını bize açıklayan psikolojik olaylar olarak ilginçtir, yani bunlarda akıl ve düşünce çıkarınız varsa. İkinci durumdaysa, bir insanın yazgısı bize bağlıysa, onun davranışlarına karşı ilgisiz kalmakla kendi kendimize karşı bir suç işlemiş olurduk. Öyle ya karşımızdakinin davranışlarında kendi vicdanımız bakımından çıkarımız oluyor. Ama o zamanki Kirsanov'un budalaca davranışlarında, Lopuhov'un bugünkü genel ahlak düzeninin belirtisi olarak henüz öğrenemediği yeni bir şey de yoktu. Ne yaparsın, çok kez namuslu, onurlu, ilke sahibi olanların yalnızca bu genel ahlak düzeninden ileri gelen bayağılığın etkisi altında kalmaları da elbet olanaklı. Yoksa Lopuhov'un, Kirsanov'un yaşamında pek önemli bir rol oynaması, Lopuhov'un aklına bile gelemezdi. Kirsanov, ne diye Lopuhov'un özel özenişine gerek duysun? Demek ki, sevgili dostum, haydi sana güle güle, uğurlar olsun, senin için ne diye daha fazla başımı ağrıtayım? Ama şimdi işler başka. Kirsanov'un davranışları, Lopuhov'un sevdiği bir kadının çıkarıyla ilgili oluyordu. Ve bu ilişkilere karşı dikkatsiz de kalmazdı o. Ve böylece bir olayı iyice tartmak ve nedenlerini anlamak, Lopuhov gibi düşünen bir insan için aynı şey sayılır. Lopuhov'a göre, kuramı sayesinde bir insan yüreğinin bütün devinimlerinin çözümlenmesi ve tanısı olanaklıdır. Ve ne yalan söyleyeyim, ben de onun gibi düşünüyorum. Bu kuramı benimseyip bunu gerçek olarak kabullendiğim bunca yıl, kuramım beni hiçbir zaman yanlış yola yöneltmemiş, yanıltmamış ve herhangi bir insanoğlu, işiyle ilgili bir gerçek ne kadar derinlerde gizlenmiş olursa olsun, bu gerçeği tereyağından kıl çeker gibi kolay ortaya çıkarmayı da benden esirgememiştir. Şu da doğrudur: Bu kuramı kavramak pek de kolay değil. Hem epey yaşamış olmak hem de bu kuramımı iyice kavramak için epeyce düşünmüş olmak koşuludur.

Lopuhov, yarım saat kadar düşündükten sonra, Kirsanov'un Vera Pavlovna'ya karşı ilgilerinin aslını büsbütün an-

lamıştı. Ama daha uzun uzun oturdu, hep aynı düşüncelerden sıyrılamıyordu. Konuda açıklanacak bir şey kalmamıştı, ama doğrusu ilginç bir konuydu bu. Gerçekleri ortaya çıkarılmasıyla, bütün ayrıntılar da son sınırına kadar önünde açılıp saçılmıştı. Ama gene de durum öylesine ilginç görünüyordu ki Lopuhov'un bir türlü uykusu gelmiyordu.

Ama bu kez de uykusuzlukla mı sinirimizi bozalım? Şimdi saat gecenin üçü. Madem uyumuyorsun uyku ilacı al. İki hap aldı. 'Dur, Veroçka'ya bir göz atayım.' Ama Veroçka'nın yattığı yere yaklaşıp ona usulca bakmak yerine, kendi koltuğunu, ufak divanını çekti ve koltuğa kuruldu, elini alıp öptü. Veroçka, uyku arasında: «Canımın içi, biriciğim, durmadan çalışıyorsun, hep benim için,» dedi, «ne çok iyi yüreklisin, seni ne denli çok sevdiğimi bir bilsen.» Hangi ruhsal çatışkı, gerektiği tutar kadar alınan morfine dayanır? İki hap tastamam yetti. İşte Lopuhov'u ağır bir uyku basıyor. Demek ki ruhça geçirdiği bu kazanın şiddeti, Lopuhov'un maddeci görüşüne göre dört fincan bol telveli kahveye eşitti ve bu dört fincanın etkisine tek hap az geliyor, iki hap uyku ilacı ise fazla geliyordu. Lopuhov bu karşılaştırmaya gülerek sonunda uykuya daldı.

XXII

Kuramsal bir konuşma

Ertesi gün, Kirsanov, hastaneden döndükten sonra, geç vakit akşam yemeğini yedi ve ağzında purosuyla, divanına tam kurulurken, o sırada Lopuhov geldi.

Lopuhov şöyle şakacı bir tavırla:

«Her şeyin vakti var, horoz bile vakitli öter ve de vakitsiz konuk mindersiz oturur, yorgansız yatar, orası öyle...» dedi, dedi ama sesinde pek de şaka yoktu. «Aleksandr, seni rahat-

sız ediyorum, ama ne yapalım, rahatsız olursan ol. Seninle çok ciddi konuşmam gerekiyor. Çok daha önceden de sana geldim ama evde bulamadım.»

Şimdi Lopuhov, artık şakacı bir tavırla konuşmayı da bıraktı.

‘Ne oluyor, yoksa ayırdına mı vardı?’ diye düşünüyor Kirsanov.

«Seninle baş başa konuşalım.» Lopuhov, daha rahat bir duruş aldı.

«Hele gözlerimin içine bir bak!»

‘Evet, hiç kuşku yok anlamış... Gelmesinin nedeni de o konuyu konuşmak.’ Sonra da çok ciddi bir tonla:

«Dinle Dimitri,» dedi. «Seninle dostuz, o başka. Ama öyle şeyler var ki, dostlar arasında bile konuşulmaz. Lütfen kapat şu konuyu. Şimdi şu anda böyle ciddi konuşmaları kaldıracak değilim, canım istemiyor. Ve de şunu bilesin, şimdi de, sonra da, yani hiçbir zaman seninle bunları konuşacak değilim.»

Kirsanov’un gözleri şimdi belermiş ve düşmanca bakıyordu, karşısındakinin en bayağı bir cinayet işleyeceğine inanmış gibi.

Ama Lopuhov, pek sakın ama boğuk bir sesle dayattı:

«Hayır, Aleksandr, konuşmamak olmaz, bizden uzak durmak için gerçekleştirdiğin manevraları anladım zaten.»

«Sus, konuşmayı sana yasaklıyorum, anladın mı? Yoksa senin azgın düşmanın olacağım. Sana karşı saygımı yitirmemi istemiyorsan, sus!»

«Ama bir zamanlar benim saygımı yitirmekten çekinmiyordun anımsıyor musun? Durum anlaşıldı! Ben o zamanlarda yalnız iyice dikkat etmemişim, hepsi bu!»

«Dimitri, iyilikle diliyorum senden, evimi terk et, yoksa ben gideceğim.»

«Bir yere gidemezsin! Sen ne sanıyorsun, hep senin çıkarlarını mı düşüneceğim, ha?»

Kirsanov susuyordu.

«Benim durumum daha elverişlidir. Ama benimle konuşurken, seninki hiç sayılır. Sana ben bir soyluluk kahramanlığı yapıyormuşum gibi gelmeliyim. Bilirim, ama bütün bunlar saçmadır. Ben yalnız aklımı ve mantığımı kullanarak başka türlü davranamayacağımın ayırdına vardım. Aleksandr, pek çok diliyorum senden, şu manevralarından vazgeç. Manevraların boşa çıkacak da ondan!»

Kirsanov, birden canlanarak:

«Ne dedin, ne dedin? Artık geç mi kaldım? Bağışla,» diye mırıldandı, bunları hızlı hızlı söyledi. Oysa Lopuhov'un bu sözlerine sevindi mi üzüldü mü, henüz kendisi de bilmiyordu. «Boşa çıkacak da...»

«Yok canım, beni yanlış anladın. Henüz geç kalmamıştır, şimdiye dek bir şey de olmamış, olacakları asıl bundan sonra göreceğiz. Ama dur, Aleksandr, neler söylüyorsun sen, anlamıyorum? Sen de herhalde benim ne demek istediğimi anlamadın, öyle değil mi? Anlaştık anlaşılmadık ne olur; bunları mı demek istedin? Anlamadığın bu bilmeceler canını sıkıyor şimdi. Ama ortada hiçbir bilmece yok ki. Sana bir şey de söylemiş değilim. Bana bir puro ver tütüreyim. Dalgınlıkla sigara almayı unutmuşum. Dur, yakayım, seninle bilimsel konularda tartışalım, ben sana zaten bunun için geldim. Yapılacak başka işim yoktu, dur dedim, boş durmaktansa biraz çene yarıştıralım, şu bilimsel söyleşileri kendimize iş edineyim. Sence yapay albümin üretilmesiyle ilgili tuhaf denemeler bir sonuç verecek mi?»

Lopuhov, oturduğu koltuğun yanına başka bir koltuk çekti, bacaklarını uzattı, kendi koltuğuna rahatça kuruldu ve purosunu püfür püfür tütürürken, konuşmayı sürdürdü:

«Bence bu çok önemli bir buluştur, yeter ki gerçekleşsin. Sen deneylerini yineledin mi?»

«Hayır, buna gerek kalmadı.»

«Ne mutlu sana, elinin altında yeterli donanımlı bir labo-

ratuvar var. Lütfen bir daha yinele, ama daha dikkatli olarak. Düşün bir kez, besin sorunu ve dahası daha ötesi insanların yaşamı büyük bir dönüşüm geçirecektir; eğer temel besin maddelerinden biri, doğrudan doğruya inorganik maddelerden fabrikalarda üretilmeye başlasa. Görkemli bir şey, Newton'un bulgusuna denk olur doğrusu. Tamam mı?»

«Elbette. Ama deneylerin gereken titizlikle ve incelikle yapılmadığından kuşku var. Er geç bunu da anlayacağız. Bilim şimdilik bu yolu tutturdu ilerliyor. Ama daha nerede, sonuçtan henüz çok uzayız.»

«Böyle mi düşünüyorsun? Haklısın, ben de seninle aynı düşüncedeyim. Demek tartışacak bir şeyimiz kalmıyor. Haydi, hoşça kal, Aleksandr. Ama senden ayrılırken bir şey dileyeceğim, lütfen bize eskisi gibi sık sık uğra, olur mu? Haydi kal sağlıcakla.»

Kirsanov'un gözleri o âna kadar Lopuhov'a dik dik ve düşmanca bakarken, şimdi birden öfkeyle parladı:

«Ne oluyoruz Dimitri? Yoksa benim için çok bayağı şeyler düşündüğüne beni zorla inandırmak mı istiyorsun? Sen git de ben de bunu sindire sindire kabulleneyim öyle mi?»

«Böyle bir şey istemiyorum. Ama sen bizi eskisi gibi ziyaret etmelisin. Ne var bunda? Dost değil miyiz? Bu dileğimde olağanüstü bir şey yok ki.»

«Dedim ya, bunu yapamam. Akılsızca bir işe karışıyorsun. Bu bakımdan bu iş kötüdür.»

«Hangi kötü işi geveliyorsun ağzında, anlayamıyorum! Bir de şuna inan ki, bu konuşma beni çok sıkıyor, iki dakika öncesine kadar seni sıktığı gibi.»

«Dimitri, şimdi benimle açık konuşmak zorundasın.»

«Bunun için bir neden yok. Ortada bir şey de yok, anlatılacak bir şey de yok. Bilmem ki aklını hangi saçmalıklara takıyorsun?»

«Hayır, dur, seni şimdi ben bu durumda bırakamam.» Kirsanov, tam gitmeye hazırlanan Dimitri'nin kolunu yakaladı.

«Otursana. Gereği yokken birtakım sözler söylemeye başladın. Benden deli saçması şeyler istiyorsun. Önce beni bir dinle, sonra davran!»

Lopuhov, oturdu.

Kirsanov'un sesi şimdi eskisinden de çok titriyordu öfkесinden.

«Ne hakkın var senin? Şana soruyorum, ne hakkın var, benim için yapılması zor olan bir şeyi istemeye? Sana bir borcum mu var? Ne elde etmek istediğini de anlamıyorum! Bu ne saçmalık? Hadi bakalım, şu kafanı dolduran romantik kuruntuları bırak. Seninle bizim olağan yaşam dediğimiz şey, ancak toplumun gelenekleri, ve de alışkanlıkları değiştiği zaman olası olacaktır. Toplumun eğitimi kökten değişmeli, orası öyle. Ama zaten yaşam gelişince, toplum da gelişecektir. Ve gelişip yepyeni bir alışkanlığı benimsemiş olanlar, başkalarının gelişmesine yardım edecektir, orası da tamam. Ama toplumun anlayışı, ahlakı daha değişmeden ve toplum kendini dönüştürmeden, senin başkalarının yazgısıyla oynamaya hakkın yok. Bu müthiş bir şeydir, bunu anlamıyor musun, yoksa aklını mı yitirdin?»

«Hayır, hiçbir şey anlamıyorum, Aleksandr. Neyi kast ettiğini bilmiyorum. Arkadaşının pek yalın bir dileğinde ille de olağanüstü bir anlam bulmak istiyorsun! Öyle ki bütün dileği, onu unutmaman, seni kendi evinde sık sık görmekten zevk duyacağından başka bir şey değil. Bunda böylesine kuduracak bilmem ki ne var?»

«Hadi, hadi oradan, sen elimden böyle şakalarla kurtulamazsın. İzin ver de sana deli olduğunu, kötü bir iş tasarladığını söyleyeyim. Kabul etmediğimiz başka neler var, neler! Örneğin atılan bir tokadın, tokadı yiyenin onurunu ömrünün sonuna dek iki paralık ettiğine inanmıyoruz. Bu budalaca ve üstelik de çok zararlı batıl inançtan başka bir şey değildir. Ama senin ne hakkın var, bir erkekten tokat yemesini beklemeye? Bu, eliyle işlenecek bir cinayet olurdu, sen bir insanın

yaşam boyunca huzurunu kaçıracaktın. Anlıyor musun bunu, hey budala? Ve hele ben, o söz konusu olan insanı seviyordum! Sense, ikimiz bunun saçmalığına inandığımız halde, ille de bu insana bir tokat yapıştırmamı üsteleyerek istiyorsan, benim gözümde bir alçak, bir rezil adamsın. Hele beni bunu yapmaya zorlarsan ya sana ya da kendime kıyacağım. Yani hangimizin yaşamı topluma gerekliyse onu vuracağım. Ya seni ya kendimi vuracağım da gene bu alçaklığı yapmayacağım. Anladın mı şimdi, hergele, işin içyüzünü? Bir erkeği kast ediyorum, bir erkeği ve saçma olmasına saçma olan, ama gelgelelim yaşam boyunca huzurunu kaçırarak olan tokadı. Ama erkeklerden başka yeryüzünde bir de kadınlar var, onlar da insandır. Tokattan başka insanın yaşamını yıkabilen daha başka saçmalıklar da var. Bunlar sana ve bana göre saçmalıklardır. Belki gerçekten de saçma şeylerdir. Ama gelgelelim, kim olursa olsun, özellikle bir kadının böyle saçmalıklara katlanmasını istemek rezil bir şey, ayıp ve onursuz bir şeydir, bunu anlıyor musun, anlamıyor musun? Dediklerimi dinliyor musun? Düşündüklerin onursuzcadır diyorum...»

«Tamamı dostum, tamam. Onurlu olan, onursuz olan şeyler üzerine söylediklerin, evet, gerçektir. Ama bunu ne diye ağzında geveliyorsun, işte bunu bilemiyorum, benimle ne ilgisi var bu gerçeklerin? Ben sana öyle bir şey mi söyledim, bir insanın yaşamını, huzurunu –kast ettiğin insan kim olursa olsun– boz mu dedim? Bunlar senin kuruntularıdır, hepsi bu. Yahu senden dilediğim tek şey: Dostun ve arkadaşın olan beni savsaklamaman, arada sırada bana uğramandır. Başka bir şey mi istedim senden? Bu dileğimi kabul ediyor musun, etmiyor musun?»

«Onursuz bir şey yapmamı istiyorsun, sana daha önce de söyledim. Ben namussuz, onursuz işlere kalkışan biri değilim.»

«Doğrusu aferin sana! Amma da iyi bir şey! Ama deli saçması kuruntuların baksana seni nasıl da kızıştırdı! Şimdi hiç ilişkisi, ilgisi olmadığı halde, boşu boşuna birtakım kuramlar

geliştirmek istiyorsun. Hadi bakalım, ben de ortaya bir kuram atayım, gel seninle azgınca tartışalım. Ben sana işin aslıyla hiç ilgisi olmayan bir soru sorayım, bu da çok uzak olan gerçeklere değinsin, ama hiçbir şeye uygulanması olanaklı olmasın. Birisi başı derde girmeden bir insanı memnun edebilirse, o halde bunun hesabı yalın; mademki kendisi de bundan memnun kalacaktır, niçin başkasını memnun etmesin? Yalan mı?»

«Canım, Dimitri, gene saçmaladın.»

«Bir şey söylemiyorsun ki, Aleksandr. Ben yalnız kuramsal sorunları çözmek istiyorum. Bir sorun daha var. Bir insanın içinde, bir gereksinme, bir istek doğuyorsa, bu isteği yok etme çabamız bizi iyi bir sonuca mı götürecektir? Oysa, böyle bir çabamız olsa, bize hiçbir şey sağlamaz. Olsa olsa, söz konusu olan bu gereksinim, sıkıntılı bir durum olacaktır ve bu çok zararlı olabilir. Ya da bu gereksinme yanlış bir kanala götürecektir, bu da hem zararlı, hem kötüdür ve üstelik de kendi kendini boğarken, yaşamı da boğar, buna da yazıktır.»

«İş bunda değil ki, Dimitri. Ben bu kuramsal soruna başka bir biçim vereyim. Bir insan, bir şeyleri göze almadan da çok rahat yaşıyorsa, başka birisinin onu bir şeyleri göze almaya zorlamaya hakkı var mı, yok mu? Bir zaman gelecek ki, insanoğlunun her çeşidi ve her doğa sahibi, arayıp isteyeceği her şeyi bulacaktır, bunu ikimiz de biliyoruz. Ama ikimiz aynı zamanda çok iyi biliyoruz ki, bu zaman henüz gelmemiştir. Akli başında olan her insan, bugün rahat yaşamasıyla yetiniyor, varsın doğasının her yönü, kendisine bu rahat yaşamı sağlayan durumunun etkisiyle gelişmesin. Soyut ve sanal olarak, böyle akli başında olan bir insanın gerçekten var olduğunu düşünelim. Üstelik de bu insanın bir kadın olduğunu da ekleyelim. Ve gene çok soyut bir varsayım olarak rahat bir yaşamı bulduğu durumun, kadının evliliği olduğunu düşünelim. Tut ki, söz konusu olan insan bu durumundan memnundur. Bu gerçekler karşısında, gene de bu soyut varsayı-

ma göre, kim bu insandan bir şeyleri göze almasını ve memnun olduğu yaşamı yitirmesini isteyebilir? Üstelik de bu istek, olsa da olmasa da, büyük bir yitiğe uğramayacağı yeni bir yaşamı acaba sağlayabilecek mi, merakından doğan bir şey olmasın? Buna kimin hakkı var? Altın çağ da gelecek, gelecek Dimitri, biz seninle bunu da biliyoruz, ama bunun çok daha ileride bir zamanda olacağını da biliyoruz. Demir çağımız geçiyor, neredeyse geçti bile. Ama ne var ki yerine altın çağ da gelmedi. Eğer gene benim bu çok soyut olan varsayımına göre, bu insanın dayanılmaz bir isteği –tut ki sevilme isteği, ama bunu da yalnız örnek olsun diye söylüyorum.– hiçbir biçimde doyurulmamış ya da ancak bir kısmı doyurulmuş olsa, bu insanın ta kendisi herhangi bir şeyi göze alsaydı, hiçbir biçimde mantıksal bir şey sayılmaz. Kaldı ki bu insan, gereksinimlerini en yetkin bir biçimde karşılıyorsa, ne diye bir şeyi göze alsın, bunu hiçbir biçimde yapmamalıdır. Gene de soyut olarak, bir şeyleri göze almak istediğini sanalım. Ve buna karşı diyeceğim şu olacak: Pek de haklıdır ve akıllıca bir iş yapıyor, öyle ya, ne diye bir şeyleri göze alsın? Bir de şunu açıklıyorum: Bir şeyleri göze almak istemeyeni, buna zorlamak bir delilik ve bir kötülüktür. Bu yalnızca sanal sonuca ne buyursun? Hiç. Öyleyse anla, senin hiçbir hakkın yoktur.»

«Senin yerinde olsam ben de aynı şeyleri söylerdim. Bende, senin gibi, örnek olarak, senin bu sorunda belirli bir yerin var diyorum. Aramızda bu konuştuklarımız başka hiç kimseyle ilgili değildir. Biz yalnız iki bilim adamı olarak, genel bilimsel görüş açılarından konuşuyoruz ve daha çok, bunların dikkate değer yönlerini tartışıyoruz, bunlar bize haklı görünüyor. Bu görüşlere göre herkes her işe kendi açısından giriyor ve kendine göre bir sonuç çıkarıyor. Ben de yalnız bu anlamda bu konuya değiniyorum ve senin yerinde olsaydım, tıpkı senin gibi konuşacaktım. Hem de genel bilimsel açıdan bu yadsınamaz bir gerçektir. A, B yerini doldursa artık A değil, B olacaktır. B yerinde B olmasaydı, o zaman A'nın yerini B doldu-

rudu denilemezdi, Çünkü B yerine geçmek için ortada bir şey eksik olurdu, öyle mi? Demek ki buna hiç karşı çıkılmaz, benim sana karşı çıkamayacağım gibi. Ama ben de senden örnek olarak kendime göre bir sanallık kurayım, bu da soyut bir şeydir, hiç kimseyle ilgili değildir. Önce tut ki, ortada üç kişi var, niçin olmasın, sanallığı olanaksız mı bunun? Ve tut ki bunlardan birisinin bir gizi var, o da bu gizini ikinci ve özellikle üçüncü kişiden saklamak istiyor. Tut ki ikinci kişi kendiliğinden bu birinci kişinin gizini seziyor ve ona diyor ki: Bana bak, ya benim dediğimi yapacaksın ya da senin gizini üçüncü kişiye açıklayacağım. Buna ne dersin, ha?»

Kirsanov, biraz sarardı ve uzun uzun bıyığını burdu durdu. Sonunda:

«Dimitri, bana karşı iyi davranmıyorsun!» diyebildi.

«İyi davransam ne davranmasam ne yazar, kimsin sen benim için? Söze bak! Üstelik de neyi konuştuğunu anlamıyorum. Seninle iki bilim adamı gibi konuştuk, birbirimizin önüne birtakım soyut sorunları serdik. Nitekim bana öyle bir sorun getirdin ki, çözmek için epey kafa patlattım, benim de bilimsel öz saygım doyuruldu. Bunun için bu kuramsal konuşmaya son veriyorum. Çok işim var, en azından seninki kadar. Evet, işte hoşça kal. Hah, az kalsın unuttuyordum: Senin dostlarınız biz, bunun için Aleksandr, lütfen dileğime kulak ver de eskisi gibi sık sık gel bize, eskiden yaptığın gibi ne olursun!»

Lopuhov, ayağa kalktı.

Kirsanov'sa daha oturuyor, gözlerini dört açmış parmaklarına bakıyordu, her biri sanalmış gibi.

«Bana karşı iyi davranmıyorsun, Dimitri! Dileğini kabul etmek olmaz elbet. Ama bak, ben de öne bir koşul süreceğim. Hay hay, ziyaretinize sık sık geleyim. Ama sokağa yalnız başıma çıkmama gibi bir duruma düşersem, seni ayrıca çağır-mama gerek kalmadan hemen benimle birlikte geleceksin, anladın mı? Kendin koş a koş a geleceksin, ben seni çağırma-

dan, duydun mu? Sensiz bir adım dışarı atmam, ne operaya, ne eşe dosta, tamam mı?»

«Amma da yaptın, Aleksandr, ya ben bu koşullardan alınırsam? Yani seni ben hırsız mı sanıyorum, ne demek istiyorsun?»

«Bu konuşmam bu anlamda değildir. Beni hırsız sandığın sanısını hiç sana yüklemem, bu kadar aşağılama biraz fazla olmaz mı? Ben kellemi sana hiç duraksamadan teslim edebilirim. Umarım ki sen de aynı şeyi yaparsın. Ama düşündüklerimi bir ben bilirim. Sen de dediklerime uy, hepsi bu.»

«Şimdi benim de gözlerim açıldı. Yaa, yaa, bu bildiğimiz anlamda çok şeyler becerdik. Şimdi de daha çok özen göstermek düşüncesindesin. Eh, ne yapalım, haksız da değilsin. Evet, bana bir iş zorla yaptırılırsa yaparım ancak. Ama sana gönül borcu duyduğum halde, çabalarım boşa çıkacak. Gün oldu ben kendimi zorlamayı denedim. Ben de kararlı bir insanım, hem de senden hiç geri kalmam. En azından senin gibi türlü manevra denedim durdum. Ama belirli bir hesapla yapılan şeyler, vicdan borcundan ötürü, zoraki çabalar eğer doğaya aykırıysa, çok yapay, çok cansız oluyor. Bu çare olsa olsa bir insanı öldürmeye yarar, sen de bunu yapıyordun, kendini öldürmeye çalışıyordun. Ama canlı gerçek olan bu iş bu yoldan yapılmaz. (Lopuhov, Kirsanov'un 'ama düşündüklerimi bir ben bilirim' sözlerinden çok gevşedi, duygulandı.) Teşekkür ederim sana, sevgili dostum. Şey, ne diyecektim, seninle şimdiye dek hiç kucaklaşıp öpüşmedik. Ayrılırken kucaklaşalım, ister misin?»

Lopuhov, bu konuşmada kendi sözlerini yalnız bir kuramcı gibi çözümlemiş olsaydı, memnun olurdu ve kesinlikle kendi kendine şunları derdi: 'Bu kuram ne denli de doğruymuş; bencillik insanla dilediği gibi oynuyor. En önemli şeyi ondan gizledim. Say ki bu insan kendi durumundan memnundur.' Benim hemen karşı çıkmam gerekirdi: 'Aleksandr, bu düşünce yanlıştır.' Bense sustum, çünkü bunu söylemek benim

için uygun olmazdı. Kuramcı olan bir insan kendi bencilliğinin uygulamada ne işler becerdiğini görmekten sevinç duyar. Sen bir işten vazgeçiyorsun, canım ne olacak, zaten senin için mahvolmaya mahkûm bu iş, senin bencilliğinse işi öyle evirip çeviriyor ki, sen üstelik de soylu kahramanlık yapan bir insan rolüne çıkıyorsun.

Kirsanov, bu konuşmadaki davranışını bir kuramcı gözüyle çözümlemiş olsa memnun olur ve kendi kendine şöyle derdi: 'Şaşılacak şey, bu kuram ne denli de doğruymuş. İnsan, kendi huzurunu, rahatını bozmamak, utkudan sonra yan gelip yatmak istiyor. Ama ağız efendim, bir kadının huzurunu kaçırmamanın hak olup olmadığından filan söz ediyor. Bu ise demek oluyor ki (artık bu kadarını sen kendin düşün.) bilinen kişinin huzuru, dostum senin de, huzurun için, ben acıya katlanıp yüce soyluluğumdan ötürü kahramanlıklar yapıyorum. Ruhumun bu soyluluğu karşısında yerlere dek eğilmelisin. Kuramcı olan bir insan, kendi bencilliğinin uygulamada ne türlü şeyler becerdiğini görmekten zevk alır. Bir alçak, bir düşkün yerine geçmemek için ise boş verdin ve bundan ötürü eteklerin zil çalıyor şimdi, ancak yüce ruhlu, soylu bir insanın yapabileceği bir kahramanlık yapmış gibisin. Hemen ilk sözler konuşulur konuşulmaz içindeki çağırışı dinlemiyorsun, kendine yeniden zor kullanmamak için, kendi soyluluğunda tatlı tatlı avunmak, bayram havasını yaşamaktan yoksun kalmamak için. Senin bencilliğinse, bütün davranışları başka bir yöne çeviriyor ve sen ille de soylu bir kahramanlıktan vazgeçmek istemeyen bir insan konumunda ve rolündesin.'

Ama ne Lopuhov'un, ne de Kirsanov'un kuramcı olmaya ve bu tatlı gözlemleri yapmaya vakitleri yetiyordu. Yaa... işin gerçek yanı ikisi için de çetindi.

XXIII

Kirsanov'un sık ziyaretlerinin yeniden başlaması pek doğal görünüyordu. Beş ay kadar olağanüstü yoğun çalışmıştı, ve gene de işlerini epey savsaklamıştı. Bunun için bir buçuk ay daha kendini işine vermiş, başını kaldırmadan masa başında sabahladığı olmuştu. Ama artık savsaklanmış işini yoluna koyabilmiş, ve daha fazla kendine zaman ayırabiliyordu.

Bunda aykırı sayılacak bir şey de yoktu, çok olağan bir tutumdur doğrusu ve Vera Pavlovna'da da herhangi bir art düşünce doğmuş değildi. Öte yandan Kirsanov, oynadığı role artistik bir yeterlilikle egemendi. Arkadaşlarıyla yaptığı bilimsel konuşmadan sonra, Lopuhovlar'ın ziyaretine geldiğinde biraz afallayacağından ve su koyvereceğinden korkuyordu. Vera Pavlovna'nın yüzüne gene bakarken heyecanından kızarıp bozaracak, ya göze batarcasına kendi bakışlarını başka yöne kaçıracak ya da buna benzer başka bir uygunsuzlukta bulunacak sanıyordu. Ama hayır, onunla ilk karşılaştığı andaki durumundan oldukça memnun kalmıştı. Bunca zaman görmekten yoksun kaldığı, sevgili eski dostuna yeniden kavuşmak sevinciyle coşan bir insanın tatlı, içten gülümsemesi, huzur dolu bakışları, rahatça dile getirdiği sözlerinden başka hiç bir art düşünceyi olmayan bir insanın iç huzuruyla canlı, ilişkisiz olarak konuşmalara katılması, hepsi; tam olması gibiydi. Ve siz en şirret bir dedikodu kumkuması olsaydınız ve ona ille de bir sürmesini ya da uygunsuz bir davranışını yakalamak için gözlerinizi dört asaydınız, işi gücü olmadığı için, boş kaldığı o akşamı, iyi dostlar arasında geçirmekten sevinç duyan bir insanın tavırlarından başka bir şey görme-yecektiniz.

Ve ilk anda başarılan bu oturlukluktan sonra, artık bütün akşam kaygısız geçirmek ve açık vermemek işten bile değil-

di. Ve ilk akşam açık vermedikten sonra, daha sonraki ziyaretlerinde renk vermemek de ne oluyordu. Büsbütün kaygısız ve rahatlıkla ağzından çıkmayacak tek bir söz, açık ve dostça, içten ve yerinde sayılmayan tek bir bakış yoktu, hepsi bu.

Ama o, eskisi gibi kalsın, tavırlarında beklenmeyen bir değişme belirmesin; onu gören gözler, başka hiç kimsenin gözlerinin göremeyecekleri şeyleri görmeye de çok eğilimliydi. Marya Aleksyevna'nın emlakçı ya da yüklenici olmak için doğmuş olduğunu sandığı Lopuhov da Kirsanov'un iç huzuruna şaşıyordu. Kirsanov bir gıdım bile değişmemiş gibi geliyordu ona ve kuramcı olarak, bilimsel açıdan olayın psikolojik yönü, daha çok bu psikolojik yönünün doğaüstü durumuyla onu, kendisi de istemeden, çekmiş, ilgilendirmiş olduğu için, şimdi gözlemlerinden pek kıvanıyordu. Ama düştüğü konuk bayan boşu boşuna aryalar söylememiş, anı defterini okutmamıştı. Hele kulağa fısıldadığı sözlerden sonra, hangi göz bilenmiş bakışlı olmaz ki?

Ama bu bakışları bilenmiş gözler bile hiçbir yadırganacak şey görmüyordu, yalnız o gizemli konuk fısıldıyor da fısıldıyordu: Görüyorum, bunda bir şey yok, ama gene de bu görmezden gelinemez, gel bir kez daha görmeyi deneyelim. Ve gözler dört açılıp bakıyor, görmedikleri halde bakıyordu. Ama bu bir çift gözün böylesine, bir şey ararcasına bakmaları da yetti ve başka bir çift göz kendi kendine irkildi: Durun, burada bir şeyler oluyor.

İşte, örneğin Vera Pavlovna, kocası ve Kirsanov ile Mertsalovlar'a her zamanki alışılmış toplantılarına gidiyorlar. Bu çok senlibenli toplantıda, Lopuhov bile dans ettiği halde niçin valse katılmasındı? Oysa burada genel kural budur: İsterse yetmişlik, sarsak bir yaşlı olsun, buraya katıldı mı, herkesle birlikte her eğlenceye, oyuna katılmalı. Burada kimse kimseyi gözetlemiyor ki, herkes bir tek şey istiyor; gürültü, devinim, neşe, herkes ayrı ayrı her konuk eğlenmeli. Peki, öyleyse Kirsanov'a ne oluyor? Niçin valse katılmıyor? Evet, o da vals

yapmaya başladı. Öyleyse birkaç dakika niçin duraksadı? Birkaç dakika valse katılayım mı, katılmayayım mı diye düşünülür mü hiç? Önemi mi var valsini? O da dansa katılmasaydı, hemen dans salonundaki durumu az çok anlaşıldı. Şimdi valsi Vera Pavlovna'yla yapmasa, başkasını kaldırsa, durum apaçık gözler önüne serilecekti. Ama o yetkin bir artistti ve rolünü çok iyi oynuyordu. Bunun için Vera Pavlovna'yla valsi, dans etmek istemediği halde, bunun da gözden kaçmayacağını anladı ve çok kısa süren bir duraksamadan sonra ve bu duraksamanın ne Vera Pavlovna, ne de dünyada başka hiçbir şeyle ilgisi yoktu, onu dansa kaldırdı. Ama Vera Pavlovna'nın aklında küçücük, bir önemi olmayan bir soru kalmamış değildi. Ve bu soru da tek başına olsaydı konukluğa gelen ünlü şarkıcının bütün şakıması da boşa gidecekti, ama gelgelelim ünlü şarkıcı-konuk, buna benzer küçücük, önemsiz soruları durmadan fısıldıyor ve durmadan binlerce soruyu yineliyordu.

Ve Mertsalovlar'dan dönerlerken, niçin kendini desteklememişti? Hani ertesi gün Puritan operasına gitmeyi kararlaştırdıkları zaman, Vera Pavlovna, kocasına, «Canımın içi, sevgilim, sen bu operayı sevmezsin, ve canın sıkılır. Ben Aleksandr Matyeviç'le gideyim. Onun için her opera bir kulak ziyafetidir. Seninle bir opera besteleseydik, onu bile sıkılmadan dinlerdi...» dedi. Ama niçin Kirsanov onu desteklemedi? Niçin, 'Aa, Dimitri, öyleyse sana bilet almayayım...' demedi? Niçin, canımın içi sevmediği bir operaya gidiyor ve bu bir kuşku uyandırmıyor? Karısı, ondan bir kaçkez 'bana biraz daha fazla zaman ayıramaz mısın?' diye dilekte bulunmuştu ve o da bunu kulağına küpe edinmişti. Demek ki onun bu operaya gitmesinde bir olağanüstülük yok, bu hep aynı şey demek oluyor: O iyi bir insandır, onu sevmek gerek, evet, orası öyle ama Kirsanov, bunun nedenini bilmiyor ki, o halde Vera Pavlovna'nın düşüncesini niçin desteklemiyor? Bunlar elbette önemli değil. Vera Pavlovna bütün bu önemsiz şeylere hiç takılmamış gibidir, ama bu, gözle görünmeyen kum tanecikleri

dur duraksız terazinin kefesine düşüyor. Ve de bu konuşma artık küçücük bir kum tanesi değildir, bir buğday tanesi sayılır.

Ertesi gün operaya gitmek için iki ayrı araba tutmaktansa, bir büyük faytonla (bu daha ucuza geliyordu) operaya giderlerken, söz arasında Mertsalovlar'ı da andılar ve onların ne kadar düzenli, uyumlu bir yaşam sürdürdüklerini konuştular. Buysa çok az rastlanan bir uyummuş! Bunda hepsi birleşiyordu, Kirsanov da. Sonra Kirsanov, gene de söz arasında: 'Evet, ne mutlu Mertsalov'a ki, karısı ona ruhunun içinde bütün olup bitenleri çekinmesiz anlatabiliyor!' dedi. Kirsanov bundan başka bir şey söylememişti. Zaten üçü de aynı şeyi söylemek istiyordu, bunu ilk olarak rastlantıyla Kirsanov söylemiş oldu. Ama niçin söyledi? Bu ne demek oluyor? Belirli bir yönden anlaşılrsa, bu ne demeye gelecek böyle? Bu Lopuhov'a bir övgü olmuyor mu, Vera Pavlovna'nın Lopuhov'la mutlu bir yaşam sürdüğü anlamına da gelmez miydi? Ama öte yandan bunu, Mertsalovlar'dan başka kimseyi kast etmeden de olanaklıydı elbet. Ama tut ki Kirsanov, bunu hem Mertsalovlar'ı, hem de Lopuhovlar'ı düşünerek söylemişse, o zaman bu sözler yalnız Vera Pavlovna için söylenmiş demektir. Ama hangi amaçla?

Bu her zaman böyle oluyor. Birinde, durmadan başkasında bir şey arama hevesi uyansa yeter. Her şeyde aradığını bulur o. Ortada hiçbir canlı olmasın, efendim, ille de apaçık bir iz bulabilir o. Aradığı şeyin, gölgesi olmasın ortada, işte, işte gölge, hem de gölge değil, aradığı şeyin ta kendisini görür o her yerde. Hem de kuşku duyulmayacak kadar açık çizgilerde aradığını bulur, öylesine ki bu çizgilere baktıkça her yeni bakışla, her yeni düşünceyle bu çizgiler ona daha açık ve daha net olarak aradığı cismin çizgilerini ortaya çıkarır.

Burada gerçekten ortada elle tutulur bir gerçek de vardı ve bu gerçek bütün işin içyüzünü ortaya açığa vuracak denli apaçıktı: Kirsanov, Lopuhovlar'a bu kadar fazla bağlıysa neredeyse iki yıldan beri niçin ortalıkta yoktu? Anlaşıyor, o dü-

rüst ve onurlu bir insandır. O halde o zamanlarda niçin üstelerek kendini en tatsız, en bayağı yönden göstermek istedi. Vera Pavlovna için bunu da uzun boylu düşünüp tartmaya gerek yoktu artık, o da bunu düşünmüyordu, Lopuhov'un düşünmediği gibi. Ama şimdi bunu düşünmek için dayanılmaz bir istek duyuyordu.

XXIV

Bu buluş, Vera Pavlovna'nın içinde ağır ağır, kendisini bile uyarmadan geliyordu. Kirsanov'un sözleri, devinimlerinin hiç de derin olmayan, neredeyse hemen unutulacak kadar önemsiz etkileri durmadan birikmeye devam ediyordu. Öylesine önemsizdi ki bunlar bir başkası hiç dikkat bile etmezdi. Dahası kendisi bile bunların ayırdına şöyle böyle varıyordu. Belki de ayırdına varamıyordu ve yalnız bunları varsayıyordu. Ve gene kendisinden neredeyse üç yıldan beri niçin kaçtığını düşünüyor ve bu sorunun ilginç yönü de yavaş yavaş geliyordu. Yavaş yavaş kafasına bir düşünce yerleşip kökleşmeye başladı: Onun gibi bir insan ezbere bir onur, kişilik sorunu yüzünden uzaklaşıp kaçamazdı. Kaldı ki Kirsanov'un böyle bir onuru da yoktu, kesinlikle yoktu. Ve bütün bu doğan düşüncelerin arkasından, kim bilir niçin daha da belirli belirsiz, daha da ağır, yaşamının küt derinliklerinden kalkıp bilincinde bir düşünce uyanmaya başlıyordu. Peki, öyleyse bana ne oluyor, ben onu niçin bu kadar çok düşünüyorum? Kimdir o benim için?

Ve böylece bir gün öğleden sonra, Vera Pavlovna, odasında oturuyor, dikiş dikiyor dikiyor ve dahası huzur içinde düşünüyordu; hem de bu olan bitenleri de değil, işini gücünü, ev işleriyle ilgili şeyleri, atölyesini, derslerini... Ve ama yavaş yavaş bütün düşüncesi, nedense son zamanlarda, içinde artık değişmez bir duruma gelmeye başlayan bu şeye doğru

akıyordu. Anılar doğmaya başlıyordu, ufak tefek sorular, büyüyor, büyüyor, üremeye devam ediyor, artık aynı konudaki binlerce diğer sorularla çarpışıyor ve büyümeye devam ederek hepsi de bir tek soruda birleşiyor ve bunun da biçimi, giderek belirli çizgiler almaya başlıyordu: Bana ne oluyor? Neler düşünüyorum, bunlar nasıl duygular böyle? Vera Pavlovna'nın parmakları iğneyi dürtmeyi unutuyor, dikiş ellerinden düşüyor, elleri dizlerine iniyor. Vera Pavlovna, önce sararıyor, sonra kızarıyor, daha fazla kızarıyor ve az zaman sonra, yanakları alev alev yanmaya başlıyor; bir an daha ve yanakları buz tutmuş gibi soğuktur ve kadıncağız, bakışlarını bilinçsizce odasında gezdirerek ayağa fırlıyor, kocasının odasına koşuyor, dizlerine kapanıyor, onu kucaklıyor, başını göğsüne yaslıyor, başını gizlesin, yüzünü saklasın diye ve boğulurcasına: «Canımın içi, ben onu seviyorum!» diye bağırarak hıçkırma hıçkırma ağlamaya başlıyor.

«Ne var bunda yavrucuğum? Böyle üzülecek ne var?»

«Sana kötülük yapmak istemiyorum, canımın içi, ben seni sevmek istiyorum.»

«Peki, iyi ya, o halde dene, bak! Başarırsan ne mutlu bana. Hadi kendine gel, bırak biraz zaman geçsin, o zaman olanaklı olanı ve olmayanı kendin de anlayacaksın. Senin bana karşı derin bir duygun, bir ilgin var, öyleyse bana nasıl kötülük yapabilirsin?»

Karısının saçlarını okşuyor, başını öpüyor, elini sıkıyordu. Ama o uzun süren hıçkırıklarını durduramadı, sonra yavaş yavaş rahatladı. Lopuhov'sa bu açıklamayı çoktan beri bekliyordu, buna hazırdı ve bu nedenle onu soğukkanlılıkla dinledi. Şu var ki, Vera Pavlovna, onun yüzünü göremiyordu.

Vera Pavlovna, neden sonra ağzını açtı:

«Onu görmek istemiyorum, ona bir daha bize gelmemesi ni söyleyeceğim.»

«Nasıl istersen, sevgili dostum, elbette senin için en uygunu neyse onu yap. Sen hele biraz aklını topla, o zaman bu

konuda seninle konuşup danışacağız. Durum ne olursa olsun, başımıza ne gelirse gelsin, seninle dostluk dayanışmamız sürecektir, değil mi? Ver elini, şimdi el sıkışalım. Bak ne denli de iyi sıkıyorsun.»

Ama her sözcüğün arasında uzunca bir süre vardı ve bu aralarda o, Vera Pavlovna'yı üzgün, küçük kardeşini okşayan, avutan bir ağabey gibi okşuyordu. «Anımsar mısın, sevgili dostum, seninle nişanlıyken bana söylediklerini? 'Beni kurtarıyorsun, beni özgürlüğe kavuşturuyorsun!' Ve gene sessizlik, gene saçını okşamalar. İlk kez bir insanı sevmenin ne olduğunu, neler konuştuğumuzu anımsıyor musun? Sevmek, sevilen insan için iyi olan şeylere sevinmek, daha da iyi olması için elinden geleni yapmaktan mutluluk duymak öyle değil miydi?» Gene sessizlik, gene sevecen okşayışlar. «Senin için iyi olan şey beni de sevindirir. Ama sen ivedilenme, önce bak, senin için hangisi daha iyidir. Bu denli de üzölmek niçin? Senin başına kötü bir şey gelmedikçe, beni hiçbir şey yıkamaz.»

Bu kesik kopuk, türlü türlü hafif değişmelerle birçok kez yinelenen sözler çok vakit aldı. Ve bu geçen vakit, Lopuhov'a ağır geldiği kadar, Vera Pavlovna'ya da ağır geldi. Ama Vera Pavlovna yavaş yavaş esenlenirken, sonunda soluması da düzene girdi. Kocasına sıkı sıkı sarılarak durmadan aynı sözleri yineliyordu: «Ben yalnız seni sevmek istiyorum, canımın içi, yalnız seni, senden başka kimseyi sevmek istemem.»

O ise, bunu yapmanın artık kendi elinde olmadığını söylemiyordu, Vera Pavlovna'nın hangi düşünce olursa olsun, bir düşüncede karar kılarak, kendine gelmesi koşuldu. Bu arada Lopuhov, bir pusula yazdı ve Kirsanov uğrayacak olursa ona verilmek üzere hizmetçileri Maşa'ya bıraktı.

«Aleksandr, olağanüstü bir şey yok ve olamaz, ama kafasını toplaması gerek.»

Kirsanov, pusulayı okudu. Maşa'ya, aslında yalnız bu pusulayı almak için geldiğini söyledi, içeri girmeye şimdi zaten

vakti yoktu, başka bir yerde bekleniyordu, bu pusulada yazılanları yaptıktan sonra dönüşte uğrayacağını söyledi.

Bakarsan akşam suskun geçti. Vera Pavlovna, bir süre odasında oturdu ve kocasını kendi odasına gönderdi durdu. Vaktin öbür yarısında da Lopuhov, karısının yanında oturuyor ve onu birkaç tümceyle avutmaya çalışıyordu. Söylediği şeylerin elbette önemi yoktu, yalnız sesi düz ve artık sakindi. Hoş her ne kadar neşeli olmasa da pek de üzgün değildi. Yalnız biraz düşünceliydi ve yüzü de epey durgundu o akşam. Vera Pavlovna'ysa kocasının bu düzgün sesini duyup bu suskun yüreğine baktıkça düşünceye daldı. Çok da yoğun değildi, ama yalnız düşündü. Yok canım, ne yalnız düşündü-sü? Düşünüp ortada kötü bir şey olmadığına inanmıştı bile. Ve geçici bir kuruntuyu derinden bir tutku sandığına inanmaya başladı, o kuruntuysa, bir iz bile bırakmadan, bir iki gün içinde dağılacaktı. Yoksa başka türlü bir düşüncesi mi vardı? Canım, düşüncesi değil de duygusu hani? Hayır, bu boş bir avunmadır, aslında durum böyle değildir. Evet, evet aslında durum pek öyle yalın değildir, öyle olmasa gerek ve bu durum giderek güç buluyor, kök salıyordu. Ama hayır, hayır işte, bunları da unutuyor artık. Bu suskun, düzgün, durmadan ortada kötü bir şeyin olmadığını söyleyen inandırıcı sesini duyup da başka bir şey mi düşünecekti? Bu sesi dinleye dinleye mışıl mışıl uyudu ve derin bir uykuya daldı. Düşünde konuk falan da gelmedi, geç vakit uyandı, uyanınca da kendini dinç ve dingin duyumsadı.

XXV

Vera Pavlovna, 'düşüncelerden kurtulmanın en iyi yolu çalışmaktır' diye düşünüyor. Ve çok da doğru düşünüyor: «Kendimi toparlayıncaya kadar sabahtan akşama atölyemde çalışacağım. Bu beni sağaltacak.»

Bütün günlerini atölyede geçirmeye başladı. İlk günü gerçekten bütün düşüncelerini dağıttı. İkinci gün, epey yoruldu ama düşünceler gene kafasında tek tük belirmeye başladı. Üçüncü gün, eski durumuna döndü. Derken aradan bir hafta geçti.

Mücadele zordu. Vera Pavlovna'nın rengi solmuştu. Kendisi dingindi, hatta neşeli olmaya çalışıyor ve bunu başarıyordu da. Çevresindekiler solgunluğunun hafif bir rahatsızlıktan kaynaklandığını düşünmüş bir şey fark etmemişlerdi. Peki ya Lopuhov? O zaten her şeyi biliyordu ve onun için Vera Pavlovna'da dikkati çekecek bir değişiklik yoktu.

Bir hafta sonra karısına:

«Veröçka, dedi, seninle yaşayışımız bazı atasözlerini andırıyor, 'terzi kendi söküğünü kendi dikemez' ya da 'giysi onu diken terzinin üzerinde kötü dururmuş' gibi. İnsanların uygulamasını istediğimiz ekonomik ilkeleri kendimiz uygulayamıyoruz. Bir büyük işletme bir küçük işletmeden daha kârlı değil mi? Elbetteki bu tartışılmaz bile. Aynı şey ev ekonomisi için de geçerlidir. Bizim evde birkaç kişi bir arada yaşarsak; hem biz hem bizimle birlikte yaşayacaklar şu anda ayrı ayrı yaptığımız harcamaları yarı yarıya azaltabiliriz. Böylece fabrikadan aldığım maaş bana yetecek ve ben de tiksineceğim başladığım şu sıkıcı özel derslerden kurtulurum. Bir yandan dinlenecek zaman bulurken, öte yandan bilimsel çalışmalarımı sürdürerek yeniden kariyer yapabilirim. Tabii birlikte yaşayacağımız kimselerin uyum gösterebileceğimiz insanlar olması zorunludur. Nasıl buluyorsun bu düşüncelerimi?»

Vera Pavlovna deminden beri öfkeli bakışlarla izliyordu kocasını. Tıpkı şu teorik konuşma süresince Kirsanov'un izlediği gibi... Lopuhov sözlerini bitirdiğinde yüzü alevler içinde yanıyormuşçasına:

«Rica ederim artık sus!» dedi. «Son derece çirkin ve yersiz bu söylediklerin.»

«Neden Veröçka? Ben yalnızca böyle bir şey ekonomik

açıdan bizi rahatlatır diye düşünmüştüm. Bizim gibi varsıl olmayan insanların böyle hesaplar yapmasında kötü olan ne olabilir? Çok çalışıyorum, yoruluyorum. Üstelik işimin birinden de artık tiksitmeye başladım.»

Vera Pavlovna, «Benimle böyle konuşamazsın!» diye bağırarak ve hiddetle ayağa fırladı. «Benimle böyle konuşmana izin veremem! Ne demek istiyorsun sen açık konuş!»

«Demem o ki Veroçka; bizim için daha hesaplı olması bakımından böylesi bir yaşamın iyi...»

«Yine mi başladın? Sus! Üzerimde vesayet hakkın mı var da böyle konuşabiliyorsun? Yoksa senden nefret etmemi mi istiyorsun?» Hızla kendi odasına geçti ve kapıyı arkasından kilitledi.

Bu onların ilk ve son kavgalarıydı. Akşama kadar odasından çıkmadı. Sonra yeniden kocasının odasına geçti.

«Canımın içi, sana biraz sert davrandım. Lütfen sözlerime alınma. Görüyorsun kendimle de mücadele içindeyim. Sen de beni destekleyeceğine, mücadele ettiğim şeyden yana oluyorsun. Benim buna dayanabileceğimi sanıyor ve karşıma çıkıyorsun.

«Konuya böyle kabaca girdiğim için beni bağışlayacağını umuyorum. Ama barıştık artık değil mi? Yalnız lütfen bu işte bana karşı çıkma. Zaten kendimle güçlükle mücadele ediyorum, lütfen birde sen karşı olma bana.»

«İyi ama Veroçka kendine karşı neden mücadele ediyorsun ki? Duygularını tartmak için kendine tanıdığın süre içinde, bu duygularının düşündüğünden çok daha ciddi olduğunu gördün değil mi? Bu durumda hâlâ mücadeleyi sürdürmenin anlamı ne?»

«Hayır canımın içi, ben seni sevmek istiyorum, seni üzmem istemiyorum.»

«Sevgili dostum, bana karşı öylesine sevecensin öylesine iyisin ki. Senin üzülmeyi istediğimi nasıl düşünebilirsin?»

«Canımın içi, ama sen beni çok seviyorsun.»

«Elbette Veroçka, seni çok seviyorum, bunun lafı mı olur? Ama ikimizin de sevgiden, aşktan anladığımız neydi? Sevdüğünün sevinciyle sevinmek, üzüntüsüyle üzülmek. Öyleyse üzüntülerinle benim de üzüldüğümü unutma.»

«Orası öyle canımın içi. Ama ben bu duyguya yenilirsem daha çok acı çekeceksin! Bu duygu; ah bu duygu nasıl da yer etti içimde! Lanet olsun böyle duygulara!»

«Nereden geldiği, nasıl olduğu önemli değil. Şimdi önümüzde iki seçenek var. Ya sen üzülmeye, acı çekmeye devam edecek beni de üzmeyi sürdüreceksin ya da bu acılara son vererek beni de rahatlatacaksın!..»

«Ama sevgilim, canımın içi, bunların hepsi geçecek. Göreceksin tüm bu acılardan kurtulacağız.»

«Çabaların için sana teşekkür ediyorum. Ancak benim için endişelenmene gerek yok. Beni düşüneneğine kendini düşün, kendin için çabala, kendine zaman ayır. Ben dışarıdan bakarak durumu daha iyi görebiliyorum. Kendini fazla zorlama. Gücünün elverdiğince mücadele et duygularınla. Bunu yaparken de sakın beni üzeceğini aklından geçirme. Durumu nasıl değerlendirdiğimi biliyorsun. Bundan sonra hiçbir şey sana karşı duygularımı, düşüncelerimi değiştirmez. Ne olursa olsun bana karşı saygının azalmayacağını biliyorum. Beni aldatmayacağını da. Hatta daha da ileri giderek şunları da söyleyebilirim. Sana karşı olan düşüncelerimde olumsuz bir değişiklik, düşmanca bir yaklaşım görmeyince bana karşı olan sevgin ve saygın daha da kökleşecektir. Benim yüzümden kendi yaşantından özveride bulunmamalısın. Böyle yapmakla da bana herhangi bir kötülük yapmış olmazsın. Bu kadar yeter. Bunları konuşmak bile beni üzüyor. Dinlemek de seni üzüyor olmalı. Senden istediğim tüm bu konuştuklarımızı unutmaman, beni bağışlaman. Şimdi odana dön ve biraz düşün. Ama beni değil, kendini. Ancak böyle yaparsan beni acı çekmekten kurtarabilirsin ya da en iyisi uyu.»

XXVI

İki hafta sonra Lopuhov fabrikadaki bürosunda otururken Vera Pavlovna tüm sabahı yoğun bir heyecan fırtınası içerisinde geçirmişti. Yatağına atılıyor, yüzünü elleriyle örtüyor, on beş dakika sonra yerinden fırlıyor, odada dolaşıyor, sonra da koltuğuna yığılıyordu. Kısa süre sonra gene ayağa fırlayıp sinirli, düzensiz adımlarla odasını arşınlamaya başlıyor, gene yatağa düşüyor, gene kalkıp dolaşıyordu. Bir iki kez yazı masasının başında durakladı sonra bir kâğıda birkaç cümle yazarak zarfa koydu. Yarım saat sonra zarfı açtı, yazdıklarını ufacık parçalara ayırdı ve yaktı. Bu durumu epey sürdü, bir türlü rahatlayamıyordu. O yana, bu yana atıldı. Sonra yeni bir mektup daha yazdı. Onu da yırtıp yırtıp yaktı ve odada dolaşarak bir kez daha masasının başına geçti. İvedilikle bir iki satır karaladı ve zarfı kapatır kapatmaz hemen kocasının odasına koştu. Mektubu masasına fırlatıp koşarak odasına döndü. Bir süre bitkin bir şekilde koltukta oturdu. Hiç kıpırdamıyor; yüzü elleriyle örtülü öylece oturuyordu. Aradan yarım ya da bir saat geçmişti ki kapının zili çaldı. Bu o olmalı. Vera Pavlovna hemen onun odasına koşuyor. Mektubu alacak gene parçalayacak ve yakacak ama mektup yok. Mektup yerinde yok! Öyle ise nerede bu mektup? İvedilikle masadaki kâğıtları karıştırıyor, nerede bu mektup? Artık zamanı da kalmıyor. Maşa kapıyı açıyor ve Lopuhov kapının eşiğinden, Vera Pavlovna'nın odasından çıkıp kendi odasına doğru koştuğunu görüyor. Yüzünün rengi solmuş ve perişan bir halde.

Lopuhov onun ardından gitmedi, doğruca çalışma odasına girdi. İlgisiz bir tavırla masanın üzerini karıştırdı, çevresine baktı. Evet birkaç gündür bir mektup ya da bir konuşma bekliyordu aslında. İşte bir mektup, adres yazılı değil ama mühür onun mührü. Şimdi olay anlaşıldı; ya bu mektubu ma-

şasına atmak ya da pişman olup geri almak için odasına koşmuştu ama mektubu geri almak için odasına geldiği daha akla yatkındı. Çünkü masasının üzerindeki evraklar darmadağın edilmiş, mektup aranmıştı. Ama nasıl bulabilirdi ki onu! Öylesine bir heyecan, telaş içindeymiş ki, mektubu avucunu yakan bir kor parçası gibi fırlatmış ve masanın üzerinden kayarak geçen mektup arkasındaki pencerenin dibine düşmüştü. Okumaya gerek var mı? Nasılsa içindekiler bildiği şeyler. Ama her şeye karşın okumamak olmaz.

Canımın içi,

Kendimi hiçbir zaman şimdiki kadar sana bağlı hissetmiş değilim. Senin için ölebilsem! Bunun seni daha mutlu edeceğini bilsem seve seve ölürdüm. Ama onsuz yaşayamam. Sana kötülük yapıyor, kalbini kırıyorum ama inan ki biricik dostum bunu isteyerek yapmıyorum. Hiç istemeden yapıyorum. Bağışla beni n'olursun!

Lopuhov on beş dakika, belki biraz daha da fazla masasının başında durdu. Bakışlarını koltuğa dikmiş, dikkatli dikkatli bakıyordu. Böyle bir şeyi beklediği halde çok üzülmüştü. İçi yanıyordu. Böyle bir mektup aldığına ya da yüzüne karşı böyle bir şey haykırıldığında nasıl davranacağını, ne yapacağını önceden hesapladığı, düşündüğü halde şaşırıp kalmıştı. Ama bu durum fazla sürmedi. Maşa'ya bazı direktifler vermek üzere mutfığa gitti. Kendini toplamıştı.

«Maşa, sofrayı hemen kurma kızım. Zamanı geldiğinde söylerim. Biraz rahatsızım, bir ilaç alayım istiyorum. Siz bizi beklemeyin, oturup yemeğinizi yiyin. Acele de etmeyin. Ben biraz rahatlayıncaya dek epey vakit geçer. Zamanı gelince size söylerim rahat rahat yetişirsiniz.»

Mutfaktan karısının yanına gitti. Karısı yüzünü yatağa gömmüş yatıyordu. Onun odaya girdiğini görünce silkindi, canlandı.

«Buldun demek, okudun demek? Allah'ım ben ne kadar deliymişim! Tüm yazdıklarım yalan, saçma. İnanma sakın.

Hepsi delice sayıklamalar bunların.»

«Elbette sevgili dostum. Bu yazdıklarını ciddiye alamayız. Yazarken ne denli heyecanlı olduğun ortada. İşler böyle çözümlenemezki. Biz seninle birçok kez daha oturup bunları ciddi bir şekilde konuşacağız. Bunu sonraya bırakıp seninle işlerimi konuşalım. Bazı değişiklikler oluyor, sana bunları anlatabilirim. Çok sevindiğirn bazı değişiklikler yaptım. Ama sen beni dinliyor musun bakalım?»

Vera Pavlovna kocasını dinleyip dinlemediğinin farkında değildi. Bir şeyler duyuyordu yalnızca. Öylesine perişan bir durumdaydı ki söylenenlerden bir şey anlamıyordu. Konuşulanlardan, kulağına çalınan sözlerden yavaş yavaş bir anlam çıkarmaya başladı. Konuşulanların yazdığı mektupla hiç ilgisi yoktu. Bu onun ilgisini çekti. Söylenenleri daha dikkatli bir şekilde dinlemeye başladı. Son derece gergin olan sinirlerini gevşetmek için mektuptan başka şeylerle ilgilenmesi gerekiyordu. Uzunca bir süre söylenenlerden bir şey anlamadan, kocasının kendinden emin bir şekilde anlattıklarını dinledi. Bu onu rahatlattığı gibi, giderek anlatılanları kavramaya bile başladı.

«Canım dinler misin biraz? Bunlar benim için çok önemli değişiklikler.» Kocasını ara vermeden konuşmasını sürdürüyor şimdi. «Dinliyor musun benî?» dedikten sonra: «Evet ne diyordum? Bunlar benim için çok hoş değişiklikler doğrusu.»

Ve ayrıntılarıyla bir şeyler anlatıyor. Aslında anlatılanların çok önemli bir bölümünü, hatta tümünü biliyor. Ama olsun, anlatsın varsın, ne kadar da iyi yüreklidir o. O ise anlatıyor da anlatıyor. Derslerden bıktığını özellikle de hangi aileden ve hangi öğrenciden daha çok bıktığını söylüyor. Fabrikada işletme idaresinden nasıl zevk aldığını –önemli bir iş olduğundan– çalışan tüm personeli nasıl etkilediğini ve daha neler yapmak istediğini; okuma yazma öğrenmek isteyenleri nasıl grupladığını, iyi öğretmenler bulunduğunu ve bunlara ödenecek dolgun ücretleri ödemeleri için işverenleri nasıl yola getirdiğini, okuma yazma bilen bir işçinin makinelere daha az zarar

vereceğini kanıtladığını; —öyle ya, kendini bilen bir işçi işini asmaz, körkütük sarhoş oluncaya dek içmez, işine ciddiyetle sarılır— bunun da verimliliği artıracaklarını —çok az da olsa— ne de olsa üretimin artacağına yardım edeceğine... İşçileri meyhanelerden nasıl uzaklaştırdığını; bunun için sık sık kantinlerine gittiğini ve daha pek çok şey anlatıyordu. Firması artık onu sayıyor, seviyormuş, ona işe yarar, becerikli bir insan gözüyle bakıyormuş, böylece o koca fabrikayı şimdi elinde tutuyor, kontrol ediyormuş. Öykünün sonu ise Lopuhov için en tatlı yeri oluyordu. Fabrikaya genel müdür yardımcısı yapılmıştı. Genel müdür firmanın ortaklarından biriydi. Görevi de, aldığı maaş da onursal bir nitelikteydi. İşler fiilen kendi elinde kalacaktı. Firmanın ortağı genel müdürlük teklif edildiğinde: «Yapamam ki, ben kim, fabrika yönetimi kim?» diyerek karşı çıkmıştı. Bunun üzerine ona: «Canım siz görünüşte genel müdür olarak görüneceksiniz, işleri ben yürütürüm. Başımızda dürüst ve namuslu bir genel müdürün bulunması bizim için yeter» demişti. O da: «Böyle desenize, o zaman neden olmasın? Böyle bir görevi seve seve yaparım,» demiş. Ama asıl önemli olan bu da değilmiş. Yönetimi elinde bulundurmak da neymiş? Maaşı tam 3500 ruble olacakmış. Yani eskiden yaptığı işlerin tümünden aldığından 1000 ruble daha fazla para geçecekmiş eline. Demek ki artık fabrikadaki işinden başka tüm işleri bırakabilirmiş. Bundan da daha güzel bir şey olamazmış. Tüm bunların anlatılması yarım saat kadar sürüyor ve sonunda Vera Pavlovna tüm bu anlatılanların çok güzel şeyler olduğunu onaylıyor, saçını tarıyor ve yemeğe çıkıyor.

Yemekten sonra Maşa'ya bir araba tutması için 80 gümüş kapik veriliyor. Maşa dört ayrı yere uğruyor. Gittiği her yere Lopuhov'un yazılı çağrısını iletiyor.

Sevgili dostlarım,

Bu akşam serbestim ve sizleri görmekten mutluluk duyacağım.

Kısa bir süre sonra da önce Rahmetov, ardından da birçok genç öğrenci geliyor. Kısa bir «Hoş geldiniz» faslından sonra müthiş bir bilimsel tartışma başlıyor. Öyle bir tartışma ki katılanların her biri diğerini tutarsızlıkla suçluyor. Bu «üstün seviyeli» bilimsel tartışmalara kulak asmayan «hainler» ise Vera Pavlovna'nın akşamı neşeli bir şekilde geçirmesine yardımcı oluyorlar. Bu neşeli akşamın ilerleyen saatlerinde Vera Pavlovna, Maşa'nın arabayla nerelere gönderildiğini anlamaya başlıyor. Lopuhov'un ne denli iyi yürekli, ne denli anlayışlı bir insan olduğunu bir kez daha onaylıyor. Ve bu akşam Vera Pavlovna genç misafirlerinin varlığından sıkıntı duymadığı gibi, tersine bundan sevinç duyuyor. Ve artık öylesine rahatlamıştı ki sevinçten o müthiş Rahmetov'u bile kucaklayıp yanaklarından öpebilirdi.

Konuklar gece saat üçten sonra dağıldılar ve çok da iyi ettiler. Bu kadar da geç saatlere dek kalınır mı canım? Vera Pavlovna o gün olup bitenlerden alabildiğine yorgun yatağına uzandığında odasına kocası girdi.

«Benim biricik Veroçkam, sana fabrikadan söz ederken yeni işim hakkında önemsiz bir şeyi söylemeyi unuttum. Konuşsak da olur konuşmasak da. Yalnız senden bir ricam olacak. Şimdi ikimiz de yorgun ve uykusuzuz. Bu konuda konuşacakları yarın da konuşuruz. Yalnız şimdi sana şunu söylemek istiyorum: Müdür yardımcılığı görevini kabul ederken şöyle bir koşulu da kabul ettirdim. İstersem yeni görevime bir ya da birkaç ay sonra başlayabilirim. Şimdi bu koşuldan yararlanmak istiyorum. Uzun süredir Riyazan'daki anne-babamı görmedim, onları görmeye gideceğim. Haydi Veroçka sana iyi uykular. Sakın kalkma, yarın ayrılmadan önce uzun uzun konuşacak zamanımız olacak.»

XXVII

Ertesi gün Vera Pavlovna kalktığında kocası ile Maşa bavulları hazırlıyordu. Maşa hiçbir yere ayrılamıyordu. Lopuhov durmadan şunu bunu uzatıyor, katlamasını, yerleştirmesini istiyor sonra yapılanları bozuyor, bavuldaki eşyaların yerlerini değiştirtiyordu. Maşa'nın işi başından aşkın, herhangi bir nedenle ayrılması ve Lopuhov'la yalnız kalması olanaksız görünüyor. Çayı bile üçü birlikte içiyor. Bu arada bile zaman zaman kalkıp eşyaları düzenliyorlar. Vera Pavlovna durumu kavramaya başladığı sırada kocası ona:

«Saat on buçuk olmuş, gecikiyorum, gara yetişmeliyim,» diyor.

«Canımın içi ben de seninle geleyim.»

«Sevgili dostum, arabamda koca iki bavul olacak. Size yer kalmayacak, isterseniz Maşa ile ayrı bir araba tutun.»

«Canımın içi ben bunu söylemiyorum. Riyazan'a birlikte gidelim diyorum.»

İnsanlar sokakta konuşurken duygularını tam olarak gösteremezler. Hele buna bir de faytonun takırtısı karışırsa Lopuhov birçok şeyi yarım işitecek, bazı sorulara vereceği yanıtların da ancak yarısı anlaşılacak ya da yanıt vermeye bile fırsat bulamayacaktır.

Vera Pavlovna direnmesini sürdürür:

«Ben de seninle Riyazan'a geliyorum.»

«Ama nasıl olur? Daha eşyani bile toplamadın. İstiyorsan gene de gel, gönlün nasıl istiyorsa öyle davran ama senden bir ricam var: Mektubumu bekle. Hemen yazacağım ve yolda bir gardan postalayacağım sana. Yarın eline geçer. Olur mu? Şimdilik beklemeni rica ediyorum.»

Vera Pavlovna nasıl da sevgiyle kucaklıyor kocasını. Garın peronunda ve kocası vagona çıkarken gözyaşları içinde

öpüyor onu. Oysa hep fabrikadan söz ediyor. İşlerinin nasıl da iyi gittiğini, anne-babasının gelişine ne denli sevineceklerini, dünya da hiçbir şeyin sağlık gibi önemli olmayacağını söylüyor. Veroçka'dan sağlığına özen göstermesini istiyor. Tren hareket etmek üzereyken de sahanlıktan: «Dünkü mektubunda bana hiçbir zaman bu günlerdeki denli bağlı olmadığını yazmışsın. Buna inanıyorum Veroçkam. Ben de en az senin bana bağlı olduğun kadar sana bağlıyım,» diyor.

«Bir insana karşı duyulan sevginin onun mutluluğunu istemek demek olduğunu ikimiz de biliriz. Özgürlüğün olmadığı yerde mutluluk da olmaz! Senin özgürlüğümü sınırlamak istemediğini bilirim. Ben de senin yaşantını sınırlamak istemem. Benden çekinerek, yapmak istediğin şeyleri yapmaktan vazgeçme sakın. Bunu yaparsan beni çok üzmüş olursun. Kendin için en iyi olan neyse onu yap. Özgürce davran. Sonrasını o zaman görüşürüz. Ne zaman dönmemi istersen bana yaz. Haydi hoşça kal sevgili dostum. Bak ikinci kampa da geliyor, ayrılma zamanı geldi. Hoşça kal!»

XXVIII

Tüm bunlar nisan sonunda olmuştur. Lopuhov haziranın ortasında döndü ve iki hafta kadar Petersburg'ta kaldı. Sonra kendi anlatışına göre fabrikanın işleri için Moskova'ya gitti. Temmuzun dokuzunda ayrıldı. On bir temmuz günü ise Moskova garına yakın olan otelde; otele gece gelmiş bir müşterinin kaybolması yüzünden bir telaş yaşandı. Aradan iki saat geçtikten sonra Kamennno-Ostrov yazlık evindeki daha önce sözü edilen sahne yaşandı. Şimdi ileri görüşlü, keskin zekâlı okurum köprüde intihar edenin kim olduğunu tahmin edebilir, tahmininde de yanılmaz. «Canım n'olacak, çoktan kuşkulanıyordum, elbette ki Lopuhov'du bu!» diyor bana keskin zekâlı okurum ve bu sezgisi onu fazlasıyla sevindiri-

yor. Peki ama nereye kayboldu? Kasketindeki kurşun izleri nereden çıkmıştı? Hem de kasketin şeridinde. «Boş ver bu da onun kötü şakalarından biridir. Belki de suyun içinde ağla cesedini arayanlar arasında kendisi de vardı.» Ne yapalım ileri görüşlü okurum saçmalamakta diyor. Eh madem öyle nasıl tahmin ettiyse öyle olsun diyelim. Zaten ne yaparsak yapalım seni inandığın şeylerden caydıramayız.

XXIX

Olağanüstü Bir İnsan

Lopuhov gideli aşağı yukarı iki üç saat olmuştu ki Vera Pavlovna kendine gelmeye başladı. İlk aklına gelen de atölyesi oldu. Durup dururken orayı terk etmek olmazdı. Vera Pavlovna atölyenin kendisi olmadan da çalışabildiğini kanıtlamaktan hoşlanırdı ama bu şekilde kendi kendini aldattığını da biliyordu. Atölyenin başında mutlaka bir yöneticinin bulunması gerekiyordu. Ters durumda işler kısa sürede karışıyor. Ne var ki atölye işleri artık iyi bir temele oturmuştu ve yönetimi fazla güç değildi. Mertsalova'nın iki çocuğu vardı, bununla birlikte günde bir buçuk iki saatini atölyenin işlerine verebilirdi. Hatta her gün uğramasa da olurdu. Arada sırada uğraması yeterdi. Her halde buna hayır demezdi. Kaldı ki kendiliğinden bile sık sık atölyeye geliyor ve saatlerce çalışıyordu. Vera Pavlovna satmayı düşündüğü eşyalarını bir kenara ayırmaya başladı. Bu işe girişmeden önce Maşa'yı, önce Mertsalova'ya; mümkünse hemen gelmesi için ricada bulunmak üzere; sonra da eski elbiseler ve türlü kullanılmış eşya alan Yahudi kadınların en beceriklisi olan Raşel'e göndermişti. Raşel, Vera Pavlovna ile iyi dosttu, onu hiçbir zaman aldatmazdı. Zaten Yahudi esnafı; kadın olsun, erkek olsun namuslu insanlara karşı daima dürüst davranır. Raşel ve Maşa

şehirdeki apartmana uğrayacak; oradaki giysileri ve diğer eşyaları toplayacak, Vera Pavlovna'nın kürklerini temizlemesi ve yaz boyunca saklaması için verdiği kürküye de uğrayacak bütün bu yığını yazlığa getirecekti. Raşel tümünü değerlendirecek bir fiyat biçecek ve tümünü toptan alacaktı.

Maşa tam bahçe kapısından çıkarken Rahmetov'la karşılaştı. Meğer Rahmetov yarım saattir yazlığın çevresinde dolaşıyormuş!

«Gidiyor musunuz Maşa? Geç mi döneceksiniz?»

«Evet, herhalde ancak akşama dönebilirim. Çok işim var.»

«Peki, öyleyse ben uğrayayım, sizin yerinize ben bekleyeyim. Bakarsınız bir yardımım dokunur.»

«Çok iyi olur! Onun için korkmaya başlamıştım. Ah az daha unuttuyordum Bay Rahmetov. Komşumuza seslenin lütfen; ahçıları da, dadıları da arkadaşımıdır. Size bir sofraya kurunlar, Vera Pavlovna, henüz yemek bile yemedi.»

«Boş verin, o kadar önemli değil, ben de yemedim. Birlikte yeriz yemeğimizi. Ya siz, siz yediniz mi yemeğinizi?»

«Evet. Vera Pavlovna başka türlü beni bırakmayacaktı.»

«Bak bu iyi işte. Kendini düşünmekten bunları unutacağından korkuyordum.»

Maşa ve saflıkları giysilerinin sadeliği ile ona eşit olan ya da bu yönden onu bile geçenlerden başka herkes Rahmetov'dan çekiniyordu. Hiç kimseden, hatta hiçbir şeyden, korkmayan Lopuhov ile Kirsanov ve onların benzerleri bile nedense zaman zaman Rahmetov'un karşısında çekingenlik duyarlardı. Vera Pavlovna Rahmetov ise birbirlerine tamamen yabancıydı ve bir türlü birbirlerine ısınamıyorlardı. Vera Pavlovna ile Rahmetov'u can sıkıcı buluyor, o da Vera Pavlovna'yı aramıyor ve ona pek sokulmuyordu. Nedense tüm diğer konuklar arasından Maşa'ya en az nazik davranan, onunla en az konuşanlardan biri olduğu halde, Maşa en çok onu beğeniyor ve seviyordu.

Rahmetov:

«Çağrılmadan geldim Vera Pavlovna,» diye sözüne başladı. «Ama Aleksandr Matyeviç'i gördüm ve her şeyi biliyorum. Bunun için kendi kendime 'dur bakalım belki işinize yararım' diye düşünerek bu akşamı sizin yanınızda geçirmek üzere geldim.»

Aslına bakılırsa hemen o an bile yardımı olabilecekti. Çünkü eşyaların toplanması gerekiyordu. Rahmetov'un yerinde kim olsa hemen bu konuda yardıma çağrılacaktı ya da böyle bir çağrıyı beklemeden kendisi paçalarını sıvayıp işe girişecekti. Ama Rahmetov ne kendisi böyle bir teklifte bulundu ne de yardıma çağırıldı. Vera Pavlovna yalnız içtenlikle elini sıktı. Bu kadar duyarlı davrandığı için de çok duygulanmış olduğunu belirterek teşekkür etti.

Rahmetov ise:

«Ben çalışma odasında oturacağım,» dedi. «Bir şey lazım olursa çağırın. Gelen olursa kapıyı ben açarım, siz rahatsız olmayın.»

Bunu söyledikten sonra çalışma odasına geçti. Cebinden büyük bir jambon parçası ve koca bir çavdar ekmeği dilimi çıkardı –ikisinin ağırlığı iki kiloya yakındı– bir yere oturdu. İyi çiğnemeye özen göstererek yiyeceklerinin tümünü yedi, üzerine de yarım sürahi su içti. Sonra kitap raflarını gözden geçirmeye başladı. Okumak için uygun bir şeyler arıyordu: «malum»..., «orijinal değil»..., «ilginç değil»..., «orijinal değil»..., «orijinal değil».... Tüm bu değerlendirmeler: Macaulay, Guizot, Thiers, Ranke, Hervinus gibi yazarların kitapları içindi. «Aman ne iyi sonunda buldum,» dedi Rahmetov. Kitapların sırtlarındaki yazılı isimleri ivedilikle okurken, birkaç okkalı cildin arkasında Newton'un bütün eserleri yazısını okuyunca söylemişti bunları. Newton ciltlerini karıştırdı. Aradığını bulduğunda sevinçten ağzı kulaklarına varmıştı.

«İşte bu, işte bunu!» diye hafif bir çığlık attı. Bu denli sevinmesine yol açan kitap *Observations on the Prophecies of*

Daniel and the Apocalypse of St. John, yani Daniel'in Kehanetleri ile Yahya Peygamberin Apokalipsi'ydi. «Eveet, bilimlerin bu yönü bende köklü bir temele oturmadan havada kalıyordu. Newton bu görüşlerini artık yarı akıllı yarı deliyken oldukça yaşlandığı bir sırada yazmıştı. Delilikle aklın birbirine karışması sorununu irdeleyen klasik bir kaynak. Aslında bu sorun evrensel ve tarihseldir. Bu akıllılık delilik karışımı ayırimsız hemen hemen tüm kitaplarda ve tüm kafalarda var. Ama bu kitapta bu konuyla ilgili sanırım çok önemli bir örnek var. Burada herkesin tartışmasız bir şekilde kabullendiği mükemmel bir zekâya deliliğin karışması söz konusu. Demek ki kendi alanında temel bilgiler veren bir kitap. Delilikle aklın karışması olgusu hiçbir kitapta bu denli ayrıntılı olarak verilmemiştir. Doğrusu araştırmaya değer bir kitap.» Bunu söylerken Rahmetov baskı provalarını okuyan düzeltmenlerin dışında kimsenin son yüzyılda eline alıp okumadığı kitabı zevkle, sindire sindire okumaya koyuldu. Rahmetov'un dışında bir insan için bu kitabı okumak; kum ya da odun talaşı yemek gibi bir şeydi. Ama Rahmetov bu kitabı büyük bir zevkle okuyordu.

Rahmetov gibi adamlar çok azdır. Şimdiye dek bu tür se-kiz kişiye rastladım —ki ikisi kadındı—. Aralarında hiçbir benzerlik yoktu. Kimi yumuşakbaşlı, kimi sert ve asık suratlı, kimi çok neşeli, kimi çok telaşlı, kimi soğukkanlıydı. Hiçbir şeye aldırmayan ve sulugöz olanları vardı. Bir de hiçbir şeyden heyecanlanmayan hiçbir şeyden tınmayanları. Biri sert çehreli ve küstahlık derecesinde alaycıydı. Bir başkası tahta suratlı, her şeye ilgisiz, konuşmayı sevmeyen biriydi. Ama ikisi de yanımda isterik kadınlar gibi hıçkıra hıçkıra ağladılar, —hem de kendi yaşamlarıyla hiçbir ilgisi olmayan bir konuda—. İnanıyorum ki bu ikisi yalnız başlarına kaldıklarında sık sık ağlamaktadır. Aralarında —ortak bir özellikleri dışında— en ufak bir benzerlik yoktu. Ama bu ortak özellik onları özel bir insan türü halinde benzeştiriyor, diğer insanlardan ayırmaya yetiyordu. Bunların arasından dostum olanlara takılıyordum

baş başa kaldığımız sıralarda. Onlarsa kızıyor ya da kızmıyor ama kendi hallerine benimle birlikte gülüyorlardı. Gerçekten de çok komik halleri vardı onların, işte en önemli özellikleri buydu. Bu gibi insanlara takılmaktan her zaman hoşlanmışımdır.

Lopuhov ile Kirsanov'un çevresinde rastladığım ve şimdi size öyküsünü anlatacağım adam da bu tür bir adamdı. Ve bu adam aynı zamanda Lopuhov ile Aleksey Petroviç'in Vera Pavlovna'nın ikinci düşündeki toprağın niteliği hakkındaki görüşlerine bir koşul eklenmesi gerektiğinin örneğidir. Buna göre toprağın niteliği kötü de olsa içinde ürünler vermesini sağlayan sağlıklı birimler bulunmaktadır. Öykünün başkahramanlarının yani; Vera Pavlovna, Kirsanov ve Lopuhov'un soykütükleri büyükbabaları ile büyükannelerinden ileri gidemiyor. Kendimizi zorlayarak buna büyükannenin annesini ekleyebiliriz. Büyükbabanın babası ise şaşmaz bir şekilde tarihin karanlık örtüsüyle örtülüdür. Hakkında tüm bilinen büyükannenin annesinin kocası olduğu ve adının da Kiril olduğudur. Bunu büyükbabanın adının Kiriloğlu Gerasim olmasından anlıyoruz. Oysa Rahmetov XIII. yüzyıldan beri bilinen, yalnız bizim değil tüm Avrupa'nın da en eski ailelerinden birinden gelmeydi. Tiverli tarihçilerin yazdıklarına göre, güya tüm halkı Müslümanlaştırma amaçları yüzünden –aslında böyle bir amaçları yoktu, halkın gösterdiği tepki, uyguladıkları baskılar yüzündendi– ordusuyla birlikte kılıçtan geçirilen Tatar tümen komutanları ile kolordu komutanları arasında Rahmet adında biri de vardı. Bu Rahmet'in küçük oğlu Rus karısındandı. Bu kadının ailesi Tiver'in ileri gelen ailelerinden biriydi. Rahmet onu zorla kaçırıp evlenmişti. İşte bu küçük çocuğa anası yüzünden dokunulmadı. Latif olan ismi Mikayel olarak değiştirildi. İşte bu Latif yani Mikayel Rahmetoviç Rahmetov ailesinin ilk atası sayılır. Bunlar Tiver'de Boyar'dı. Moskava'da *Boyarlar'ın* en üst soyluluk unvanına ulaşmışlardı. Petersburg'ta ise yalnızca general olabildiler, kuşkusuz

bu unvanı ailenin tüm erkek bireyleri değil de bir bölümü kazanabilmişlerdi. Çünkü aile öylesine büyümüştü ki tüm general kadroları kendilerine verilse bile yetmeyebilirdi. Bizim Rahmetov'un büyükdedesinin dedesi, ünlü kont İvan İvanoviç Şuvalov'un yakın arkadaşıymış ve onu Minih'le yakın dostluğu yüzünden cezalandırıldığı sürgünden kurtarmış. Büyükdedesi Rumiyantsev'in iş arkadaşıymış, orgeneralliğe de yükselmiş ve Novi'de şehit olmuş. Dedesi ise Çar Aleksandr'ın Tilsite yaptığı geziye katılmıştı. Geleceği parlak bir insandı dedesi ama Speranski ile sıkı fıkı dostluğu tüm geleceğini karartmıştı. Babasının yaşamında ise ne yükselmeler, ne de düşmeler olmuştu. 40 yaşında tümgeneralken emekli olmuş, Mevedista Nehri'nin yukarı bölgelerindeki çiftliklerden birine yerleşmişti. Fazla büyük olmayan bu çiftliklerde iki bin beş yüz kadar köle vardı. Kır havası ve rahat yaşam ona yaramış tam sekiz çocuğu olmuştu. Bizim Rahmetov bu çocukların sondan ikincisiydi. Kendisinden küçük bir kız kardeşi vardı. Bunun için bizim Rahmetov zengin bir kalıtcı sayılmazdı. Babası öldüğünde kendine düşen 400 köle ile 7000 dönüm araziydi. Bu köleleri ve 5500 dönüm araziye ne yaptığını kimse bilmiyor. Kendisine 1500 dönüm arazi ayırdığını da kimse bilmiyordu. Hatta onun bir derebeyi olduğunu, kendine ayırdığı araziye icara verdiğini ve her şeye karşın 3000 rubleye yakın yıllık gelirinin olduğunu da bilen yoktu. Biz bunları çok sonraları öğrendik. O zamanlar onu Medvedista, Hopra, Sura ile Tısna nehirlerinin yukarı bölgelerinde 75000 kadar kölesi olan Rahmetovlar'dan sanıyorduk. Bu bölgeleri de içine alan 3 vilayetten birinin valisi daima bu aileden biri oluyordu. Gene çok iyi bildiğimiz bir şey de Rahmetov'un yılda 400 ruble harcadığıydı. O zamanlar bir öğrenci için hiç de küçümsemeyecek bir paraydı bu. Rahmetovlar'dan biri içinse gü-lünç derecede azdı. Bunun için bizler –fazla enfomasyona kulak asmadığımızdan– bu Rahmetov'un Rahmetov ailesinin yozlaşmış, yoksullaşmış, arazisiz kalmış bir dalından olduğu-

nu sanıyorduk. Bize göre Rahmetov; çocuklarına ufak bir sermaye bırakan bir bürokratin, bir müsteşarın oğlu gibi bir şeydi. Başka işimiz yoktu da bu işin aslını mı araştıracaktık?

Şimdi 22 yaşındaydı ve 16 yaşından beri üniversite öğrencisi sayılıyordu. Ancak aradaki sürenin yaklaşık üç yılını üniversiteden uzak geçirmişti. Bu arada çiftliğine gitmiş, varisinin tüm karşı koymalarına aldırmadan, erkek kardeşlerinin lanetlemelerini üzerinde toplayarak, kız kardeşlerinin kocalarının karılarına adını bile anmalarını yasaklamalarına sebep olarak istediklerini gerçekleştirmişti. Sonra çeşitli ulaştırma araçlarıyla, karadan, sudan, olağan ve olağandışı yollarla tüm Rusya'yı dolaşmıştı. Yaya olarak, sallarla, sandallarla yaptığı gezilerde çeşitli serüvenler yaşamış. Başına gelen çeşitli olayların tümünde de sorumlu kendisiymiş. Gezisi sırasında tanıştığı gençlerden ikisini Kazan, beşini de Moskova üniversitesine burslu olarak yerleştirmiş. Petersburg'a kimseyi getirmemiş çünkü kendisi orada yaşamayı düşünüyormuş. Kimsenin, yıllık gelirini 400 değil de 3000 ruble olduğunu bilmesini istemiyormuş. Tüm bunlar çok sonraları öğrenildi. Bizim bildiğimiz tek şey Rahmetov'un uzun süre ortalıktan kaybolduğuydu. Böylece Kirsanov'un çalışma odasında Newton'un Apokalipsi hakkındaki yorumlarını okuduğu tarihten iki yıl kadar önce Petersburg'a dönmüş filolojiye yazılmıştı. Daha önce fen fakültesinde okuyordu.

Petersburglu tanıdıklarından hiç kimse Rahmetov'un akrabalarını ve para işlerini bilmezdi ama herkes onun iki lakabı olduğunu bilirdi. Bunlardan biri daha önce öykümüzde sözünü ettiğimiz «Rigorist»ti. Bu lakabı her zaman hafif bir gülümsemeyle karşılardı. Ancak bu gülümseme çatık kaşlı bir gülümsemeydi. İkinci lakabı olan Nikituşka ya da Lomov veya Nikituşka Lomov diye çağrıldığında ise sevinçten ağız kulaklarına varıyor, zevkten dört köşe oluyordu. Çünkü bu isim ona doğuştan verilmemiş; o bunu kararlılığı, yürekliği ve mertliği sayesinde -bu milyonlarca kişi arasında ün salmış,

sevilen kişinin adını taşımaya— hak kazanmıştı. Ne var ki bu isim yalnız sekiz vilayetten geçen 100 km. eninde bir toprak şeridinde ölmez bir ün sağlamıştı. Rusya'nın diğer bölgelerinde yaşayan okurlarımıza da bu ismi tanıtmamız gerekiyor.

Nikituşka Lomov, 15-16 yıl önce Volga'da gemileri çeken Herkül yapılı ve onun kadar güçlü olan bir Volga kayıkçısıydı. Boyu 15 karıştı, omuzlar ile göğsü öylesine genişti ki 15 pud-1 pud 16 kilo-ağırlığı rahatlıkla kaldırılabiliyordu. Tıknaz bir insandı. Gücünü anlatabilmek için dört kişilik yevmiye aldığını belirtmek yeter. Volga gemisi bir şehre yanaşıp da çarşıya ya da —Volga'da söylendiği gibi— pazará çıktığında şehrin en kenar mahallelerinde bile gençlerin bağırışları duyulurdu: «Nikituşka Lomov geliyor! Nikituşka Lomov geliyor!» Herkez sokağa fırlar, iskeleden pazara giden yolu tutar ve sevgili Nikituşka Lomovlar'ının peşinde müthiş bir kalabalık oluşurdu.

Rahmetov 16 yaşında Petersburg'a geldiğinde bu yönden hiçbir olağandışılığı olmayan sıradan bir gençti. Gerçi uzun boyluydu ama fazla güçlü kuvvetli biri değildi. Akranlarından on kişiden ikisi güreşte onu rahatlıkla yenerdi. On yedisini doldururken fiziki bir servet edinmeye karar verip vücudunu geliştirmeye koyuldu. Sabah akşam jimnastik yapıyordu. Ama jimnastik yalnızca hazır olan bir malzemeyi geliştirir. Bunun için de önce malzemeyi oluşturmak gerekiyordu. Rahmetov jimnastiğe ayırdığı zamanın iki katını, yani günde birkaç saatini büyük bir güç isteyen kaba işlerde çalışarak geçirmeye başladı. Su taşıyor, odun taşıyor, odun kırıyor, taş kırıyor, taş taşıyor, toprak kazıyor, demir dövüyordu... Sık sık işini değiştiriyordu. Her yeni iş yeni bir kasını geliştiriyordu. Boksörler gibi perhize başladı. Bunun için en olmayacak besin maddelerini alıyordu. Aldıklarının tümü de fiziki gücünü artırıcı nitelikler taşıyordu. Daha çok tam pişmemiş biftek yiyordu. O zamandan beri de bu alışkanlığını sürdürüyordu. Bir yıl kadar bunları yaptıktan sonra söz konusu yolculuğa çıktı.

Bu yolculuk boyunca fiziki gücünü artırmasını sağlayacak yeni fırsatlar buldu. Tarla sürüyor, marangozluk yapıyor, salcı olup mal taşıyordu... Her türlü sağlıklı işi deniyordu. Birinde kayıkçı ve gemi çektirme işçisi olarak Volga'yı boydan boya Dubovka'dan Ribinsk'e kadar arşınladı. Bir gemi sahibine ya da gemi çektirme işçilerine, onlara katılmak istediğini açıklasa buna kimse inanmaz, saçmaladığını söyleyerek hiçbir zaman işe almazlardı. Bunun için o, gemiye yolcu olarak bindi sonra işçilerle dostluk kurdu. Arada bir halat çekmeye yardım ediyordu. Bir hafta sonra sıradan bir çektirme işçisi gibi o da çektirenler arasında kayışı göğsüne geçirdi. Kısa sürede gücünü göstermiş, kendini kabul ettirmişti. Güç denemesinde üç hatta en güçlülerinden dördünü bastırıyordu. O sıralar 20'sini yeni doldurmuştu ve kayış çeken arkadaşları ona artık sahneyi terk etmiş olan büyük kahramanlarının, Nikituşka Lomov'un adını verdiler. Zamanına acımamış, pek çok sıkıntıya katlanmıştı ama sonunda istediğini elde etmişti. «Böyle gerekiyor» diyordu Rahmetov. «Bununla halkın saygısını ve sevgisini kazanıyor insan. Üstelik de faydalı bir şey, bakarsın bir gün lazım olur.»

Bunlarla kafasını doldurmaya başladığında henüz on yedisindeydi. Olağandışı gelişmeler de bu sırada başlamıştı. Rahmetov Petersburg'a 16 yaşında, liseyi yeni bitirmiş, yürekli, dürüst, sıradan bir öğrenci olarak gelmişti. İlk üç dört ayını üniversiteye yeni giren tüm gençler gibi geçirmişti. Derken sağdan soldan öğrenciler arasında çok zekilerin de bulunduğu, bunların büyük çoğunluk gibi düşünmediklerini duymuş, bunlardan dört beşinin de adını öğrenmişti. Onlarla çok ilgilendi ve hiç değilse biriyle tanışmak için fırsat kollamaya başladı. Derken Kirsanov'la tanıştı. Bundan sonra tanıdığımız olağandışı insana, Nikituşka Lomov'a, Rigorist'e dönüşmeye başladı. İlk akşam susamış gibi Kirsanov'u dinledi. Kirsanov yıkılacak olanlara lanet yağıdırıyor, Rahmetov da sık sık onun konuşmalarını onaylıyordu. Sık sık Kirsanov'un ko-

nuşmasını kesiyor, ona çeşitli sorular soruyordu.

«Hangi kitapları okumalıyım?» diye sordu en son.

Kirsanov ona okuması gereken kitapların listesini verdi. Rahmetov ertesi sabah saat sekizden başlayıp; Nevski Bulvar'ında Adımirelteskaya'dan Politseyski Most'a kadar ileri geri dolaşarak kitabevlerinin açılmasını bekliyordu. Az sonra açılan ilk kitabevine girmiş, aldığı kitaplarla evine kapanmıştı. Sabah saat 11'den başlayıp aralıksız 82 saat okudu. İlk iki gece uykuyu kendi gücüyle yenmişti. Üçüncü gece sekiz fincan kahve içti ama artık bu koyu kahveler de uykusunu dağıtamıyordu. Rahmetov olduğu yerde yıkılarak, odanın döşemesinde tam 15 saat uyudu. –Tıpkı bir ölü gibiydi– Bir hafta sonra yeniden Kirsanov'a uğradı. Hem okuduğu kitaplarla ilgili açıklamalar, hem de yeni kitap listesi istiyordu. Kirsanov'la çok iyi anlaşmıştı. Daha sonra onun aracılığıyla Lopuhov'la da tanıştı. Aradan altı ay kadar geçti. Rahmetov 17'sini onlarsa 21'lerini bitirmişlerdi. Aradaki yaş farkına rağmen Rahmetov'u kendi akranları gibi görüyorlardı. Rahmetov'un farklı, özel bir insan olduğu işte bu sıralarda ortaya çıkmaya başlamıştı. Peki geçmişinde onun özel bir insan olmasını sağlayacak bir öz var mıydı? Vardı elbette. Çok önemli olmasa da vardı. Babası despot yapılı, fakat çok zeki ve aydın bir insandı. Marya Alekseyevna kadar tutucu ama dürüsttü. Her şeye karşın böyle bir babaya katlanmak pek kolay değildi. Anası ise düşünceli ve ince ruhlu bir kadındı. Kocasının davranışları onu üzüyordu. Rahmetov köyde tüm olup bitenleri görüyordu. Bunlar katlanılabilecek şeylerdi. Ancak 15 yaşındaki Rahmetov'un babasının metreslerinden birine âşık olması bardağı taşıran son damla oldu. Evde kıyamet koptu ve bu işten en büyük sıkıntıyı da o kadın çekti. Kadının kendisi yüzünden kötü bir duruma düşmesine çok üzüldü. Bu durumun kafasında yarattığı çeşitli düşüncelerle Petersburg'a gelmişti. Lopuhov, Vera Pavlovna için neyse Kirsanov da onun için oydu. Elbette geçmişinden taşıdığı iyi bir kalıtım da

vardı. Ama böylesine sıradışı bir insan olabilmek için çok sağlam bir yapı gerekiyordu. Üniversiteyi bitirip tüm Rusya'yı gezmeye çıkmadan önce, sonraki yaşamı boyunca uygulayacağı bazı ilkeler edildi. Geziden döndüğünde bu ilkeler iyice yerine oturmuş bir sisteme dönüşmüştü. Rahmetov bu sistemden şaşmıyordu. Kendi kendini bir kez:

«İçki içmiyorum, kadınlara dokunmuyorum, neden böyle davranıyorum, bu kadarı da biraz fazla değil mi?» diye sorgulamıştı. Aslında çok delişmen, fokur fokur kaynayan bir yapısı vardı.

«Hayır böyle olması gerekiyor. Biz insanlara tadına doyamayacakları bir dünya yaratmak istiyoruz. Öyleyse kendi tutkularımızı gidermek için değil de inandığımız için böyle davrandığımızı göstermeliyiz. İnsanlara söylediklerimizle yaptıklarımızın çelişmediğini göstermeliyiz.»

Bu nedenle yaşantısını oldukça zor koşullar altında sürdürmeye başladı. Nikituşka Lomov haline gelmek ve Nikituşka olmayı sürdürmek için sığır eti mi yemek gerekli? O da bol bol sığır eti yiyordu. Sığır eti dışında herhangi bir gıda maddesine bir kapık bile harcamak istemiyordu. Oturduğu evin sahibinden; sığır etinin en iyisinden, en iyi parçalarından olmasını istiyordu. Et dışında yedikleri her şeyin en ucuzundandı. Haftalarca ağzına bir şeker parçası almıyor, aylarca meyvelerin tadını unutuyordu. Bir lokma dana ya da piliç etini ağzına koymuyordu. Parasıyla buna benzer şeyler almayı aklından bile geçirmiyordu.

«Kolayca bastırabileceğim aptalca istekler için para harcamaya hakkım yok,» diyordu. Oysa çocukluğundan beri lüks yemeklere alışmıştı. Bu konuda ince bir zevk sahibiydi. Şu ya da bu yemek hakkında söylediklerinden bu anlaşılıyordu. Konuk olduğu zaman yemeğe çağrıldığında bazı yemekleri seve seve yerken bazılarını ağzına bile dokundurmuyordu.

«Halkın sık sık değil de zaman zaman yiyebileceği şeyle-

ri fırsat düştükçe ben de yemeliyim, ama halkın hiçbir zaman yiyemeyeceği lüks şeyleri benim de yemeye hakkım yok! Halkın yaşantısının ne denli kötü koşullar içinde geçtiğini bilmem, duyumsamam gerek!» diyordu. Bunun için sofraya meyve geldiğinde yalnız elma yiyiyordu. Kayısı gibi her zaman herkesin bulamayacağı meyveleri hiç yemiyordu. Portakalı yalnızca Petesburg'da yiyordu. –Petersburg'a bolca ithal edildiği, fiyatı da halkın yiyebileceği şekilde ucuz olduğundan– Taşrada ise portakal lüks bir meyve sayıldığından yemiyordu. Volovan yiyordu, «iyi bir börekten farkı yokmuş» çünkü. Sardalya yemezdi çünkü o da kara listedeydi. çık giysileri sevdiği halde üstü başı dökölüyordu. Yalnız giyimi kuşamıyla değil her konudaki davranışlarıyla işportacılara benziyordu. Hiç yorgan döşek kullanmazdı. Döşemeye serdiği bir keçe parçası üzerinde uyuyordu. Altına serdiği keçeyi ikiye katlamayı bile yasaklamıştı kendine. Vicdan azabı duyduğu, kötü bir tek alışkanlığı vardı: sigara içmek. «Sigara içmeden düşünemiyorum. Bu doğruysa haklıyım ama kim bilir belki bu da bir tür kendini kontrol edememektir,» diyordu. Ucuz, kötü sigaraya dayanamazdı. Ne de olsa aristokrat bir çevrede büyümüştü. Yıllık 400 rublelik masrafının 150'si sigaraya gidiyordu. «Ne kötü bir zayıflık» diyordu kendini eleştirerek. İnsanlar bu zayıflığından yararlanmayı iyi biliyorlardı. Tartışmalarda eleştirilerinin dozunu artırdığında: «Hadi sen de, kursuz insan mı olur? Sen de sigara içmiyor musun?» derlerdi. O zaman Rahmetov bu eleştirilerden güç kazanarak bu kez kendi kendine saldırmaya başlardı. Tabi bunu yaparken karşısındakini yerden yere vurmaktan da geri durmazdı.

Birçok işe koşardı Rahmetov. Hepsine de yetişirdi, çünkü zamanını çok iyi düzenliyordu. Maddi konularda olduğu gibi zaman konusunda da kendini sınırlamayı, kontrol altına almayı başarmıştı. Ayda on beş dakikasını bile eğlenceye ayırmazdı, dinlenmeye ise gerek duymuyordu.

«Çok değişik işlerde çalışıyorum. Birinden birine geçmek

de bir nevi dinlenmek sayılır,» diyordu. Kirsanov ya da Lopuhov'un evindeki toplantılara katılan arkadaşlarıyla bile, ancak onlarla ilişkisini koparmayacak kadar görüşüyordu. «Böyle davranmak zorundayım. Yaşadığımız olaylar değişik çevrelerden insanlarla sıkı ilişkide bulunmanın ne denli yararlı olabileceğini gösteriyor. İnsanın çeşitli bilgiler edinebilmesi için haber kaynaklarına gereksinimi var.» Bu çevrenin toplantıları dışında ancak çok önemli işleri nedeniyle bir yerlere gidiyor, gittiği yerlerde de çok kısa süreli kalıyordu. Kolay kolay kendi evine kimseyi kabul etmezdi. Kazara bir konuğunun gelmesi durumunda da kısa bir süre onunla görüşür ve dolaambaçlı yollara varmadan söyleyeceğini söylerdi.

«İşinizi konuştuk. Şimdi izin verirseniz kendi işlerimle ilgileneneğim. Zamanımı çok özenli kullanmak zorundayım.»

Kişiliğinin gelişmeye başlamasından bu yana sürekli kitap okuyordu. Altı ay kadar bu şekilde devam etti. Benimsediği düşünceleri sistematik bir yapıya oturtunca kendi kendine:

«Artık okuma benim için ikinci derecede bir iş sayılır. Bu yönden hayata hazır sayılırım.» Daha sonra kitaplara; ancak diğer işlerinden arta kalan zamanını vermeye başlamıştı. Yine de bilgi dağarcığını şaşılacak bir hızla geliştirdi. 22 yaşına geldiğinde olağanüstü bir bilgi birikimine sahip olmuştu. Bunu, benimsediği ilkeleri titizlikle uygulamaya borçluydu. Yalnızca gerekli olan şeyler; lüks ve fantezi yok. Gerekli olanları da şöyle açıklıyordu: «Bilimin her dalında yazılmış temel kitaplar vardır. Bunlar sayılıdır. Bu temel konularla ilgili yazılmış başka kitaplar da vardır. Ancak bunlar bazı ayrıntılar ve yinelemelerden başka bir şey değildir. Bunun için yalnızca temel kitapları okumalı. Aynı konuda yazılmış başka kitapları okumak zaman kaybıdır. Rus yazını ele alalım örneğin: Diyelim ki önce Gogol'ü okudum. Binlerce diğer roman ve öyküde berbat bir duruma getirilmiş Gogol'dan başka bir şey bulamam. Öyleyse ne diye bunları okuyayım? Bilimde de durum aynıdır. Hatta bilimde sınır daha da belirgindir. Adam

Smith, Malthus, Ricardo ve Mil'i okuduktan sonra ekonomi politiği en iyi şekilde öğrenmiş sayılırım. Bu konuda kitap yazmış başka yazarlar ne denli ünlü olurlarsa olsunlar, yazdıkları yüzlerce kitabın hiçbirini okumasam olur. Çünkü yazdıklarında kendilerine özgü yeni bir düşünceye rastlayamam. Bu kitaplarda yazılanların hepsi başka yerlerden alınıp, aktarılan bilgilerdir. Ben yalnız orijinal olanı okuyorum ve bu da orijinalliği öğrenip tanımam için yeterlidir.

'Bu yüzden yeryüzünde hiçbir güç Rahmetov'a Mackaulley'i okumaya zorlayamazdı. Herhangi bir kitap hakkında karar vermesi için on beş dakika kadar sayfalarını karıştırması yeterdi.

«Canım bu yamalı bir bohça. Bunun yamalarının bile hangi kumaşlardan çalınma olduğunu biliyorum.» Tackeray'ın *Faydasız şeylerin Panayırı* adlı kitabını seve seve ağız tadı ile okuduktan sonra *Pandennis*'ini okumaya başladı. Yirmi sayfa kadar okuduktan sonra kitabı kapadı. *Faydasız şeylerin Panayırı*'nda tüm söyleyeceklerini söyledi, kurtlarını döktü, burada yeni bir şey getiremediği açık. Öyle ise bunu okumanın bir faydası yok. Benim okuduğum kitaplar öyle nitelikli ki beni yüzlerce kitap okumaktan kurtarıyor.»

Jimnastik, beden eğitimi, okuma Rahmetov'un kişisel uğraşlarıydı. Bunlar zamanın ancak dörtte birini alıyordu. Geri kalan zamanınıysa başkalarının işi gücü peşinde koşmak ya da belirli kişilere ait olmayan işlerle uğraşarak geçiriyordu. Her zaman aynı ilkelere bağlıydı. İkinci derecede işler ve ikinci derece sayılan insanlar için uğraşmamak, yalnız en temel işlerle ilgilenmek; öyle ki olsa da, olmasa da olabilecek ikinci dereceli işler onların etkisiyle düzelecektir. Birçok kişiye göre yetkili ve otorite sayılmayan kimseler Rahmetov'la görüşemezdi. «Özür dilerim vaktim yok,» diyordu ve onları orada bırakıp uzaklaşıyordu. Ama onun tanışmak istediği kişinin ondan kaçması olanaksızdı. Tutun ki bu kişi sizsiniz. Herhangi bir gün ve zamanda yanınıza gelir, size gereksin-

mesi olduğunu söyleyerek konuşmaya girerdi.

«Sizinle tanışmak istiyorum bu çok gerekli. Şimdi zamanınız yoksa bana başka bir gün ve saat veriniz.»

Sizin bazı işlerinizin olması onun için hiçbir engel oluşturmazdı. İster onun en yakın dostu olun, ister işlerinizin çokluğundan, zamanınızın olmadığından söz edip yalvarıp yakarın:

«Asıl benim zamanım yok,» derdi başını çevirerek. Çünkü o önemli işlerle ilgilenirdi. Oysa yaptıkları akla mantığa sığmayacak şeylerdi. Örneğin benimle tanışmasını alalım. Ben o zamanlar artık pek genç sayılmazdım. Düzenli bir yaşantım vardı. Evimde zaman zaman memleketimden beş-altı kişiyle toplanıyorduk. Bu, beni onun gözünde değerli bir insan kılıyordu. Gençler beni, ben de onları severdim. Adımı da onlardan birinden öğrenmiş olmalı. Ona ilk kez Kirsanov'da rastlamıştım. O zaman henüz adını da bilmiyordum. Çünkü bu olay onun o ünlü gezisinden dönmesinden hemen sonra olmuştu. Salona benden sonra girmişti. Salonda bulunanlar içinde tanımadığı tek kişi benmişim. Girer girmez Kirsanov'u bir kenara çekti, gözleriyle beni göstererek bir şeyler söyledi. Kirsanov da ona bazı şeyler söyledikten sonra serbest kaldı. Bir dakika sonra tam karşıma oturmuştu. Aramızda divanın yanında duran ufak bir masa vardı. Gözlerini yüzüme dikti. Patlamak üzereydim. Hiç çekinmeden karşısında bir insan değil de bir portre varmış gibi yüzüme bakıyordu. Ben de yüzümü ekşittim. Hiç orali olmadı. Böyle iki üç dakika kadar baktıktan sonra: «Bay N...., sizinle tanışmam gerekiyor,» dedi. «Ben sizi tanıyorum ama siz beni tanımazsınız. Ev sahibi ya da buradakilerin herhangi birinden beni sorabilirsiniz.» Bunları söyledikten sonra başka bir odaya gitti. Şimdi; güvenilir bir insan olup olmadığını araştırma fırsatı yaratmıştır. «Vay canına, bu tuhaf adam da kim?»

«Canım o Rahmetov'dur burada bulunanlar içinde en güvenilir, buradaki insanların hepsinden de daha önemli biridir

o.» Kirsanov'un bu açıklamalarını salonda bulunanların tümü onayladı. Beş dakika sonra da Rahmetov oturduğumuz salona döndü. Benimle hiç konuşmadı. Başkalarıyla da çok az konuştu. Biraz daha zaman geçtikten sonra ayağa kalktı:

«Aaa, saat on olmuş. Bu saatte başka bir işim var.» Sonra da bana dönerek: «Bay N...., dedi. Sizinle mutlaka görüşmem gerekiyor. Ev sahibinden sizin kim olduğunuzu öğrendim. Sizi gözlerimle göstermekte bir sakınca görmedim, çünkü öyle ya da böyle sizi sorduğumu öğrenecektiniz. Size ne zaman uğrayabilirim, ne zaman evdesiniz?»

Oysa ben yeni kişilerle tanışmaktan kaçınıyordum. Bu şekilde bir ısrarla karşılaşmak da hiç hoşuma gitmemişti.

«Ben evime yalnızca yatmaya geliyorum, tüm günümü dışarıda geçiririm,» dedim.

«Peki yatmak için eve kaçta dönüyorsunuz?»

«Gecenin ikisinde, üçünde.»

«Bunları bırakın da bana belirli bir saat verin.»

«Ancak geç bir saatte olabilir.»

«Olsun, benim için önemli değil.»

«Madem bu denli ısrar ediyorsunuz peki. Yarından sonra sabaha karşı gecenin üç buçuğunda.»

«Sözlerinizi kabalık olarak anlamamı istiyorsunuz, ama kim bilir belki de böyle olmak için önemli bir nedeniniz vardır. Her şeye karşın yarından sonra sabaha karşı saat 03. 30'da size geleceğim.»

«Yok canım, bu kadar kararlıysanız biraz daha geç gelmenizi rica edeyim. Sabah boyunca, 12'ye dek evde olacağım.»

«Peki, o zaman saat 10'da gelirim yalnız mı olacaksınız?»

«Evet.»

«Çok iyi.»

Geldi ve sözü döndürüp dolaştırmadan, benimle görüşmek istediği konuya getirdi. Yarım saat kadar sürdü konuşmamız. Ne konuşursak konuşalım, o bana kısaca «gereki-

yor» diyor, ben de aynı şekilde kısaca: «Asla gerekmez» diye yanıt veriyordum. Yarım saat kadar süren tartışmadan sonra:

«Anlaşıldı, bu konuyu burada kapatmamız gerekiyor. Tartışmayı daha fazla sürdürmemiz faydasız. Ama benim, başkalarının güvenini kazanmış biri olduğuma inanıyorsunuz değil mi?»

«Evet, bana öyle söylendi. Bunu şimdi kendim de görüyorum.»

«Bana karşı düşüncenizde direniyor musunuz?»

«Evet.»

«Peki bunun ne anlama geldiğini biliyor musunuz? Siz ya bir yalancı ya da rezilsiniz.»

Nasıl, beğeniyor musunuz? Onun yerinde başka biri olsaydı ne yapılırdı? Düelloya mı çağırılırdı? Ama adam bunu hakaret etmek için değil; kişisel duygularını bir yana bırakarak, yalnızca gerçekleri açıklamaya çalışan bir tarihçi gibi dile getiriyor. Bu arada öyle tuhaf bir yüz ifadesi vardır ki; onun bu sözlerinden alınmak gülünç olurdu, ben de güldüm.

«Amma da yaptınız» dedim. «Yalancı ya da rezil, ne fark eder ki?»

«Hayır, sizinle olan ilişkilerime göre aynı şey değildir.»

«O zaman benim hem yalancı, hem de rezil olduğumu söylüyorsunuz.»

«Hayır böyle bir olayda ikisi bir arada olamaz. Ama ikisinden biri muhakkak! Ya düşündüklerinizle yaptıklarınız konuşuklarınıza uymaz ki o zaman yalancısınız. Ya da gerçekten konuşuklarınızı söylüyor ve yapıyorsunuz. Bu durumda da rezil bir herifsiniz. Dedim ya ikisinden biri. Ama daha çok birinci seçenek geçerli galiba.»

Ben de gülmeyi sürdürerek:

«Canım, nasıl istiyorsanız öyle düşününüz» dedim.

«Haydi hoşça kalınız. Size güvenim çok ve bu güveni sürdüreceğim, istediğiniz bir zamanda bu konuşmamıza devam edelim sizinle.»

Durum ne denli saçma görünse de Rahmetov haklıydı. İşe bu şekilde girmesi de doğrudu, çünkü önce hakkımda araştırmalar yapmış sonra işe girişmişti. Konuşmamızı bu şekilde bitirmesi de doğrudu. Gerçekten de ona düşündüklerimi açıklamıyordum. Bu yüzden beni yalancılıkla suçlamakta da haklıydı. Bu durumda benim alınmamam gerekiyordu, çünkü olay özel bir nitelik taşıyordu. Bana karşı güvenini ve saygısını kaybetmemekle de yanılmamıştı.

İlk görünüşte kaba ve itici görünebilirdi ama, konuştuğu hiçbir kimse onun bu davranışlarından alınmıyordu. İnandığı şeyleri açık açık söylerdi ki aklı başında her insanın aynı şekilde davranması gerekir. Rahmetov bu kabaca eleştirilerini, öylesine inandırıcı bir şekilde yapardı ki aklı başında hiçbir insan kızmaz, alınmazdı. Aslında çok da ince bir insandı. Karışık her konuya şöyle giriyordu:

«Biliyorsunuz, benim şimdi size söyleyeceklerimde kesinlikle kişisel duygularımın yeri yoktur. Sözlerime kırılacaksınız peşinen özür dileyeyim. Yalnız bana sorarsanız insan iyi niyetle söylenen hiçbir şeyden alınmamalıdır. Hele söylenen şeyler kötü bir amaçla değil de zorunlu olarak söyleniyorsa... Bununla birlikte konuşmamızı sürdürmenin bir anlamı yok dersanız hemen susarım. İlkem şudur: Gerektiği zaman düşüncelerimi belirtir ve sonuna dek savunurum, ama bu düşüncelerimi asla kimseye zorla kabul ettirmeye çalışmam.» Ve gerçekten de her zaman bu söylediklerine uygun davranırdı. İsteddiği zaman size kendi düşüncelerini açıklamasından kurtulamazdınız ama ancak sizinle hangi konuda konuşmak istediğini anlatıncaya dek. Bu işi iki üç sözcükle bitiriyor, sonra da size soruyordu:

«Şimdi sizinle konuşmak istediklerimi biliyorsunuz, bu konuyu benimle tartışmak ister misiniz?» Ona «Hayır» demeniz halinde hemen selam vererek yanınızdan uzaklaşırdı.

İşte insanlarla görüşmelerini ve işlerini hep bu şekilde yürütürdü. Çok yoğun ve zor işlerinin hemen hemen hiçbirini ken-

di kişisel işi değildi. Bunu herkes bilir ama ne gibi işlerle uğraştığını kimse bilmezdi. Bitip tükenmez uğraşlar içindeydi. Evinde hiç oturmazdı, hep dışarılarda bir yerlerdeydi. Gittiği yerlere genellikle yaya gider, bazen de arabaya binerdi. Evi de hiç boş kalmaz, sürekli gelip gideni olurdu. Ancak bunlar çoğunlukla belirli kişilerdi. Rahmetov bu konuda bir program hazırlamıştı. Her gün saat ikiyle üç arası evde bulunuyordu. Bu süreyi yemeğini yemek ve gelenlerle görüşmekle geçiriyordu. Bazen kayıplara karışıyor, üç-dört gün boyunca evine uğramıyordu. Böyle zamanlarda bir arkadaşı gelenlerle ilgilenirdi. Tüm içtenliğiyle kendisine bağlı olan bu arkadaş; giz saklayabilen ve bir mezar kadar suskun olabilen biriydi.

Onu Kirsanov'un çalışma odasında Newton'un Apokalipsi konusundaki açıklamalarını okurken gördüğümüzden iki yıl kadar sonra Rahmetov Petersburg'dan ayrılmıştı. Kirsanov ve kendisine çok yakın iki üç arkadaşına; artık burada yapılacak bir işi kalmadığını, elinden gelen tüm girişimlerde bulunduğunu; iki-üç yıl sonra yeniden çalışmalara başlayacağını, o zamana dek üç yıl boş zamanı olduğunu, bu süreyi de gelecekteki işlerine hazırlanarak geçireceğini söylemiş sonra da eski çiftliğine gitmişti. Orada kalan arazisini satmış, bu satıştan eline geçen 3500000 rublenin 5000'ini Kazan ve Moskova'ya uğrayarak burslu okuttuğu öğrencilere dağıtmıştı. Böylece onların öğrenimleri süresince ekonomik sıkıntı çekmemelerini güvence altına almıştı. Rahmetov'la ilgili tanık ve belgelere dayalı öykü burada sona eriyor. Moskova'dan sonra nerelere gittiği bilinmiyor. Ondan herhangi bir haber alınamayınca; hakkında bazı bilgilere sahip olup da o zamana dek onun ricası üzerine susanlar, bildiklerini yakın çevrelerine anlattılar. O zamana dek onun bazı öğrencilere burs sağladığını bilmiyorduk. Size anlattıklarımın bir kısmı, başkalarıyla olan ilişkileri hakkında çeşitli söylentiler dolaşmaya başlamıştı ama bunlar olaylara açıklık getirmek bir yana, Rahmetov'u daha da anlaşılmaz, gizemli bir insan durumuna getir-

mişti. Üstelik onunla ilgili anlatılanlar; ya gerçekten inanılmazlıklarıyla bizleri hayrete düşürüyor ya da hakkında bildiklerimizle tümüyle zıt şeylerdi. Biz onu katı yürekli, duygusallıktan yoksun bir kişi olarak tanırdık. Oysa hiç de öyle olmadığını anlatılan bazı öykülerden öğrenmiştik. Bu öykülerin tümünü anlatmamız olanaksız. Ancak Kirsanov'un anlattığı ikisi var ki onu daha iyi tanımamızı sağlayacaktır. Bunlardan biri onun ne denli katı olabileceğini gösteriyor. Diğeri ise onunla ilgili bildiklerimizin ne denli yanlış olduğunun somut bir örneği.

Rahmetov ikinci ve herhalde sonuncu kez Petersburg'tan kaybolmadan bir yıl önce Kirsanov'a gelerek kesici aletlerle açılan yaraları birleştirecek bol miktarda pomat istemiş. O da bunu marangoz ya da sık sık bir yerlerini kesen başka mesleklerden insanlara vereceğini düşünerek ona koca bir kavanoz dolusu merhem vermişti. Ertesi sabah erkenden; Rahmetov'un ev sahibi kadın koşarak, telaş içinde Kirsanov'a gelmişti. Soluk soluğa: «Doktor bey, babacığım, çabuk gel kiracıma bir şeyler oluyor. Nedir bu benim başıma gelenler? Kapısı kilitli olduğundan budak deliğinden baktım. Kanlar içinde yatıyor. Kendimi tutamayarak bağırmaya başladım. Telaşlandığımı anlayınca bana: 'Korkma Agrafena bir şeyim yok' dedi. Ne olur onu kurtar babacığım, ölecek diye çok korkuyorum. Kendine acımıyor. Kendine bakmak nedir bilmiyor.»

«Kirsanov deli gibi koşmuş, Rahmetov kapıyı açmış. Acı bir gülümseme varmış yüzünde. Kirsanov gördükleri karşısında şaşkınlıktan donakalmış. Agrafena Antonovna endişelenmekte çok haklıymış. Rahmetov'un durumu sinirleri çok sağlam olanları bile dehşete düşürebilirmiş. Çamaşırlarının hemen her tarafıyla, özellikle sırtı kanlar içindeymiş. Karyolasının altı, üstünde uyuduğu keçe, her taraf kan içindeymiş. Yattığı keçe parçasında; alttan çakılmış sivri uçları yukarıya dönük yüzlerce çivi çakılıymış. Çivilerin sivri uçları en az 2

cm kadar dışarıdaymış. Meğer Rahmetov geceyi bu çivilerin üzerinde yatarak geçirmişmiş.

«Bunlar da ne oluyor?» diye sormuş. Rahmetov:

«Yalnızca bir deneme. Yapmam gerekiyordu. Aslında pek akıl işi bir şey değil ama benim için çok önemliydi. Denedim ve gerçekleştirdim.» Kirsanov'un gördükleri dışında kim bilir ev sahibi kadın daha neler neler görmüştü. Bu kadın Rahmetov hakkında ilginç birçok şey anlatabilirdi ama saf ve iyi niyetli bu kadın Rahmetov'u içtenlikle sever ve hakkında, ağzını açıp tek laf etmezdi. Kirsanov'a da Rahmetov'un izniyle gitmişti zaten. Rahmetov onun telaşlandığını görünce yatışmasını sağlamak için Kirsanov'a gitmesine karışmamıştı. Rahmetov kendisine kıyacak diye az üzülmemişti kocakarı.

Bu olayın üzerinden iki ay kadar geçti. Mayıs sonlarıydı. Rahmetov bir hafta, hatta bir haftayı aşkın süredir ortalıkta yoktu. O sıralar buna kimse aldırmadı, çünkü o sıralar sık sık birkaç günlüğüne yok oluveriyordu. Bir gün Kirsanov Rahmetov'un bu kaybolduğu günleri nasıl ve ne ile geçirdiğini anlattı. Bu günler Rahmetov'un aşk yaşadığı bir dönemmiş. Bu aşk tam da Nikituşka Lomov'luk bir olayda ortaya çıkmış. Rahmetov her zamanki gibi dalgın dalgın şehre dönüyormuş. Tam Orman Fakültesi'nin önünden geçerken bir kadının umutsuzca çığlıklarıyla düşüncelerinden sıyrılmış. Sağa sola bakınan Rahmetov bir de ne görsün! Şaraban'da(*) gezinen bir hanım dizginleri elinden kaçırmış, başıboş kalan at da şarabanı uçuruyor gibiymiş. Dizginleri yerde sürüklenen at Rahmetov'un çok yakınındaymış. Hemen yolun ortasına atılmış ama at yana kaçarak onu geçmiş. Dizginleri yakalayamayan Rahmetov arkadan arabanın dingiline tutunarak onu durdurmuş. Durdurmuş ama kendisi de yere yıkılarak bir süre sürünmüş. Halk toplanmış; kadın arabadan çıkarılmış, Rahmetov'u yerden kaldırmışlar. Göğsü zedelenmiş ama,

(*) Şaraban: İki kişilik at arabası

ondan daha kötüsü baldırından koca bir et parçasının kopmasıymış. Hanım kendine gelir gelmez, Rahmetov'un olay yerinden yarım verst ötedeki yazlık köşküne getirilmesini sağlamış. Rahmetov buna razı olmuş ama Kirsanov'dan başka hiçbir doktoru kabul etmemiş. Kirsanov gerekli kontrolleri yaptıktan sonra göğsündeki yaranın pek önemli olmadığını ama fazla kan kaybettiğini, bunun için de on gün dinlenmesi gerektiğini söylemiş. Kurtarılan hanım ona kendi elleriyle bakıyormuş. Çok zayıf düştüğünden ve yapılacak bir şeyi de olmadığından bu hanımla bol bol konuşuyormuş. Bu hanım 19 yaşında çok genç bir dulmuş. Oldukça zengin, özgürlüğüne düşkün, zeki ve dürüst bir insanmış. Rahmetov'un ateşli sözlerinden (aşk konusunda değil elbette ki) çok etkilenmiş. Rahmetov da onu sevmiş. Kirsanov'a:

«Başı bir haleyle çevrili gibi hâlâ gözlerimin önünde,» diyormuş. Kadın, giysilerine bakarak; onu son derece yoksul biri sanmış. Duygularını açarak kendisiyle evlenmesini istemiş. Bu olay on birinci günde, yani Rahmetov'un ayağa kalkıp artık evine döneceğini söylediği gün olmuş.

«Ben birçok insandan çok daha fazla size açıldım. Ama benim gibi insanlar başkalarının yazgısını kendininkine bağlayamaz.»

«Evet,» demiş kadın:

«Sizi anlıyorum, benimle evlenemezsiniz. Ama ayrılınca ya kadar beni sevemez misiniz?»

«Hayır,» diye yanıtlamış onu Rahmetov. «Ben sevgiyi de bastırmak zorundayım. Size olan sevgim elimi kolumu bağlayacaktı. Zaten bağladı da, kolay kolay da kurtulamaz ama ben kollarımı çözmek zorundayım. Kimseyi sevmeye hakkım yok benim.»

Peki bu hanım daha sonra ne olmuş? Mutlaka hayatı alt üst olmuştur. Büyük bir olasılıkla da sıradışı bir insan olmuştur şimdi. Bunu öğrenmek isterdim ama Kirsanov bu kadının adını bana söylemedi. Daha sonra ne olduğunu kendisi de

bilmiyormuş. Rahmetov Kirsanov'dan onunla görüşmemesini ve hakkında bilgi toplamamasını rica etmiş.

«Onun hakkında bir şeyler öğrendiğinizi algılasam size durmadan onu sorarım, ama bunu yapmamalıyım.» Çok sonraları bu öyküyü öğrendiğimizde Rahmetov'un o sıralar bir buçuk iki ay hatta daha da uzun bir süre boyunca her zaman-
kinden daha çok asık suratlı olduğunu anımsadık. Bu sıralar kendi kendine kızmıyor, «adi alışkanlığı» yani sigara içmesini eleştirenlere de aldırmıyordu. Nikituşka Lomov'a benzetildiği zamanlarda bile tatlı tatlı gülümsemez olmuştu. Ben daha fazlasını anımsadım. İlk konuşmamızdan sonra üç-dört kez daha onunla baş başa konuşmuş ve samimi olmuştuk. Hatta yalnız olduğumuz bir gün de ona takılmıştım. Buna karşılık o: «Yaa!.. Haklısınız, haklısınız gerçekten de ben acı-nacak bir adammışım. Yahu ben de insanım. Yaşamayı ben de severim, salt düşüncelerden oluşmuş bir yaratık değilim ki! Gülünüz bana, gülünüz. Ama bunlar da geçecektir,» diyordu. Gerçekten de bu durumu da atlatmıştı. Yalnız sonbaharın sonlarına doğru ona bir kez daha takıldığımda o gene bitkin bir şekilde aynı sözleri tekrarlamıştı.

Keskin zekâlı, ileri görüşlü okurum, tüm bunlardan benim Rahmetov'la olan ilişkilerimin anlattıklarından çok daha yoğun olduğunu anlayacaktır. Belki. Nasıl itiraz edebilirim ki, okurum ileri görüşlüdür. Bazı şeyleri bilmemden ne çıkar ki? Zaten bildiklerim arasında öyleleri var ki sevgili okurum, ömür boyunca öğrenemezsin. Bilmediklerim de var ama. Bunlar arasında Rahmetov'un nereye gittiği, başına neler geldiği, onunla bir daha görüşüp görüşemeyeceğim gibi konular var. Bu konularda en ufak bir bilgim, hatta bir tahminim bile yok. Tüm bildiklerim diğer arkadaşlarımızın tahminlerinden ileri gitmiyor. Moskova'da kaybolmasının üzerinden üç dört ay geçmişti. Ondan hiçbir haber alamıyorduk. O zaman herkes Rahmetov Avrupa gezisine çıkmış olmalı diye düşündü. Sanırım pek de yanılmamıştık. En azından şimdi size anlataca-

ğım bir olay bunun böyle olduğunu gösteriyor. Rahmetov'un kayboluşunun üzerinden bir yıl kadar geçmişti. Bir gün Kirsanov'un bir tanıdığı Viyana'dan Münih'e giden bir trenin vagonunda genç bir adamla karşılaşmış. Adam Rusmuş ve tüm Slav topraklarını dolaştığını, her sınıftan insanla tanıştığını, her toprakta, o bölgede yaşayan halkın; gelenek ve göreneklerini, yaşayış tarzlarını, kamu kuruluşlarını, toplumun en önemli kısımlarının ekonomik düzeylerini ona anlatmış. Bunun için güya; şehir şehir, köy köy dolaşmış. Macarlarla, Romanlerle tanışmış. Kuzey Almanya'yı bazen araba, bazen de yaya olarak gezmiş, güneye uzanmış. Avusturya'nın Alman köylerini gezdikten sonra şimdi de Bavarya'ya gidiyormuş. Oradan İsviçre'ye inecek; Würtemberg ile Baden'i geçerek Fransa'ya gidecek ve orayı da aynı şekilde gezecekti. Oradan İngiltere'ye geçecek ve tüm bu gezileri için bir yıl kadar süreyi yollarda geçirecekti. Biraz zamanı artarsa İtalya ve İspanya ve İtalya'yı da gezmek istiyormuş. Zamanı kalmazsa o kadar önemli değilmiş. Asıl diğer ülkeleri görmesi çok önemliymiş. Bu ülkeler hakkında mutlaka bazı fikirler edinmek istiyormuş. Bir yıl sonra da mutlaka Kuzey Amerika'da olması gerekiyormuş. Bu ülkeler hakkında en sağlıklı bilgilere, ancak o ülkeleri gezerek ulaşabilirmiş. Amerika'da iki yıl kadar, eğer istediği gibi bir iş bulabilirse daha da uzun kalabilirmiş. Belki de hiç dönmeyecekti ama üç dört yıl kadar sonra Rusya'ya dönmesi gerekiymiş. Tüm anlatılanlar Rahmetov'u çağırıştırıyor. Hatta bunları anlatan kişi onun o ünlü «lazım», «gerekiyor» laflarını bile unutmamıştı. Yaşı, sesi, yüz hatları; bu olayı bize anlatanın açıklamalarıyla tam da Rahmetov'u gösteriyordu bize. Ama bunları bize anlatan dostumuz yazık ki yol arkadaşıyla pek fazla ilgilenmemiş, zaten yol arkadaşlıkları da iki saat kadar sürmüştü. Ufak bir kasabada bindiği trenden bir köyde inmişti. Hepsini bu kadar. Bu nedenle onu gören arkadaş yalnız çok genel hatlarıyla yol arkadaşını betimlemeye çalıştı. Bazı tereddütlerimiz olmasına

karşın, betimlenen kişi büyük olasılıkla Rahmetov'du. Ama doğaldır ki bir başkası da olabilirdi.

Dolaşan bir söylenti daha vardı. Eski bir derebeyi olan genç bir Rus, XIX. yüzyılın en büyük Avrupalı düşünürüne, yepyeni bir felsefenin babası olan Almanya başvurarak şunları söylemiş: «Bende 30 000 taler var. Oysa bana yalnızca 5 000 taler lazım. Çok rica ediyorum, artan parayı siz alınız.» (Filozof son derece yoksul bir yaşam sürdürüyormuş.)

«Ne yapayım paranızı?»

«Eserlerinizi yayınlarsınız.»

Filozof alınmış, parayı almamış. Ama Rus dayatmış ve gidip parayı filozofun adına bankaya yatırmış. Bir de mektup yazmış ona. Şunları yazıyormuş mektubunda: *Para sizin, bununla istediğinizi yapabilirsiniz. Yapamayacağınız yalnız bir şey var. Bu parayı bana geri veremezsiniz, çünkü beni asla bulamazsınız.* Söylenenlere göre bu para hâlâ o bankada duruyormuş. Ve bu söylenti doğruysa; hiç şüphesiz filozofu ziyaret eden adam Rahmetov'dan başkası değildi.

İşte şimdi Kirsanov'un çalışma odasında oturan bay işte böyle bir adamdı.

Evet sıradışı bir insandı o, çok ender rastlanan tipte bir insan. Keskin zekâlı okurum; bu insanı böyle uzun uzun anlatmamın nedeni bu tip insanlara karşı nasıl davranman gerektiğini öğretmek değildir. (Zaten böyle insanlarla karşılaşacak yapıda değilsin.) Benim amacım dünyada böyle insanların da yaşadığını bilmendir. Bu tip insanların neye yaradığını hanım okurlarımla, alçakgönüllü okurlarım çok iyi bilirler.

Rahmetov gibi insanlar komik insanlardır. Bunu özellikle belirtiyorum, çünkü bu gibi insanlara karşı hayranlık duyanlar var. Onları uyarmak için söylüyorum. Ey asil insanlar, sakın bu gibilerin peşine takılmayın, çünkü size gösterdikleri yolda kişisel mutluluklar çok azdır. Gelgelelim soylu insanlar buna karşı çıkıyorlar: Amma da yaptın diyorlar. Tam tersine pek çok mutluluk vardır bu yolda. Ama çeşitli sıkıntılar da yaşa-

nır. Yolun bazı yerlerinde hiç mutluluk olmasa da bu yol bizim onu aşamayacağımız denli uzun değildir.

İşte böyle sevgili, ileri görüşlü okurum. Rahmetov gibi insanların komik olduklarını senin için değil, okurlarımın diğer kesimlerine belirtmek için anlatıyorum. Sana şu kadarını söyleyeyim ki bu gibi insanlar kötü değildirler, (Bunu belirtmezsem senin anlayacağın yok.) evet hem de hiç kötü insanlar değildirler. Sayıları azdır ama tüm insanlığın yaşamı onlarla çiçekleniyor. Onlar da olmasa yaşam, tatsız, tuzsuz, çekilmez olacaktı. Sayıları az ama insanlara soluk alma olanağı sağlıyorlar. Onlar olmasa insanlık boğulurdu. Dürüst, namuslu, iyi insanlar geniş bir kitle teşkil ediyor ama bu kitlenin içinde bunlara benzeyen insan çok az. Bu insanlar iyi bir çaydaki, pahalı bir şaraptaki gibi yaşamın enfes tatlarıdır. Kitlenin gücü, aroması, motorudurlar. Onlar yaşamın tadı, tuzu, bereketidirler.

•Eh artık diğer keskin zekâlı, ileri görüşlü okurum. Bilmez miyim ben şimdi romanın başkahramanı Rahmetov olacak. Herkesin canına okumasından belli değil mi? Vera Pavlovna ona âşık olacak, kısa süre sonra da Kirsanov'un başına gelenler Lopuhov'un başına gelecektir. Haydi haydi ileri görüşlü okurum, böyle bir şey olmayacak. Rahmetov akşam oturup Vera Pavlovna ile konuşacak. Konuştuklarından tek bir sözü bile senden gizlemeyeceğim ve sen de anlayacaksın ki istesem bu konuşmayı hiç anlatmayabilirdim. Bu konuşma anlattığım öyküyü hiçbir şekilde etkilemiyor. Bunun için sana şimdiden söyleyeyim; Rahmetov, Vera Pavlovna ile konuştuktan sonra çekip gidecek ve gittikten sonra da öykümüze bir daha dönmeyecek ve hiçbir zaman da öykünün başkahramanı, hatta önemli bir kişilik bile sayılmayacaktır. Öyleyse ne diye onu öyküne soktun ve böylesine en ince ayrıntılarına kadar anlattın da anlattın? Dene bakalım; farkına varabilecek misin? Neden olduğunu bil bakalım? Tüm bunlar sonraki sayfalarda anlatılacak, yalnız izin ver de Rahmetov, Vera Pavlov-

na ile konuşsun. Rahmetov gittikten sonra sana bu bölümün sonunda hemen açıklayacağım. Şimdi bil bakalım sana bu bölümün sonunda ne söyleyeceğim? Eğer sık sık gevezeliğini yaptığın sanatla biraz ilgin varsa bunları kestirebilirsin. Ama nerede! Haydi sana konuyu çözmene yarayacak bir ipucu vereyim. Rahmetov sanatın en köklü, en önemli gereklerine uymak için, yalnız bunun için ortaya çıkmıştır. Sevgili okurum, şimdi hiç değilse bu gerekliliği bil bakalım. Bu gereğe uymak için nasıl davranmalı. Nasıl yapmalı da koşullar yerine gelsin ve öykümüzün gelişmesinde en ufak bir etkisi olmadan, öykümüze doğrudan katılmadan Rahmetov'un imajı sana gösterilebilsin. Haydi bakalım şimdi göster ileri görüşlülüğünü. Artistik sanatlar ve sanat değerleri üzerine uzun uzadıya tartışmayan hanım okurlarımla alçakgönüllü diğer okurlarım bunu çoktan biliyorlar. Ama sen ey, sözüm ona bilge okurum. Bir, dene de sen çöz bilmeceyi. Bunun için sana zaman bırakıyorum ve satırlar arasında koca kalın bir çizgi çiziyorum. Seni ne denli çok koruduğumu, düşündüğümü görüyorsun. Bu kalın çizgiye bas ve orada dur, düşün belki aklına bir şeyler gelecektir.

Derken Mertsalova çıkageldi. Üzüldü, seve seve atölyeye bakacağını; bunu başarabileceğine güveni olmadığını söyledi. Bir yandan üzüntüsü, bir yandan teselli etme çabaları sürerken; eşyanın ayrılması ve toplanmasına yardım etti. Rahmetov ise komşu evin hizmetçisini fırına gönderdi. Semaver kaynattı ve sofrayı kurdu. Hanımları sofraya çağırdı. Onlarla birlikteyken koca süt kabındaki kremalı sütün yarısını, fincanına aktara aktara tüketti. Bu arada inanılmayacak ölçüde bisküvi ve keki de midesine indirmişti. Hanımların şaşkınlığı üzerine: «Ne var bunda, bu yemeği fazlasıyla hak ettim. Çünkü 24 saatimin yarısından fazlasını sizin için harcadım,» dedi. Neşesi yerine gelmişti. Hanımların oflayıp puflamalarını dinledi. Üç kez «delilik» diye kendi kendine söylendi. Burada söz ettiği delilik hanımların oflayıp puflamaları değildi. O in-

sanın kendine kıymasını —sebebi ne olursa olsun— delilik olarak değerlendiriyordu. Yalnız çok ağır, acı veren ve iyileştirilmesi olanağı olmayan hastaların ya da çarpmıha gerilmek gibi —korkunç derecede eziyetli ve kaçınılmaz bir ölümden kurtulmak isteyenlerin hayatlarına son vermesini haklı görebiliyordu. Düşüncelerini her zaman yaptığı gibi birkaç iyi sözle dile getirdi. Çay bardağını 6 kez doldurdu. Süt­lüğün dibindeki yenilenen kremalı sütü çayına aktardı. Kalın bisküvi ve kekleri topladı —hanımlar çaylarını bitireli çok olmuştu çünkü.— odadakileri selamlayıp çıktı. Yanına aldığı yiyeceklerin zevkini yalnız yaşayabilmek için çalışma odasına döndü. Tam bir sibarit gibi divana uzanıp keyif çatmak istiyordu. Divanda herkes uzanır, keyif çatarı ama onun için bu bir nevi Capua(*) lüksüydü. «Bu ziyafeti fazlasıyla hak ettim çünkü 12 hafta, 14 saatimi harcadım» diyordu. *Apokalipsis Üzerine Düşünceleri* okumayı sürdürdü. Akşam saat dokuz sıralarında bir polis gelerek artık aydınlanmış olan intiharla ilgili raporu merhumun karısına getirdi. Rahmetov onu kapıda karşıladı. Merhumun karısının her şeyi bildiğini ve konuşacak bir şey kalmadığını söyledi. Polis memuru son derece tatsız bir işten kurtulduğu için sevinmişti. Sonra Maşa ve Raşel geldiler. Giysiler ve diğer eşyalar gözden geçirildi, düzenlendi. Raşel çok kaliteli ve üç dört ay sonra gereksinim duyacağı için satmasına karşı çıktığı kürk dışında (ki bunu Vera Pavlovna da onayladı) kalan tüm eşya için 450 ruble teklif etti. Bu gerçekten iyi bir fiyattı, eşyalar daha fazla etmezdi. Bunu Mertsalova da destekledi. Böylece akşam saat 10'a doğru eskileri satma işi sona erdi. Raşel üzerinde fazla para bulunmadığından 200 ruble kapora verdi. Kalanını iki gün içinde Mertsalova ile gönderecekmiş. Onun pılı-pırtısını toplayıp gitmesinden sonra Mertsalova bir saat kadar daha kaldı. Ama çocuğunu emzirme saati geldiğinden o da ertesi sabah uğurla-

(*) Capua: Eskiden İtalya'da Napoli'ye yakın, son derece lüks yazlık bir yer.

maya geleceğini söyleyerek ayrıldı.

Mertsalova'nın ardından Rahmetov, Newton'un *Apokalipsis Üzerine Düşünceler* adlı kitabını kapadı, düzgün bir şekilde raftaki yerine yerleştirdi. Maşa'yı Vera Pavlovna'ya kendisiyle görüşmek için izin almaya gönderdi. Hay hay buyursunlar şeklindeki çağırışı alınca da her zamanki soğuk ve ağır hareketleriyle onun yanına gitti.

«Vera Pavlovna, şimdi sizi avutabilirim. Bunu ancak şimdi yapabilirim, daha önceleri yapamazdım. Böylece gelişimin asıl amacının sizi avutmak olduğunu peşinen söyledim. Bilirsiniz ben boş konuşmayı sevmem. Size daha önce de söylediğim gibi, ben Aleksandr Matyeviç ile karşılaştım ve her şeyi öğrendim. Bu doğrudur. Ama size anlattıklarımı yalnız ondan öğrenmedim. Olup bitenlerin önemli bir bölümünü de bana uğrayıp iki saat kadar yanımda kalan Dimitri Sergeyeviç'ten öğrendim. Dimitri Sergeyeviç sizi bu denli üzen notu yazdıktan sonra iki saat boyunca benimle birlikte kaldı. Aslında buraya gelmemi isteyen de odur.»

«Demek neler yapmak istediğini bilmenize karşın ona engel olmadınız öyle mi?»

«Sizden dingin olmanızı rica etmemiş miydim? Eğer istediğim gibi davranırsanız size gelişimin ne denli rahatlatıcı olduğunu görürsünüz. Evet, ona engel olmadım çünkü verdiği karar çok yerindeydi. Bunu şimdi göreceksiniz. Şimdi sözlerime başlıyorum: Çok üzgün olacağınızı bildiği için bu akşamı sizinle geçirmemi o istemişti. Aracı olarak beni, özellikle beni seçti çünkü beni iyi tanıyordu. Üzerime aldığım işi mutlaka yapacağımı bildiğinden, yalvarıp yakarmalara aldırmadan, duygusallığa kapılmadan kendisinden isteneni aynen yapacak bir insan olarak tanıdığı için beni seçti. Çünkü sizin yalvararak yapmak istediklerini engellemeye çalışacağınızı biliyor ve bundan korkuyordu. Ancak benim yalvarmalara kulak asmadan onun son arzusunu yerine getireceğime inanıyordu. Ben de onun istediklerine uyuyor ve sizden rica ediyο-

rum, benden istenenleri yapmama engel olmaya çalışmayın, bunun için bana yalvarmayın. Size iletmemi istedikleri şunlardı; alanı terk etmek üzere aramızdan ayrılırken....»

«Allah'ım, sen bilirsin ya Rabbim. Nasıl yaptı bunu? Siz neden ona engel olmadınız?»

«A canım, önce söylediklerimi iyice dinleyip anlamaya çalışın. Neden hemen beni suçluyorsunuz? Kendisi size yazdığı notta alanı terk etmek sözlerini kullanmamış mıydı? Biz de aynı sözleri kullanalım; çünkü bana göre bu sözleri çok yerinde kullanmıştır.»

Vera Pavlovna'nın gözleri şaşkınlıkla açılmıştı. «Nedir bu olanlar, ne düşüneceğimi şaşırdım» diyordu kendi kendine. Rahmetov dolambaçlı yollara başvurmakla birlikte işi ustalıkla yürütüyordu. Büyük bir psikologtu. İnsanı yavaş yavaş hazırlamasını çok iyi biliyordu.

«Şimdi çok yerinde kullanılmış o sözleri yineleyelim. 'Alanı terk etmek için ayrılırken, size bir not iletmemi istedi.'»

Vera Pavlovna ayağa fırladı:

«Nerede o not? Nerede? Verin onu bana. Nasıl tüm gün boyunca burada oturduğunuz halde bana vermediniz?»

«Böyle davranmak zorundaydım. Nedenlerini biraz sonra anlayacak ve bana hak vereceksiniz. Çünkü ortada çok geçerli nedenler var. Ama izin verin de size sonucun rahatlatıcı olacağını açıklayayım. Sonucun rahatlatıcı oluşuyla, size bu notu iletmeyi kast etmedim. Bunun da iki nedeni var. Birincisi, notu almanız sizi yatıştırmayacaktır. Öyle düşünmüyor musunuz? İnsanın yatışması için çok daha fazla eyler gerekir. Demek ki sizi asıl rahatlatacak, yatıştıracak olan şey; benim bu notu size iletmem değil, bu notun içeriğidir.»

Vera Pavlovna gene yerinden fırladı.

«Canım rahat olunuz, aslında yanıldığınızı söyleyemiyorum. Ben sizi yalnızca notun içeriği konusunda uyardım. Şimdi sonucun sizin için yatıştırıcı olacağını söylerken benimsemediğim ikinci nedeni açıklayayım. Notun içeriği (niteliğini sizin-

le konuşmuştuk) öylesine önemli ki, size ancak okuyabileceğiniz bir uzaklıktan gösterebilirim elinize teslim edemem. Yani onu benim elimden okuyacaksınız. Size verirsem geri vermek istemeyeceksinizdir.»

«Nasıl, nasıl? Yani o notu bana vermeyecek misiniz?»

«Vermeyeceğim. Bu iş için seçilmiş olmamın nedeni de bu zaten. Benim dışımda kimse dayanamaz, notu size verirdi. Bu notu size verip, daha sonra zorla geriye almaktansa onu size uzaktan göstermeyi yeğliyorum. Yerinize oturup ellerinizi dizlerinizin üzerine kavuşturup kimildamayacağınıza söz vererseniz bu notu size okutacağım.»

Şimdi burada olan bir yabancı ne denli duygusal olursa olsun olayın ciddiyeti karşısında gülmeden duramazdı. Özellikle de ayini andıran seremoniye gülerdi. Gülünç olduğu bir gerçek. Ama kim olursa olsun karşınızdakini sarsan bir haber ileildiğinde Rahmetov'un kötü bir şeyi dinlemeye hazırlanmasında gösterdiği direncin onda birini gösterse, sinirleri oldukça yatışmış olurdu.

Ama Vera Pavlovna, işe yabancı olmayan bir insan olarak elbetteki bu çok yavaş davranışın yalnızca sıkıcı yanını duyumsuyordu. Bu nedenle de izleyenlere komik görünebilirdi. Hele hemen yerine oturup gülünç, sabırsız bir sesle «söz!» diye bağırıp ellerini dizlerine uslu bir çocuk gibi kavuşturması, kim bilir başkalarına ne denli komik görünürdü.

Rahmetov masaya üstünde on on iki satır yazılı bir mektup kâğıdı koydu.

Vera Pavlovna kâğıda göz atar atmaz, verdiği sözü unutarak ayağa fırladı ve yıldırım hızıyla atılarak kâğıdı kapmaya çalıştı. Ama kâğıt çoktan emin bir yere, Rahmetov'un ellerine ulaşmıştı bile.

«Böyle olacağını önceden biliyordum. Bunun için dikkatli baksanız görürdünüz ki, kâğıdı elimden bırakmış değildim. Şimdi gene aynı şeyi yapacağım, sakın bir daha kapmaya çalışmayın çabanız boşuna olur.»

Vera Pavlovna çaresizlik içinde yerine oturdu, gene ellerini dizlerinin üzerine kavuşturdu. Rahmetov kâğıdı rahat bir şekilde görebileceği bir yere masanın üzerine serdi. Vera Pavlovna heyecan içinde kâğıdı belki yirmi kez tekrar tekrar okudu. Rahmetov masanın önünde sabırla duruyor, kâğıdın bir ucunu sıkı sıkı tutuyordu. On beş dakika kadar geçtikten sonra Vera Pavlovna ellerini kaldırdı. Ama bu kez kâğıdı kapmak için değil, gözlerini kapatmak için yapmıştı bu hareketi.

«Ne kadar iyi yüreklidir o, ne kadar iyi,» diye söylendi.

«Ben sizinle aynı düşüncede değilim, neden olmadığımı da sizinle konuşup aydınlatacağız. Ama bu, onun bir isteği ya da bana yüklediği bir iş değil. Ben yalnız kendi düşüncelerimi açıklayacağım ve bu düşüncelerimi son görüşmemizde kendisine de açıklamıştım. Beni görevli kıldığı iş size bu notu göstermek ve ardından yakmaktır. Yeteri kadar gördünüz, yeter artık değil mi?»

«Ne olur durun biraz daha bakayım...»

Gene ellerini dizlerinin üstüne kavuşturdu. Rahmetov notu gene masanın üzerine serdi ve sabırla on beş dakika kadar daha bekledi. Vera Pavlovna gene yüzü elleriyle örtülü durmadan konuşuyordu.

«Ah, ne iyi yüreklidir, ne kadar iyidir ol!»

«Eh metni yeterince incelediniz sanıyorum. Aslında sinirleniniz bu denli bozuk olmasaydı onu ezberlemiş olurdunuz. Hatta her harfin şekli bile ölünceye dek belleğinize kazınmış olurdu. Ama sinirleninizin bozukluğu ezberleme kurallarını bir yana itiyor ve hafızanızda bir şey kalmıyor. Bunu düşünerek notun bir kopyasını çıkardım, istediğiniz zaman bana gelip bu kopyaya doya doya bakabilirsiniz. Hatta biraz zaman geçtikten sonra bu kopyayı size de verebilirim. Şimdi aslını yakma zamanı geldi. Bu iş bitince üstlendiğim görev de sona ermiş olacaktır.»

«Ne olur biraz daha gösteriniz.»

Rahmetov kâğıdı bir kez daha masanın üzerine koydu.

Vera gözlerini; kâh kâğıtta gezdiriyor, kâh karşıdaki bir noktaya dikiyordu. Belliydi ki metni ezberlemeye çalışıyordu. Birkaç dakika sonra derin bir iç çekti, gözlerini artık kâğıttan kaldırmaz oldu.

«Artık yetti sanıyorum. Vakit doldu. Saat on iki, ben size bu konuda ne düşündüğümü anlatmak istiyorum daha. Bunların sizin için faydalı olabileceğini sanıyorum. Nasıl anlaştık mı?»

«Evet.»

Bu söz Vera Pavlovna'nın ağzından çıkar çıkmaz not, mumun alevi ile tutuşmuş, yanmaya başlamıştı.

Vera Pavlovna «Ah!» diye bir çığlık attı.

«Ben size o notu yakmanız için evet dememiştim ki!»

«Biliyorum, bu eveti yalnız beni dinlemeye hazır olduğunuzu belirtmek için söylediniz. Ama er geç bu not yakılacaktı. Böylece bu iş de bitti.»

Rahmetov bunları söylerken bir yandan da koltuğa yerleşiyordu.

«Nasıl olsa bu notun kopyası var. Şimdi size tüm olup bitenlerle ilgili düşüncelerimi anlatacağım. Önce sizden başlayalım. Buralardan ayrılıyormuşsunuz, neden?»

«Burada kalmak benim için büyük bir üzüntü kaynağı olacak. Buralara baktıkça geçmişî düşünecek, sinirlerimi bozacağım.»

«Haklısınız, berbat bir duygu olmalı bu. Ama başka bir yere gittiğinizde çok mu rahat olacaksınız? Hiç sanmıyorum. Bunun çok az faydası olacaktır. Bu arada ne yaptınız, soruyorum size? Kendinizi biraz rahatlatmak için yazgıları size bağlı 50 kişiyi nasıl yüzüstü bırakabiliyorsunuz?»

Rahmetov'un her zamanki can sıkıcı, insanı bıktıran konuşması nerde! Şimdi; rahat, serbest ve kısa kısa cümlelerle çok canlı bir şekilde konuşuyordu.

«Evet ama, Mertsalova'dan ricada bulunacaktım...»

«Yanlış, Vera Pavlovna yanlış! Mertsalova sizin yerinizi

tutabilir mi? Daha önce de denediniz onu. Bu atölyenin yönetimi sıradışı bir yetenek gerektiriyor. Yerinizi kimse tutamaz, ayrılmanız atölyeyi mahvederdi. Bu iyi bir şey mi? Elli kişinin geleceğini kaçınılmaz bir tehlikeyle karşı karşıya bırakmak üzereydiniz. Neden? Kişisel takıntılarınız. İyi mi olacaktı bu? Kendi rahatınız, konforunuz karşılığında başkalarının yazgısıyla böyle oynamak. İşin bu yönünü hiç düşünmediniz mi?»

«Öyleyse neden beni engellemeye çalışmadınız?»

«Beni dinleyecek miydiniz? Kaldı ki kısa süre sonra döneceğinizi de biliyordum, yani bana çok tehlikeli görünmüyordu. Şimdi söyleyin bakalım; suçlu musunuz?»

Vera Pavlovna yarı şaka ama daha çok ciddi bir tavırla:

«Tümüyle ve her bakımdan.»

«Durun bakalım. Bu suçlarınızdan yalnızca biri. Değişik açılardan bakıldığında çok daha ağır suçlarınız var. Ama suçunuzu kabullendiğiniz için sizi bağışlıyorum. Ödül olarak da bu suçu ortadan kaldırmanızda size yardımcı olabilirim. Nasıl, yatıştı mı sinirleriniz?»

«Evet, hemen hemen.»

«Peki. Sizce Maşa şimdi uyuyor mu? Size herhangi bir işiniz için yararı olabilir mi?»

«Değil tabii.»

«Güzel, çok güzel. Sinirleriniz yatıştığına göre neden aklınıza Maşa'ya: 'Kızım uyuyabilirsin, saat bire geliyor, sabahları çok erken kalkıyorsun,' demek gelmedi. Şimdi size soruyorum Vera Pavlovna; bunu benim mi yoksa sizin mi düşünmeniz gerekirdi. Gidip söyleyeyim de beklemeyip yatsın. Hazır gitmişken de mutfığa bakayım. Size bir akşam yemeği hazırlayayım. Öğle yemeği de yemediniz, şimdi iyice acıkmış olmalısınız. Bu da suçunuzu kabullenmeniz karşılığında bir başka ödül olsun size. Nasıl, iyi olur mu?»

«Hem de nasıl! Siz yemek lafı edince açlığım daha da arttı sanki.»

Vera Pavlovna artık gülüyordu.

Rahmetov ögle yemeğinden artan soğuk yemekleri getirdi. Maşa ona peynirin yerini gösterdi. Rahmetov da bir yerlerden bir kavanoz mantar turşusu buldu. Oldukça nefis bir akşam yemeği olmuştu böylece. Rahmetov iki kişilik de servis getirdi. Her şeyi kendisi yapıyordu. Sonunda yemeğe oturdular.

«Görüyor musunuz Rahmetov? Bakın nasıl da istekli yiyorum. Meğer ne kadar çok acıkmışım. Ama açlığımı bile düşünemediğime göre Maşa'yı da düşünememi doğal karşılamanız gerekir değil mi?»

«Ben de kendinden çok başkalarını düşünen bir insan değilim ki acıktığınızı anımsatayım. Aslında ben de acıkmıştım. Ögle yemeğinde bir lokmacık bir şey yedim. Gerçi bir başkası benim yediklerimi iki öğünde yedi ama biliyorsunuz ki benim maşallahım var. Yemek konusunda iki kişiye bedelim.»

«Ah Rahmetov, siz yalnız açlık konusunda değil, daha pek çok konuda koruyucu oldunuz bugün bana. Peki nasıl oldu da tüm gün sesinizi çıkarmadan, notu bana göstermeden durabildiniz? Ne denli üzüldüğümü görmüyor muydunuz?»

«Çok geçerli bir nedenle. Başkalarının sizin ne kadar çok üzüldüğünüzü, sıkıntı çektiğinizi görmesi gerekiyordu. Olayın gerçekliğinden şüphelenilmemesi için, durumunuzun kötülüğüyle ilgili söylentilerin yayılması gerekliydi. Kaldı ki doğanın yerini hiçbir şey tutamaz. Hiçbir şey onun gibi inandırıcı olamaz. Şimdi bu olayda ne denli üzüldüğünüze tanıklık edecek en az üç kişi var. Maşa, Mertsalova ve Raşel. En önemlisi Mertsalova'dır. Çünkü o artık sizin yakın bir dostunuzdur. Onu çağırmak için Maşa'yı göndermenize ne kadar sevindim bilemezsiniz.»

«Ne denli kurnazsınız Rahmetov!»

«Akşama dek beklemek güzel bir düşünceydi doğrusu. Ama bu; benim değil, Dimitri Sergeyiç'in düşüncesiydi.»

«Nasıl da iyi yüreklidir o!»

Vera Pavlovna içini çekti ama bu üzüntülü bir iç çekme-

den çok; duyduğu sevgi ve özlemi anlatan bir iç çekti.

«Durun bakalım Vera Pavlovna, durun biraz. Onunla ilgili değerlendirmelere de geleceğiz. Son zamanlarda her şeyi çok iyi düşünüyor, çok da akıllıca davranıyordu. Ama onun da pek çok hataları vardı. Hem de çok önemli hataları vardı.»

«Susunuz Rahmetov, ne hakla onun hakkında böyle konuşuyorsunuz? Susun yoksa sizinle aramız açılacak.»

«Vay vay vay! Demek başkaldırı ha! Şimdi sizi cezalandıracağım. Yargılanmanız bitmedi henüz. Suçlarınızı irdelemeye yeni başladık henüz.»

«Peki, devam edin öyleyse yargılamanıza.»

«Söz dinlemek iyi bir şeydir ve ödüllendirilir. Herhalde bir şişe şarabınız vardır. Şimdi bir kadeh içerseniz iyi gelir. Nerede bulabilirim? Büfede mi, mutfaktaki dolapta mı?»

«Büfede.»

Büfede bir şişe Chares şarabı varmış. Rahmetov biraz da zorlayarak Vera Pavlovna'ya iki kadeh şarap içirdi. Kendisi de bir puro tüttürdü.

«Ne yazık ki şimdi sizinle iki üç kadeh şarap içemiyorum. Halbuki ne kadar da canım çekiyor.»

«Nasıl olur Rahmetov? Gerçekten de çok mu canınız istiyor?»

Rahmetov güldü:

«Evet neden olmasın? Her insanın bazı zayıflıkları olabilir.»

«O zayıflıkları olan insan siz misiniz yoksa? Maşallahınız var ayoll! Ama beni şaşırtıyorsunuz. İlk izlenimlerimden çok daha farklı, bambaşka bir insanmışsınız meğer. Böyle korkunç, asık suratlı bir insan, bir canavar gibi görünmekten zevk mi duyuyorsunuz yoksa? Meğer istediğinizde cana yakın ve neşeli de olabiliyormuşsunuz.»

«Vera Pavlovna, şimdi hoş ve keyif veren bir görevi yerine getiriyorum, neden neşelenmeyeyim. Ama bu bir rastlantı. Her zaman böyle güzel rastlantılarla karşılaşılıyordum. Ge-

nelde hiç de hoş olmayan şeylerle karşılaşıyorum çevremde. Bu yüzden de asık suratlı bir görünümüm oluyor. Aslında her zaman böyle neşeli olmayı ben de isterim. Siz de beni bugün her zaman olmak istediğim şekilde gördünüz. İşte şimdi ikimiz de düşündüklerimizi açık açık konuşmaya başladık. Sizden ricam benim bu asık suratlı kimliğime istemeden büründüğümü başkalarına anlatmamanız. Başkaları, benim bir görevi yerine getirirken de yaşamdan zevk almak istediğimi bilmesinler, görevimi bu şekilde daha rahat yapabiliyorum. Arkadaşlarım bana artık takılmaz oldular. Bazı tutkularımdan vazgeçmem için yaptıklarının zaman kaybından başka bir şey olmadığını anladılar artık. Ama sizin için beni asık suratlı bir canavar olarak düşünmek daha kolay olacağından işlediğiniz suçların incelenmesini sürdürelim mi?»

«Daha ne istiyorsunuz? İki suçum belirlendi. Maşa'ya karşı bencilce davranmam ve atölyeme karşı duyarsızlığım. Bunları kabulleniyorum.»

«Maşa'ya karşı davranışınız; suç değil bir kusurdur. Maşa bir saat daha uykusuz kalmakla ölmezdi. Üstelik görevini yerine getirdiğini düşünerek bundan kıvanç duyacaktı. Ama atölyeniz konusunda gösterdiğiniz duyarsızlık nedeniyle sizi çiğ çiğ yiyebilirim.»

«İnsaf, deminden beri kemirip duruyorsunuz bu kadarı yetmez mi?»

«Yarıya kadar yedim sizi ama, tümüyle yiyip bir yerinizi bırakmamam gerekiyor. Anlatın bakalım nasıl terk edip kaçmayı düşündünüz atölyeyi?»

«Canım pişman olduğumu söyledim ya. Üstelik henüz terk etmiş de sayılmam. Mertsalova benim yerime atölyeye göz-kulak olacaktı ya!»

«Bunu sizinle daha önce de konuşmuştuk. Yerinize onu görevlendirmeniz suçunuzu bağışlatmaz. Bu itirazınızla yeni bir suçunuzu daha kabul etmiş oldunuz.»

Rahmetov giderek gene o eski soğuk haline dönüyordu.

Yalnız henüz o canavar durumuna bürünmemişti.

«Sizin yerinizi o tutacak demek ki öyle mi?»

«Evet.»

Vera Pavlovna'nın sesinde de artık takılma, şaka eğilimi yoktu. O da bu konuşmanın tatsızlıkla sonuçlanabileceğinden endişelenmeye başlamıştı.

«Öyleyse anlatayım. Bu işi kimler kararlaştırdı? Siz ve Mertsalova mı? Peki zahmet edip bu 50 kişiye sorulmuş mu? Böyle bir değişiklik istiyorlar mı, kendilerinin başka bir düşünceleri var mı? Kendilerine uygun başka bir yol var mı? Vera Pavlovna siz bir zorba gibi davranıyorsunuz. Görüyor musunuz? İki önemli suçunuz daha ortaya çıkıyor. Zorbalık ve katı yüreklilik. Ama üçüncüsü; hele üçüncü suçunuz hepsini bastırıyor. Yaşamın yeniden kuruluşuyla ilgili sağlıklı düşünceleri az-çok kanıtlayan bu düşüncelerin gerçekleştirilmesinin olanaklarını gösteren kurum –siz de biliyorsunuz ki düşüncelerimizin pratik delilleri henüz pek az ve bunun için her delil altın değerindedir– evet bu kurum tarafından yıkılmaya, mahvolmaya mahkûm ediliyor. Pratikte uygulanabilirliğin canlı delili olmaktan çıkıp tersine asla uygulanamazlığının bir örneği haline getiriliyor. İnandığımız düşüncelerin geçersizliğini gösteriyor. İnsanlığın iyiliği ve esenliği için son derece faydalı olan düşüncelerin reddine bir araç oluyor. Siz karanlık ve kötüden yana olanların ellerine en kutsal ilkelerinizi yıkan delilleri teslim etmek istediniz. Ben bunları elli kişinin rahat ve esenliğini hiçe saydığınız için anlatmıyorum. Elli kişi de neymiş? Hayır siz insanlığı kurtarabilecek bir işi baltalamak istediniz. Gelişme, ilerleme eylemine ihanet ettiniz. Bu nedir biliyor musunuz? Kilisemizin dilinde buna Ruhûl Kudûs'e karşı günah işlemek denir. Bu öylesine bir günah ki diğer tüm günahın bağışlanabilirliğine karşın bağışlanamaz bir günah. Doğru mu söyledim? Söyleyin bakalım sizi canavar sizi! Ama neyse ki böyle olmadı ve siz de bu günahları işlemediniz. Bakın hele, yüzünüz kızarıyor. Peki Vera Pavlovna

sizi biraz teselli etmeye çalışayım. Eğer çok fazla üzüntü çekmeseydiniz bu her biri büyük bir suç sayılabilecek şeyleri aklınızdan bile geçirmezsiniz. Demek size bu üzüntüleri çektiren bu alanda da gerçek suçludur. Siz de kalkmış: 'Aman ne iyi yüreklidir. Ne iyidir o.' diye övüp duruyorsunuz onu.»

«Neee? Ne demek istiyorsunuz? Çektiğim sıkıntıların kaynağı o mu? Bunu mu söylemek istiyorsunuz yoksa?»

«O değilse kim? İşlerini iyi yürütmüş doğrusu. Ama tüm bunlara gerek var mıydı? Neder bu patırtı-gürültü? Gereksiz şeyler bunlar. Hiç olmasa da olurdu.»

«Evet bu duygum gereksizdi. Onu ezmek için elimden geleni yapıyordum.»

«Hadi hadi gereksizmiş... Asıl suçlu olduğunuz şeyi görmüyorsunuz da suçunuz olmayan bir konuda kendinizi eleştirmeye kalkıyorsunuz. Sizin ve Dimitri Sergeyiç'in özellikleri ortada. Şöyle ya da böyle, şimdi ya da başka bir zaman bu duyguyu nasıl olsa yaşayacaktınız. Burada önemli olan bu değil, sizin birbirinize karşı olan duygularınızın artık doyurucu olmamasıdır. Bu doyumsuzluk, mutsuzluk nasıl gelişecekti? Siz veya kocanız, ikiniz ya da biriniz aydın insanlar olmayıp kaba birer insan olsaydınız birbirinizi yerdiniz. Yalnız biriniz böyle olsa; sürekli diğerine saldırır onu üzerdi. Böylece evliliğiniz ikiniz için de kürek mahkûmlarının yaşamına dönüşürdü. Evlenmelerin çoğunda bunu görüyoruz. Böyle bir yaşam bile üçüncü bir insana karşı olan duygunun gelişmesine engel olamayacaktı. Karşılıklı olarak kişileri tüketebilecek olan böyle bir yaşamı sizler sürdüremezsiniz. Çünkü ikiniz de aydın, kültürlü ve dürüstsünüz. Mutluluğunuz ikinizi de daha az üzecek bir şekle bürünmeliydi. Bunun en iyi yolu da bir başka insana duyulan sevgi oldu. Demek ki mutsuzluğunuzun gerçek nedeni bir başka insanı sevmeniz değil. Siz çocuksu yapınızı yitirip, gerçek kimliğinize kavuşmaya başladıkça; Dimitri Sergeyiç'le olan çelişkileriniz, uyumsuzluklarınız da ortaya çıkmaya başladı. Bunda ikinizin de suçu ola-

maz. Şimdi beni düşünün. Aslında pek de kötü bir insan sayılmam. Siz benimle birlikte yaşayabilir miydiniz? Böyle bir felaketle karşılaştığım için belki de kendinizi asardınız. Kaç gün sonra olabilirdi bu dersiniz?»

Vera Pavlovna gülerek:

«Ne yalan söyleyeyim. Pek de uzun zaman gerekmezdi.»

«Üstelik o benim gibi asık suratlı bir canavar da değildir. Buna karşın birbirinize uymuyorsunuz. Bunu önce kimin fark etmesi gerekirdi? Elbette ki daha büyük, daha deneyimli, gerçek kimliğine daha önce kavuşmuş olan kimse o. Yani kocanız. Kocanız bunun farkına varmalı; üzülmemeniz için sizi böyle bir sona hazırlamalıydı. Oysa beklemesi gereken, fakat beklemeye gerek görmediği duygu tam anlamıyla geliştikten sonra, hatta daha da geç uyanmış olmalı. Yani sizin duygunuza karşı bir duygu doğduktan sonra. Neden ileri görüşlü olamadı? Neden hiçbir şeyin farkında değildi o? Aptal mı? Hayır efendim. Tümöyle dikkatsiz davranışlarından, sizinle ilişkilerine gereken önemi vermediğinden. İnanın ki Vera Pavlovna tamamen böyle. Siz de kalkmış: 'Ne iyi yürekli biri, beni ne kadar da çok seviyor diye tepinip duruyorsunuz.»

Rahmetov gittikçe canlanarak, konuşmasını ateşli bir şekilde sürdürüyordu.

«Sizi hiç dinlememek gerekiyor Rahmetov.»

Vera Pavlovna bu kez sert ve kesin bir dille konuşuyordu.

«Yaşamımın sonuna dek gönül borcu duymam gereken bu sevgili insana karşı nasıl dil uzatıyorsunuz?»

«Hayır Vera Pavlovna. Söylediklerim sizin için gereksiz şeyler olsaydı bunları hiç açmazdım. Ne sanıyorsunuz? Ben bu durumu yalnız bugün mü gördüm? Biliyorsunuz ben biriyile konuşmayı aklıma koyarsam hiçbir güç beni engelleyemez. Demek ki tüm bunları size daha önce de anlatabilirdim. Ama ben susuyordum değil mi? Şimdi konuşmaya başladığıysam konuşmam gerekiyor demektir. Yeri ve zamanı gelmeden konuşmamak temel ilkelerimden biridir. Size baktıkça

içim parçalandığı halde notunuzu dokuz saat cebimde gezdirdim biliyorsunuz. Ama susmam gerekiyordu ve ben susuyordum. Çok uzun süredir Dimitri Sergeyiç'in size karşı davranışlarını ve onunla olan ilişkilerinizi düşünüyordum. Demek ki artık bunları konuşmanın zamanı geldi.»

Vera Pavlovna aşırı bir heyecanla atıldı:

«Hayır susunuz, sizi dinlemek istemiyorum. Rica ederim konuşmayınız. Lütfen buradan gidiniz Rahmetov. Benim için tüm akşamınızı harcadınız, bunun için kendimi size borçlu hissediyorum ama gene de gitmenizi rica ediyorum.»

«Bu konuda kararlı mısınız?»

«Evet.»

Rahmetov güldü.

«Peki, çok iyi. Ama yook azizim Vera Pavlovna benden böyle kolay kurtulamazsın. Böyle bir olasılığı da önceden kestirerek kendime göre önlemler aldım. Yaktığım notu kocanız kendiliğinden yazdı. Ama cebimdeki notu kendisinden ricam ve ısrarlarım üzerine yazdı. Hem bunu size bırakabilirim. Çünkü bu not bir belge değildir. Buyurunuz.»

Ve Rahmetov sözünü ettiği notu Vera Pavlovna'ya uzattı.

11 Temmuz. Gece saat iki. Sevgili dostum. Veroçkam. Rahmetov'un sana söyleyeceği her şeyi dinle. Sana ne anlatacağını bilemiyorum, ona bu konuda herhangi bir direktif de vermiş değilim. O da bana ne anlatacağını açıklamadı ama, çok iyi bildiğim bir şey varsa o da şudur: Rahmetov gereksiz şeyleri asla konuşmaz. Senin D.L.

Vera Pavlovna notu birçok kez öptü ve bağrına bastı.

«Bunu neden daha önce vermediniz bana? Daha başka şeyleri de var mı bana verilecek Dimitri'nin?»

«Hayır, tümü bu kadar. Daha başka şeye de gerek yoktu zaten. Niye daha önce vermediğime gelince... Önce gerek yoktu ama şimdi vermeliyim.»

«Niye gerek olmasın? Ayrıldıktan sonra ondan birkaç sa-

tır okumak zevkini neden bana çok görüyorsunuz?»

«Evet. Bunun için belki. Ama bakalım bu kadar önemli mi?»

Rahmetov bunu söylerken gülümsedi.

«Ah Rahmetov, beni çileden çıkarmaya uğraşıyorsunuz bu çok açık.»

«Peki, peki. Anlaşılan bu not aramızda ikinci bir kavga'nın çıkmasına neden olacak. Öyleyse bunu sizden zorla alacak ve yakacağım. Biliyorsunuz ya, bizim gibi insanlar için 'onlar için kutsal bir şey yoktur' diyorlar. Biz her zorbalığı yapabilecek; her cinayeti işleyebilecek insanlarmışız. Devam edeyim mi?»

Şimdi ikisi de yatışmıştı. Vera Pavlovna notu aldığı, Rahmetov da o, bu notu birçok kez okuyup öperken geçen süre içinde susup oturduğu için.

«Evet, mecburum şimdi sizi dinlemeye.»

Rahmetov durgun bir şekilde anlatmasını sürdürdü.

«Aslında görmesi gereken şeyleri göremiyor, farkına varamıyordu bunların. Sonuç da kötü oldu doğallıkla. Onun bu dikkatsizliğini bağışlamamız da onu kurtaramaz. Sizin ve kendisinin taşıdığı değişik özelliklerin ileride nelere yol açabileceğini kestiremese bile, gene de sizi ne olur ne olmaz diyerek böyle bir sonuca hazırlaması gerekirdi. İnsanların yaşamları boyunca; hiç istenmeyen ve beklenmeyen olasılıklara karşı hazırlıklı olması gerektiğini bilmeli, sizi de buna alıştırmalıydı. Gelecek için kim garanti verebilir ki? İleride insanı ne gibi sürprizlerin beklediğini kim bilebilir ki? İnsanlar yaşamları boyunca olmadık şeylerle karşılaşabilir. O bunu biliyordu. Ama sizin kafanız o kadar karışık ki bu acı gerçekle karşılaşınca şaşırıp kaldınız. Bunu önceden sezmemesi sizi hiçe saymasındandır. Bundan haklı olarak alınabilirsiniz ama aslında bu pek önemli bir şey sayılmaz. Ne iyidir ne de kötü hepsi bu. Asıl kötü olan sizi her türlü olasılığa karşı hazırlamamasıdır. Elbette bilinçsizce davranmıştır, ama insanın ya-

pısı böyle bilinçsizce yapılan şeylerde ortaya çıkıyor. Sizi böyle bir olasılığa hazırlaması onun çıkarına aykırıydı. İçinizdeki duygular öylesine güçlüydü ki, gösterdiğiniz direnç onu bastırmaya yetmedi. Aslında bu duygunun böylesine güçlü olması da bir rastlantıydı. Bu duyguyu size; buna daha az uygun olan biri telkin etmeye çalışsaydı, ne denli sevgiyi hak ederse etsin duygularınız daha zayıf olacaktı. Mücadelenin faydasız olduğu durumlar sıradışı durumlardır. Ama öyle duygular var ki; eğer insandaki direnme gücü tümüyle yok olmamışsa bunun üstesinden gelebilir. Bu tür duyguların da filizlenme olasılığı yüksektir. O da bunu düşünerek sizin direnme gücünüzü zayıflatmak istemedi. Sizi olası kötü sürprizlere hazırlamak istemeyişinin ardında yatan neden buydu. Böylece de sizin bu büyük sıkıntıları yaşamamanıza neden oldu. Nasıl durumu beğendiniz mi?»

«Bunlar doğru olamaz Rahmetov. Benden düşündüklerini saklayamazdı o. Onun inandığı şeyleri ben de bilirdim, siz de.»

«Elbette Vera Pavlovna elbette. Bunu yadsımak çok ileri gitmek olur. Onun kendi düşünce ve inançlarına uygun inançların sizde kökleşmesini istemek, bunun için aslında düşündüğü şeylerden başka şeyleri benimsiyormuş gibi görünmek alçakça bir şey olacaktı. Böyle bir insanı da siz sevemezsiniz. Ben ona kötü insan mı dedim? Hayır tersine o çok iyi bir insandır. Hiç kötü olur mu? Onu istediğiniz denli öveyim. Demek istiyorum ki tüm bu olaylar olup bitmeden önce –olaylar sırasında çok iyi davranıyordu– ama daha önce size karşı davranışları kötüydü. Neden bu kadar sıkıntı çektiniz? Onun dediklerine bakılırsa - burada söylenecek fazla bir şey de yok, durum açık – onu üzmemek içinmiş. Öyleyse tüm bunlardan dolayı onun çok üzüldüğünü nasıl düşünebilirsiniz? Bu düşünceye nereden kapıldınız? Bunu aklınızdan çıkarınız. Ne üzüntüsü canım? Ne aptalca şey. Bu ne kıskançlık böyle!»

«Siz kıskançlık duygusunu yadsıyor musunuz?»

«Hayır. Olgun ve gelişmiş bir insanda kıskançlığın yeri yoktur. Kıskançlık ters, sahte bir duygudur, adi bir duygudur; sıradan bir şeydir. Örneğin kendi çamaşırımı giymesi için kimseye verememem ya da başkalarının ağızlığımdan sigara içmelerine izin verememem gibi bir şey. Bu başka bir insana benim eşyam, mülküm gözüyle bakmam gibi bir şey.»

«Ama Rahmetov, kıskançlığı yadsımak, bunun korkunç sonuçlarını kabullenmek demek değil midir?»

«Kıskançlığı içinde taşıyanlar için evet, sonuç korkunç olabilir. Ama böyle bir duyguyu tanımayan biri için korkunç olması bir yana önemli bile olamaz.»

«Amma da yaptınız Rahmetov! Yoksa ahlaksızlığı mı savunuyorsunuz?»

«Onunla dört yıl karı-koca yaşamından sonra böyle düşünüyorsanız pes doğrusu, buna karşı hiçbir şey söyleyemem. Ama suç onun. Şimdi onu neden böyle suçladığımı anladınız mı? Siz günde kaç kez öğlen yemeği yiyiyorsunuz? Bir defa. Diyelim ki iki defa yediniz. Buna karşı çıkan olur mu? Kimi ne ilgilendirir. Herhalde olmazdı. O zaman neden iki kez öğle yemeği yemiyorsunuz? Biri görür de eleştirir diye mi korkuyorsunuz? Elbette ki hayır. Yalnızca böyle bir şeye gereksinim duymuyorsunuz. Oysa yemek yemek güzel bir şey. Ama akıl ve mantık ve de mideniz bir öğle yemeğinin yeter olduğunu, ikincisinin zararlı olabileceğini söylüyor. Fakat böyle bir fantaziniz var ya da hastalık düzeyinde obursanız ve yemek yemek istiyorsanız; bu isteğinizden başka birini kırabilirim endişesiyle vaz mı geçerdiniz? Tabii ki hayır. Biri size kırılrsa, ya da bunu size yasaklasa siz bunu gizli yapmak zorunda kalacaktınız. Kalitesiz ve iyi pişmemiş yemekleri yerdiniz çabuk çabuk. Kimse görmeden, ivedilikle yiyeceğinizden ellerinizi bulaştırırdınız. Yemekleri cebinize doldurduğunuz için giysilerinizi kirletirdiniz hepsi bu. Burada sorun ahlaklı olmak ya da ahlaksızlık değil; kıskançlığın iyi mi, kötü mü olduğudur.

Kıskançlığın saygıya ve acımaya değer bir duygu olması (bunu yaparsam onu üzmüş olurum) düşüncesi kimi engelliyor? Kim boşu boşuna mücadele edip bundan acı çekiyor? Çok az insan; yalnız en soylu, en mert olanları, ama zaten onların doğalarının soysuzlaşmış, onlara ahlaksızca bir hareket yaptıracağından asla endişe edilemez. Başkalarını tüm bu saçmalıklar zerre kadar alıkoymuyor, yalnızca onları daha kurnaz davranmaya zorluyor, onlar etrafındakileri aldatmaya başlıyorlar, yani iki kat yozlaşıyorlar. İşte hepsi bu. Bunları biliyor muydunuz?»

«Biliyordum elbette.»

«Peki o zaman kıskançlığın ahlaki yapısını gösterir misiniz?»

«Ama biz onunla bunları hep konuşuyorduk.»

«Hayır, herhalde, pek de bunlara benzemiyordu konuşmalarınız ya da konuştuklarınız boş şeylerdi, ikiniz de inanmıyordunuz, evet inanmıyordunuz, çünkü birçok şeyler duyuyordunuz, bunlar da bu konuda gerçeğe uymuyordu ya da bunlar başka anlamlarda söyleniyordu. Yoksa bunca süre acı çeker miydiniz hiç? Hem sebebi neydi üzüntülerinizin? Bu denli yersiz şeyler için amma da gürültü patırtı çıkardınız. Üçünüz için ne denli üzüntü, özellikle de sizin için Vera Pavlovna! Oysa üçünüz de rahat bir şekilde yaşayabilirdiniz. Bir yıl önce oturduğunuz gibi üçünüz yer değiştirebilir, ev değiştirebilirdiniz. Başka kimselerle bir arada oturabilirdiniz. Üçünüz bir arada çay içer, operaya gidebilirdiniz. Ne var bunda? Bu acı neden? Bu felaket havası neden? Tüm bunların nedeni kocanızın sizi zamanında hazırlamamış olmasıdır. Sizde 'böyle bir şey yaparsam onu üzüntüden öldürürüm' düşüncesinin yaşamasını istiyordu kocanız. Gereksiz yere nasıl da üzmüş sizi.»

«Hayır Rahmetov, korkunç şeyler söylüyorsunuz!»

«Yine 'korkunç şeyler'.» Benim için korkunç şey; boş yere üzüntü ve saçma şeyler yüzünden felaket havasının yaratılmasıdır.»

«Yaaa, sence bizim öykümüz böyle bir saçmalık mı, bir melodram mı?»

«Evet, anlamsız, gereksiz bir trajedi, gereksiz bir melodram. Rahat bir şekilde konuşulabilen şeyler yerine, canhıraş bir melodramın ortaya çıkmasının tek suçlusu Dimitri Sergeyiç'tir. O sizi ve kendini bunlara zamanında hazırlamadığı, olup bitenlerin ne bir fincan fazla çay içmeye, ne de çayı yarım bırakmaya değmeyecek şeyler olduğunu anlatmadığı için, bu melodramı önlemediği için suçludur. Daha sonraki dürüstçe davranışları suçlarını bağışlatmaya yetmiyor. Çok suçludur o. Ama cezasını da çekti. Çektikleri ona yeter. Haydi şimdi bir kadeh daha Cheres içiniz ve uyuyunuz. Ben sizi görmekteki amacıma ulaştım. Şimdi saat üç. Sizi uyandırmazsalar çok geç uyanırsınız. Maşa'ya söyledim, sizi on buçuktan önce uyandırmayacaktır. Yarın çayınızı içer içmez hemen gara koşmalısınız. Eşyalarınızı toplamaya zamanınız yetmezse sonra döner alırsınız. Şimdi Maşa'yla baş başa kalmanız doğru değil. Sizin tümüyle huzura kavuştuğunuzu bilmemesi gerek. Şimdi yarım saat kadar eşyanızı toplamaya yardım ederken hiçbir şeyin farkına varmayacaktır. Ama Mertsalova olsaydı durum farklı olurdu. Ona sabah çok erkenden uğrayacak, sizin çok geç yattığınızı söyleyeceğim. Yani gelip sizi uyandırmamasını, doğrudan gara gelmesini sağlayacağım.»

Vera Pavlovna:

«Bu ne incelik böyle! Meğer beni ne çok düşünüyormuşsunuz.»

«Bu şekilde davranmamı Dimitri Sergeyiç'in istediğini sanma sakın. Bunları kendiliğimden yapıyorum. Evet onun suçlu olduğu gerçek. Çektiğiniz acı ve sıkıntıların sorumlusu olduğu da. Ama gene de gösterdiği mertçe tutum karşısında kendisini alkışlıyorum.»

XXX

Keskin Zekâlı, İleri Görüşlü Okurla Sohbet ve Okurun Safdışı Bırakılması.

Söyle bakalım, ileri görüşlü okurum, şimdi alanı terk edip bir daha dönmek üzere uzaklaşan Rahmetov, kitabında ne diye gösterildi sana? Benden öğrenmiştin, bu kişi olaylara karışmayan kimsedir...

Yalan, yalan diyor keskin zekâlı okurum. Rahmetov olaylara katılıyor, notu getiren o değil mi, hani o not ki...

Ama ben okurumun sözünü burada kesiyorum.

A anacığım, bunca sevdiğin estetik üzerine çalışmalarında pek civıyorsun. Durum böyleyse, sana göre Maşa da romanın önemli kişilerinden biri olmalı. Romanın başında Vera Pavlovna'yı perişan eden mektubu o getirmemiş miydi? Raşel de yabana atılmaz doğrusu. Eskilere verdiği para olmasa Vera Pavlovna hiçbir yere gidemeyecekti. Ya profesör N...? Vera Pavlovna'yı bayan B...'ye eğitmen olarak önermemiş miydi? O ve bu da olmasa Konnogvardeyski Bulvarı'ndan dönüş sahnesi meydana gelmezdi... Belki Konnogvardeyski Bulvarı da romanda rol oynayan bir nesnedir. Bu bulvar olmasa, bulvarda buluşma ve eve dönüş sahnesi de meydana gelmeyecekti. Hele Gorohovaya Sokağı; buna en önemli rollerden biri düşüyor. Bu sokak olmasa, sokaktaki evler de olmayacaktı. Storeşkinov'un evi de, evinin kâhyası, kâhyanın kızı da olmazdı ve o zaman romanım da yazılmamış olurdu. Demek ki tüm bunlar önemli birer eleman. Ama Maşa, Raşel ve Gorohovaya Sokağı hakkında dört beş kez, belki de daha az söz edilmiştir. Bir de Rahmetov'a ayrılan sayfalara bakınız!

Aaa, tamam şimdi anladım diyor ileri görüşlü okurum.

Rahmetov'un bu öyküdeki rolü Vera Pavlovna ve Lopuhov'u yargılamak ve Vera Pavlovna ile konuşmaktır.

Amma da yaptın ha! Sen işi tam tersinden anlıyorsun. Başka kişiler hakkında düşündüklerini söylemesi için farklı bir kişiye gerek mi vardı? Senin, büyük yazar dediğin kimseler böyle davranıyor olabilirler. Ben onlardan daha kötü bir yazar olduğum halde sanatın gerektirdiklerini onlardan iyi bilirim. Hayır efendim. Böyle bir iş için Rahmetov'a asla gerek yoktu. Vera Pavlovna olsun, Lopuhov ya da Kirsanov olsun, kendi ilişkileri ve yaptıkları hakkında ikide bir düşüncelerini açıklayıp duruyorlar. Aptal insanlar değildir onlar. İyiyi kötüden ayırabiliyorlar, suflöre gereksinim duymuyorlar. Yoksa Vera Pavlovna aradan birkaç gün geçtikten sonra ilk boş kaldığında, atölyesi ile ilgili aceleciliğini, unutkanlığını, Rahmetov'un yaptığı gibi ayıplamayacak mıydı sanıyorsun? Veya Lopuhov Vera Pavlovna ile olan ilişkilerinde Rahmetov'un hakkında söylediklerini bilmiyor, düşünmüyor muydu sence? Bütün bunları düşünüyordu elbette. Dürüst insanlar, başkalarının onları yermek için söyleyebilecekleri şeyleri düşünebilirler. Çünkü onlar dürüst insanlar; böyle insanlar yanlışlarının nerede olduğunu iyi biliyorlar. Yoksa bunları bilmiyor muydun? Yazık! Dürüst insanlar hakkında çok az bilgin varmış. Sana daha fazlasını da söyleyebilirim: Yoksa sen Rahmetov'un Vera Pavlovna ile konuşmasında Lopuhov'un bilgisi dışında davrandığını mı sandın? Yanıldın efendim yanıldın. O yalnızca Lopuhov'un bir aracıydı, bunu kendisi de pek iyi biliyordu. Vera Pavlovna da bunu bir iki gün sonra anlamıştı. Öylesine heyecanlı olmasa, Rahmetov daha ağzını açar açmaz bunu anlayacaktı. Durum aslında böyleydi, yoksa durumun farkına varmadın mı sen? Lopuhov yazdığı ikinci notta gerçeği söylüyor. Ne o Rahmetov'a herhangi bir direktif vermiş, ne de Rahmetov Vera Pavlovna ile konuşacakları hakkında ona bir şey söylemişti. Ancak Lopuhov Rahmetov'u çok iyi tanıyordu, bu konuda neler düşündüğünü ve neler söylemek istedi-

ğini çok iyi biliyordu. Dürüst insanlar birbirini uzun uzadıya içini dökmeden, konuşmadan da anlıyorlar. Lopuhov Rahmetov'un Vera Pavlovna'ya neler söyleyeceğini doğru olarak kelimesi kelimesine yazabilirdi, bunun için ondan aracı olmasını istemişti. Yoksa sana psikolojinin gizlerini daha da mı açayım? Lopuhov kendisinin düşüncelerini Rahmetov'un bildiğini, hem de çok iyi bildiğini biliyordu. Mertsalov'un da, hanımının da, odalarda güreştiği subayın da kendi düşünceleri hakkında bilgileri olduğunu biliyordu. Vera Pavlovna kimseden bir şey duymadan da bunları anlayabilecekti. Kendisine karşı duyduğu gönül borcunun etkisinden kurtulunca Vera Pavlovna bunu anlayacaktı. Demek ki Lopuhov'un hesabı doğruydü: Muhakkak ki bana küfür edecek olan Rahmetov'u ona göndermekle hiçbir şey kaybetmiyorum, kendisi de er geç bu kaniya varacaktır. Rahmetov'un neler söyleyeceğini bile bile bu konuşmaya evet dediğimi ve neden böyle davrandığımı anlayacaktır. Vera Pavlovna. Üstelik bana karşı saygısı da artacak. Şimdiyse şöyle düşünecek: 'Ne kadar da soylu bir insanmış o, o ilk endişeli günlerde benim ona duyduğum gönül borcunun etkisi altında ezileceğimi biliyordu. Bunun için kafamdaki bu ağır yükü hafifletebilecek düşünceler yaratmaya çalıştı. Rahmetov ona küfür ettiği için kendisine kızıyordum, ancak hiç de haksız olmadığını biliyordum. Ben de düşünün düşünün Rahmetov'un söylediklerine varacaktım ama aradan geçen süre içinde de yatışmış olacaktım. Böylece ulaşmış olduğum düşüncelerin de pek bir önemi kalmamış olacaktı. Bu fikirler bana hemen ilk günlerde söylendiğinden, bir ruh ezikliğinden kurtuldum. Oysa bu eziklik bir hafta içinde içimi alt üst edecekti. O gün bu gibi düşünceler benim için çok yararlı ve gerekliydi. Evet evet çok soylu bir insandır o.' Lopuhov'un yaptıklarına bakın. Her şeyi ayrıntılı bir şekilde düzenlemiş, Rahmetov da onun aracı olmuştur. Görüyorsun ya benim sevgili okurum; bu soylu insanlar nasıl da kurnazmış, bencilmış. Yalnız onların kurnazlık ve bencilliklerini ken-

dinizinkiyle karıştırmayın. Onlar için en büyük mutluluk; sevdikleri saydıkları insanların kendileri için ince düşünceli, mert gibi tanımlamada bulunmalarıdır. Bunun için de çeşitli sıkıntılara katlanıyor, çeşitli kurnazlıklara başvuruyorlar. Senin kendi amaçların için başvurduğun çeşitli kurnazlıklara onlar da kendi amaçları için başvuruyor. Şu var ki, sen başkalarının zararına olan kurnazlıklara başvururken, onlar başkalarına yarar sağlayacak kurnazlıklar yapıyorlar.

Şimdi ileri görüşlü okurum bana öfkeyle dönecek:

Bana böyle küçültücü sözler söyleme hakkını nereden buluyorsun? Hakkında dava açacak, tehlikeli düşünceler taşıdığını herkese bildireceğim, diye çıkışacaktır.

İnsaf efendim diyorum ben de okuruma. Size nasıl küçültücü sözler söyleyebilirim; ben düşünceleriniz kadar kişiliğinize de saygı duyuyorum! Sizinle yalnızca bu çok sevdiğiniz eserin sanat değeri hakkında konuşmak istemiştim. Bu konuda hatalıydınız. Rahmetov'un öyküye yalnızca Vera Pavlovna ve Lopuhov'u yargılamak üzere sokulduğu görüşünüz doğru değil. Böyle bir şey için ona hiç gerek yoktu. Onlarla ilgili düşünce ve yargılarında Lopuhov'un kendi düşünceleri dışında bir şey yok. Vera Pavlovna kısa süre sonra, Rahmetov olsa da olmasa da kendisi ve Lopuhov hakkında nasılsa böyle düşünmeye başlayacaktı. Şimdi benim ileri görüşlü okurum sana bir soru: Rahmetov ile Vera Pavlovna arasında geçen konuşmaları neden açıklıyorum? Şimdi sana Lopuhov ile Vera Pavlovna'nın düşündüklerini değil de, Rahmetov'un Vera Pavlovna'ya söylediklerini açıklamakla ve konuşmalarının konusu olan düşüncelerinin dışındaki konuşmanın ta kendisini anlatmak istediğimi anlıyor musun? O halde sana başka bir şey değil de ille bu konuşmayı anlatmaktan amacım ne? Çünkü bu konuşma Rahmetov ile Vera Pavlovna arasında geçiyor: Hiç değilse şimdi anladın mı durumu? Hâlâ mı anlayamadın? Anlama yeteneğin de çok zayıfmış meğer! Peki öyleyse, şöyle düşünemez misin? Konuşan iki kişi-

nin konuşmalarından bu kişilerin özellikleri az çok anlaşılabilir. Nasıl? İşin nereye varmakta olduğunu anlayabildin mi? Bu konuşmadan önce Vera Pavlovna'nın özellikleri hakkında herhangi bir bilgin var mıydı? Tabii ki vardı, bu konuşma sana yeni bir şey kazandırmamıştır. Onun coşkulu, şakacı ve boğazına düşkün biri olduğunu, arada sırada bir kadehcik Cheres şarabına «hayır» diyemediğini de biliyordun. Öyleyse konuşmanın amacı Vera Pavlovna'nın anlatılması değildi. Konuşan iki kişi o zaman kimi anlatacaktı?

Rahmetov'u diyor hemen keskin zekâlı okur.

Bravo aferin sana, bildin. İşte şimdi seni sevdim. Görüyorsun ya senin daha önce öngördüklerinin tam tersi çıktı. Rahmetov bu konuşmada bulunmak için olaylara katılmıyor, tersine konuşma; Rahmetov'u sana daha iyi tanıtmak amacıyla öyküye ekleniyor. Sen bu konuşmada görüyorsun ki, Rahmetov Cheres içmek için can atıyor 'her ne kadar şarap içmiyorsa da' gerçekte asık suratlı bir canavar da değildir. Üzüntülü bir durumda olsa da güzel şeylerden söz edebiliyor, şakalaşabiliyor. Ancak yakınmaktan da geri kalmıyor. Ah diyor, ne yazık ki çok az böyle güler yüzlü olabiliyorum, bu da beni çok üzüyor. Aslında böyle asık suratlı bir canavar gibi durmak benim de hoşuma gitmiyor ama içinde yaşadığımız koşullar beni buna zorluyor. Koşullarım bu denli kötü olmasa; her zaman güler, şakalaşır, şarkılar söyler, oyunlar oynardım.

Anladın mı şimdi sevgili, ileri görüşlü okurum. Rahmetov'un nasıl bir insan olduğunu anlatabilmek için sayfalarca yazı yazdığım halde, daha fazla sayfa da seni bu kişiyle tanıştırmak için doldurulmuştur ve bu kişide üstelik öykünün kahramanlarından da değildir. Söyle bakalım; öyleyse bu kişi neden sana gösterildi ve neden bu denli ayrıntılı olarak anlatıldı? Biraz düşün bakalım: Nedir sanatsallığın gerekleri ve Rahmetov gibi bir adama bu öyküde yer verilerek bu gerekler ne ölçüde yerine getiriliyor? Düşünüp buldun mu, tamam mı? Ama sen kim, sanatsallık kim! Öyleyse dinle. Ya da ha-

yır boş ver dinleme, nasılsa anlayamazsın. Seninle dalga geçtim, bu kadarı yeter. Ama bundan sonra söyleyeceklerimi artık sana değil herkese, tüm halka söyleyeceğim ve konuşmam çok ciddi olacaktır.

Sanatsallığın ilk koşulu şudur: Konu işlenirken öyle betimlemeler yapılmalı ki, okur onlar hakkında gerçek bir fikir edinebilsin. Örneğin ben bir evi anlatmak istiyorum; bunu öyle bir şekilde yapabilmeliyim ki, okur bir kulübe ya da bir sarayı değil de gerçek bir evi göz önüne getirebilsin. Sıradan, herhangi bir insanı anlatıyorsam, okur onu bir cüce ya da bir dev sanmasın.

Ben yeni kuşağın; yeni, dürüst ve sıradan insanlarını göstermek istiyorum. Her gün yüzlerce örneğiyle karşılaşıyorum onların. Onların arasından üçüncü oldum: Vera Pavlovna, Lopuhov ve Kirsanov. Ben onlara yeni ama sıradan insanlar gözüyle bakıyorum. Onlar da böyle düşünüyor, tüm tanıdıkları da aynı düşüncedeler. Kaldı ki tanıdıkları da onlar gibi insanlar. Ben onları anlatırken başka bir şey söylemiş miydim, nerede ve ne söyledim? Onlardan hep saygı ve sevgiyle söz ettim. Çünkü her dürüst ve mert insan sevgi ve saygıya layıktır. Ama onlara dalkavukluk edip, önlerinde yerlere kadar mı eğildim? Nerede? Böyle bir şeyi asla yapmadım. Şimdiye dek yazdıklarımın içinde onların ne denli üstün ve sıradışı insanlar olduklarını, onlardan daha iyi insanlar olamayacağını belirtip, onları övdüğüm tek bir satır gösterebilir misiniz? Onlar hakkında ne düşünüyorsam kitabımdaki davranışları da buna uygundur, ne eksik ne fazla. Onlar yalnızca yeni kuşağın sıradan, dürüst, efendi insanlarıdır. Sıradışı davranışlarda mı bulunuyorlar? Hayır. Yalnızca alçaklık yapamazlar, korkak değildirler, sıradan, dürüst ve inançlı insanlardır. Bu inançlarına uygun davranmaya çalışırlar hepsi bu. Buna kahramanlık mı denir? Amma da yaptınız. Evet, bu insanların tipinde olan, onlar gibi davranan insanları göstermek istedim size, umarım bunu da başarmışımdır. Bu tip insanlarla tanış-

miş olan okurlarım, bu kişilerin ideal insanlar olmaları bir yana, kendi tipindeki insanların normal düzeyini bile aşmadıklarını görmüştür. Ve sayın okurlarımın tanıdığı bu tip insanlardan ikisi üçü değil, çok daha fazlası; anlattığım olaylara benzer olaylar yaşamış ve bu olaylarda belki kendileri, romandaki kişilerden hiç de az olmayan bir rol oynamış, benim kişilerim gibi davranmıştır. Diyelim ki başka dürüst ve mert insanların başına gelenler, benim anlattıklarım benzemiyor. Aman ne iyi. Tüm eşlerin ayrılmaalarında bir zorunluluk mu var? Yoksa ayrılma güzel şeyler mi? Her dürüst ve kendini bilen kadın kocasının arkadaşına karşı ateşli bir tutkuya mı kapılıyor ve her namuslu, şerefli erkek evli bir kadına karşı duyduğu aşkla mı mücadele ediyor ve üstelik de bunu üç yıldır da sürdürüyor mu? Ve bakalım herkes köprü ortasında şakağına bir kurşun mu sıkıyor, veya (keskin zekâlı okuyucumun dediğı gibi) otelden çıkıp kim bilir hangi cehennemlerde kayıp mı oluyor? Ama şu var ki; her dürüst ve şerefli insan, benim seçtiğim bu insanların yerine aynen onlar gibi davranmakla kendini asla kahraman saymazdı ve zaten böyle olaylara da hazırlıklıdır. Hatta bundan çok daha karışık durumlarda bile çok daha mükemmel bir şekilde davranmış ve gene de olağanüstü bir insan saymamıştır kendini. Yalnız kendisi için; «eh zararsız, galiba biraz da dürüst bir insanım» diye düşünmüştür. Böylelerinin eşi dostu (gerçi onlarla kendilerine benzer, başka insanlarla görüşmez ya) da onun hakkında böyle düşünüyorlar, eh diyorlar, zararsız iyi insan dır, ama ona tapmak, onu göklere mi çıkarmak? Asla. Yalnızca biz de onun gibiyiz diyorlar. Umarım yeni kuşağın her yeni insanı, bu üç kişinin kişiliğinde sıradan dostlarını tanıma olanağı bulmuştur yaptığım açıklamayla.

Ama öykünün başından beri benim Vera Pavlovnam, Kirsanovum ve Lopuhovum hakkında «tamam işte, canım bunlar filan filan dostumuz, arkadaşımız değil mi, bizim gibi sıradan insanlar» diyecek kimseler, azınlıkta kalır. Halkın çoğun-

luğu bu tipten daha da geri düzeydedir. Yaşamı boyunca kulübeden başka bir şey görmemiş olanlar, basit bir ev resmine bakarken evi bir saray sanacaktır. Bu gibi insanların basit bir evi saray değil de ev gibi görmesi için nasıl davranmalı, ne yapmalı? Aynı resimde muhteşem bir sarayın ufacık bir köşesini çizmek gerekecek. Bu köşeciğe bakar ve sarayın çok daha başka ölçülerde ve resimdeki yapıdan çok farklı bir şey olduğunu görür. Saray denilen nesnenin aslında büyük bir ev olduğunu anlar ve böylesine büyük evlerde hatta daha büyük olanlarda herkes oturabilse, amma da iyi olur diye düşünür. Rahmetov'u göstermeseydim, okurlarımın çoğu öykümdeki başkişilerin kim olduğunu hiç anlayamazdı. Bu bölümün son sayfalarına kadar çoğunuzun Vera Pavlovna, Kirsanov ve Lopuhov'u iyi ahlaklı, idealleştirilmiş üstün yetenekli gerçek yaşamda bulunmayan tipler olarak gördüğünüze ilişkin her tür bahse girebilirim. Hayır sevgili dostlarım, benim şirret, katı yürekli, zavallı dostlarım. Yanlış bir düşünceye kapıldınız. Onlar çok yüksek bir düzeyde değiller. Sizin düzeyinizin onlara oranla düşük olması onları çok yükseklerde gibi göstermektedir. Onların bulundukları yer hiç de erişilmeyecek bir yer değildir. Onlar size yedi kat gökyüzünde durur gibi görünüyorsa bunun nedeni sizin yedi kat yerin dibinde gibi durmanızdır. Tüm yeryüzünde yaşayanlar; onların bulundukları yükseklikte bulunmalıdır ve bulunabilir de. Benim dostlarım, sizin ve benim asla ulaşamayacağımız düzeydeki kişiler bunlar değildir. Ben size bu üstün insanların resminden bir bölüm gösterdim. Görüyorsunuz ya hatlar bambaşka. Şu var ki boy portrelerini gösterdiğim insanlara erişebilirsiniz; yeter ki kendinizi geliştirmeye çalışın. Onlardan daha aşağıda duranlar aşağılık kimselerdir. Haydi dostlarım haydi; üşenmeyin, kalkınız, kalkınız da bu yedi kat yerin dibinden kurtulunuz. Bu o kadar zor bir şey değil. Siz de bol ışıklı, pırıl pırıl dünyaya çıkınız. Oraya giden yol hem çok kolay, hem de çok çekicidir. Bu yolun adı da gelişmedir, gelişme, gelişme hepsi bu. Göz-

leyiniz, düşününüz, yaşamdan doyumsuz tatlar alınabileceğini, insanların mutlu olabileceğini savunan yazarların kitaplarını okuyunuz. Bu kitaplar yüreğinizi sevgiyle dolduracaktır. Yaşamı izleyiniz çünkü bu çok ilginç bir iştir. Düşününüz, çünkü düşünmek de çok iyidir, sürükleyicidir. Hepsi bu. Bunun için ne özveri, ne de varlıklarımızdan vazgeçmek gerekir. Bunlara gerek yoktur. Mutlu olmaya çalışınız, bunu isteyiniz; yalnız bu isteğiniz önemli ve gereklidir. Bunun için de kendinizi geliştirmek ve ilerlemek için elinizden geleni yapmalısınız. Çünkü mutluluk; gelişmeye, ilerlemeye bağlıdır, gelişmenin ta kendisidir. Gelişmiş bir insanı ne tatlar, ne mutluluklar bekliyor! Öylesine ki; bir başkasının özveri, kendi yaşamını kısıtlama, felaket gibi tanımladıkları şeylerden bile doyumsuz tatlar alabilir. Hele sevgiye nasıl da açıktır yüreği! Nasıl da sevgiyle doludur. Deneyiniz, gerçekten de ne denli güzel olduğunu o zaman göreceksiniz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İkinci Evlilik

I

Berlin 20 Temmuz 1856

Saygıdeğer Vera Pavlovna Hanımefendi,

«Kazaya kurban olarak gitmiş olan Dimitri Sergeyiç Lopuhov'la olan yakınlığım bana, sizin tümüyle bilginiz dışında olan, fakat size karşı çok derin bir saygı besleyen bir insanı lütfedip tanıdıklarınız arasına kabul edilebileceğiniz ümidini vermektedir. Ne olursa olsun, bana sırnaşık bir insan gözüyle bakmayacağınızı düşünüyorum. Sizinle mektuplaşmaya başlayınca yalnızca merhum Dimitri Sergeyiç'in isteğini yerine getirmiş oluyorum. Hakkında size vereceğim bilgiyi de doğru olarak kabul etmenizi dilerim. Çünkü size onun düşüncüklerini, kendi sözleriyle aktarmaya çalışacağım ve böylece ben değil, sizinle o, kendisi konuşmuş olacaktır. Bu mektubumun amacı ve size söz etmem gereken sözler şunlardır:

«Düşümlerin çözülmesine kadar giden ve bana çok yakın olan insanların huzurlarını kaçıran düşüncelerim (size Dimitri Sergeyiç'in sözlerini aynen aktarıyorum) bende yavaş yavaş geliyor ve bu konudaki niyetim son şeklini alıncaya dek birçok kez değişiyordu. Bu düşüncelerime yol açan olayı an-sızın fark ettim; onun (Dimitri Sergeyiç sizi kast ediyor) gör-düğü kâbusu, bana korku ile anlattığı anda gözlerim açıldı. Düşü bana çok önemli gibi geldi. Olayı dışarıdan izleyen biri gibi; ne kadar süreceği bilinmeyen, ama onunla o zamana dek süren ilişkilerimizi tümüyle değiştirebilecek bir olayla karşı karşıya olduğumuzu anladım. Ama her insan; alıştığı, be-

nimsediği durumu sonuna dek korumaya çalışıyor. İnsan doğasının özünde tutucu bir öge yaşıyor ve biz bu öğeden ancak somut bir zorunluluk karşısında vazgeçiyoruz. İlk anda edindiğim izlenim bunun kısa süreli bir şey olduğu, çabucak unutulacağı şeklindeydi. Yeniden eski ilişkilerimize dönebileceğimizi umuyordum. O ise olayın kendisinden kaçınmak istiyor ve bunun için de bana aşırı bir yakınlık gösteriyordu. Bu duyguları beni de sürükledi ve ben birkaç gün, umutlarımın gerçekleşebileceğini sandım. Kısa süre sonra bu umutlarımın boşuna olduğunu gördüm. Bunun nedeni doğrudan doğruya kişiliğimle ilgiliydi.

«Bunu söylerken kendi kişiliğimi kötülemek istemiyorum. Olaydan anladıklarımı şöyle özetleyebilirim:

«Yaşamını iyi değerlendiren insanın zamanı üçe bölünüyor: Emek, zevk alma, dinlenme. İnsan eğlenmeden, zevk duyduğu şeylerden sonra da dinlenme gereği duyabiliyor, tıpkı çalıştıktan sonra dinlenme gereksinimi duyduğu gibi. Emek ve zevkte tüm insanlık için geçerli olan bir öge kişisel özelliklere baskın çıkıyor. Emekte ise daha başka gereksinimlerimizin etkisi belirleyicidir. Zevk almada da gene tüm insanlar için geçerli olan doğal gereksinimlerimizin etkisi altındayızdır. Dinlenmede kişinin doğrudan doğruya kendi inisiyatifli söz konusudur. Çalışmaları sonucu yaşamak için gereken enerjisinin tükenen bölümlerini yeniden toparlayabilmek için başvurduğu bir yoldur. Kişi burada kendi özellikleriyle, kişisel konforuyla kendisini bulmak istiyor. Emekte, zevkte ve eğlenmede insanlar genel ve çok muazzam olan bir güçle diğer insanlara doğru sürükleniyor ve bu güç onların kişisel gereksinimlerinden çok daha üstün oluyor.

«İnsanlar bu konuda ikiye ayrılıyorlar. Bazı insanlar için dinlenme ve eğlenme tek başına değil de başkalarıyla birlikte güzel oluyor. Yalnız kalmak herkesin gereksinimidir. Ama bu gibi insanlar için, yalnız kalmak çok seyrek olunca katlanılabilecek bir şeydir. Bunlar için temel kural da, başkalarıyla

birlikte yaşamaktır. Bu gruptaki insanlar, tam aksini dileyen ve başkalarının yanında değil de tamamen yalnız kalmaktan hoşlanan insanlara oranla çok daha fazladır. Bu farkı kamuoyu da bilir ve şöyle tanımlar: İçine kapanık insan ile toplumsal yaşamı seven insan. Ben içine kapanık insanlardanım o ise toplumsal yaşamı sevenlerdendir. İşte tüm öykünün gizi budur. Bu konuda durum çok açık; ne o suçludur ne de ben. İkimiz de bu durumu önleyemezdik. İnsan kendi doğasına karşı hiçbir şey yapamaz.

«Her insan için başkasının doğal özelliklerini öğrenmek zordur. Çünkü her insan; tüm diğer insanları kendi kişisel özellikleriyle ölçüyor. Bunun tersine olan şeyin farkına varmam için çok göze çarpan iz ve belirtilerin olması gerekirdi. Ve tersini düşününüz: Benim için rahatlamak, hafiflemek neyse, başkaları için bu ne olabilir diye düşünmem doğaldır. Aslında bu düşünce biçiminin oldukça doğal oluşu belki benim özürüm olabilir, onun doğasıyla kendi doğam arasındaki farkı çok geç anladım. Bu hatanın ortaya çıkmasında, ortak yaşama başladığımızda onun bana gereğinden çok değer biçmesi yardımcı olmuştur. O sıralarda aramızda bir eşitlik yoktu. O beni gerektiğinden çok sayıyordu. Benim yaşam biçimim ona örnek bir yaşam gibi geliyordu, kişisel özelliğimden başka bir şey olmayan bu yönümü, tüm insanlara özgü bir yol sanıyor ve bu özelliğim ona bir süre çok çekici geliyordu. Ama daha güçlü olan bir başka neden daha vardı.

«Az gelişmiş insanlar arasında, iç dünyanın dokunulmazlığı hiçe sayılmaktadır. Böyle az gelişmiş ailelerde herkes, özellikle de aile büyükleri hiç çekinmeden pençesini iç dünyanıza geçiriyor. İş bizim ufak tefek gizlerimizin ortaya dökülmesinde değildir. Gizler daha küçük ya da büyük kıymetli taşlar gibidir, insanlar onu saklamayı, gözetmeyi unutmuyor. Ancak bakalım herkesin gizi var mı? Çoğumuzun başkalarından saklayacak hiçbir şeyi yoktur. Ama hepimiz iç dünyamızda kimsenin burnunu sokamayacağı bir köşeciğin

olmasını istiyoruz. Örneğin hepimizin ayrı bir oda istemesi gibi. Ne var ki gelişmemiş insanlara bu da vız geliyor, o da. Sizin kendinize ait bir odanız olsa bile herkes dilediği an odanıza dalar. Bunu sınırlılığından ya da sizi gözetlemek istediğinden değil, hayır, yalnızca bununla sizi rahatsız edeceğinizi aklından bile geçirmediğinden yapar. Aklınca, ancak ondan tiksindiyseniz, onu ikide bir en beklenmedik anda burnunuzun dibinde görmek istemeyeceksiniz. Cana yakın, sevilen insanların da başkalarını tedirgin edebileceğini onlara rahatsızlık vereceğini akıllarına bile geçirmezler. İçeride oturanın oluru olmadan kimsenin aşamayacağı eşğin kutsallığı, nendense bizde yalnız bir tek oda için kabul ediliyor ve bu da genelde aile reisinin odasıdır. Çünkü aile reisi, kendi isteği olmadan burnunun dibinde biten herkesi odasından kovabilir. Ailenin diğer üyeleri için durum biraz daha farklıdır. Her birey istediği an kendisinden küçük ya da aynı konumda bulunan bireylerin burnu dibinde bitebilir. Odalar için geçerli olan durum iç dünyamız için de geçerlidir. Herkes laf olsun diye, işi gücü olsun olmasın iç dünyamıza dalabiliyor. Bunu da saçma sapan nedenlerle, daha çok da kaşınan dillerini ruhumuza sürüp kaşımak için yapıyorlar. Sözelimi bir genç kızın biri pembe öbürü beyaz iki entarisi var ve bugün o pembesini giymiş. Kaşınan bir dil için bu kadarı yeterlidir. Hemen kızın iç dünyasına girilip dilin kaşınma işlemine başlanabilir. 'Ayol Anyuta ne diye o pembe entarini giydin?' Anyuta da bilmiyordu bu entariyi neden giydiğini. Nasılsa iki entarisinden birini giyecekti. 'Hiliç, anneciğim, (ya da ablacığım).' 'Canım beyazını giyseydin daha iyi olurdu.' Beyazın neden daha iyi olacağını bunu söyleyen de bilmez. Yalnızca dilinin pasını kazırmaktadır o. Kaldı ki beyaz entari giymiş de olsa Anyuta'nın başına aynı şey gelecektir. Ya da: 'Ne o Anyula bugün neşesiz görünüyorsun?' Oysa Anyuta ne neşelidir ne de neşesiz. Ama neden laf olsun diye böyle bir şey sorulmasın ki? 'Bilmem ki, hiçbir şeyim yok.' 'Hayır canım hayır, neşesizsin sen

bugün!' İki dakika geçmeden biri: 'Anyuta otur da biraz piyano çal.' Anyuta'nın neden durup dururken piyano çalması gerektiğini kimse bilmez. Anyuta'nın tüm günü, günleri böyle geçer. İç dünyanız yol boyunca uzanan binaların, pencereleri başında oturanların durmadan bön bön baktıkları bir sokak gibidir. Böyle başıboş oturanlar ille de sokakta belirli bir şeyi gözetlemek için bakmazlar. Hatta kendileri de ilginç ya da önemli bir şey göremeyeceklerini bilirler ama gene de işleri güçleri olmadığından, laf olsun diye bakarlar. Değişen bir şey olmayacağına göre neden arada bir sokağa bakılmasın? Sokak buna karşı çıkmaz. Onun için hiçbir anlam taşımaz bu, ama insan için böyle midir? İnsan sürekli kendisiyle ilgilenilmesinden tedirgin olur, bundan hoşlanmaz.

«Doğallıkla bu amaçsız, düşünülmeden yapılan bitmez tükenmez asılmalar rahatsız edilen insanda er geç bir tepki uyandırır. Bu insan; toplumsal yaşamı seven, yalnızlıktan hoşlanmayan bir insan da olsa, içine kapanık yalnızlığı seven bir insan haline gelebilir.

«Bu bakımdan onun benimle evlenmeden önce son derece güç bir yaşantısı vardı. Sürekli iç dünyasına giriyor onu rahatsız ediyordu. Üstelik bunu can sıkıntısı ya da görgüsüzlükten değil, sistemli olarak, bilerek yapıyorlardı. Kötülük olsun diye peşinden ayrılmıyor; kirli, iğrenç ellerini iç dünyasına daldırıyor sürekli tırmalıyorlardı. Haklı olarak bu duruma tepkisi çok şiddetli oldu.

«Demek ki hatam nedeniyle sert bir dille kınanmam doğru değil. Birkaç ay, hatta belki bir yıl boyunca beni yanıltıcı davranışlar içinde oldu. Ona yalnızlık gerekiyordu. Yalnızken dinleniyor, rahat ediyordu. Onun geçici ama çok şiddetli olan yalnız kalma gereksinimi benim sürekli yalnız kalma isteğimle çakışıyordu. Ben onun bu durumunu sürekli bir ruh durumu sanmakla yanıldım. Ama bunda şaşılacak bir şey yok. Herkeste başkalarını kendi ölçüleriyle ölçme eğilimi vardır.

«Evet yanılmıştım, yanılmıştım ama kendimi fazla suçla-

miyordum. Gene de kendimi haklı çıkarmak için çabalıyordum. Demek ki için için bu yanılgım karşısında başkalarının bana sandığım gibi yumuşak davranmayacaklarını düşünüyordum. Kendime yönelik eleştirileri biraz olsun yumuşatabilmek için hem onun hem de başkalarının bilmediği bazı özelliklerimi açıklamam gerekiyor. Bunu yapmazsam durum çok yanlış anlaşılabilir.

«Bence dinlenmek, yalnız kalmaktır, ben başka tür bir dinlenmeye dinlenme demem. Benim için başkalarıyla birlikte olmak; bir işle meşgul olmak, çalışmak gibidir. Kendimi tam anlamıyla özgür ve rahat hissettiğim zamanlar, yalnız kaldığım zamanlardır. Buna nasıl bir ad vermeli? Bunun sebebi nedir? Bunları içe kapanık oldukları için, bazıları karamsar olduklarından, bazıları da insanları sevmediklerinden böyle davranıyorlar. Ama ben ne o, ne de buyum. Ben açık ve samimiyim, her zaman neşeli olmak isterim, karamsarlık nedir bilmem. İnsanlarla bir arada olmaktan zevk duyuyorum. Ama benim için bunlar işe ya da zevklere bağlı şeylerdir. Bu öyle bir şey ki; insan ardından dinlenmiş olmalı, yani kendince yalnız kalmalıdır. Anladığım kadarıyla bendeki bu alışkanlık, özgürlüğe duyulan dayanılmaz bir eğilimden, bir tutkudan başka bir şey değildir.

«Ve işte, çok huzursuz geçmiş bir aile yaşamına karşı duymuş olduğu tepkinin şiddeti ve gücü aslında ona bir süre için alıştığı eğilimlerine tümüyle zıt bir yaşam biçimini zorla kabul ettirdi. Bana duyduğu saygı nedeniyle bu geçici durumunu gereğinden fazla sürdürdü. Bense bu uzun süre içinde onun yapısı hakkında sözüm ona bir yargıya vardım. Ondaki bu geçici eğilimi sürekli sanıp, bu konuda birbirimize benzediğimizi düşünerek yanıldım. İşte olay bu. Bu olayda elbetteki kusurluyum ama art niyetli değilim. Onun açısından işlenmiş en ufak bir kusur, bir hata yoktur. Buna karşın bu olaydan büyük acılar çekmiştir. Onun çektiği bu acılarsa benim için bir üzüntü kaynağı olmuştur.

«Gördüğü korkunç düştten sonraki ürküntüsü, bana duygularının gerçek yüzünü gösterdi, ama iş işten geçmişti artık. Bunu daha önce fark edip, kendimizi zorlasak mutlu bir çift olarak mutluluğumuzu sürdürebilir miydik? Doğrusu bunu bilemiyorum. Gene de bunu başarmış olsak bile, sonuç pek de doyuruçu olmazdı. Kendimizi değiştirmeyi başaramamak durumunda ilişkilerimizin bize yük olması söz konusu olmazdı artık. İnsan değişimini, kötü bir şeyi iyiye dönüştürmek amacıyla yaparsa iyi bir sonuç verir. Oysa ne onun, ne de benim değiştirmemizi gerektirecek kötü yanlarımız yoktu. Şimdi size soruyorum: Toplum yaşamını ya da tersine yalnızlığı yeğlemek neden kötü olsun? Ama bir yapının zorla değiştirilmesi zorbalık, kırıp yıkma gibi bir şeydir. Kırıp yıkmada çok şey kayboluyor, zor kullanma çok şeyin canlılığını, yaşamsallığını yitirtiyor. Onun da benim de belki (canım ne belkisi, muhakkak) elde edeceğimiz sonuç, bakalım böylesine bir kayba değer miydi? İkimiz birbirimizi çok renksiz bir hale getirecek ve yaşamın canlılığını boğmuş olacaktık içimizde. Peki ama neden? Belirli odalarda belirli yerlerimizi koruyabilmek için mi? Ama çocuklarımız olsaydı iş değişirdi. O zaman ayrılmamızdan dolayı çocuklarımızın geleceklerinin nasıl değişeceğini de değerlendirmemiz gerekecekti. Çocuklarımızın yarına ise, bunu önlemek, her türlü özveriye değecekti ve sonuç büyük bir sevinç olacaktı: Sevdığımız kimselere daha iyi bir gelecek sağlamak az bir mutluluk mudur? Evet böyle bir sonuç en çetin çabaları haklı çıkarır ve bunun ödülü çok büyük olurdu. Ama şimdiki durumumuzda bunun ne gibi bir amacı olabilirdi?

«Ortaya çıkan bu durumda, yanılığının belki de olumlu bir rolü olmuştur. Bu sayede ikimiz de kişiliklerimizi parçalamak ve ondan ödün vermek zorunda kalmadık. Gerçi bu yanılığın dayanılmaz acılara neden olmuştu ama bu yanılığın olmasa daha da büyük acılar çekecektik. Belki de sonuç şimdiki gibi doyurucu da olmayacaktı.

«İşte Dimitri Sergeyiç'in sözlerini aynen aktardım. İşin bu

yönü üzerinde ısrarla durmasının nedeni kendisi hakkında olumsuz şeyler düşünölebileceğiydi. Hatta bunu açıkça dile getiriyordu. «Bu işi benden yana olmayan bir kimse incelemeye kalksa; hakkımda hiç de olumlu bir yargıya varmayacaktır, bunu çok iyi hissediyorum. Ama benden yana olacağından da eminim. Hatta hakkımdaki düşönceleri, benim kendi hakkımdaki düşöncelerimden bile iyi olacak. Ben kendimi haklı buluyorum. Düşönden önceki dönemle ilgili düşöncem bu.»Şimdi ise düşöünüzün ona, aranızdaki ilişkinin doyurucu olmayan yönünü açıkladıktan sonraki duyguları ve niyetlerini anlatacağım.

«Dediğim gibi (Dimitri Sergeyiç'in kendi sözleri), korkunç düşöünü bana anlatırken daha iki üç cümleden sonra; bugüne kadarki ilişkilerimizin çok dışına çıkacak bir olayla karşı karşıya olduğumuzu anladım. Olayın çok şiddetli olmasını bekliyordum, başka türlü olamazdı çünkü. Onun gibi enerjik ve coşkulu bir insanın; uzun süre bastırılmış duygularına egemen olmayıp böyle bir tepki vermesini çok doğal karşılıyorum. Ancak nedendir bilmiyorum, ilk sıralar bunun çok da kötü olmayabileceğini düşöüyordum. Düşöündüklerim tamı tamına böyleydi: Bir süre için bir başkasını delice, çılgınca sevecek. Aradan bir iki yıl geçince de bana dönecek. Çünkü ben iyi bir insanım. Benim gibi bir başkasını bulup onunla hayatını birleştirmek şansı çok azdır. (Gördüğünüz gibi kendimle ilgili düşöüncelerimi açıkça söylemekten çekinmiyorum. Bazı iyi özelliklerimi yadsıyacak ya da saklayacak bir alışkanlığım yoktur.) Aşkı karşılık bulsa bile zamanla ilk hızını, coşkusunu yitirecektir. Evet benimle sürdüreceğİ yaşamında duygularının bir bölümü doyumsuz kalacaktır ama, yaşamın genel kargaşası düşöünüldüğünde benim yanımda, başkalarının yanında olabileceğinden çok daha fazla huzurlu olacaktır. O zaman da her şey eski haline dönecektir. Ben de aldığım bu dersten sonra, ona karşı çok daha dikkatli davranacağım. Benim bu davranışlarım nedeniyle onun da bana karşı olan

saygısı artacaktır. Bana eskisinden daha güçlü bir şekilde bağlanacak ve biz eskisinden çok daha iyi arkadaş ve dost olarak yaşayacağız.

«Yalnız... (Şimdi değineceğim durum benim için çok önemli ama onu da açıklamak zorundayım.) onunla olan ilişkilerimizin eski durumuna dönmesi perspektifini nasıl görüyordum? Buna seviniyor muydum? Elbette. Yalnız sevinmek mi? Hayır, aynı zamanda sorumluluk altına gireceğimi de düşünüyordum. Gerçi hoş, taşınması pek hoş bir sorumluluk ama ne de olsa sorumluluk. Onu çok seviyordum ve ona daha yakın olabilmek için, kişiliğimden ödün verecek ve bundan da zevk alacaktım. Ancak bunu yaptığım için de sürekli bir rahatsızlık duyumsayacaktım. İlk etkidен kurtulduğumda aynen böyle düşünüyordum. Sonradan da yanılmadığımı gördüm. Sevgisini korumamı istediğinde bunu iyice hissettirmişti. Onun bu isteğine uymaya çalıştığım ay, yaşantımın en zor en tatsız süresi sayılabilir. Burada bir acı, bir ızdırap söz konusu olamaz, durum böyle bir sözcükle anlatılamaz. Bunu söylemek saçmalamak olurdu. Onun isteğine uymakla, olumlu duygular yönünden sevinçten başka bir şey duymuyordum. Ama onunla birlikteyken bir yandan da sıkılıyordum. İşte onun bana olan sevgisini koruma çabasının başarısızlığa uğramasının gizi budur. Onu mutlu etmeye çalışmak; bana hem sevinç, hem de sıkıntı veriyordu.

«İlk bakışta tutumum yadırgatıcı görünebilir. Sayısız akşamlarımı hiç de sıkılmadan genç öğrencilerime ayırabiliyordum. Aslında onlar yüzünden fazla bir sıkıntıya katlanmak da istemiyordum. Öte yandan yalnızca birkaç akşamı; kendimden bile çok sevdiğim ve uğrunda ölmeye, yalnız ölmeye de değil her türlü işkenceye katlanmaya hazır olduğum bir kadına ayırmamdan neden bu kadar çok sıkılıyordum? Bu gerçekten yadırgatıcı görünebilir ama ancak bu kadar zamanımı ayırdığım gençlerle olan ilişkilerimin önemini bilmeyenlere. Hepsinden önce: Bu gençlerle kişisel en ufak bir ilişkim yok-

tu. Ben onlarla birlikte olduğumda gözlerimin önünde bir kalabalık görmezdim. Onlar benim için yalnızca birbirlerine ne düşündüklerini bildiren şu ya da bu insan tipleriydi. Onlarla yaptığım konuşmalar benim tek başıma kalıp düşünmem gibi bir şeydi. Böyle anlarda yalnız tek bir alanda çalıştığımı hissederdim. Bu da en az dinlenme gerektiren bir çalışma alanıydı. Bunun dışında her şey uyuyordu. Konuşmalarımız genç dostlarımin; düşünsel perspektiflerini geliştirmeyi, onların soylu ve enerjik insanlar olmasını amaçlıyordu. Bu bir emek sayılırdı ama, öylesine hafif bir emek ki başka çalışmalarda harcadığım gücümü toplamama yardımcı oluyordu. Beni yormuyor, tersine canlandırıyor, rahatlatıyordu. Ama her şeye karşın gene de bir emek harcamasıydı. Bunun için insan dinlenmeden beklediği şeyleri bulamazdı. Ben de böyle anlarda sinirlerimin yatışmasını beklemezdim. Böyle durumlarda düşünce alanım dışında varlığımın tüm yönleri uyuyordu. Düşünce alanım yaptığımız konuşmalardan etkilenmiyordu. Tek başımayken ve düşünürken duyduğum rahatlığı böyle anlarda da duyuyordum. Deyim yerindeyse, bu konuşmalarımız beni yalnızlığımdan çıkarmıyordu. Bu konuşmalarda tüm varlığım ile katılmamı gerektiren bir durum yoktu.

«Biliyorum, can sıkıntısı, lafını etmek bile tatsız bir şeydir. Ne var ki benim dürüst davranmam gerekiyor. Oysa olan tüm sevgime karşın, eskisi gibi yaşamamızı sağlayacak ilişkilerin artık aramızda hiçbir zaman kurulamayacağını anladığımda ne yalan söyleyeyim rahatlamıştım sanki. Onun, isteklerinin benim için bir yük olduğunu hissettiği sıralarda, ben de yukarıdaki yargıya vardım. O zaman gelecek bana daha güzel, daha hoş görünmeye başladı. Artık eski ilişkilerimizin kurulması ve bizim bunlara tutunmamızın olanaksızlığını görünce; aman ne yapsam da (tatsız ve karışık bir deyim kullanacağımdan beni bağışlayın) beni sıkan, bana bezginlik veren bu durumdan tümüyle kurtulsam dedim. Yüce gönüllü, işin dış görünüşüne bakarak gönül borcu duymaktan kendini alama-

yan ya da kışkırtmanın asıl derinliklerine varacak kadar yakı-
nım olmayan bir insana açıklamak istediğim giz budur. Evet
ben yalnızca can sıkıntısından kurtulmak istiyordum. İyi yön-
lerimi yadsıyarak burada ikiyüzlü bir kişi olmak istemem, an-
cak şunu da eklemem gerekiyor ki kışkırtma nedenlerinden
biri de ona iyilik yapmaktı. Ama bu artık ikinci nedendi. Her
ne kadar çok güçlü bir nedense de gene de güç bakımından
asla ilk nedene yaklaşamayacaktı; bu yalnızca can sıkıntısın-
dan kurtulma isteğiydi. Kışkırtma gücü bu nedendi. Bunun
etkisiyle onun yaşamını daha dikkatli izlemeye başladım. Du-
rumu hemen kavradım. Yaşam tarzının değişmesiyle duygu-
larının da değişmesinde en önemli rolü, Aleksandr Matye-
viç'in önce bize yakınlaşması, sonra da uzaklaşması oyna-
mıştır. Bu beni onun hakkında da uzun uzadıya düşündürdü.
O âna kadar hiç dikkat etmediğim tuhaf davranışlarının ger-
çek nedenini anladım. Durum iyice netleşmiş ve ben de da-
ha çok rahatlamıştım. Aslında bunları daha önce de anlat-
mıştım. Artık o, tutkulu bir aşk arayışı içinde değil, tam da
aradığı gibi bir aşkın pençesine düşmüştü ama bunun farkın-
da değildi. Beni son derece sevindiren şey, her bakımdan ye-
rimi tutacağına inandığım birini sevmesi ve onun tarafından
da sevilmesiydi. Şu var ki, ilk etki benim için çok acı olmuş-
tur. Böylesi önemli değişikliklerin sonu ne denli iyi de olsa in-
sanı hüznlendiriyor. Artık onun için önemli bir kişi olmadığımı
da görüyordum. Oysa ben bu duruma alışmıştım ve ne
yalan söyleyeyim bu durumdan çok da hoşnuttum. Dolayısı-
yla başlangıçta bu yeni durumdan çok etkilendim. Ama bu du-
rum fazla uzun sürmedi. Yerini kısa sürede sevince bıraktı.
Seviniyordum, çünkü onun mutlu olduğundan kuşku yoktu.
Geleceği konusunda da hiçbir kaygım yoktu. Ancak sevinci-
min asıl kaynağı kendimdim. Bu ilişkiyi sürdürmekten kurtul-
mak, özgür kalmak, beni daha çok sevindirmişti. Bununla be-
kârlığın aile yaşamından daha kolay olduğunu söylemek is-
temiyorum, hayır. Eğer çiftler birbirlerini memnun etmek için

kendilerini zorlamıyor, birbirlerinin isteklerini herhangi bir sınırağa girmeden yerine getirebiliyorlarsa aralarındaki ilişki; rahat ve kolay sürdürülebilir bir ilişkidir. Oysa bizim aramızdaki ilişki böyle sağlıklı bir ilişki değildi. İşte bu ilişkinin sona ermesinin özgürlüğüme kavuşmakla eşdeğer olması bundandır.

«Bundan anlaşılıyor ki, mutluluğuna engel olmamaya karar vermekle, ben yalnız kendi çıkarımı düşündüm. Yaptıklarımın elbette soylu bir yanı vardı. Ama burada asıl önemli etken, davranışlarımın kendiliğinden benim için en doğru olana yönelmesiydi. Bunun için de doğru ve yerinde hareket etmem mümkün olmuştur. Sağa sola sallanmadan, başkalarının başını derde sokmadan görevimi yerine getirdim. Eğer yapmamız gerekenler; gönül rahatlığıyla yapabileceğimiz şeylerse yapılması çok kolay oluyor.

«Riyazan'a gittim. Bir süre sonra beni çağırttı. Orada oluşumun rahatını bozmayacağını bildirdi. Ancak durum hiç de öyle değildi. Anladığım kadarıyla bunun iki nedeni vardı. Birincisi kendini borçlu hissettiği kişiyi sürekli yanında görmek zoruna gidiyordu. Bu konuda yanılıyordu çünkü bana karşı hiç de borçlu sayılmazdı. Davranışlarıma onu değil kendimi düşünme dürtüsü yön veriyordu. Ama o nedense kendini bana borçlu hissediyordu. Bu duygu çok ağır bir duygudur. Bunun hoş bir yönü de olabilir ama bunun için duygunun fazla güçlü olmaması gerekir. İkinci neden de biraz karışık ve tatsız bir açıklamayı gerektiriyor. Düşündüğünü açıklamaktan çekinmeyen biri olarak bu açıklamayı yapacağım. Evet ikinci neden toplumun değer yargıları karşısında kendi durumunu beğenmeyişiydi. Toplumun bu durumunu kabullenmeyeceğini bildiğinden eziliyordu. Böylece onun yanında yaşamamdan sıkıldığını gördüm. Bu benim için katlanılması çok güç, çok üzüntü verici bir durumdu. Ona karşı çok güçlü bağlarla bağlıydım. Hep ona çok yakın biri olarak kalmak istiyor, bunu umuyordum. Bunun böyle olmaması gerektiğini görünce de

çok üzüldüm. İşte bunun içindir ki aldığım son kararda temel belirleyeci etken; ona duyduğum yakınlık ve onun daha mutlu bir yaşam sürdürmesi isteğimdi. Artık kişisel çıkarların sağlayabileceği bir avuntu da olamazdı. Öte yandan onunla ilişkimizin en iyi zamanlarında bile, bu kararın bana verdiği mutluluğu duyamadığımı da belirtmeliyim. O zaman soylu bir ruh hali, daha çok soylu bir hesabın etkisiyle harekete geçtim. Bu hesapta yalnızca insan doğasının genel yasaları geçerlidir. Yani insan doğası, kişisel bazı özelliklerden destek almaksızın kendi başına yolunu bulmaktadır. İşte o zaman, soylu bir insan gibi davranmanın ne demek olduğunu iyice öğrendim. Böyle bir davranışla varılan doyumun nasıl yüce bir duygu olduğunu anladım. Pyotr ya da İvan gibi belirli bir insan olarak değil de, sıradan bir insan olarak böyle bir davranıştan büyük mutluluk duyuyorsunuz. Çok kuvvetli, çok güçlüdür bu duygu. Benim gibi sıradan insanlar, duygularının sık sık bu düzeye yükselmesine dayanamazlar. Ama arada bir de olsa böyle bir duyguyu yaşamak büyük mutluluk!

«Başka insanlarla olan ilişkilerimde çılgınlık sayılabilecek davranışımın başka yönlerini anlatmama bilmem gerek var mı? Ama bu davranışımı yerimi verdiğim adamın kişiliği haklı çıkarıyor. Ben Riyazan'a hareket etmeden önce onunla Aleksandr Matyeviç arasında bir tek söz konuşulmuş değildi. Son kararımı aldığım sıralarda ne ben Aleksandr Matyeviç'e, ne de o bana ve ne de biz birbirimize tek kelime söylemiş değildik. Kaldı ki ben onu çok iyi tanıyordum. Düşüncelerinin özüne varmam için, ayrıca düşüncelerini ondan öğrenmem yersizdi.»

Yukarıda da değindiğim gibi, Dimitri Sergeyiç'in sözlerini aynen ve harfiyen aktarıyorum.

Ben size tümüyle yabancı bir insanım. Ama kazaya kurban giden Dimitri Sergeyiç'in son arzusunu yerine getirmek için sizinle giriştiğim mektuplaşma öylesine önemli özellikler taşıyor ki siz herhalde Dimitri Sergeyiç'in tüm iç dünyasını en

ince ayrıntılarına kadar bilen bu muhabirinizin kim olduğunu öğrenmek isteyeceksiniz. Ben eski bir tıp fakültesi öğrencisiyim; size kendimi tanıtmak için söyleyeceğim başka şey yok. Son yıllarda Petersburg da yaşadım. Birkaç gün önce dünya gezisine çıkmayı düşündüm. Yabancı ülkelerde kendime yeni bir kariyer arayacağım. Dimitri Sergeyiç'in kazaya kurban gittiğini öğrendiğiniz günün ertesinde Petersburg'u terk ettim. Özel durumumdan dolayı elimde kimlik belgem yoktu. Ben de başkasına ait kimlik belgesini almak zorunda kaldım. Bunları bana ortak tanıdıklarımızdan biri sağladı. Bana bunları; yolculuğum sırasında bazı isteklerini yerine getirmem koşuluyla verdi. Onun için Bay Rahmetov'u gördüğünüzde lütfen bana tüm söylediklerinin yerine getirildiğini söylemenizi rica ediyorum. Öncelikle Alman ulusunu tanımak amacıyla Almanya'da dolaşacağım. Birkaç yüz ruble fazla param var, neden dolaşmayayım. Boş dolaşmaktan bıktığım zaman kendime uygun bir iş arayacağım. Nerede mi? Neresi olursa. Kuş gibi özgürüm ve bir kuş gibi dertsiz olabilirim şimdi. Bu durum beni fazlasıyla mutlu ediyor.

Olur da mektubuma yanıt vermek isterseniz bir hafta sonra nerede olacağımı şimdiden kestiremem: Belki İtalya, belki İngiltere, belki de Prag'da... Şu sıralar fantezilerime göre dilediğim yerlere gidebiliyorum, nerelere sürükleneceğimi bilmiyorum. Bunun için lütfen adres olarak zarfınıza Berlin, Friedrich Strasse 20, Agentur van H. Schweigler yazınız. Bu zarfın içine başka bir zarf koymanızı rica edeceğim. Mektubunuzu yerleştiriniz ve bu ikinci zarfa da 12345 sayısını yazınız. Schweigler Acentesi o zaman bu zarfın bana gönderilmesi gerektiğini anlayacak ve onu bana iletecektir.

Pek muhterem hanımefendî, size her ne kadar yabancıysa da, sonsuz derecede bağlı olan ve mektuplarını aşağıdaki gibi imzalayan insandan en derin saygıların kabulünü rica ederim.

Eski Tıp Fakóltesi Öğrencisi
Saygıdeğer Aleksandr Matyeviç Beyefendi,

Bir kazaya kurban gitmiş olan Dimitri Sergeyiç'in ısrarı üzerine, onun yerini almanızın onu ne denli mutlu ettiğini açıklamaya zorunlu görüyorum kendimi. Bu değişikliği yaratan olaylar üç yıl boyunca yavaş yavaş olgunlaştı. Sizin bu olayda en ufak bir katkınız bile olmamıştır. Çünkü bu üç yıl boyunca bir kez bile Dimitri Sergeyiç'e uğramadınız. Olayların asıl nedeni sizin tüm gücünüzle ve ne yazık ki boşu boşuna yakınlaştırmaya çalıştığınız iki insanın kişilik uyumsuzluğudur. Bu durumda düğümün çözülmesi kaçınılmazdı. Nitekim de çözülmüş bulunuyor. Dimitri Sergeyiç sizi hiçbir şekilde suçlamıyor, çünkü tüm bu olaylarda sizin en ufak bir sorumluluğunuz yoktu. Bunları söylemek bile gereksiz ama gene de âdet yerini bulsun diye bu açıklamaları yapmamı istemiştir. Kendisinin artık asla dolduramayacağı; şu ya da bu kişi tarafından er geç doldurulacak olan yerini sizin almanız Dimitri Sergeyiç'e göre sonuçların en iyisidir. Elinizi sıkarım.

Eski Tıp Fakóltesi Öğrencisi

Aaa, biliyorum, ben bu mektubu yazanı biliyorum...

Vay, bu da ne? Bu ses tanıdık bir ses.

Başımı çeviriyor; sağa sola bakıyorum. Tamam o! Vallahi o, billahi o! Benim keskin zekâli, ileri görüşlü ve az önce sanat konusundaki bilinçsizliği nedeniyle romandan kovulan okurum. Mantar biter gibi ortaya çıktı ve gene eskisi gibi zekâsını, ileri görüşlülüğünü gösteriyor.

Aaa bunu yazanı gerçekten de bildim ben...

Ben elime geçen ilk nesneyi yakalıyorum; –bu öğrencinin mektubundan kopya çektikten sonra yemek yediğimden– elime ilk geçen bir peçete oluyor ve ben bu peçeteyi ileri görüşlü okurumun ağzına tikiyorum:

Sus, sus! Bildiklerini kendine sakla. Tüm şehri ayağa kaldırmanın anlamı ne?

Petersburg, 25 Ağustos 1856

Saygıdeğer beyefendi,

Mektubunuzun beni ne denli sevindirdiğini anlayacaksınız. İçtenlikle size teşekkür ediyorum. Dimitri Sergeyiç'le olan yakınlığınız bana sizi de dostlarımdan biri sayma cesaretini veriyor. İzninizle size böyle sesleneceğim. Dimitri Sergeyiç'in bana aktardığınız her sözünüyle, onu biraz daha iyi tanıyorum. O her zaman kendi davranışlarına yön veren en gizli nedenleri arayıp bulur. Sonuçta da bunları bencillik kuramına göre açıklardı. Bu çevremizdeki herkesin başvurduğu bir yoldur. Aleksandr' da kendini aynı yolla eleştirmekten geri kalmıyor. Son üç yıldır benim ve Dimitri Sergeyiç'in karşısında hareketlerini nasıl açıkladığını bir bilseniz! Ona bakarsanız tüm yaptıkları bencilce, ve kişisel bazı zevklere ulaşma hesaplarına dayanmaktadır. Ben de uzun süredir aynı şekilde davranıyormuşum. Ancak böylesi eleştiriler, Dimitri Sergeyiç'e oranla benim ve Aleksandr'ın çok daha az zamanını alıyor. Onunla tümüyle ayrı düşünüyoruz. Yalnız nedense bu eleştirilere karşı bir gönül yakınlığı var onun. Kısacası bizi dinleyen başka kimseler, üçümüzü dünyanın en bencil insanları sanır. Kim bilir, belki de doğrudur. Belki de eskiden bu denli bencil insanlar hiç yaşamadı. Galiba öyle.

Ama üçümüzün ortak özelliği olan bu çizginin dışında onun kendine özgü bir başka özelliği daha vardı. Yaptığı tüm açıklamaların amacı belli: beni teselli etmek. Söylediklerinin içtenliği konusunda en ufak bir kuşum yok. Hayır, Dimitri Sergeyiç inanmadığı bir şeyi asla söylemez, ama nedense gerçeklerin en çok beni teselli edebilecek yönlerini ön plana

çıkartıyor, ona önem veriyor. Sevgili dostum, bunun için ona teşekkür borçluyum ama unutmayın ki ben de bencil bir insanım. Benim rahat etmem için bu denli uğraşıp üzülme çok daha iyi olur. Biz kendimizi başkalarından çok daha kolay haklı çıkartıyoruz. Ve ben doğru bir şey söylediğimde kendimi asla ona karşı borçlu hissetmem. Daha da fazlasını söyleyeyim. Ona ille de gönül borcu beslemek gibi bir sorunum yok. Soyluluğuna hayranım. İnanın ki buna çok değer veriyorum. Benim için değil de kendisi için soylu olmak istediğini de biliyorum. Ben de onu aldatmadıysam bunu onun için değil de kendim için yaptım. Çünkü böyle bir şey ona büyük bir haksızlık yapmaktan çok beni kendimden tiksindirecekti.

Kendimi asla suçlu bulmadığımı söyledim. O da kendisi için aynı şeyi düşünüyor. Ama onun gibi ben de kendimi haklı göstermeye çalışıyorum. Onun (çok doğru) sözlerine göre bunun anlamı şudur: Başkaları bazı hareketlerim nedeniyle beni kendim kadar kolay, kınamadan yermeden kurtaramaz. Böyle bir önerim var benim. Onun kendini haklı gördüğü yerden kendimi haklı göstermek istemem. Aksine onun hiçbir zaman kendini haklı çıkarmaya kalkışmayacağı yönden haklılığını kanıtlamak istiyorum. Düşüme dek olup bitenlerden kimse beni suçlayamaz. Ama bundan sonra işin böyle bir melodrama dönüşmesinin ve böyle bir felakete yol açmasının sebebi ben değil miyim? Düşüm bana ve Dimitri Sergeyiç'e gerçek durumu açıkladığı zaman benim artık kaçınılmaz bir hale gelen ilişkilerimizdeki değişikliğe çok daha rahat ve basit bir gözle bakmam gerekmez miydi? Dimitri Sergeyiç'in kazaya uğradığı günün akşamında benim şu şirret Rahmetov ile uzun bir konuşmam olmuştu. Meğer ne kadar iyi yürekli insanmış o! Bana Dimitri Sergeyiç hakkında korkunç şeyler söyledi durdu. Bunlar Dimitri Sergeyiç'e Rahmetov'un hırçın tavırlarıyla değil de dostça bir şekilde anlatılsa, sanırım tüm söylenenleri kabul edecektir. İçimde bir korku var; sanırım Dimitri Sergeyiç, Rahmetov'un bana neler söy-

leyeceğini biliyordu ve hatta böylesi onun daha çok işine geliyordu. Evet benim için bunları o anda dinlemek çok iyi olmuştu ve kendime gelmiştim. Sevgili dostum, bu konuşmayı kim toparlayıp, planlamışsa, adıma ona teşekkür etmenizi rica ediyorum. Ama şu şirret Rahmetov, işin ikinci yarısında Dimitri Sergeyiç'in oldukça mantıklı davrandığını anlamalıdır. Rahmetov, onu yalnız işin ilk yarısı yüzünden kınıyordu, kaldı ki kendisi bu ilk yarı için tüm gücüyle kendini haklı çıkarmaya çalışıyor. Ben de işin ikinci yarısı için kendimi haklı çıkarmaya çalışacağım. Ama tümümüzün –bunu söylerken; bizi, dostlarımızı, tüm çevremizi kast ediyorum– Rahmetov'dan daha sert, daha ciddi ve titiz bir eleştirmeni var ki bu da kendi zekâmızdır.

Evet anlıyorum sevgili dostum; bu işe daha basit bir açıdan baksam tüm olup bitenlere, böylesine trajik bir anlam vermesem, durum hepimiz için de çok daha kolay olacak. Hele Dimitri Sergeyiç açısından daha da ileri gidebilirim. O zaman bu çok etkili ve kendisine çok pahalıya mal olan yola başvurmasına gerek kalmazdı. Benim olayı soğukkanlılıkla karşılayamayışım, gereksiz telaşım onu böyle bir yıkımın kucağına attı. Size her ne kadar bu konuda bana iletmeniz için bir şey söylememişse de onun böyle düşündüğünü sanıyorum. Buna karşın bana olan tutkusu asla zayıflamadığından, onun bana beslediği duygulara çok daha fazla saygı gösteriyor, değer veriyorum. Yalnız beni iyi dinleyiniz sevgili dostum, Böyle bir düşünce yersiz ve tümüyle haksızdır: Dimitri Sergeyiç kendisi için çok ağır bir darbe dediği şeyi yaşamak zorunda kalmışsa bunda benim herhangi bir hatamın ya da yok yere endişelenmemin hiçbir rolü yoktu. İlişkilerimizin değişmesine böylesine çok önem vermeseydim, belki Riya-zan'a gitmesine de gerek kalmazdı. Ama bu yolculuğun kendisi için pek de zor olmadığını söylüyor. Demek ki benim olayları böylesine taşkınca anlamam henüz herhangi bir yıkım yaratmazdı. Dimitri Sergeyiç için en zor olan şey: Kaza-

ya kurban gitme zorunluluğudur. Bu kazaya kaçınılmaz bir şekilde karar vermesini de iki nedenle açıklıyor. Ona karşı duyduğum aşırı gönül borcu bana acı veriyordu, bir de o varken toplum kurallarının gerektirdiği ilişkiyi Aleksandr ile kuramazdım. Gerçekten rahat değildim. Bu ikili durum bana ağır bir yük oluyordu. Dimitri Sergeyiç ise hâlâ gerçek nedeni keşfetmiş değildi. Ona göre, görünüşü bana ağır bir yükü. Onu gördükçe, ona ne denli gönül borcu duymak zorunda olduğumu anımsadığımı sanıyordu. Oysa durum hiç de öyle değildi.

Her insan sorumluluklarını azaltıcı yeni düşünceler bulmak ister. Dimitri Sergeyiç, tek çözüm yolunun kendisinin ortadan kaybolmak olduğuna karar verdiğinde, gönül borcu sorunu da benim için sona ermişti. Ona karşı olan duygularım, içimi tatlı bir sıcaklıkla kaplayan güzel anılara dönüşmüştü. Benim olaya aşırı bir heyecanla yaklaşmamda ona karşı duyduğum gönül borcunun yoğunluğunun etkisi büyüktü. Dimitri Sergeyiç'in gösterdiği ikinci nedene gelince –benim Aleksandr ile olan ilişkilerime, toplumun kabul edebileceği bir nitelik vermek arzusu– olay benim bakışıma göre biçimlenebilecek bir nitelikte değildi. Tümüyle toplumun bu tür olaylara bakışıyla belirleniyordu ve benim bu konuda en ufak bir etkim bile olamazdı. Böyle bir gücüm yoktu. Ama Dimitri Sergeyiç, varlığının benim için bu nedenle dayanılmaz bir yük olduğunu düşünüyorsa çok yanılıyor. Hayır, o kazaya uğramadan önce de benim için bu kadarı yetse ve çok zorunlu olsaydı bu sebebi ortadan kaldırmak çok kolay olurdu. Kocasını karısıyla yaşamayı sürdürüyorsa kadın, başka bir erkekle hangi ilişkide bulunursa bulunsun, bu, toplumun karısını rahat bırakması ve skandal çıkarmaması için yeterli oluyor. Bu bile büyük başarı sayılır. Kocasının soylu davranışı yüzünden, işin böyle pişirildiğine ilişkin birçok örneğimiz var. Ve tüm bu olaylarda toplum kadını rahat bırakıyor. Bugün bana sorulsa, bunun herkes için en kolay ve en mükemmel çıkar yol olduğunu

söylerim. Dimitri Sergeyiç bu yolu bana daha önce de söylemişti, ama ben çok heyecanlı olduğumdan bu yolu kabul etmemiştim. Bilmem o zaman kabul etseydim durum ne olurdu? Bana; toplumun beni rahat bırakması, sorun çıkarmaması, benim Aleksandr ile ilişkiyi görmek istememesi yetseydi. elbette ki o zaman Dimitri Sergeyiç'in bana gösterdiği yolla yetinirdim, onun da kazaya uğraması gerekmezdi. Ama sanıyorum bizim durumumuza benzer birçok durumda yeterli olan bu yol, bizim durumumuzda asla yeterli olmazdı. Durumumuzda çok seyrek rastlanılan bir güç dağılımı vardı: Güç bakımından üçümüz de eşittik. Dimitri Sergeyiç, Aleksandr'ın kendisine zekâ yönünden gelişme, yetişme ve kişilik yönünden üstünlüğünü hissetmiş olsa ya da Aleksandr'a yerini terk ederken bunu ahlaki bir gücün üstünlüğüyle yapıyor olsaydı ya da yerini terk etmeyi; gönüllü bir davranış olarak değil de daha güçlü birinin karşısında geri çekilme olarak gerçekleştirmiş olsaydı işim çok kolay olurdu. Gene de ben, zekâ ve kişilik yönünden Dimitri Sergeyiç'ten çok daha güçlü olsaydım ya da o, benim Aleksandr ile ilişkim gelişmeden önce, şu ünlü ve seninle çok güldüğümüz fıkradaki «Bayan Tedesco'nun kocası» na benzeseydi (Bir opera fuayesinde iki bey tanışıyor, konuşuyor, birbirlerine kim olduklarını söylüyorlar. Ben teğmen falan filanım diyor birisi. Öteki ise: Ben Bayan Tedesco'nun kocasıyım diye tanıtıyor kendini.) evet Dimitri Sergeyiç «Bayan Tedesco'nun kocası» olsaydı, o zaman elbette ki kazaya uğramasına gerek kalmazdı. O boyun eğecek, olup bitenleri sineye çekecekti: Üstelik soylu bir insan olsa bile bu boyun eğmede kendisi için alçaltıcı bir şey de görmezdi ve işler mükemmel yürürdü. Ama onun, benimle ve Aleksandr ile olan ilişkileri hiç de böyle değildi. Bizlerden zayıf ya da alçak değildi. Bunu o da biliyordu, biz de. Onun özverili davranışı hiçbir zaman zaaf değildi. Kesinlikle değildi. Bu onun gönüllü bir davranıştıydı. Yanılıyor muyum dostum? Ama bunu siz de yadsıyamazsınız. Bu durumda kendimi onun iyi niyetine terk

edilmiş biri gibi görüyordum. İşte işin aslı bu. Durum çok ağır ve çekilmez bir hal almıştı. O da o soylu kararını almaktan başka çıkar bir yol göremiyordu: Kazaya kurban gitmekten başka bir şey kalmıyordu ona. Evet sevgili dostum, onu böyle davranmaya zorlayan durum aslında mektubunuzda yazılmış olduğundan çok, çok daha köklüydü ve daha derinlerde gizleniyordu. Artık taşınamayacak düzeyde bir gönül borcundan da söz edilemezdi. Toplumun isteklerini yerine getirmek çok kolaydı, bunu aslında Dimitri Sergeyiç de bana teklif etmişti. Ama gelgelelim toplumun istekleri, böyle isteklerin ne olduğunu bilmeyen, daracık çevresi içinde yaşayan bana uzak kalıyor, ulaşamıyordu. Ama ben Dimitri Sergeyiç'e bağlı kalıyordum. Tüm yaşantım onun iyi niyetine dayanıyordu. Yaşantımın başka bir temeli yoktu, bağımsız değildim. İşte durumumun ağırlığı bundandı. Şimdi lütfen kendi hükmünüzü verin. İlişkilerimizin değişmesi hakkında şöyle ya da böyle düşünmem bir şeyi değiştirir miydi? Benim şu ya da bu konuda ne düşündüğümün hiçbir önemi yoktu. Önemli olan Dimitri Sergeyiç'in iyi niyetli davranışlarındaydı. O özgün bir insandı, tüm davranışlarına iyi niyetlilik egemendir. Görüyorsunuz ya sevgili dostum şimdi siz de benim duygularımı doğruluyorsunuz, kimin iyi niyeti olursa olsun, isterse dünyada bana en yakın, en çok sevip saydığım bir insan olsun, kendimden çok inandığım, her isteğimi seve seve yerine getireceğinden emin olduğum, mutluluğumu en az benim kadar korumak isteyen biri olsun; gene de bir kimsenin iyi niyetine bağlı olarak yaşamak bana zor gelir. Bunu istemem sevgili dostum ve sizin de böyle düşündüğünüzü çok iyi biliyorum.

Ama bu kadar sözün anlamı ne, kimsenin asla meydana çıkaramayacağı duyguların derinine inen bu çözümleme de ne oluyor? Gene de benim tıpkı Dimitri Sergeyiç'in yaptığı gibi bu kendi kendimi çözümleme ve eleştirmede bir çıkarım var. Bu çıkar; benim bu olayda hiçbir suçum yok, her şey benim dışımda gelişti, benim önlemem olanaksızdı diyebilmek-

ti. Bu arada bir de bir notumu ekliyorum, çünkü Dimitri Sergeyiç bu gibi notlardan hoşlanırdı. Sevgili dostum size biraz yağ çekeyim diyorum.

Bu kadar yeter. Bana öyle çok yakınlık duyuyor musunuz ki, bu uzun mektubunuza birkaç değerli saatinizi ayırdınız. (Ama benim için ne denli değerli olduğunu bilemezsiniz bu mektubun) Nasıl, ben de Dimitri Sergeyiç ya da sizin gibi diplomatik davranmayı öğrenmişim değil mi? Evet yalnız bu nedenle Dimitri Sergeyiç bana veda edip Moskova'ya gittikten ve yalnız bu kazaya uğramak için döndükten sonra olup bitenleri öğrenmek istediğini biliyorum, bunu anlıyorum. Riyazan'dan dönünce çok sıkıldığımı görüyordu. Bu durum ben de onun dönüşünden sonra ortaya çıktı. Ne yalan söyleyeyim, Riyazan'dayken onu sandığınız denli düşünmüş değilim. Ama o Moskova'ya gitmeden önce, bazı şeyler tasarladığını anlamıştım. Petersburg'daki bazı ufak tefek işlerini düzene sokuyordu. Bir haftayı aşkın bir süre bu işlerin sonuçlanmasını beklemişti yeniden yolculuğa çıkmak için. Arkasında herhangi bir pürüz kalsın istemiyordu. Duygularını yüzünden anlamak çok zor olmasına karşın son zamanlarda yüzüne yerleşmiş olan hüznünlü bir anlam çok açık bir şekilde görünüyordu. Çok önemli, tüm yaşamını değiştirecek bazı hazırlıklar içinde olduğunu seziyordum. Vagona oturduğunda içimi nasıl bir acının kapladığını anlatamam. Ertesi günü de, bir sonraki günü de aynı acıyla geçirdim, derken Maşa bana bir mektup getirdi. Ne acı dolu saatler, ne acı dolu bir gün geçirdiğimi siz de biliyorsunuz. Bunun için sevgili dostum, şimdi Dimitri Sergeyiç'e ne denli bağlı olduğumu her zamankinden daha iyi anlıyorum. Aramızdaki bağların bu denli güçlü olduğunu ben de bilmiyordum. Evet dostum bunu şimdi öğrendim, siz de öğrenmişsiniz çünkü o sıralarda Aleksandr'ı terk etmek istediğimi bilmeniz gerek. Gün boyunca yaşantımın parça parça olduğunu, zehirlendiğini, bir daha ölünceye dek doğrulamayacağımı düşündüm durdum. Ve çok ama çok iyi niyetli arkadaşınızın bana o notu getirdiği sıradaki çocuk-

ça, coşkunca sevincimi de bilmelisiniz. Bu not tüm düşüncelerime bambaşka bir yön verdi. Söylediklerimi nasıl titizlikle seçtiğimi görüyorsunuz ya. Bundan hoşnut olmalısınız. Tüm bunları iyi bilmelisiniz çünkü Rahmetov beni vagona yerleştirdikten sonra sizi geçirmeye gelmişti. Dimitri Sergeyiç ile Rahmetov haklıydılar. Petersburg'dan uzaklaşmamız gerekiyordu: Dimitri Sergeyiç korkunç acısıyla beni baş başa bırakmak istemediği o olayın etkisini daha da şiddetlendirmek istiyordu. Bununu için ona şimdi ne denli teşekkür etsem azdır. O ve Rahmetov haklıydılar. Aleksandr'ın gara kadar gelip beni geçirmemesi gerekiyordu. Ama benim artık Moskova'ya gitmeme gerek yoktu, Petersburg'dan ayrılmam yeterliydi. Ben de Novgorad'a kadar uzandım ve bir süre orada kaldım. Birkaç gün sonra Aleksandr oraya geldi; Dimitri Sergeyiç'in ölüm kâğıdını ve diğer belgeleri getirdi. Kazadan bir hafta sonra kilisede Aleksandr ile nikâhımız kıyıldı. Çudov kasabasında, demiryolu hattından fazla uzaklaşmadan bir ay kadar kaldık. Aleksandr'ın haftada üç gün hastanesine oradan gitmesi daha kolaydı. Dün Petersburg'a döndük; mektubunuza uzun bir süre boyunca yanıt vermeyişimin nedeni budur. Mektubunuz Maşa'da dönüşümü bekliyordu. Maşa ise onu büsbütün aklından çıkarmıştı. Uzun süre benden yanıt almayınca kim bilir neler düşündünüz. Sizi kucaklıyorum sevgili dostum!

Vera Kirsanova

Aziz dostum, elini sıkarım. Allah aşkına bana kompliman yapma sonra karışmam. Kalbimdekileri seller gibi dökmeye ve senin soyluluğunu göklere çıkarmaya başlarım. Seni bundan daha fazla rahatsız edecek bir şey olmadığını biliyorum. Biliyor musun, birbirimize mektup diye birkaç satır karalamamız ikimizin de ne denli budala olduğunu gösteriyor. Öyle değil mi? Bence kesinlikle öyle. Birbirimizden çekinir gibiyiz.

Hadi benim bağışlanabilme şansım var. Peki sana ne oluyor? Bir dahaki sefere seninle rahat konuşacağım ve buradan bol bol haber göndereceğim.

Senin Aleksandr Kirsanov

III

Vera Pavlovna'nın da farkına vardığı gibi bu mektuplar çok içtenlikli olmakla birlikte tek taraflıydı. İki taraf da geçirdiği ruhsal sarsıntının gücünü, şiddetini küçümsemekte yarışır gibiydi. Bu insanlar çok kurnaz. Bunlar ve bunlara benzeyenlerden öyle ilginç şeyler duyuyordum ki, inanın katıla katıla gülüyordum. Hele birbirlerine verdikleri: «İnanın ki bunun benim için hiçbir önemi yok, bundan hiç etkilenmem. Bu tür şeyler asıl beni etkilemez, kolaylıkla katlanabilirim buna.» türünden güvenceler tam bir komediydi. Elbette bu güvenceler bana üçüncü bir kişi tarafından iletilindiğinde ve baş başa olduğumuzda çok gülüyordum. Ne kadar da komikti bu şerefli insan dediklerimiz. Tanıdığım her şerefli insanın durumuna gülüyordum. Olayları komedi bile diye nitelemek yetersiz kalıyordu aslında. Örneğin bu mektupları alalım. Böylesi hanımefendi ve beylerle dostluk kurup, onlarla düşe kalka onların bu tuhaflıklarına alıştım. Ama kafası ve ruhu henüz bozulmamış ve onlarla yeni tanışan diyelim ki keskin zekâlı, ileri görüşlü okuru bu gibi şeyler nasıl etkiler?

İleri görüşlü, keskin zekâlı okurum ağzını peçeteden kurtarıp başını sallayarak düşüncesini dile getiriyor:

Ahlaksız şeyler!

Yaşa be! Aferin diyorum sana! Nasıl da bildin? Bir şey daha söyle de gönlüm bayram etsin.

N'olacak diyor keskin zekâlı okurum. Yazarın kendisi de

ahlaksız. Bunca ahlaksızlığı onaylamasını başka nasıl açıklayabiliriz?

Ah canım benim. Çok güzel konuşuyorsun ama yanılıyor-sun. Onaylamadığım pek çok şey var. Hatta sana gerçeği açıklayayım: Hiçbir şeyi beğenmiyorum bu işte. Tüm bunlar fazlaca karışık; aşırı başarılı ve coşkulu. Oysa yaşam çok daha yalındır.

Vay vay vay, ahlaksızlıkta demek sen onları da geçiyor-sun?

İleri görüşlü okurum şimdi gözlerini faltaşı gibi açmış; benim kişiliğimde insanlığın ne denli akıl almaz bir ahlaksızlık düzeyine indiğini gözlüyor ve buna inanmak istemiyor.

Peki öyle olsun, ben daha da ahlaksızım diyorum belirsiz bir şekilde. İleri görüşlü okuruma gerçeği mi söylüyorum, alay mı ediyorum belli değil.

Mektuplaşma üç-dört ay daha sürdü. Kirsanovlar düzenli bir şekilde yazıyorlardı. Muhabirleriye yanıt vermekte pek de ivedi davranmıyordu, üstelik mektupları giderek kısalıyordu. Sonra arkası kesildi mektuplarının. Durum açıktı. O yalnızca Vera Pavlovna ve kocasına Lopuhov'un ne düşündüğünü anlatmak istiyordu ve tüm kurtlarını o ilk yazdığı çok uzun mektubunda dökerek görevini yerine getirdiğini sanıyor olmalıydı. Daha fazla yazışmayı gereksiz bulduğundan da artık mektup yazmıyordu. Mektuplarına ilk üç kez yanıt almayan Kirsanovlar da yazmaz oldular.

IV

Ve işte Vera Pavlovna yumuşacık divanında dinleniyor kocasının hastaneden gelmesini, yemeğe birlikte oturmalarını bekliyor. Bugün mutfakta kollarını sıvayıp yemeğe birtakım tatlı ekler yapmaya zamanı kalmamıştı. Şimdi yalnızca yorgundu ve bir an önce uzanıp dinlenmek istiyordu. Tüm sabah

alışıp didinmiş ve oldukça yorulmuştu. Durum çoktan böyleydi ve gelecekte de hep böyle olacaktı, çünkü Şehrin diğeri bir ucunda ikinci bir konfeksiyon atölyesi kuruyor. Vera Pavlovna Lopuhova, Vasilyevski'de oturuyordu. Vera Pavlovna Kirsanova ise Sergejevskaya Sokağında oturuyor, çünkü kocası Viborgsk'a yakın bir yerde oturmalıdır. Mertsalova, Vasilyevski'deki atölyeyi çok güzel idare ediyor: Bunda şaşılacak bir şey yok, ikisi de; yani Mertsalova ile atölye artık birbirlerini çok iyi tanıyorlar. Vera Pavlovna Petersburg'a dönünce, bu eski atölyesine uğramak gerekse bile, ancak arada sırada kısa bir süre için uğramasının yeterli olacağını görüyor. Eğeri o her Allah'ın günü atölyeye uğruyorsa, bu sadece onun eski bağılılığındandır ve o da herkesin candan bağılılığıyla karşılaştığı için orayı sık sık ziyaret etmeden duramıyor. Kim bilir, Mertsalova da belki onunla bir süre daha şu ya da bu konuda danışacak, bazı işleri görüşecektir. Ama Mertsalova'nın ona şunu bunu sorması gitgide azalıyor, kaldı ki sorduğı şeyler fazla vaktini almıyor. Artık pek yakınlarda Mertsalova'nın kendisi de yeteri kadar deneyimli olacak ve Vera Pavlovna'ya gereksinimi kalmayacak. Zaten Petesburg'a dneli Vera Pavlovna atölyede, kadrosunda çalışan ve yerini başkası tutamaz bir kişi olmaktan çok; sevilen bir konuk olarak ağırlanıyor. yleyse ne yapmalı da zamanı boşuna geçirmemeli? Nasıl mı? Görünen köy kılavuz istemez. şimdi oturduğı yere çok yakın bir yerde ikinci bir atölye daha kurulmalıdır.

Basseynaya ile Sergiyevskaya sokaklarını birbirine bağılayan bir ara sokakta ikinci bir atölye daha kuruluyor. Bu atölyenin dayanıp döşenmesi, ve çalıştırılması birinci atölye kadar çapraşık olmuyor. Bu yeni konfeksiyon atölyesinin temel kadrosunu eski atölyeden buraya geçen beş genç terzi kız oluşturuyor. Eski atölyede ise onların yerini yeni kızlar tutmuştur. Kadronun diğeri yeleri, ilk atölyede çalışan kızların iyi dostları ve tanidiklarıdır. Bu da işin yarısını başarmak de-

mektir. Atölyenin amaç ve düzenini kumpanyanın her üyesi gayet iyi biliyordu. Bunun için yeni kızlar işe alındıkları zaman, zaten ilk atölyenin bunca zorluklarla karşılaşarak elde ettiği düzeni arzuluyor, bekliyorlardı. Yaaa, böyle işte, şimdi atölyenin kurulması on kat daha kolay, zorlukları da üç kat daha azdır. Ama gene de, işleri başından aşkın Vera Pavlovna, çünkü yorgunluğunu bugün de aynen duyuyor. İki aydır bu hep böyle sürüyor. Oysa ikinci evliliğinden bu yana artık altı aydan fazla zaman geçmiştir. İlk aylar elbette ki balayı idi ve düşünlerini kutlamaları gerekiyordu. Uzun uzun kutladılar. Ama şimdi kendini tam işe vermiş çalışıyor.

Evet bugün bir hayli yorgun dinleniyor ve pek çok şey geçiriyor aklından, daha çok da şimdiki günlerini. Ne kadar dolu bir yaşamı var ve nasıl da iyi geçiyor! Vera Pavlovna'nın bugünü öylesine dolu ki, anılarına çok az zamanı kalıyor. Anılar sonra gelecek, çok sonra; on yıl, yirmi yıl, hatta daha da fazla bir süre geçtikten sonra. Şimdi anıların sırası değil ve daha, uzun süre anılara sıra gelmeyecektir. Ama ne de olsa tek tük –örneğin şimdiki gibi– aklına, geçen günler geliyor ve bugün de bu pek seyrek anılar arasında en çok düşündüğü, en çok hatırladığı şeyi düşünüyor Vera Pavlovna. Düşündüğü de şudur:

«Canımın içi! Ben de seninle geleceğim!» «Canım yanına bir şey almamışsın ki». «Canımın içi! Peki, madem beni bugün almak istemiyorsun, yarın peşinden geleceğim.» «İyice düşün ve mektubumu bekle. Yarın alacaksın mektubumu.»

Ve işte Maşa ile evine dönerken, Moskova garından Sredniy Bulvarı'na kadarki uzun yol boyunca neler duymuş, neler düşünmüştü? Bunu kendisi de bilmiyor. İşin bu kadar hızlı gelişmesi onu çok sarsmıştı. Mektubunu odasında bulmasının üzerinden yirmi dört saat bile geçmemişti ama kocası uzaklaşmış gidiyordu. Tüm bunlar ne de çabuk gelişmişti, en beklenmeyen anda... Gece saat ikide Vera Pavlovna olacaktan habersizdi. O ise, sabahki üzüntüsünden bitkin bir

halde, onun hiçbir karşılık veremeyeceği bir ânı bekliyormuş. Odasına girmiş, ona bir iki şey söylemişti, söyledikleri onun aslında söylemek istediklerinin önsözüymüş. Söyledikleriye şunlardı: «İhtiyarlarımı çoktandır görmedim. Onlara gideyim. Memnun olacaklar.» Hepsi bu. Ve sonra da dışarı çıkmıştı. Vera Pavlovna da onun arkasından koşmuştu, oysa ona söz verip bunu yapmayacağını söylemişti. Ama neredeydi o? «Maşa nerede o? Nerede?» Maşa akşamki misafirlerden kalmış çay takımını kaldırıyordu. Cevap vermişti Maşa: «Dimitri Sergeyiç gittiler. Giderken gezmeye gidiyorum dediler.» Ne yapsın, o da odasına dönmüştü, uyumaktan başka yapabileceği bir şey yoktu. Ama nasıl uyuyabilirdi, nasıl? Artık şafağı söken sabahın ona neler getireceğini bilmezdi. Daha uzun konuşmaya zamanımız olacak, dememiş miydi o? Fakat uyanır uyanmaz gara gitme zamanı gelmişti. Tüm bunlar hızlı hızlı gözlerinin önünden geçiyor, bunlar onun yaşadığı gerçek şeyler değilmiş gibi geliyor ona, bunları bir başkası çabuk çabuk anlatıyor, bunlar onun öyküsü. Ancak şimdi gardan evine dönünce kendine gelmişti Vera Pavlovna ve düşünmeye başlamıştı «Şimdi ne olacak? Başıma neler gelecek?» diye.

Evet, öyle ya. Riyazan'a gidecekti... Gidecekti. Başka yapılacak bir şey kalmıyordu. Ama söylediği bu mektup? Neler olacaktı bu mektupta? Yok canım, karar vermek için mektubu beklemek gereksizdi. Mektupta neler olacağını biliyordu. Ama gene de önce mektup gelseydi de, sonra karar verilseydi daha doğru olmaz mıydı? Yok canım. Her şey sonraya bırakılmamalı. O da yola çıkacaktı. Evet gidecekti o da. Bir saat, iki saat, hatta üç dört saat hep durmadan bunları düşündü. Ama Maşa acıkmış olmalı ki, onu üçüncü kez yemeğe çağırıyor. Üstelik bu kez çağırıyor, gelmesini istiyordu artık. Ne yapsın, bu da dalgınlıktan: Zavallı Maşa benim yüzümden aç kaldı: «Maşa, beni ne diye beklediniz? Yemeğinizi beni beklemeden de yiyebilirdiniz.» «Amma da yaptınız Vera Pav-

lovna, siz olmadan olur mu hiç?» Ve o bir iki saat daha düşündü. «Gideceğim. Evet, yarın peşinden gideceğim ben de. Şu mektubu gelsin ne yazdığını öğreneyim de bunu kendisi rica etmemiş miydi benden? Ama mektubunda ne yazarsa yazsın, ben de yola çıkacağım. Ne yazacağını bilmiyor muyum? Gideceğim. «Bir saat, iki saat bunları düşünüyor. Şey... Evet, bir saat daha bunları düşünüyor. Ama ikinci saat? Aklındakiler bakalım hep bunlar mıydı? Hayır, ama bunlarla birlikte dört sözcük daha, kısacık bir cümle: 'O bunları asla istemiyor.' Ve derken bu dört sözcük gidip gidip dönüyor ve aklına yerleşiyordu. Artık güneş batmaya başlamıştı, onun aklında ise hâlâ hem eski düşünceleri hem de bu yeni dört sözcük vardı. Yakasını bir türlü bırakmayan Maşa bir daha odasına girip onu çay içmeye çağırdığında bu dört sözcükten beş yeni sözcük doğuyor: 'Bunu ben de hiç istemiyorum'. Maşa ne iyi etmişti de odasına girmiş ve bu sırnaşık beş yeni sözcüğü havaya dağıtmıştı.

Aslında iyilik perisi Maşa'nın girişi bu beş ufak sözcüğü bile büsbütün aklından çıkarmasına yetmemişti. Önceleri bir süre kendiliğinden aklına gelmek küstahlığında bulunamamışlar. Bunun yerine kendi kendilerini çürütüp durdular: «Ama ne olursa olsun, ben de gitmeliyim.» Ancak bundan sonra bu çürütme ile birlikte durup dururken çürütmenin kamufleji altında: «Ama o bunu istemiyor!» görüşünü gönderdiler ve aynı anda bu dört kısacık sözcük beş kısacık sözcüğe yerini verdiler: «Bunu ben de hiç istemiyorum.» Bunlar yarım saattir Vera Pavlovna'nın aklındaydı. Yarım saat sonra ise bu dört kısacık sözcük kendiliğinden, eski cümleyi de değiştirmeye başlıyor. En önemli iki sözcük: Ben gitmeliyim! Gene ona benzer ama biraz değişik bir hale geliyor: «Canım gitmeliyim.» sözcüklerin nasıl da anlam değiştirebildikleri şaşılacak şey! Ama Maşa gene kapıda: «Vera Pavlovna, ona ben bir ruble verdim bile, baksanıza, burada bir not yazılı: Saat dokuzdan önce getirirse bir ruble, daha sonra getirirse elli kapık

bahşış veriniz. Bunu kondüktör getirdi Vera Pavlovna, akşam treniyle gelmişmiş. Söz verdim, diyor. Dediğimi aynen de yaptım; mektubu çabuk ulaştırmak için araba tuttum,» diyor, ondan mektup! Evet... Biliyordu mektupta nelerin yazılı olduğunu okumadan biliyordu. «Hiç gelme» Ama o gene yola çıkacaktı. Bu mektuptakilere kulak asmayacak onu dinlemeyecek ve gidecekti, gidecekti peşinden. Ama o da ne! Mektupta yazılanlar hiç de beklediği şeyler değil! Neler yazılı olduğunu bilmemek olmaz «Ben Riyazan'a gidiyorum ama doğrudan değil. Fabrikanın yapılacak bir sürü işi var. Bunları yolda yapmam gerekiyor. Moskova'da bin bir işle meşgul olacağım, orada en azından bir hafta kalmam gerek, ama Moskova'ya varmadan önce başka yerlere de uğrayacağım. Ve Moskova'dan sonra da iki üç şehre daha uğradıktan sonra Riyazan'a geçeceğim. Nereelerde ne kadar zaman kalacağımı kestiremiyorum şimdiden. Kaldı ki bu işler arasında bir de fabrikamın çeşitli yerlerdeki temsilcilerinden para toplayacağım. Biliyorsun canım sevgilim,» (evet evet, aynen böyle yazılıydı.) 'Canım sevgilim' Bana karşı aynı duygularında herhangi bir değişiklik olmadığını bana kızmadığını, darılmadığını belirtmek için böyle yazıyor diye düşünüyor Vera Pavlovna. Ben de mektuptaki bu iki sözcüğü öpüyordum, ha evet aynen şunlar yazılıydı: «Canım sevgilim, para toplamak için bazen birkaç gün beklemek gerekiyor, oysa insan bir iki saat içinde bunu halledeceğini sanıyor önceden. Bunun için Riyazan'a ne zaman varacağımı kesinlikle bilmiyorum. Bildiğim tek şey, epey yolda kalacağım.» O, bu mektubun her cümlesini ezberlemişti, hâlâ da biliyor. Bu da ne? Onun yanında kalabilmek için, ona abanmak imkânını da elinden alıyordu. Öyleyse ne yapsındı? Ve eski, «Mutlaka onunla görüşmeliyim» sözcükleri kendiliğinden, «Gene de onunla görüşmem gerek,» haline dönüşüyor. Ve «Onunla» dediği kişi ilk başta düşündüğü kimse de değildir. Nasıl olmuş da bu kadar çabuk değişmiş bu sözcükler? Üstelik bu değişen cümle daha da

değişiyor ve sözcükler şu hale geliyor: «Onunla görüşecek miyim ben?» Ama nasıl olur? Bunun yanıtı hani? Yanıt nereye gitti böyle? Ve cümle gene değişiyor ve şimdi şu şekle geliyor: «Onunla hiç görüşmeyecek miyim?» Ve nihayet şafağın sökmesine yakın uykuya dalarken, artık kesinlikle bir tek bunu düşünüyordu. «Nasıl, olur onunla hiç görüşmeyecek miyim?»

Ve Vera Pavlovna sabahleyin çok geç uyanınca, tüm eski sözler yerine sadece iki sözcük, bir tek sözcükle amansızca çatışıyor: «Asla görüşmeyeceğim!» «Görüşmeyeceğim». Ve bu çatışmayla tüm sabah geçiyor. Bu çatışmada her şey, her şey unutulmuştur ve bu daha büyüyecek olan cümlecik ufak tefek sözcüğü kapıp kapıp yanına çekiyor, sımsıkı tutuyor, «Asla görüşmeyeceğim!» Ama ufacak, tek sözcüklü cümle koşuyor, uzaklaşıyor, yok oluyor, sonra gene beliriyor ve gene kaçıyor, kaçıyor. «Görüşeceğim». Her şey unutuluyor, bu büyüyecek olan cümle tek sözcüğü yakalayıp bir daha elinden bırakmamak çabasında... Yakalıyor, tutuyor ve ufak bir sözcüğü daha yardıma çağırıyor, bu eski küçük sözcüğün kaçacak bir yeri olmaması için didinip duruyor. «Hayır, asla görüşmeyeceğim... Hayır, görüşmeyeceğim». Evet, eveet... Şimdi iki sözcük kendi aralarında çok havai olan ufacak takıyı sıkıştırıp tutuyorlar: «Hayır görüş -me- yeceğim,» «hayır görüş -me- yeceğim.» Ama dur dur, Vera Pavlovna'ya da ne oluyor? Şapkası artık başında, aynaya içgüdüyle bakıyor şimdi: Saçı düzgün mü? Evet, düzgün canım düzgün. Şapkası da düzgün ve birbirine uymuş, taşlaşmış olan bu önceki sözcüklerden yalnız olumsuz hali kalıyor, bunun dışında bunlar değişiyor kesinleşiyor, «Dönüşü yoktur» şekline geliyor. Yoktur dönüşü, artık dönüşü yoktur. «Maşa, beni yemeğe beklemeyiniz. Bugün yemeği dışarıda yiyeceğim.»

«Aleksandr Matyeviç hastaneden henüz dönmediler.» Stepan bunu acele etmeden, heyecanlanmadan söylüyor,

soğukkanlı adamdır o, çok zor heyecanlanır. Hanımın gelmesinde olağanüstü bir şey yok. Eskiden –daha bu yakınlarda– sık sık uğradığı oluyordu. «Tahmin ettim zaten. Zararı yok, oturup onu bekleyeceğim. Burada olduğumu kendisine söylemeyiniz.» Bir dergi alıyor eline Vera Pavlovna hayret, okuyabiliyor; evet, pekâlâ okuyabiliyor. «Dönüşü yoktur» Kararını aldıktan sonra çok rahattır artık. Canım dergiyi okuduğu yoktu ya, pek az okumuştı. Odayı gözden geçirdi, ev sahibymiş gibi toplamaya başladı. Odanın toplanmasıyla biraz uğraştı, Hatta hemen hemen fazla bir şey de yapmadı, ama ne kadar da rahattı. Hem okuyabiliyor, hem iş yapabiliyor. Kütüblasından küller dökülmemiştir, masadaki çuha örtü eğri duruyor, düzelteyim. Odanın ortasında şu sandalyenin işi ne, yerine koyayım. Ve gene oturup düşünüyor o: «Dönüşü yok, iki seçenekten birini seçme olanağı da yok. Yeni bir yaşam başlıyor.» Bir saat, iki saat düşünüyor. «Yepyeni bir yaşam başlıyor. Ne kadar da şaşacak şimdi, ne kadar da seviyecek. Yeni bir yaşam başlıyor. Ne kadar da mutluyuz.» Zil, Vera Pavlovna biraz kızarıyor, gülümsüyor. Adımlar... Kapı açılıyor. «Vera Pavlovna!?» bir adım geri atıyor, tokmağı tutuyor ama o oturduğu yerden âyağa fırlıyor, onu kucaklıyor. «Sevgilim, sevgilim! O ne kadar soylu bir insan! Ben seni ne kadar çok seviyorum! Sensiz yaşayamazdım!» Ve sonra... Sonrası nasıldı? Odayı boydan boya nasıl geçtiler? Anımsayamıyor Vera Pavlovna, bir tek şey aklında şimdi: Ona doğru koştu, kucakladı, onu öptü. Ama odayı boydan boya nasıl geçtiklerini asla, asla anımsayamıyor o da anımsamıyor. Yalnız kapıdan nasıl uzaklaştıklarını, sandalye ve koltukların önünden nasıl geçtiklerini masanın yanına nasıl geldiklerini zar zor anımsıyorlar şimdi... Evet evet. Birkaç saniye için ilk öpücükleri başlarını döndürmüş ve gözlerini karartmış olacak. «Veroçkam, meleğim!» «Sevgilim benim, sensiz yaşayamazdım, beni ne kadar uzun zamandan beri seviyor ve su-

suyordu! Ne kadar soylu bir insansın sen Saşa! (*) O ne kadar da soyludur» «Anlat bana Veroçkam anlat, tüm bunlar nasıl oldu?» «Ona, sensiz yaşayamayacağımı söyledim. Ertesi gün, yani dün gitti. Ben önce onun arkasından gitmek istedim, dün tüm gün bunu yapmak istiyordum, öyle düşünüyordum. Ama görüyorsun ya, ne zamandır seni burada bekliyorum.» «Ama Veroçkam, bu son iki hafta içinde ne kadar da zayıflamışsın; ellerin, kolların ne kadar da solgun.» Ellerini öpüyor Veroçka'nın. «Evet, sevgilim, zor bir şeydi bu mücadele. Şimdi benim huzurumu kaçırmamak için ne büyük acılara katlandığını daha iyi görüyorum, değerini anlıyorum! Kendine nasıl da bu denli hâkim olabildin bana en ufak bir duygunu bile hissettirmeden? Ne kadar zor gelmiştir sana bu denli özveri?» «Evet Veroçkam, evet, kolay değildi tüm bunlar. Bu ne mücadeleydi böyle!» Ve durmadan ellerini öpüyor Veroçka'nın, o ise aniden bir kahkaha atıyor. «Ah, ne kadar dikkatsizim seni hiç düşünmüyorum. Kim bilir ne denli yorgun, ne denli açsındır Saşa!» Kucağından kopuyor, kapıya koşuyor. «Nereye Veroçka? Nereye?» Ama o, cevap yerine artık mutfaktadır, ivedilikle neşeli neşeli Stepan'a direktifler veriyor: «Çabuk, çabuk, sofrayı iki kişilik kurunuz. Çabuk! Hani tabaklar, çatal-bıçak takımı? Verin verin ben kendim alayım bunları, sofrayı kurayım, siz yemek getirin. Aleksandr, hastanesinde iyice yorulmuştur, açtır da... Hemen yemeğini yesin.» Tabaklarla geliyor, çatal-bıçak ve tabak sesleri dolduruyor bir anda ortalığı. «Ha, ha, ha, sevgilim benim! Şu âşıklara bak, ilk görüşmelerinde ilk büyük dertleri yemek! Ha, ha, ha!» O da gülüyor, sofrayı kurmaya yardım ediyor, çok büyük yardımlarda bulunuyor ama daha çok ellerini öpüyor durmadan. «Ah Veroçkam, bu ellerin ne kadar güzel, ne kadar da solgun!» Ve tekrar tekrar ellerini öpmeye koyuluyor. Öpüş-

(*) Şaşa Rusçada Aleksandr ya da Alksev adlarının seyerek küçültme şeklidir.

yorlar, gülüşüyorlar. «Ama Saşa dur, sofrada uslu otur!» Stepan çorba dağıtıyor. Yemekte tüm olup bitenleri anlatıyor. «Ha, ha, ha sevgilim, âşıkla gibi yemek yiyoruz biz. Ben dün hiçbir şey yemedim.» Derken Stepan son yemeği getiriyor sofraya. «Stepan? Benim yüzümden aç kalacaksınız galiba?» «Önemli değil Vera Stapanovna. Bakkaldan bir şeyler alır yerim ben de.» «Zararı yok Stepan, ama ileride artık. Yemek pişirirken bir kendiniz iki de biz olmak üzere üç kişiyi hesaba katın. Saşacığım, hani puro kutusu nerede? Ver bakalım.» Puroyu kendi eliyle ucundan kesiyor, yakıyor, bir iki nefes çekiyor, ona uzatıyor. «Puronu iç sevgilim, ben sana şimdi kahve pişireyim. Yoksa çay mı isterdin? Olmadı bu sevgilim, soframız daha zengin olmalı. Siz Stepan'la yediklerinize önem vermemişe benziyorsunuz.» Beş dakika sonra dönüyor, arkasından çay takımını getiriyor. Bir de bakıyor, Aleksandr'ın purosunu sönmüş, «Ha, ha, ha, sevgilim, ben yokken bakayım ne hayallere daldın?» O da gülüyor. «Sen yak gene.» Ve puro yakılıyor yeniden.

Tüm bunları anımsarken, Vera Pavlovna hâlâ gülüyor. Romanımız amma da sıradanmış. İlk görüşmemiz ve lahana çorbası. İlk öpücükten sonra başlarımız döndü ama iştahımıza da diyecek yok doğrusu! Al sana bir aşk sahnesi. Güler misin, ağlar mısın? Ama gözleri ne kadar da parlıyordu? Şimdi de hâlâ aynı parıltı ile parlıyor gözleri. Soluk dediği ellerimin üstüne ne kadar da gözyaşı damlamıştı o gün: Şimdi bunlar geçmişte kaldı artık. Bakalım ellerim gerçekten güzel mi ve bakıyor. «Haklıymış, ellerim gerçekten de güzel» Sabahlığının altından bacaklarının hatları seçiliyor. Gülümseyerek düşünmesini sürdürüyor Vera Pavlovna. Sonra da ellerini göğsünde kavuşturuyor solgun mu hâlâ?» Vera Pavlovna ellerini dizine koyuyor. «Evet, öyledir.» «Ah, neler düşünüyorum?» Vera Pavlovna gene düşüncelere dalıyor. «Bana neler oluyor böyle? Bu bizim ilk buluşmamız, baş başa kalma-

mızdı ve tüm buluşmamız yemekten, el öpülmesinden, gülüşümüzden, benim solgun olmamdan ve ellerim solgun diye döktüğü gözyaşlarından ibaretti, ama doğrusu çok ilginçti çay dolduracaktım fincanlara. 'Stepan kaymaklı sütünüz var mı? Bir yerden iyi kaymak bulabilir misiniz? Canım boş verin, burada bulunmaz herhalde. Olsun, bunu yarına bırakalım.' İçsene puronu sevgilim. İkide bir söndürüyorsun.»

Daha çaylar içilmeden, dış kapıdaki zil aralıksız çalınıyor. Odaya iki öğrenci dalıyor. Öylesine telaşlılar ki ilk anda onu bile göremiyorlar. Soluk soluğa bağırıyorlar: «Aleksandr Matyeviç, çok ilginç bir olay! Az önce getirdiler. Eşine ender rastlanır bir komplikasyon.» Ve Allah bilir ne anlama gelen Latince bir deyim, şu ilginç kişinin hastalığı hakkında açıklamalar. «Aleksandr Matyeviç, hemen müdahale gerekiyor. Yarım saatin bile çok büyük bir önemi var. Biz bile arabayla geldik.» «Çabuk sevgilim, çabuk!» diyor Vera Pavlovna. Ancak öğrenciler onu şimdi görüyor, selam veriyor ve hocalarını alıp götürüyorlar. Hazırlanmasına gerek bile kalmamıştı, çünkü üzerindeki üniformasını bile çıkarmamıştı henüz. Vera Pavlovna ise onu bir an önce gitmesi için teşvik ediyor. «Dönüşte bana uğrayacak mısın?» «Evet.» Akşam oluyor ve Vera Pavlovna uzun uzun bekliyor, saat on oluyor, o hâlâ yok, on biri geçiyor, hâlâ yok. Artık beklemek yersiz. Ama ne oluyor? Vera Pavlovna'nın hiçbir endişesi yok. Başına bir şey gelemezdi. Demek ki bu ilginç olay onu bu denli uğraştırdı kimmiş bu zavallı kişi, hayatta mı, Saşa onu kurtarabildi mi acaba? Evet, Saşa'yı çok uzun süre tuttular. Ancak ertesi sabah saat dokuza doğru geldi. Sabahın saat dördüne kadar hastanede beklemiş. «Çok ağır bir olaydı bu, hem de benim için çok ilginç Verçoğkam.» «Kurtuldu mu?» «Evet.» «Sen nasıl bu kadar erken kalkabildin öyleyse.» «Canım, ben hiç yatmadım ki.» «Ne dedin, ne dedin? Yatmadın mı? Bana geç gelmek için yatmadın, ha? Seni Allah'tan korkmaz seni. Şimdi derhal evine git, öğleye kadar uyu ve ben sana uğradığımda

seni uyanmış görürsem, vay haline!» İki dakika içinde kapı dışarı edildi Aleksandr.

İlk iki buluşmaları böyle geçti. Ama onlar, ikinci yemeklerini adam gibi yiyorlar artık. Olup bitenleri birbirlerine ayrıntılarıyla anlatıyorlar; canım dünkü konuşmaya konuşma mı denir? Gülüyorlar, düşünceye dalıyorlar, birbirlerine acıyorlar. Her biri sevgilisinin daha çok acı çektiğini sanıyor. Bir buçuk hafta geçtikten sonra Kammeni Ostrov'da yazlık, ufak bir ev tutuluyor ve oraya taşıyorlar.

V

Vera Pavlovna, bugünkü aşkının geçmişini pek de sık anmıyor. Şimdiki yaşayışı öylesine dolu ki, anılara pek zamanı kalmıyor. Ama gene de arada sırada geçmişini düşünürken önceleri gerçekten arada sırada, olan bu düşünceler zamanla sıklaşmaya başlıyor –her anı da bir hoşnutsuzluk bir tedirginlik duyuyor. Bu hoşnutsuzluğu önceleri geçiciydi: Kimden, neden memnun değildi o? Ve o zaman durum netleşiyor ve o anlıyordu: Kendi kendine sitem ediyormuş. Öyleyse neden, hangi yönden? Kişisel özelliklerinin hangisinin onda bu hoşnutsuzluğu yarattığını görüyor: Evet, fazla gururludur. Ama bakalım, yalnız geçmiş günlere mi dayanıyor bu hoşnutsuzluğu? Önce öyle düşünüyor. Ama sonra kendi kendinden memnun olmayışının şimdiki haliyle de ilgili olduğunu anlamaya başlıyor. Bu duygunun niteliği daha da kesinlikle belirince, ne de acayip bir karakter haline gelmeye başlıyordu bu duygu. Sanki o, Vera Pavlovna Kirsanova, kendi kişiliği için bu hoşnutsuzluğu duymazmış da, onun şahsında milyonlarca insan hoşnutsuzmuş gibi kendi kendini yeriyor. Bu binlerce, milyonlarca insan da kim? Ortada ne var ki kendi kendilerine kızıyorlar? Eskisi gibi tek başına yaşasa, yalnız başına

düşünse bu duygusu çok uzun zaman anlamsız kalacaktı. Ama şimdi kocasıyla beraberdir, her şeyi birlikte düşünüyorlar ve ondaki düşünce onun düşünceleriyle pekiştirilmiş gibidir. Böylece bu tuhaf duygunun kökenine kolayca varabildi. Bu bilmeceyi doğrudan doğruya Kırsanov da çözemedi ya. Bu duygunun kaynağı karanlıkta kaldıkça, onun için büsbütün belirsizdi. Başlangıçta bu gizi çözemiyordu Kırsanov. İnsan nasıl olur da kendi mutluluğu ve hoşnutluğu gölgelenmeden içinde bir hoşnutsuzluk, bir tedirginlik duyar hatta kişisel herhangi bir konuya değinmeden? Bu Kırsanov için de muammaydı. Vera Pavlovna'ya oranla daha da çapraşık bir bilinmez. Gene de her an kocasıyla birlikte oluşu, her an onu düşünmesi, onu görmesi, Vera Pavlovna'ya çok yardım etmişti. Sonra Vera Pavlovna bir gün baktı ki, bu hoşnutsuzluk duygusu onu yokladıkça, daima bir karşılaştırma arzusu doğuyor yüreğinde. Tamam, hoşnutsuzluğu, kendisini kocasıyla durmadan karşılaştırmasından doğmuyor mu, bundan ileri gelmiyor muydu? Ve düşüncelerinde kısa bir parlama ile her şeyi anlatan bir söz doğmuştur: «Fark, onur kırıcı fark.» Şimdi anlamıştır artık durumu.

VI

«Saşa, bu NN.. (Vera Pavlovna korkunç düşünce kendini Tamberliqe'le tanıştıran genç subayın adını söyledi) bana yeni bir destan getirdi, ne kadar da ince bir insan. Ama bu destanın basılmasına daha çok zaman varmış...»

Bu konuşma, ikisi birlikte öğle yemeği yerken geçmişti.

«Yemeğimizi yiyelim, oturup okuyalım seninle, ister misin? Ben seni bekliyordum, anca beraber, kanca beraber Saşacığım. Ama doğrusu okumamak için kendimi zor tuttum.»

«Nasıl bir destanmış bu?»

«Biraz bekle, şimdi anlayacaksın. Bakalım, bu destanı da

ötekiler kadar başarılı mı? NN... 'nin söylediklerine göre o (yani ozan) bu destanı çok beğeniyormuş.»

Vera Pavlovna'nın odasında rahatça yerleşiyorlar ve Vera Pavlovna okumaya başlıyor:

*Hey anam! Doludur sandığım,
basmalarla, divitin
Mal senin, al, hafiflet yarım
yükünü genç çerçinin.*

Kirsanov birkaç dize dinledikten sonra:

«Evet, yepyeni bir ölçüde ve biçimde yazılmış. Yeni bir tür deniyor anlaşılan. Ama her haliyle onun, demek istiyorum ki Nekrasov'un kalemi seziliyor, değil mi? Aferin sana, iyi ki beni bekledin teşekkürler.»

Vera Pavlovna:

«Yok daha neler! Bir de beklemeyecektim,» dedi sevirek."

Yazarın bir tanıdığı olan dostlarının yardımıyla ellerine geçen ufak destanı, yayınlamadan üç yıl önce okudular böylece. Hem de iki üç kez üst üste.

«Hangi dizelerin beni en çok etkilediğini biliyor musun?»

Vera Pavlovna bunu kocasıyla destanın birkaç yerini defalarca okuduktan sonra sordu.

«Gerçi bu dizeler destanın en önemli dizeleri değil, ama tüm düşüncelerimi üstüne çekiyorlar nedense. Katya (öldürülen) nişanlısının dönüşünü beklerken çok üzülüyor, onun özlemine çekiyor.»

*Tasaya vakti kalsaydı
n'olacaktı halleri
Bereket yaz kapıdaydı
kırk işteydi elleri.*

*İçi kan ağılardı
talihsiz genç gelinin.
Ne çare? Gene yatardı
Orağı altında ekin
Tırpan sallar, harman döverdi
var gücüyle, erkenden
çimene keten sererdi
ot ıslakken geceden.*

Gerçi bu dizeler olayda en önemli yeri tutmuyor, yalnızca bu çok cana yakın Katya'nın, Vanya ile nasıl yaşayacağını hayalinden geçirdiğini gösteriyor, bu gelecekteki yaşamın ön-sözü gibi bir şeydir. Ama bilmiyorum nedense düşüncelerim hep yeniden, hep yeniden bu dizelere dönüyor.

«Evet haklısın, ozanın çizdiği bu tablo destanın en güzel yerinden ama böyle olduğu halde en önemli yeri değildir. Demek ki kafamı kurcalayan düşüncelere uyuyor, öyle mi? Nedir bu düşündüklerin söylesene?»

«Bak Saşa seninle sık sık kadın da erkek kadar güçlüdür ve hatta bazı konularda onu da geçebilir diye konuşmadık mı? Üzerindeki baskıların kalkması durumunda kadın; düşünsel yaşamda da erkek kadar başarılı olabilir, hatta geçebilir bile demiyor muyduk? Yaşamda doğal olarak zeki olan kadınlara zeki erkeklerden daha çok rastlanıyor. İkimiz de bu sonuca varıyorduk. Sen de anatomi ve fizyolojiye dayalı ayrıntılarla bunu doğruluyordun.»

«Erkekleri küçümser bir şekilde konuşuyorsun Veročka. Bunları benden çok sen savunuyordun. Buna alınıyorum doğrusu. Neyseki seninle gerçekleşeceğinde hemfikir olduğumuz zamanlar daha çok uzaklarda. Yoksa ben ikinci plana itilmemek için tüm bu düşüncelerimden vazgeçecektim. Ne var ki bu da bir olasılık yalnızca Veročka. Benim bildiğim; bu sorunu çözebilecek bilgi birikimine henüz ulaşamamıştır, toplanan bilgiler sorunun çözümüne yeterli değildir.»

«Evet haklısın sevgilim. Biz seninle, her nedense tarihi gerçeklerin; insanın özel yaşamı ve organizmanın yapısı üzerine incelemeler yapılırken varılan sonuçlara tümüyle ters olduklarını konuşmadık mı? Eğer kadın bugüne dek düşünsel yaşamda bu denli önemsiz bir rol oynamışsa, bunun nedeni zorbalığın ağır basıp kadının gelişme dinamiklerini ve gelişmek için gösterdiği çabayı yok etmesidir. Bununla her şey açıklanıyor. Ama al sana benzer bir olay daha. Fiziki bakımdan kadın erkekten daha güçsüz ama organizması daha güçlü değil mi?»

Bu, doğuştan zekâ konusunda hangi cinsin daha üstün olduğundan daha açık bir konu. Evet, kadın organizması, yıkıcı maddi güçlere –iklim, yetersiz besin vb. gibi– daha güçlü bir şekilde karşı koyuyor. Tıp ve fizyoloji bunu henüz yeterince incelememi ama istatistikler bu konuda tartışılmaz bilgiler veriyor: Kadınların ortalama ömrü erkeğinkinden uzundur. Bundan da kadın organizmasının erkeğinkinden daha güçlü olduğu çıkıyor ortaya. Kadınların yaşam koşullarının sağlık açısından erkeklerden çok daha kötü olduğu göz önünde bulundurulursa bu durum daha da önem kazanıyor.

«Bu sonucu güçlendiren ve de epeyce aydınlatan bir veri daha var fizyolojinin verdiği. Kadınlar, erkeklerden daha önce ergenlik çağına ulaşıyor. Bizim iklimimiz ve ırkımızda kadın ergenlik çağı yirmi, erkeğinki ise yirmi beş yaşında sona eriyor. Diyelim ki kadınlar arasında yetmiş yaşına kadar yaşayanların oranı erkekler arasında altmış beş yaşına kadar yaşayanların oranına eşit olsun. Gelişme sürelerinin farklılığını da göz önünde tutarsak, kadın organizmasının; ergenlik çağındaki farkları göz önünde bulundurmayan istatistikçilerin tahminlerinden çok daha farklı bir şekilde erkek organizmasından güçlü olduğu ortaya çıkar. Yetmiş yaş, üç buçuk kez yirmi yaş demek oluyor. Altmış beşi de yirmi beşe bölersek 2,5-2,6 gibi bir sayı bulunur değil mi? Buna göre bir kadın ergenlik süresinin, 3.5 katını yaşayabilirken bir erkek 2.5 katı

kadar bir süre yaşayabiliyor. İşte organizmanın gücü bu oranla belirleniyor.»

«Bu fark benim okuduklarımdan bile fazlaymış.»

«Öyle ama ben bunu yalnızca bir örnek olarak verdim. Aklımda kalan sayıları yuvarlak bir hesapla ele aldım. Sonuç gene de söylediğim gibidir. İstatistikler kadın organizmasının aslında çok daha güçlü olduğunu kanıtlıyor. Sen yalnızca yaşam sürelerini gösteren cetvelleri okudun. İstatistiki bilgilere fizyolojik bilgiler de eklendiğinde fark daha da artacaktır.»

«Haklısın Saşa. Yalnız eskiden beri kafamı kurcalayan bir konu var. Şöyle düşünüyordum ben: Kadın organizması; fiziki, yıpratıcı etkilere daha iyi dayanıyorsa, manevi etkilere de daha dayanıklı olmalı. Oysa gerçekte durum hiç de böyle olmuyor.»

«Evet, pekâlâ mümkün. Ama bu şimdilik bir varsayım. Henüz bunun üzerinde durulmuş, bunu kanıtlayacak veriler tamamlanmış değil. Ama doğru, senin çıkardığın sonuç gerçek ve bu gerçek hiçbir tartışma kabul etmiyor artık. Organizmanın sağlamlığı, sinirlerin sağlamlığıyla çok sıkı bir şekilde bağlantılı. Demek ki kadının sinir sistemi daha esnek ve daha sağlam yapılı; öyleyse bu, her türlü sarsıntıya, büyük acılara, güçlü duygulara daha iyi dayanabileceğini gösteriyor. Oysa gerçekte bunun tam tersini görüyoruz. Bir erkeğin hiç aldırmadığı duygular karşısında kadınlar uzun uzun üzülür, acı duyarlar. Bugüne dek organizmanın yapısından beklenebilenin tam tersine gelişen olayların nedeni henüz iyiden iyiye incelenmemiştir. Ama hiç değilse bu nedenlerden biri açık açık anlaşılmıştır. Tarih boyunca ve günümüzde de sıkça karşılaştığımız peşin hükümlü olma durumudur bu. Yani kötü bir alışkanlık, olmayacak şeyin yersiz beklenişi yersiz bir korkudur. Bir insan kendi kendini 'ben yapamam' diye şartlandırır sa demek ki yapılacak işi gerçekten yapamayacaktır. 'Sizler zayıf yaratıklarsınız' diye şartlandırılan kadınlar da kendilerini gerçekten zayıf hissetmekte ve buna uygun davranmakta-

dırlar. Sen de böyle örnekler biliyorsun, hiçbir şeyi olmayan sapasağlam insanlar; zayıf düşeceğim, öleceğim korkusuyla gerçekten zayıf düşüyor ve ölüyorlar. Bir de büyük halk kitleleriyle, halklarla, hatta tüm insanlıkla ilgili örnekler var. Bunun en ilginç örneklerini savaş tarihi vermiştir. Yüzyılımızın ortalarında piyade birlikleri, nedense süvari birliklerine karşı dayanamayacaklarına inanıyorlardı ve gerçekten de böyle oluyordu. Birkaç yüz süvariden oluşan bir birlik piyade alaylarını ve ordularını koyun sürülerini dağıtır gibi dağıtıyordu. Bu durum İngiliz piyade alaylarının Avrupa kıtasına gelmesine kadarsüdü. Derken; bu gururlu, ufak toprak sahiplerinin oluşturduğu ve savaşı kimseye boyun eğmeyen İngiliz piyadesi savaşa katıldı. Bu adamların Fransız süvari birlikleri karşısında mutlaka yeniliriz, kaçarsınız diye bir şartlanmaları yoktu. Bu nedenle her karşılaşmada Fransız süvarileri sayıca da üstün olmalarına karşın yenilip kaçmak zorunda kaldı. Sayısı daha az İngiliz piyade birliklerinin Fransız süvarilerini nasıl yendiğini sen de bilirsin ya. Cressy, Azincouri, Poutaier önlerinde nasıl dağıttığını. Aynı şeyi İsviçre’de de görüyoruz. Günün birinde piyade alayları İsviçre’de feodal süvarilerinden asla zayıf değiliz diyerek süvarileri büyük bir yenilgiye uğratmışlardı. Böylece önce Avusturya, sonra Bourgogne süvari alayları, sayıca kat kat fazla oldukları halde, her karşılaşmada yenildiler. Sonra ne denli süvari alayı varsa hepsi sırayla onlarla savaştılar ama sonuç hep aynı olmuş, hepsi de yenilmişti. O zaman herkesin gözü açıldı: Aaa denildi, piyade birlikleri süvarilerden daha güçlü. Elbetteki güçlü, ama gelgelelim o zamana dek yüzyıllar boyunca hep yenilmişlerdi. Bunun tek nedeni de kendilerini hep zayıf sanmalarıydı.»

«Evet Saşa bu böyle. Kendimizi güçsüz hissettiğimizi sandığımız için güçsüzüz. Ama sanırım bunun ikinci bir nedeni daha var. Biraz bizden söz açacağım. Söyle bana, beni görmediğin şu iki hafta içinde çok mu değişmiştim? Sen o zaman çok heyecanlıydın. Beni olduğumdan çok değişmiş gör-

dün. Yoksa gerçekten bu kadar çok değişmiş miydin, o zamanlar?»

«Evet, gerçekten de zayıflamış, solmuştun.»

«Hah, gördün mü? İşte gururumu inciten şey bu. Sen de beni çok seviyor ve bu sevgiye karşı direniyordun. Peki bu direnme sende neden bendeki kadar etkili olmadı? Benden ayrı olduğun sıralarda senin zayıfladığını, solduğunu hiç kimse fark etmedi. Peki sen bu ayrılığa niçin bu denli kolay katlanıyordun?»

«Anladım, şimdi anladım. Katya bu destanda üzüntüsünü dağıtmak için kendini işe veriyor, bu dizelerin sana neden bu denli ilginç geldiğini şimdi daha iyi anladım. Sen bunun doğruluğunu bizzat kendimde deneyip denemediğimi öğrenmek istiyorsun. Evet bu tümüyle doğru. Ben bu zorluklara; fazla üzölmeye, ah-vah etmeye zamanım kalmadığı için dayanıyordum. Sorunun üstünde durmak, fazla ilgilenmek, tartışmak bana çok acı veriyordu. Günlük gereksinimler ve yarın üzerine düşünmekse bana tüm sorunlarımı unutturuyordu. Hastalarla ilgilenmem, kendimi derslere hazırlamam gerekiyordu. Böyle zamanlarda gereksiz düşüncelerden kurtulup, dinleniyordum. Ama boş zamanım çok olduğu zaman—şükür ki bu durum çok az oluyordu—dayanamayacağımı düşünüyordum. Bir hafta kadar kendi düşüncelerimle baş başa kalsam herhalde çıldırırdım.»

«Öyle sevgilim. Ben son zamanlarda ikimiz arasındaki farkın gizinin bunda olduğunu anladım. İnsanın önünde öyle bir iş olmalı ki; ne yarına bırakabilsin, ne de reddedebilsin. O zaman insanın kararlılığı daha da artıyor.»

«Ama şimdiki gibi o zamanlarda da çok işin vardı senin.»

«Ah Saşacığım, bunlar yarına bırakılmayacak işler mi ki? Ben bu işlerle istediğim zaman, istediğim denli uğraşıyorum. İstedığım zaman azaltabilir ya da tümüyle erteleyebilirim. Düşüncelerim allak bullak iken, bunlarla uğraşabilmek için kararlı olmak gerek, ancak kararlılıkla bu işlerimi başarabilirim.

Örneğin: ev işleriyle uğraşıyorum. Bu işler çok zamanımı alıyor ama ben bu zamanımın çok önemli bir bölümünü gönüllü olarak harcıyorum. İyi bir yardımcımız olsaydı, ben ev işleriyle daha az uğraşırdım ama durum aynı kalırdı. Hem de benim ev işleriyle daha az ya da daha çok zaman harcayarak ilgilenmem, kimin umurunda ki? Yalnız bunu gönüllü yaptığım için buna gerek var gibi görünüyor. Düşünceler rahat akışlıyken, bu işlerle düşünmeden uğraşıyorum. Ama içim perişan ve düşüncelerim allak bullak iken, tüm bu ev işlerinden vazgeçiyorum çünkü onlar yapılsa da olur, yapılmasa da. İnsan önemli şeyler için daha az önemli olanları bırakmalıdır. Fazla duygulanınca insan bu gibi işleri tümüyle unutuyor. Benim derslerim var. Bu ev işlerinden çok daha önemlidir. Derslerimi keyfi olarak erteleyemem. Ama işin özü bu da değildir. Derslerde ancak istediğim zaman dikkatli oluyorum. Ama ders sırasında dersi daha az düşünsem, dersim nasılsa sürecektir ve dersin gidişi çok az bozulacak. Çünkü bu tür derslerin verilmesi kolay bir iştir, tüm düşüncelerimi silecek güçte de değildir. Kaldı ki geçimim yalnız bu derslerden mi? Toplumdaki yerim onlara mı bağlı? Bugünkü yaşantımı yalnız bu dersler mi karşılıyor? Hayır, bunu daha önce Dimitri'nin şimdi de senin için sağlıyor. Dersler benim bağımsızlık duygumu okşuyor ve tümüyle faydasız da değildir. Ama gene de yaşamsal bir önemi yok. Bir zamanlar bana çok acı veren düşüncelerimi dağıtmak için atölye ile gereğinden fazla uğraşıyordum. Ancak bunu; bilerek, isteyerek yapıyordum. atölyede bir-bir buçuk saat bulunmanın yeterli olduğunu ben de biliyordum yoksa. Şunu da çok iyi biliyordum: Orada uzun zaman kalıyorsam bu, kendime yapay bir iş aramamdan kaynaklanıyordu. Dolayısıyla bu iş faydasız değilse de, çok zorunlu da değildi. İşin kendisi benim gibi sıradan insanlara destek midir? Sıradan olmayan insanlar, Rahmetov gibiler için iş çok önemli. Onlar işle adeta kaynaşıyorlar. İş onlar için yaşamlarını dolduran bir zorunluluk, hatta yaşamın kendisi

oluyor. Saşa biz kim, onlar kim? Biz onlara ulaşamayız. Biz Rahmetov gibi birer kartal değiliz. Bizim için önemli olan kişisel yaşantımızdır. Atölye benim özel yaşamım mı? Bu benim değil başkalarının işi. Ben bu işle kendim için uğraşıyorum. Belki de inançlarım için. Ama gelgelelim bir insan –kartal olmayan senin benim gibi sıradan bir insan– kendisi güçlük çekerken başkalarını nasıl düşünsün? Böyle bir insan kendi özel sorunları altında ezilirken, inançlarıyla ilgilenebilir mi? Hayır, böyle insanlara özel bir iş gerek, yaşamları da böyle bir işe bağlı olmalı. Böyle kişisel bir işim olmalı ki yaşantım da ona bağlı olsun. Benim için, yaşantım için, yaşantımı sürdürmeye yarayan araçlar için, tüm geleceğim için, basit gönül alışkanlıklarımından çok daha önemli ve gerekli olsun. Yalnız böyle bir iş; tutkuvarımız, gönül akışımız ve keytimizle mücadelede bize destek olabilir. Yalnız böyle bir iş keyfi istek veya tutkularımızı kovabilir, boğar, bize güç verir ve dinlendirir. İşte ben böyle bir iş yapmak istiyorum.»

«Doğru sevgili dostum benim,» diyor Kirsanov ve gözleri coşkuyla pırıl pırıl parlayan karısını öpüyor. «Haklısın haklısın da bu denli basit olan bir şeyi neden bugüne dek düşünemedim? Nasıl oluyor da bunları göremiyordum? Evet Veroçka, hiç kimse başka bir insan adına düşünemez. Rahat etmek isteyen kendi sorununu kendisi düşünmeli, kendi işlerini kendisi halletmelidir. Senin yerini kimse tutamaz. Benim gibi sevmek ve sen duygularını bana anlatmadan bunları anlamak ne demek?» Ama –Kirsanov, karısını bir kez daha öperek ve gülerek sürdürüyor konuşmasını– «Neden o zaman değil de ille de şimdi buna gerek görüyorsun? Veroçka yoksa başka birisine mi âşık olmak niyetindesin? Söyle bakalım.»

Veroçka bir kakhaha attı, gülmekten katılıyorlardı. Uzun süre konuşamadılar.

Sonunda Vera Pavlovna konuşabildi:

«Evet, şimdi ikimiz de bunu duyuyoruz. Şimdi sen artık

iyice biliyorsun ki; bir daha ne senin ne de benim başıma böyle bir şey gelemes. Ama ciddi söylüyorum sevgilim, sık sık aklıma şunlar geliyor şimdi: Benim Dimitri'ye olan sevgim olgun bir kadının sevgisi değildi, o da beni bizim anladığımız anlamda sevmiyordu. Onun bana karşı olan duygusu, dost ve arkadaş olarak bana çok fazla bağlılığı, bir de zaman zaman çok kısa süren tutkusu, yani kadına olan gereksinimiydi. Dostluğu ve arkadaşlığı doğrudan doğruya bana yönelikti. Geçici tutkuları ise sadece bir kadına, herhangi bir kadına karşı duyabileceği türden bir tutkuydu. Benimle hiçbir ilişkisi yoktu bunun. Hayır bu aşk değildi. Beni çok mu düşünüyordu? Hakkımda düşündükleri ona ilginç gelmiyordu. Evet ne ben ne de o gerçek bir aşkla birbirimize bağlıydık.»

«Veroçka ona haksızlık ediyorsun.»

«Hayır Saşa, asla söylediklerimin tümü gerçektir. Aramızda konuşurken ona övgüler mi dizelim, buna ne gerek var? İkimiz de biliyoruz onunla nasıl temiz ve güzel bir bağımızın olduğunu. O bize fazla üzülmediğini, tüm bunlara kolaylıkla dayandığını söylese de, bize bu konuda güvencede verse bunun doğru olamayacağını çok iyi anlıyoruz. Nitekim sen de bana karşı olan tutkunla kolay mücadele ettiğini ileri sürmüştün. Güzel, hoş ama hiç de doğru değildi bu. Böyle kesin güvenceleri aynen, harfi harfine anlamak doğru değildir. Ah sevgilim ne denli acı çektiğini bilmez miyim ben? Bilirim, buna kuvvetle de inanıyorum. Bak, hem de nasıl kuvvetle...»

«Veroçka dur, ne yapıyorsun? Boğacaksın beni! Duygularının gücünü fiziksel gücünle birlikte göstermek istiyorsun galiba! Vay canına amma da güçlüsün! Ama bu göğüs ve omuzlara göre çok normal bir şey bu.»

«Saşacığım benim!»

VII

İki saat sonra çaylarını içerlerken Vera Pavlovna gene başladı:

«Saşa iş hakkında düşündüklerimi sana sonuna dek anlatamadım, çünkü sözümü kestin...»

«Vay... Ben mi sözünü kestim? Şimdi bir de suçlu oluyorum öyle mi?»

«Elbette.»

«Beni baştan çıkaran kimdi?»

«Utanmıyorsun değil mi?»

«Niye utanacaktım?»

«Baştan çıkarma lafından dolayı. Ayıp diye bir şey var, zavallı, alçakgönüllü bir kadına kara çalarak onu gözden düşürmek de ne oluyor?»

«Bana bak! Ben senin eşitlikten yana olduğunu sanıyordum. Gerçekten eşitlikten yanaysan her konuda eşitlikçi olacaksın. Bu konuda ilk adımı atmak da bunun bir parçasıdır.»

«Ha, ha, ha! Bu nasıl bilgiççe laflar böyle? Yoksa beni tartsızlıkla mı suçluyorsun? Ben bu konuda atılacak ilk adımda da eşitliği savunmuyor muyum? Ama şimdi ciddi konuşmamıza devam etmek konusunda ilk adımı atan olmak istiyorum. Az daha söylediklerimizi unutuyorduk.»

«Hadi at bakalım ilk adımını. At, at ama ben bu konuda sana eşlik edemem. Ben de her şeyi unutmak konusunda ilk adımı atan olmak istiyorum. Şimdi şu elini ver bakayım bana.»

«Saşa, yapma canım! Sana söylemek istediğim çok şey var bu konuda.»

«Yarın canım... Yarın doya doya konuşuruz. Şimdiyse kendimi şu minik, güzel elin incelenmesine kaptırmış bulunuyorum.»

VIII

«Saşa seninle dünkü syleşimize dönelim de konuşma-
mızı bitirelim. Bunu yapmalıyız, çünkü peşine takılıp seninle
sokağa çıkacağım, hiç değilse bunu neden yapacağımı bil-
men gerekmez mi?»

Vera Pavlovna bu konuşmayı ertesi sabah amıştı.

«Benimle mi geleceksin? Benimle mi?»

«Ne var bunda, evet seninle. Sen bana tüm yaşantımı
bağlayacağım, kendimi adayacağım, en az senin içinde har-
cadığın dikkat denli benden dikkat isteyen, senin üstüne tit-
rediğin denli üstüne titreyeceğim bir işin neden gerektiğini
sordum Saşa. Bana yle bir iş gerekiyor, çünkü ben çok
onurluym. Bugün geçmişe bakınca, kendi duygularımla ar-
pışmama zorlukla dayanabildiğimi ve çok sarsıldığımı düşü-
nyor, kendimden utanıyorum. Hem de bu utancı uzun süre-
dir duyuyorum. Biliyorsun, bu abalamamın g bir şey oldu-
đunu anlatmak istemiyorum. Sen de kendi duygularınla ar-
pıştın ve senin mcadelen de kolay olmamıştır. Böyle bir m-
cadelenin ağırlığı duygunun gücüne bağlıdır. Bana şimdi bu
abaları için sitem etmek düşmez, bu duygularım çok güçlü
olduğundan pişman olduğumu söylemek gibi bir şey olacak-
tır. Hayır! Ama bu güce karşı sendeki gibi bir dayanağım yok-
tu. İşte zldğm konu bu. Benim de bir dayanağım olsun
istiyorum. Ancak bunlar düşünmeme ve bugünkü kararı al-
mama neden oldu. Gerçek gereksinimimi şimdi, bugünlerde
duyuyorum. Ne istiyorum biliyor musun? Sana her bakımdan
eşit olmak istiyorum. Bu en önemlisi. Dn sabah senden ay-
rılınca düşünmeye başladım, bu sabah seni görünceye dek
aynı şeyi düşünmeyi sürdürdüm. Kendime bulduğum yeni
uğraşı konusunda seninle konuşmak istedim. İy bir insana
danışmak her zaman faydalıdır. Seni güvenilir biri sanıyor-

dum, oysa sen beni hayal kırıklığına uğratiyorsun. Durum böyle olunca kararımı kendim verdim, sana danışmama da gerek kalmadı. Evet Saşacığım seni büyük sıkıntılara soka-cağım ama, düşündüğüm işi becerirsem ikimiz de çok seviniriz.»

Evet böylece Vera Pavlovna kendine bir iş buldu. Daha önceleri bunu aklından bile geçirmezdi. Aleksandr'la el ele tutuştuğundan, şimdi yaşam yolunda yürümek çok daha kolay oluyor. Lopuhov, Vera Pavlovna'nın işine hiç karışmıyordu. Tıpkı onun kendi işlerine karışmadığı gibi. Şüphesiz Lopuhov'un yaptıkları bu kadar da değildi. Vera Pavlovna gereksinim duyduğu her an, onu yanında bulacağını biliyordu, eli ve kafasıyla. O da elini ve kafasını daima hizmetine hazır tutuyordu. Kendi kafasına acımadığı gibi eline de acımiyor ve ona uzatmaktan üşenmiyordu. Çok önemli ve kritik anlarda Lopuhov'un eli en az Kirsanov'un eli kadar ona uzanmaya hazırdı, bunu Vera Pavlovna ile evlenerek kanıtlamıştı da. Bunca sevdiği, istediği bilimsel kariyerini düşünmekten vazgeçmemiş miydi? Açlığı bile göze almamış mıydı? Evet, önemli durumlarda yardımcı oluyordu ama bunun dışında elini pek uzattığı yoktu. Vera Pavlovna atölyesini kuruyordu. Yardım gerekse muhakkak buna da hayır demez, yardımını esirgemezdi. Öyleyse Lopuhov neden hiçbir şeyi kendiliğinden yapmıyordu? Tüm yaptıkları; yolun ortasında durup işe engel olmamak, onaylamak ve sevinmektir. O kendi, Vera Pavlovna da kendi yaşantısını yaşıyordu. Oysa Kirsanov'la durum farklıydı. Kirsanov yardıma koşmak için onun çağırısını beklemiyordu. Karısının kendi yaşamıyla ilgilendiği gibi, o da onun her yaptığı işle ilgilenirdi. Şimdi durum çok farklıydı. Bu da Vera Pavlovna'ya güç veriyordu. Eskiden yalnızca kuramsal olarak bildiği bazı konuları şimdi daha ayrıntılı bir şekilde düşünüyor, hayata geçirmenin yollarını arıyordu. Demek ki insan gerçekleştiremeyeceği şeyleri ayrıntılı bir biçimde düşünemiyor bile.

Vera Pavlovna'nın içinde doğan, canlanan ve onu harekete geçiren düşünceler şunlardı.

IX

«Bir vatandaş olarak kamu yaşamının tüm kapılarının kadınlara kapalı olduğu bir gerçek. Hatta şeklen ve resmen yasaklanmamış olan toplumsal bazı çalışmalardan da uzak tutuluyoruz. Yaşamda ne kadar alan varsa biri dışında hepsi bize kapalı. Kadınlara kapalı olmayan tek alan aile. Bizi bu alana sıkıştırıyorlar. Aile üyesiyiz biz, o kadar. Bunun dışında ne yapabiliriz? Çocuk bakıcılığı ya da erkeklerin üşenip de elimizden almak istemediği özel dersler. Bu daracık alanda çok sıkışıyoruz, birbirimizi rahatsız ediyoruz, çünkü büyük bir kalabalık halindeyiz. Bu alanda bağımsız da olamıyoruz. Çünkü emeğini satmak isteyen pek çok kadın var. Kimse bize pek önem vermiyor çünkü sayıca çok fazlayız. Çocuk bakıcılığı da neymiş? Dudaklarınızı kıpırdatmanız yeter. Aramızdan yüzlercesi koşacak ve bu işi kapmaya çalışacaktır.

«Hayır, kadınlar çalışma alanlarını yaygınlaştırmadıkça bağımsız olamazlar. Elbette yeni alanlar açmak zordur. Ama benim durumum özellikle avantajlıdır. Ve ben bu avantajları değerlendiremezsem utanmalıyım. Bizler ciddi uğraşlar için yetiştirilmedik, yeterli hazırlığımız yok. Bilmem hazırlanmak için nasıl bir rehber gereksinimim olacak? Bildiğim tek şey, hangi düzeyde yardıma gereksinimim olursa olsun onun yanımda olacağıdır. Üstelik bana yardımda bulunmak hiçbir zaman onun için bir angarya da değildir. Tam tersine benim bu konuda göstereceğim başarı, onu kendi başarısı gibi sevindirecektir.

«Çalışabildiğimiz bazı alanlarda da yasaların bize kapatmadığı kapıları gelenekler kapatıyor. Aslında bu tür alanlarda çalışmam mümkün, yeter ki geleneklere karşı gelmemden

dolayı çıkacak çatışmayı göğüsleyebileyim. Bu alanlardan biri benim çok yakınımda. Kocam doktordur. Tüm boş zamanlarını bana ayırıyor. Böyle bir kocam varken, neden ben de doktor olmayı denemeyeyim?

«Kadınların da doktor olmaları çok önemli. Kadın doktorlar hasta kadınlara çok daha yararlı olabilir. Kadınlar sorunlarını bir kadına daha kolay açarlar. Bu şekilde birçok acı, yıkım ölüm önlenabilir! İşte ben bunu deneyeceğim.»

X

Vera Pavlovna ile kocası arasındaki bu konuşma, Vera Pavlovna'nın şapkasını başına geçirip hastaneye yollanmasıyla bitmişti. Vera Pavlovna sinirlerini denemek istiyordu. Kan görünce ne yapacağını, anatomi derslerine devam edemeyeceğini öğrenmek istiyordu. Kirsanov'un hastanedeki yeri bu denemeler için gerekli ortamı sağlayacaktı.

Ben yazar olarak hiç sıkılmadan, utanmadan Vera Pavlovna'nın şırselliğini yerle bir ettim. Her gün iştahla ve çok yemek yediğini tatlılar atıştırdığını, kaymağı çok sevdiğini, günde iki kez çay içtiğini bile söyledim. Ama şimdi öyle bir durumla karşı karşıya geldim ki tüm utanmazlığıma karşın çekiniyorum. Onun tıpla uğraşmak istediğini söylesem mi, söylemesem mi? Söylemem durumunda kim bilir onun hakkında neler düşünecekler. «Ne katı, ne kaba yapılı, ne duygusuz bir kadınmış bu.» «Boş ver canım, böyle kadın mı olur? Olsa olsa bir kasaptır o!» Ama sonra şöyle düşündüm ve rahatladım: Kitabımın kişilerini mükemmel kişiler olarak yansıtmıyorum ki! Vera Pavlovna'ya da katı, duygusuz, kaba bir kadın desinler ne olur ki? Eğer kaba ise varsın kaba olsun.

Bu arada rahatlıkla şunu söyleyebilirim: Vera Pavlovna olup bitenlere duyarsız, bir seyirci gibi durmakla; hem kendi-

si hem de başkalarına yarar sağlayacak bir uğraş içinde olması arasında büyük bir fark olduğunu çok iyi biliyordu.

On iki yaşında bir çocukken daha önce hiç karşılaşmadığım bir yangından nasıl korktuğumu çok iyi anımsıyorum. Geceleyin müthiş bir gürültüyle uyanmıştım. Tüm gökyüzü kızarmış, her taraf alev alevdi. Büyükçe bir taşra kentiydi burası. Şurada burada yanan tahta parçaları uçuşuyordu. Bir bağırış çağırış, bir gürültü, bir koşuşma, bir kıyamet! Ben sıtmaya tutulmuş gibi tir tir titriyordum. Evdekilerin telaşından da yararlanarak yangın yerine koşmuştum. Yangın rıhtım boyunca ilerliyordu. (Lafa bakın. Rıhtım da ne? Kıyı demek istiyorum tabii ki.) Kıyıda kereste, odun depoları vardı. Benim gibi birçok çocuk, tüm bu tahta ve odunları tutuşan evlerden uzak bir yere taşımaya yardım ediyorlardı. Ben de işe koyuldum. Ne korkum ne de titremem kalmıştı. Canla başla çalışıyordum. Sonunda bize: «Yeter çocuklar, tehlikeyi atlattık» dediler. İşte o zaman çok iyi öğrendim ki; insan yangından korkuyorsa, bu korkudan kurtulmasının en iyi yolu, bir yangın sırasında yangın yerine koşmak ve yangının söndürülmesine yardımcı olmaya çalışmasıdır. O zaman içinde korku diye bir şey kalmadığını görecektir.

Çalışan insanın korkmaya, ürkmeye, tiksinti duymaya ya da titizlenmeye zamanı olmuyor.

Sonunda Vera Pavlovna tipla uğraşmaya başladı. Ülke-mizde oldukça yeni olan bu işte tanıdığım ilk kadınlardan biri olmuştur. Bundan sonra Vera Pavlovna kendini bambaşka bir insan gibi hissetmeye başlamıştı. Şöyle düşünüyordu o: «Birkaç yıl sonra sapasağlam, kendi ayakları üzerinde durabilen bir insan olacağım.» Çok büyük, çok yüce bir fikir bu. Çünkü gerçek bir bağımsızlık olmadan gerçek bir mutluluk olamaz. Zavallı kadınlar, aranızda ne kadar azınız bu mutluluğu yaşayabiliyor!

XI

Vera Pavlovna'nın Kirsanov'la evlenmesinin üzerinden bir yıl geçti. Sıradışı bazı olayların yaşanmaması durumunda daha ne yıllar geçecektir, bu bir yıl gibi. Geleceğin insana neler getireceğini kimse bilemez. Ama ben bunları anlatıncaya dek henüz bir şey olmuş değildi ve Vera Pavlovna'nın günleri, Kirsanov'la evlendikten sonraki yıllarda olduğu gibi geçiyor.

Ben Vera Pavlovna'nın tıpla uğraşmaya gücü ve yeteneği olduğunu anlatıp onu iyice rezil ettikten sonra, kalanını anlatmam çok kolay: Bundan sonra başına ne gelirse gelsin, onu kamuoyu önünde sarsamaz. Vera Pavlovna için eskiden Vasilyevski'de olduğu gibi, şimdi de Sergiyovski Sokağında gün üçe ayrılıyor. Sabah çayı, öğlen yemeği ve akşam çayı. Şiirsel hiçbir yönü olmayan bu huyundan hiçbir zaman vazgeçmiyor Vera Pavlovna. Her gün yemeğini yiyor, çayını içiyor ve üstelik bunları bayılarak, severek yapıyor.

Şimdi dingin bir yaşam sürdürüyorlar. Eskiden kalan birçok alışkanlığı şimdi de sürdürüyorlar. Odaların paylaşılması da eskisi gibi kaldı. Özel odalar, ortak kullanılan odalar. Özel odalara izin alınmadan girilmeme kuralı da sürüyor. Bir soruya «sorma» diye bir yanıt verildiğinde soruyu yenilememe kuralı da. Böyle bir yanıt sorana soruyu unutturuyor. Bu alışkanlık da kaldı, çünkü yanıt verilmeye değseydi soruya gerek kalmazdı. Yanıt veren de soran da bunu çok iyi biliyor. Susma yeğleniyorsa; sorulan şeyin önemli, ilgi çekici bir yanı olmadığı anlaşılıyor. Tüm bunlar eskisi gibi kaldı ve huzur dolu bir yaşama aktarıldı. Ama bugünlerde ufak tefek bazı değişiklikler oldu. Aslında bunlara değişiklik bile denmeyebilir. Eskisinden biraz farklı uygulamalar. Eee ne de olsa her şey eskisi gibi olmuyor.

Örneğin, özel ve özel olmayan odalar farkına pek özen gösterilmiyor. Ama ortak olmayan odalara girme hakkı günün belirli saatleri için artık kural haline gelmiştir. Çünkü günün üç bölümünden ikisi özel odalara aktarılmıştır. Sabah çayı Vera Pavlovna'nın, akşam çayı ise kocasının odasında içiliyor. Akşam çayı çok teklifsizdir, hep aynı yardımcıları Stepan semaveri ve çay takımlarını Aleksandr Matyeviç'in odasına getiriyor hepsi bu. Ama sabah çayı böyle değil. Stepan çay takımları ve semaveri Vera Pavlovna'nın odasına en yakın ortak odaya getiriyor, sonra da Aleksandr Matyeviç'e çayın hazır olduğunu söylüyor. Yani Aleksandr Matyeviç'i kendi odasında bulabilirse söylüyor. Ya odasında yoksa? O zaman bu iş suya düşüyor. Onların keyiflerinden Stepan'a ne? Varsın çay saatlerini kendileri anımsasın. İşte bu ev düzenine göre, Vera Pavlovna koçasını sabahları habersiz bekliyor. Odasına girmesi için izin alması gerekmiyor. Nasıl kalktığını anlatsak, sevgili Saşacığı olmadan işlerin yürümediği anlaşılır.

Vera Pavlovna uyanınca; sıcacık, yumuşacık yatağından çıkmıyor, kalkmaya üşeniyor. Keyifli keyifli uzanırken de düşünüyor: henüz yarı uykulu ama yavaş yavaş uyanmaya başlıyor ve düşünüyorsa, bu düşünceleri o günkü işleriyle ilgili olacaktır. Evini, atölyelerini, o günü en yararlı nasıl geçireceğini düşünüyor ve planlıyor. Buna artık uyku denilmez. Bunun dışında iki önemli konu ve evlenmesinden üç yıl sonra üçüncü bir konu daha ilgisini çekiyor. Bu üçüncü konu, şimdi kolları arasında bulunan Mityacık'tır. O, yani Mitya, yani Dimitri Sergeyiç'i anmak amacıyla bu isim verilmiş olan afacan. Öteki konudan biri özgürlüğünü sağlayan uğraşı, diğeri de Saşa'dır. Ama bu düşünce ayrı bir düşünce değil artık. Bu tüm düşündüklerinin ekidir. Her zamanki düşüncesi, kafasında tek kalan düşünce, her zaman aklında tek düşünce olarak kalıyor. O zaman Vera Pavlovna'nın bu durumuna ne denir? Tatlı bir şekerleme mi yapıyor, kestiriyor mu, yoksa uyuyor mu? Kafası dingin mi uyandığında? Gözleri yarı açık, yanak-

ları pembe pembe, bu yanaklar uykuda mı pembeleşmiş? Evet, daha uyanmamıştır o. Görüyorsunuz ya, biraz zaman geçmesi gerekiyor. Vera Pavlovna'nın kalkması ve banyosunu yapması için biraz beklemesi gerekiyor. (Çok zor da gerçekleşmiş olsa, şimdi bu konforu da var. Mutfaktaki sıcak su kazanından onun odasındaki lavaboya dek boru döşendi. Bu lüks için bir hayli de odun yakılıyor ama gelirleri şimdilik bunu karşılayabilecek düzeyde.) Vera Pavlovna çoğunlukla sabah keyfini daha iyi çıkarabilmek için banyosunu aldıktan sonra yeniden yatağına uzanıyor. Saşa, Vera Pavlovna'yı daha banyosunu bile yapmadan yakalıyor odasında.

Her sabah banyo yapmak ne güzel bir şey. Su önceleri ılıktır, sonra sıcak su musluğu kapatılır, banyonun tıkacı açılıyor. Soğuk su musluğu ise açık kalıyor ve banyodaki su soğuyor. İnsana dirilik kazandıran güzel bir soğuktur bu. İnsanın zindeleşmesini sağlayan bu banyo faslı yarım saat bazen bir saat bile sürüyor.

Her şeyi kendi elleriyle yapıyor. Genellikle yalnız başına giyiniyor. Sıkışık olduğunda, gecikebileceği durumlarda birisinin ona yardımı kaçınılmaz oluyor. Bu yardımcı neden Saşa olmasın ki? Ne kadar da komiktir bu Saşa. Komik olsun ama hiç değilse düşünde kulağına türlü şeyler fısıldayan şu ses sanatçısı konuk hanımın eli istediği denli anı defterine dokunsun, bu anı defterinde «insan buna alınmaz mı?» diyen satır öyle de böyle de görünmeyecektir. Ve durum ne olursa olsun, biricik sevgilisi sabah çaylarını ve kahvaltılarını şaşmaz bir düzenle kendi elleriyle hazırlıyor.

Başka türlü olur muydu hiç? Saşa haklı, bu düzen yerleşmeliydi. Çünkü sabah çayını; bol kaymakla, taze demlenmiş çay karışımını yataktan çıkmadan keyif çata çata içmekten daha büyük mutluluk mu olurmuş? Saşa çay takımlarını getirmeye gidiyor. Girip çıkıp kahvaltı için gerekenleri tamamlıyor, sofrayı hazırlayıp çayları dağıtıyor. Çaylar içildikten sonra Vera Pavlovna bir süre daha dinleniyor. Ama artık yatağın-

da değil, en az yatağı kadar yumuşak olan geniş divanda uzanıyor. Böylece saat onu, on biri buluyor. Artık Saşa'nın hastanesine ya da akademideki derslerine gitme zamanı gelmiştir, ama kimin umurunda. Son çay fincanıyla purosunu da yakıyor. Bu sıralarda ikisinden biri diğerini uyarıyor: «Haydi bakalım iş başına!» veya «Yeter bu kadar tembellik haydi!» Hangi işin başına geçiliyor? Öncelikle Vera Pavlovna'nın öğrenciliğiyle ilgili dersler. Ya Vera Pavlovna ödevlerini gösteriyor, ya da kocası ona tıp konusunda yeni dersler veriyor. Saşa'nın yardımı daha çok lise bitirme sınavlarına hazırlanmasında oluyor. Nedense bu derslere tek başına çalışmak çok zoruna gidiyor. Hepsinden kötüsü de şu matematik. Korkunç doğrusu. Ama kötünün de kötüsü var, Latince Bilgisi. Ne yazık ki bunları öğrenmesi zorunlu. Çok fazla bilgi de aranmıyor. Lise diplomasının yerini tutacak sınavdan geçmesi yeterli olacak. Tıp akademisi bu konuda fazla titiz değil. Örneğin, Vera Pavlovna'nın günün birinde Cornelius Nepote'u tercüme edecek derecede Latince öğreneceğine hiçbir garanti veremem. Gelgelelim tıpla ilgili bilim kitaplarında karşılaştığı Latince cümleleri rahatlıkla çözüyor artık, çünkü bu kadarını öğrenmesi zorunluydu. Ama artık yeter. Zavallı Vera Pavlovna'yı olmayacak derecede rezil ettiğimi görüyorum. Herhalde keskin zekâlı, ileri görüş...(*)

XII

Mavi Çoraplar»() hakkında konu dışı bir iki söz.**

Mavi çorap! Hem de koyu mavi, aşırı mavi çorap. Nefret ediyorum ben şu mavi çoraptan! Ukala, can sıkıntısı mavi çorap!

(*) Bu cümle kopmamış, kitapta böyledir.

(**) Mavi Çorap: Evde çalışan kadınları hor gören, bilimsel, kültürel konularda çok iyi anlar görünen bilgiç kadınlara verilen ad.

Keskin zekâlı okurum bunları taşkınlıkla ama gene de ağırbaşlılığını bırakmadan haykırıyor.

Birbirimize ne kadar da bağılymışız keskin zekâlı okurumla. Birinde o bana sövdü, iki kez ben onu sille tokat kapı dışarı ettim, ama gene de canı gönülden görüş alış verişinde bulunmadan yapamıyoruz. Ne yaparsınız kalp kalbe karşıdır diyorlar.

A benim keskin zekâlı, ileri görüşlü okurum diyorum ben ona, haklısın, şu mavi çorap denen nesneden daha can sıkıcı, daha berbat bir şey olamaz, ona katlanmak çok zor. Doğrusu bunu iyi bildin. Ama mavi çorabın kim olduğunu bilemedin. Şimdi aynada görür gibi göreceksin. Mavi çorap anlamsız, yapmacık bir heyecanla edebiyattan ya da bilimden söz açar. Bilse, anlasa bari! Üstelik de gerçekten bu konulara karşı ilgi duyduğundan değil, yalnızca caka satmak için bunları ağızında geveler. (Oysa doğa onu zekâdan yoksun bırakmıştır.) Özlemlerinden, insanlığı mutlu edecek tasarılarından söz eder. (Halbuki onun bu özlemleri, tasarıları üzerinde oturduğu sandalye kadar bile yüksek değildir.) Bilgiçlik taslar ama ondaki bilgi bir papağandaki kadar bile değildir. Görüyor musunuz şimdi aynada yansıyan bu kaba, bu rezil surati? Briyantınlı saçlı, gıcır gıcır takım elbiseli kimseyi? Kim olduğunu seçebiliyor musunuz? Yoksa bu sensin, sen! İster göbeğine dek sakal ve favori uzat, ister sinekkaydı tıraş ol, gene de en saf, su katılmamış mavi çorapsın, bunun için seni sille tokat kapı dışarı etmiştim ya. Çünkü biz erkeklerin arasında kadınlara oranla on kat daha fazla bulunan bu mavi çoraptan nefret ediyoruz.

Faydalı bir amaçla, bir işle uğraşan kimse, işi ne olursa olsun ve bu insan ne giyerse giysin: ister kadın, ister erkek giysileri içinde olsun, bu insan yalnızca kendi işinin peşinde koşan bir kimsedir, o kadar.

XIII

Keskin zekâlı okurum için oldukça yararlı olan mavi çorap konusundaki konuşmam, beni Vera Pavlovna'nın şimdi nasıl zaman geçirdiğini anlatmaktan alıkoydu. «Şimdi» yani ne zaman? Canım ne zaman olursa olsun, Sedgiyevski Sokağı'na taşındıkları günden bugüne dek. Ama bu yaşam öyküsünü sürdürmenin anlamı var mı? Şu kadarını anlatayım: Vera Pavlovna'nın Vasilyevski Ostrov'daki akşamları Kirsanov'un sık sık yinelenen gelişleriyle anlam kazanmaya ve değişmeye başladı. Bu değişiklik şimdi en olgun halini almış durumda. Kirsanovlar şimdi kendilerine benzeyen, kendi aralarında iyi geçinen, mutlu olan birçok genç ailenin merkezi oldular. Yaşama bakışları ve yaşantıları da onlarla aynıdır. Bu ailelerin akşamlarını; müzik, şarkı, opera, şiir okunması gibi etkinlikler dolduruyor ve hemen hemen her akşam bu ailelerin birinde bir toplantı düzenleniyor. Bu toplantılara Kirsanovlar'ın çevresindekilerin yarısına yakını katılıyor. Kirsanovlar'da diğer arkadaşları gibi zamanlarının bir kısmını bu gürültü içinde geçiriyor. Bunda bir sıradışılık yok. Ama bir şey var ki, bunu birçok kimseye, birçok kez anlatmak gerekiyor, iyice anlaşılncaya değin. Herkes kendisi yaşamamışsa da kitaplardan biliyor ki her genç kız veya genç erkek için, sıradan bir akşamla sevgilisiyle birlikte geçirdiği akşam arasında büyük bir fark vardır. Bir operayı tek başına dinlemek başka, sevdiğimiz insanla dinlemek daha başkadır. Evet aradaki fark çok büyüktür. Bu herkesçe bilinen bir şey, ama pek az insanın bildiği şey aşkın her şeye kattığı çekiciliktir. Bu çekicilik hiçbir zaman geçici olmamalı. Aşkın büyüleyiciliği; gönlümüzün sevdiğimiz insana aktığı, ona koştığımız, kur yaptığımız dönemlere özgü olmamalı. Aşk ıslıl ıslıl bir parıltıdır. Bakmaya doyamadığımız bir şafak vaktinin parıltısıdır. Daha fazla ay-

dınlık, sıcaklık getirecek olan günün müjdecisi... Şafağımız ve günümüzün aydınlığı, sıcaklığı zaman geçtikçe geliyor, büyüyor, özellikle öğleden sonra artmasını sürdürüyor. Eskiden böyle değildi. Birbirini seven iki insan birleşti mi aşkın tüm şiirselliği bitiyordu. Ama yeni insanlar dediğimiz insanlarda durum çok değişti. Sevgi bu insanları birleştirdikten sonra ve birliktelikleri sürdürükçe aşklarının parıltısı ve büyüğü de sürüyor. Aşkın yakıcı ışıyla aydınlanıp ısınıyorlar. Onların bu durumları: tüm düşüncelerini geliştirmek için çocuklarına yönelttikleri akşamın geç saatlerine dek böyle sürüyor. O zaman kişisel mutluluktan daha tatlı olan bir kaygı ağır basmaya başlıyor, ama o âna dek bu kişisel mutluluk'ta gelişip büyümeyi sürdürüyor. Eskiden insanların yalnız balaylarında tattıkları mutluluk, yeni insanlarda uzun yıllar boyunca yaşamayı sürdürüyor.

Bu neden böyledir? Aslında bir gizdir bu. Ama size açıklayacağım bu gizi. Bundan faydalanmak iyidir. Bunda şaşılacak bir şey de yok, yeter ki insan; temiz yürekli, namuslu ve dürüst olsun, bir de insan haklarını bilsin ve onlara saygı göstersin. Birlikte yaşanan insanın bağımsızlığına ve haklarına saldırılmasın. Hepsi bu, tüm giz bu. Karına, nişanına baktığın gözle bak. Bil ki o her an sana: «Tavır ve davranışlarından hoşnut değilim, git,» diyebilir. Evlendiğin kimseye bu gözle bakarsan; evlendikten on yıl sonra bile karın, nişanlıyken sana görüldüğü gibi görünecektir. Sana o zamanki duyguları anımsatacaktır. Hatta daha da yüce olacaktır bu duygular. Dostlarına tanıdığın, seni sevme ya da sevmeme özgürlüğünü çok açık bir şekilde eşine de tanımalısın. O zaman aradan on yıl da, yirmi yıl da geçse, eşine sevimli ve değerli bir insan olarak görünürsün. Yeni insan sayılan eşler bugün böyle yaşamaktadır. İmrenilecek bir yaşam doğrusu. Ama bu eşler karşılıklı olarak açık ve dürüsttürler. Düşünlerinden on yıl sonra bile birbirlerini ilk günlerdeki gibi severler. Bu süre içinde bir kez olsun birbirlerini yapmacıktan öpmüş değil, bir

kez olsun birbirlerine yapmacık bir söz söylemiş değıllerdir. Kitabın birinde birisi, 'Ağızından yalan bir söz çıkmazdı.' demişti. Başka bir kitapta, ama aynı eserde de olabilir: 'Onun kalbinde yapmacık duygular yaşamıyor.' demektedir. Bu kitabı okuyanlar şöyle düşünüyor: 'Bak bak, bu ne yüce ahlak, ne şaşılacak şey!' Bu kitapları yazanlar da, bu gibi satırları yazıp yazıp düşünmüşlerdir mutlaka: 'Anlatmak istediğimiz insana herkes şaşmalı.' Ama bu kitapları yazanlar da, okuyanlar da hiç değilse önsezileri ile bugünkü yeni insanların, kendi dostları arasına bu anlayışta olmayanları kabul etmeyeceklerini, bu durumda olan insanlarla görüşmeyeceklerini bilseydiler ne iyi olacaktı. Onlar kendi eş dost ve tanıdıklarına olağanüstü insanlar gözüyle bakmıyorlar, onları iyi yürekli ve sıradan insanlar olarak görüyorlar.

Bir şeye yazık oluyor: Bugün yeni bir insana, en azından on on beş, belki de daha fazla çağdışı ilkel insan düşünüyor. Ama ne yaparsın bu da doğal bir şey. İlkel bir dünyanın insanları da ilkel olur.

XIV

«İşte seninle üç yıldır (Önce bir yıl sonra iki yıl deniyordu, sonra dört yıl olacak ve yıllar böylece artacak.) birlikte yaşıyoruz. Hâlâ birbirine âşık iki genç gibiyiz. Gizlice buluşan âşıklar gibi yaşıyoruz. İnsanların birlikte olmasına engel kalmadığından aşkın azaldığını söyleyenler kimlerdi acaba? Bu aptallar gerçek bir aşkı tanımamış olmalı. Yalnız erotik bir bencillik ya da erotik bir fantezileri olmalı böylelerinin. Aslında gerçek aşk, seven insanlar bir araya gelince başlıyor.»

«Bak hele! Bu yüce duyguları sana ben mi aşıladım yoksa?»

«Yok canım, ben yalnızca daha ilginç bir şey görüyorum. İki üç yıl sonra tıp bilimini unutmaya başlayacaksın. İki üç yıl

daha geçtikten sonra okumayı da unutacaksın ve düşünsel yaşamını sürdürebilmek için bir tek gücün kalacak: görme gücün, ama bunu da unutacaksın, çünkü benden başka bir şey göremeyecek gözlerin.»

«Evet sana olan düşkünlüğüm her yıl daha da artıyor.»

Bu konuşmalar fazla uzun değil, sık sık da tekrarlanmıyor, ama gene de ikisi arasında buna benzer takılmalar oluyor zaman zaman:

«Afyona alışan insanlarla ilgili anlatılanları bilirsin: bağımlılıkları yıldan yıla artar. Afyonun verdiği tadı alanlarda afyon, bir tutku haline geliyor ve bu tutku kolay kolay yenilemiyor.»

«Evet tüm güçlü tutkular, bağımlılıklar giderek artar.»

«Bağımlı insanlar bıkmak, doymak bilmezler. Doygunlukları geçicidir ve ancak birkaç saat sürelidir.»

«Bıkmak boş bir laf, boş bir hayal ürünüdür. İnsanın yüreği canlıdır. Gerçek bir insan bunu bilmez, yalnız yozlaşmış, hastalıklı halleriyle yaşayan bir hayalperest bunu bilir.»

«Açlık çekmediğim ve her gün rahat,rahat, doya doya yemek yediğim için iştahım mı azalıyor? Yemeklerim mükemmel olduğundan, zevkim daha da artıyor, geliyor. İştahımı ise yaşantımla birlikte kaybedeceğim, çünkü onsuz yaşamın yolu yok.» (Vay! Bu ne kaba bir materyalizm diyorum ben ve keskin zekâlı, ileri görüşlü okurum da benimle aynı düşüncede.)

«İnsanın doğasına göre bağlılık zamanla gelişmeyip de azalıyor mu? Soruyorum sana: Bir dostluk başladıktan henüz bir hafta geçtikten sonra, bir yıl sonra, yoksa yirmi yıl sonra daha güçlüdür? Yeter ki dostlar birbirleriyle uyumlu olmak için gerekli nitelikleri taşıyorlar.»

Bu konuşmalar her zamanki konuşmalarıdır. Ancak pek sık tekrarlanmaz. Bu tür konuşmaları sık sık tekrarlayanın anlamı da yoktur zaten.

Ama şu tür konuşmalar, hem daha sık oluyor, hem de daha uzun süreli.

«Saşacığım, aşkın bana büyük bir güç veriyor, destek oluyor. Aşkınla özgür oluyorum. Bu sayede sana bağlı olmaktan bile kurtuluyorum. Peki benim aşkım sana ne veriyor?»

«Bana mı? Sana ne veriyorsa onu. Sürekli, güçlü, sağlıklı bir heyecan. Sinirlerimi uyarıyor, sinir sistemimi geliştiriyor.» (Bak bak, gene mi bu kaba materyalizm? diyoruz biz ileri görüşlü okurumla.)

«Bunun için düşünsel ve ahlaki güçlerim, aşkımla desteklenerek gelişiyor.»

«Evet Şaşa, ben de herkesten bunu duyuyorum. Ben iyi bir tanık olamam, çünkü gözlerim rüşvet yemiş gibidir. Gene de açık bir şekilde seçebiliyorum. Gözlerin parlıyor, bakışın güçlü ve çok saydam.»

«Veroçka, kendimi öveyim mi yereyim mi bilemiyorum? Biz sizinle tek bir insanız. Sevgi gözlerimizde yansımali. Aşkın düşünme gücümü artırdı. Eskiden üzerinde saatlerce düşünmemeye karşın yargıya varamadığım bir konuda, şimdi bir saatte sonuca ulaşabiliyorum. birçok deneyi birden gözleyebiliyor ve çok daha sağlıklı sonuçlara ulaşabiliyorum. Sevgili Veroçkam bende dâhi biri olmak için ufacak bir öz olsaydı içimdeki bu duygularla büyük bir dâhi olurdu. Doğal olarak bilimde ufak da olsa yepyeni bir şey yaratma yeteneğim olsaydı, kendi bilim dalımı allak bullak ederdim. Ama ben kaba işleri yapan bir işçi olarak yaratıldım. Ufak tefek bir emekçiyim ve ufak tefek sorunları incelemekten öteye gidemiyorum. Aslında sen olmadan böyleydim. Ama şimdi sen de biliyorsun ki ben kendisinden çok şey beklenen biriyim. Tıpta çok önemli bir konuda, önceden bilinen bazı şeyleri değiştireceğime inananlar var. Sinir sisteminin görevleri konusunda benden beklenenleri yerine getireceğimi biliyorum. Yirmi dört yaşında olan bir insanın görüşleri yirmi dokuz yaşında olan kimseden (Sonra otuz yaşında..., daha sonra otuz iki yaşında... denilecek) daha geniş ve daha cesurdur ama bende bu durumun tam tersi söz konusu. Durmadan büyüdüğümü, geliş-

tiğimi hissediyorum, sen olmasaydın, bendeki bu gelişme çoktan duracaktı. Seninle birleşmeden önceki iki üç yıl gelişmem durmak üzereydi. Sen bana gençliğimin canlılığını, diriliğini geri verdin, sen bana durduğum yerden ilerlemek için yeteri kadar güç verdin, sen olmasaydın bu belki de benim son durağım olacaktı. Ya çalışma sırasındaki enerjim. Bu az mı Veroçkam? İnsanın tüm yaşamı böyle kurulu ise, yapılan işe de bu güçlerin heyecanı, uyanıklığı aktarılmış oluyor. Sen de bilirsin düşünsel çalışmada; bir fincan kahvenin ya da bir bardak şarabın ne denli etkisi olduğunu. Başkalarına bir saatlik heyecan verir, arkasından da bu geçici heyecan ve canlılığın gücüne eşit olan bir gevşeme başlar, ama ben bu uyanıklığı, bu enerjiyi her zaman taşıyorum içimde. Benim sinirlerim kendiliğinden öyle canlı, öyle diri oluyor.» (Vay... gene mi bu kaba materyalizm? diyoruz biz falan filan...)

Şu konuşmalarsa daha sık olmakta ve daha uzun sürmektedir.

«Bir insan aşkın tüm gücünü nasıl uyardığını denemişse, gerçek aşkı tatmamış demektir.»

«Aşk etkin olmak için gerekli araçlardan yoksul olanlara bu araçları, bu araçlara sahip olanlara da bunları gerekli yerlerde kullanma gücünü veriyor.»

«Gerçek seven insan, sevdiği kadını bağımsız kılan insandır.»

«Yalnız düşüncesi aydınlanan ve emek için elleri güç bulan kimse gerçekten seviyor demektir.»

Bir de şöyle konuşmalar sık sık geçiyor ikisinin arasında.

«Canım sevgilim, ben şimdi Boccacio'yu okuyorum.» (Biz ileri görüşlü, keskin zekâlı okurumla durur muyuz hiç? Hemen atılıyor: Bu ne ahlaksızlık? Bir hanımefendi nasıl Boccacio okurmuş? Bunu ancak biz ikimiz okuyabiliriz. Bundan başka bir de şunu eklemek istiyorum ben: Bir kadın keskin zekâlım, ileri görüşlümle beş dakika bırakılsa, Boccacio'dan çok daha fazla açık saçık şeyler duyabilir. Ama Boccacio'da-

ki aydınlık, tertemiz düşüncelerin kırıntısına bile rastlayamazsınız onda.) «Sen doğru söyledin sevgilim, çok güçlü bir yazardır Boccacio. Psikanalizin derinliği ve inceliği yönünden bazı öyküleri en iyi Shakespeare öyküleriyle eşdeğer sayılabilir.»

«Peki sıkılma duygularını bir kenara atıp yazdığı öykülere ne dersin?»

«Bazıları çok güldürücü ama bu öyküler fazla kaba, bu nedenle de genellikle sıkıcıdır.»

«Ne yapalım, bu kadarını hoş göreceğiz. Unutma ki yazar 500 yıl önce yaşamış. Bize şimdi kaba saba, açık saçık gibi gelen şeyler o zaman bu şekilde değerlendirilmiyordu.»

«Bizim bazı alışkanlıklarımız da 500 yıl sonra alabildiğine kaba ve kirli görünecektir. Ama bunları boş ver ben onun harika öykülerinden söz ediyorum. Bunlarda ateşli, yüce bir aşk, büyük bir ciddiyetle anlatılmaktadır. Bu öykülerinde dehası ortaya çıkıyor. Ne demek istediğimi anladın mı Saşa? Onun ne denli yetenekli ve kültürlü olduğunu bu öykülerinden anlıyoruz. Yine bu öykülerden anlıyoruz ki aşk; o zamanlar insan yüreğini şimdiki denli heyecanla titretmiyordu, şimdi bizim duyumsadığımız şekilde duyumsanmıyordu. Oysa Baccocio'nun yaşadığı döneme aşkın tadını çıkaran çağ denilmektedir. Hayır canım buna aşk mı denir? Aşkın yarısını bile tadamıyordu o zaman yaşayanlar. Duyguları sığdı, aşkla doyurulmuş olmanın ne demek olduğunu bilemezdi onlar, bu duyguları geçiciydi.»

«Duygularımızın köklülüğü organizmanın derinliklerinden gelişile orantılıdır. Yalnız dış etkilerle doğmuşsa, sebebi dıştıysa o zaman yaşamın etkilemek istediği yönünü çok kısa bir süre için içine alıyor ve geçiyor. Bir insan bir bardak şarabı yalnızca kendisine tutulduğu için içiyorsa, şarabın tadını bilmiyor demektir. Ama tat alma isteği insanın içinden geliyor ve insanın tat alma duyguları tat almak için bir neden ve hedef arıyorsa işte o zaman gerçek tadı anlıyordur. Kanı daha

güçü bir şekilde kaynıyor, sıcaklığı artıyor ve bu da tat etkisini arttırıyor. Ama tat alma isteğine bağlı kişilerin kötü ahlakı yaşantılarımızın derinliklerinde ise, bu duygular bu hazzın yanında hiç kalıyor. Kökleri derinlerden geliyorsa; yarattığı duygular çok daha şiddetli oluyor, tüm sinir sistemini sarsıyor, uzun uzun ve çok güçlü bir şekilde sinirlerimizi etkiliyor. İnsanın içi ısınıyor. Bu bir fantezinin doğurduğu bir kalp çarpması değildir. Hayır, insanın göğsü canlılık ve dirilikle doluyor. Bu, insanın soluduğu havanın değişmesine benziyor, sanki hava daha temiz, daha bol oksijenle doluyor, ılık bir yaz gününü gibi oluyor çevremiz, güneşte ısınmaya benziyor bu, ancak fark çok daha büyüktür. Çünkü ısı ve tazelik doğrudan doğruya sinirlerimize dağılıyor, bazı aracı unsurlarla gücü azalmıyor.»

«Biz kadınlara dayatılan giyinme yöntemlerinden kurtulduğumuz için çok mutluyum. Kan dolaşımını hiçbir şey engellememelidir. Bunu başaran kişilerin tenlerinin rengi de hayranlık uyandırıcı olacaktır elbette. Saçma sapan şeyler yüzünden sağlığımızı tehlikeye attık. Az çekmedi bacaklarımız. Çorabın böyle bağlanması da ne demek? Tümüyle gevşek ve hafif bir şekilde sarmalı bacaklarımızı. O zaman bacak çizgisi düzeliyor, kesik yer de kayboluyor.»

«Ama bunlar kolay kolay geçmiyor. Ben üç yıl korse taktım, seninle evlenmeden önce attım üstümden. Korse olsun olmasın roplar belimizi çok fena sıkıyor. Ayaklarımızın çektiği sıkıntı gibi bu da geçecek. Bugünkü moda giysiler hem çok sıkıcı hem de bunaltıcı. Eski Yunanlı kadınlar bizlerden çok daha akıllıydılar. Kıyafetleri omuzlarından aşağıya akıyordu, gayet genişti. Bugünkü roplarımızın biçimi vücudumuzun çizgilerini bozuyor. Ama yavaş yavaş eski doğal çizgime kavuşuyorum. Bu da beni çok sevindiriyor doğrusu.»

«Veroçkam, ne kadar güzelsin!»

«Saşacığım, ne kadar mutluyum!»

*Su akışı gibi sözler
ve gülüşler,
öpücükler...
Gel söndür, sevgilim
ateşli busenle.
Yanıdayken beni
alevler sarıyor
tutuştı yanaklar
al al yanıyor.
Göğsümde özleyiş,
tatlı bir sızı.
Gözlerin parlıyor
karanlık gecede
bir rehber yıldızı.*

XV

Vera Pavlovna'nın Dördüncü Düşü

Ve Vera Pavlovna bir düş görüyor. Düşünde iyi (hem de nasıl iyi!) tanıdığı bir ses uzaktan duyuluyor. Ses yaklaşıyor, yaklaşıyor:

*Wie herlich leuchtet
mir die Natur!
Wie glänzt die Sonne!
Wie lacht die Flur!(*)*

(*) Goethe: Mayıs Şarkısı.

Doğa nasıl da güzel.
Nasıl güzel ışıltıyor!
Güneş nasıl parlıyor!
Ekinler nasıl da gülüyor?

Ve Pavlovna şarkıda söylenenlerin gerçekten de böyle olduğunu görüyor.

Ekinler altın parıltısıyla tatlı tatlı ısıldıyor. Çayır, çimen ve çiçeklerle bezenmiş, tarlaların kenarlarındaki çalılar çiçeklerden seçilemiyor. Bu çalıların ötesinde, meltemle bir şeyler fısıldayan yemyeşil orman... Ormandan ve çevredeki çiçeklerden gelen baş döndürücü bir koku. Daldan dala uçuşan ve ötüşen kuşlar. Bu kokuları her yana taşıyor sanki. Ve bu ekinlerin, çayır-çimenin, çalıların ve onların arkasındaki yeşil ormanın ötesinde gene bu ekinler kadar ıslıl ıslıl ekinler, altın ekinler, çiçek örtüsüyle kaplı çimenler, kırlar, dalları çiçek dolu çalılar taa uzaktaki ormanlı dağlara kadar uzanıyor. Bu dağların üzerini ve gökyüzünü kaplayan; altın, gümüş, erguvan rengi bulutların parıltılı gölgeleri parlak mavi ufka vuruyor. Güneş doğuyor, doğa bayram ediyor ve dünyaya mutluluk, cömertçe ışık, sıcaklık, mis gibi kokular ve şarkılar yayılıyor. Göğüsler sevgiyle, tatlılıkla, hazla doluyor ve sevinç, yaşamaktan tat alma, aşk ve iyilik şarkıları kopuyor insanların yüreklerinden: «Ey toprak! Ey yaşam sevgisi! Ey aşk! Ey güzelim, altın renklim, şu dağların tepeleri üstünde uçuşan saydam sabah bulutları kadar temiz insan sevgisi!»

*O Erd'! O Sonne!
O Glück! O Lust!
O Lieb! O Liebe,
so goldenschön
wie Morgenwolken
auf jenen Höhn!(*)*

(*) Goethe: Mayıs Şarkısı.
Ey dünya. ey güneş.
Ey ışık, ey gülüş!

Şimdi artık beni tanıyor, güzel olduğumu biliyorsun değil mi? Ama bütün güzelliğimi görmek henüz kimseye nasip olmamıştır. Bak geçmişte olup bitenlere, bugün olanlara, yarın olacaklara bak. Dinle ve bak:

*Wohl perlet im Glase der purpurne Wein
Wohl glänzen die Augen der Gäste...(* *)*

Ormanın bittiği yerde, çiçeklerle örtülü bodur ağaçların ötesinde, kenarlarında sık ağaçlar sıralanmış, gölgeli geniş yolun bittiği yerde bir saray yükseliyor.

«Gel, oraya gidelim.»

Gidiyorlar, uçuyorlar.

Büyük bir şölen. Kadehlerde şarap köpürüyor. Konukların gözleri parlıyor. Ses uğultusu. Ve gürültünün bastırıldığı tatlı fısıltılar, el sıkışmalar gizlice, kaçamak öpücükler, sessizce. «Şarkı! Şarkı! Şarkı olmadan neşe yarım kalıyor!» Ve bir ozan kalkıyor ayağa. Yüzünü ve yüreğini duyduğu esin aydınlatıyor şimdi. Doğa ona tüm sırlarını açıyor, tarih ona anlamını anlatıyor. O zaman şarkısıyla birlikte binlerce yaşam geçiyor gözlerinin önünden.

Ozanın bildik sözleri duyuluyor ve bir sahne canlanıyor.

Göçebelerin çadırları. Çadırların çevresinde koyunlar, atlar, develer otluyor. Ötede zeytin ve incir ağaçlarının oluşturduğu bir koru. Daha daha ötelerde, kuzeybatıya doğru, ufukların kenarında yüce dağların çifte sırtları. Tepeleri karla örtülü, yamaçlarında çamfıstığı ağaçlarından orman. Ama bu ağaçların dimdik gövdelerinden de diktir, genç çobanların gövdeleri hurma ağaçlarından daha zariftir kadınlarının bedenleri ve tembelce bir rahatlıkla geçer yaşamları. Tüm yap-

Ey sevgi, ey altın sevgi!

Dağların doruklarındaki

Saydam sabah bulutları gibi!

(**) Schiller: Dört yüzyıl, Erguvan renkil şarap kadehlerinde inci damlalarıyla köpürüyor, misafirlerlerin gözleri pırıl pırıl.

tıkları şey sevişmektir ve böylece tüm günleri art arda sevişmekle, oynamakla, aşk türküleri söylemekle geçer.

«Hayır, diyor aydınlık saçan güzel. Bu türküler benim için yakılmamıştır. Ben yoktum o zamanlarda. Bu kadın bir köleydi. Eşitlik olmayan yerlerde ben de yokum. Bu kadının adı Astarte'dir. İşte o, bak.»

Şahane bir kadın. El ve ayak bileklerinde ağır altın bilezikler. Boynundaki ağır altın zincir kolye, incilerle, mercanlarla bezenmiş. Saçları mıs kokulu esanslarla ıslatılmış. Yüzünde aptalca bir yaltaklanma anlatımı, gözleri şehvetten donuk.

«Efendine kul köle ol. İki yağma arasında dinlenirken, onu eğlendir, şehvetini şahlandır. Onu sevmeye mecbursun, çünkü o seni satın almıştır ve onu sevmezsen seni öldürebilir.»Astante bunu önünde yerlere kapanmış bir kadına anlatıyor.

Aydınlık saçan güzel:

«Görüyorsun ya, bu kadın ben olamam, diyor.»

Gece ozanın esin dolu sözleri duyuluyor. Yeni bir sahne. Bir şehir. Uzakta, kuzey ve doğuya yüce dağlar. Doğunun güneye doğru uzanan ötesinde ve yanında, batıda deniz. Çok güzel bir kent. Bu kentin evleri fazla büyük değil, dıştan hiçbir süsü yok. Gene de kentte ne kadar çok görkemli tapınak var! Özellikle şu tepede. Tepeye güzel girişli bir merdivenle çıkılıyor, bu ne güzellik! Tüm tepe tapınaklarla, toplum hizmetinde olan yapılarla kaplıdır ve bu yapıların her biri bugün bir ülkenin başkentinin güzelliğini ve ününü artırmaya yetecek denli görkemli ve debdebelidir. Bu tapınaklardaki ve kentin hemen her yerindeki binlerce heykel ve anıtın her biri, süsleyeceği müzeyi dünyanın en ünlü müzesi düzeyine çıkarmaya yeterlidir. Ve bu kentin meydanlarını, sokaklarını dolduran halk da, ne kadar güzel yapılı insanlar! Bu delikanlılar, bu genç kızların her biri bir heykel için model olabilirdi. Bu ne canlı, neşeli halk böyle. Aydınlık ve incelik dolu bir yaşam. Dıştan pek de çekici olmayan bu kentin evlerinin içi, ya-

şamaktan zevk almanın nasıl olacağını gösterircesine zengin ve incelikle dayalı döşelidir. Bu evlerdeki eşyalara takılan bir göz bir daha kolay kolay kendini alamaz. Ve tüm bu insanlar; bu kadar ince güzelliğe bu denli hayran insanlar yalnız aşk ve güzelliğe tapmak için yaşıyorlar. İşte egemenini devirmiş olan kente bir sürgün dönüyor. Kentle yeniden egemen olmak için dönüyor, bunu bilmeyen yok. Halka ne oluyor? Niçin bir tek el kalkmıyor onu uzaklaştırmak için. Yanında iki tekerlekli arabada bu adamı tüm kente göstererek ve halka, onu yeniden, kabul etmesi için yalvararak bu güzellerin tümünden güzel sayılacak bir dilber duruyor. Bu kadının göz kamaştırıcı güzelliği karşısında halk boyun eğiyor ve yönetimi sevgilisi olan Pisistratus'a(*) geri veriyor. İşte, mahkeme binası. Yargıçlar, o suratları asık ihtiyarlar, halk coşsa da bu coşkunluğun ve taşkınlığın ne demek olduğunu bilmezler. Areopagos(**) amansız bir şiddet, bağışlamak nedir bilmeyen bir tarafsızlıkla ün salmıştır. Tanrılar ve Tanrıçalar bile kendi anlaşılmazlıklarını Areopagos'un hükmüne terk ediyorlardı. Ve işte Areopagos'un huzuruna korkunç cinayetler işlemiş, herkesin suçlu bildiği bir kadın çıkacaktır. Ölmeli bu kadın, Atina'yı mahvetmiş bu cani, yargıçların her biri içinden bu kararı çoktan almıştır. Ve huzurlarına suçlu olan kadın Aspasia çıkarılıyor. Tüm yargıçlar yere kapanıyor ve oybirliğiyle: «Senin düşman yapılamaz, fazla güzelsin sen, ey dilber!» diyorlar. Güzellik saltanatı bu değilse, nedir öyleyse. Aşk diyarı burası değilse, aşk diyarı neredir?

Hayır, diyor aydınlık saçan güzel. Hayır. Ben o zamanlar yoktum. Onlar kadına tapıyorlardı, ama kendilerine eşit saymıyorlardı kadını. Onlar kadına yalnız şehvet kaynağı diye tapıyorlardı. Onlar insanlık onurunu tanımak istemiyorlardı

(*) Pisistratus: Atina'nın en zalim diktatörlerinden biri.

(**) Areopagos: Atina'da Akropolis'in batısında mahkeme binası ve en yüksek yargı yeri.

kadınlarda! Kadının insan gibi sayılmadığı yerlerde yokum ben. Bu kraliçenin adı Afrodit'ti. Bak, işte kendisi.

Bu kraliçenin hiçbir süs eşyası yoktur; öylesine bir göz kamaştırıcı güzelliği vardı ki, ona tapanlar onu giydirmek istemiyorlardı, büyüleyici vücudunun tüm çizgilerinin hayranlıkla dolu gözlerine açık kalmasını istiyorlardı.

Hemen hemen kendisi kadar güzel olan, tapınağının önünde günlük yakıp tütsü yapan kadına, bakalım ne diyor?

«Erkeğin cinsel isteklerini doyur, ona şehvet kaynağı ol. O senin efendindir. Sen kendin için değil, onun için yaşıyorsun.»

Gözlerinde fiziki doyumundan kalma bir rahatlık. Fiziki güzelliğinden dolayı duruşu da yüzü de gururlu. Bu kraliçenin saltanat sürdüğü çağlarda erkekler kadınlarını haremlerine kilitliyorlardı, böylece kadınının güzelliğini yalnız o görüyor, yalnız onun gözlerini doyuruyordu bu güzellik. Özgürlük nedir bilmezdi kadınlar. Kendilerini özgür diye niteleyen başka kadınlar da vardı bu çağlarda, ama onlar güzelliklerini ve özgürlüklerini para karşılığında satıyorlardı. Hayır, onlar da özgür değillerdi. Ve bu kraliçe de yarı köle gibi bir şeydi. Özgürlüğün olmadığı yerlerde mutluluk olamaz, orada ben de yokum.

III

Gene ozanın sözleri. Yeni bir sahne!

Bir şato, önünde bir arena. Arenayı parlak seyirci kalabalığı ile dolup taşan bir amfi çevreliyor. Arenada iki şövalye. Tam arenanın üstüne gelen şatonun balkonunda bir genç kız oturuyor. Elinde ince, uzun bir eşarp. Kazanan bu eşarbu alacak ve kızın elini öpecek. Şövalyelerin yarışması aslında ölüm-kalım kavgası. Toggenburg yeniyor. «Şövalyem sizi bir kardeş sevgisi ile seviyorum. Başka bir sevgi beklemeyin

benden. Geldiğiniz zaman yüreğim çarpmıyor, gittiğiniz zaman heyecanlanmıyor.» «Yazgım çizildi demek» diyor soylu şövalye ve Filistin'e doğru uzaklaşıyor yelkenlilerle. Tüm Hıristiyanlık dünyasında kahramanlıklarının ünü yayılıyor. Ama kalbinin kraliçesini görmeden yaşayamıyor şövalye. Savaşlar ona gerçekleri unutturamıyor. Ve o dönüyor. «Boşuna kapıyı çalmayın şövalye, aradığınız manastırdadır.» Ve şövalye bir kulübe yaptırıyor, bu kulübenin penceresinden ona görünmeden, sevgilisini sabahları manastırdaki hücresinin penceresini açarken görebiliyor. Tüm ömrü beklemeyle geçiyor; güneş kadar güzel olan sevgilisinin pencerede gözükmesini bekliyor.

Kalbinin kraliçesini görmekten başka bir yaşam tanımıyor-du, içindeki yaşam kaynağı kuruyuncaya dek. Ve kendi yaşamının ışığı sönünce, kulübenin penceresi önünde oturuyor ve son bir şey daha düşünüyor: Onu bir daha görebilecek miyim?

Aydınlık saçan güzel:

«Bu sözlerle en ufak bir ilişkim yok, bu ben değilim, olamam, diyor. Kızı ona dokunmadığı sürece seviyordu. Ama onun karısı olunca, onun uyuğuna geçiyor ve kölesi oluyordu. Önünde durmadan titreyen, yerlere kapanan bir yaratık haline geliyordu o... Ve erkek kadını sevmez oluyordu. Ava gidiyor, savaşlara katılıyor, arkadaşlarıyla birbirlerine günlerce süren şölenler veriyorlardı. Şatosundaki kadınların ırzlarına geçiyordu: Karısı ise terk ediliyor, kapatılıyor, unutulup hor görülüyordu artık. Bir defa elini sürdü mü, kadını bir daha sevmiyordu o çağın erkeği. Hayır, hayır, o zamanlar ben henüz yoktum. O kraliçeye 'Lekesiz Bakire' diyorlardı. Bak, işte o.»

Alçakgönüllü, şefkatli, nazlı, ince ve güzelliği dillere destandı. Astarte'den, hatta Afrodit'in ta kendisinden de güzeldi o, fakat bu ne keder, bu ne düşünceye dalma, bu ne bitmez tükenmez hüznün. Önünde diz çökülüyor, ayakları dibine gül demetleri, gülden çelenkler koyuyorlar. Ve ağzını açıp şunla-

rı söylüyor bu güzel: «Ecel sıkıntısı, ölüm hüznü duyacak kadar kederlidir içim. Yüreğime bir kılıç saplanmış. Siz de benimle üzülmünüz. Acınacak zavallı halleriniz var. Yeryüzü bir ağlama vadisidir.»

«Hayır, hayır, ben o zamanlar yoktum, diyor aydınlık saçan dilber.»

IV

Hayır, bu kraliçeler bana benzemiyorlar. Tümü de saltanat sürmeye devam ediyorlar ama bir bir düşüyor devletleri. Her yeni kraliçe doğunca bir öncekinin saltanatı yıkılıyordu. Ben doğalı, hepsinin saltanatı art arda yıkılmaya başladı, bir gün gelecek hepsi yok olacak. Onlardan bir sonra geleni öncekinin yerini tutamıyordu ve bunun için eskilerde en son gelenin yanında kalıyorlardı. Ama ben tümünün yerini tutacak kadar güçlüyüm. Onların tümü yıkılacak ve dünyada bir ben kalacağım, tüm dünyaya egemen... Ama onlar benden önce dünyaya gelmeliydi, bunun gereği vardı çünkü. Onlar olmasaydılar, ben de doğamayacaktım.

İnsanlar hayvanlara benzerlerdi. Erkek kadının güzelliğine değer vermeye başladıktan sonra hayvan olmaktan çıkmıştır. Ama kadın erkek denli güçlü değildi. Erkek ise kaba saba bir yaratıktı. O zamanlar her şey kaba kuvvetle çözülmüyordu. Erkek kadını kendine mal etti ve zamanla güzelliğine değer vermeye başladı. Kadın erkeğe mal olmuştu. Bu Astar-te'nin saltanatıdır.

Erkek daha da gelişince, kadının güzelliğine daha çok değer vermeye başladı. Güzelliğine tapıyordu. Ama kadının bilinci henüz uyanmamıştı. Ve erkek kadında yalnızca güzelliğe değer veriyordu. Kadın ise yalnız erkekten duyduklarını biliyordu, tüm bilgisi bu kadardı. Erkek yalnız kendisinin insan olduğunu söylüyor, onun insan olmadığına inandırıyor

kadını. Böylece kadın kendisini erkeğin malı, değerli bir mücevher gibi görürdü. Bu Afrodit'in saltanatıdır.

Ama zamanla kadının bilinci uyanmaya ve kendisini insan gibi görmeye başladı. İnsanlık onurunu düşünerek, bu düşüncenin en ufak bir kıpırdaması, kadını nasıl da büyük bir kedere düşürmeliydi! O hâlâ insan sayılmıyordu. Erkek ondan arkadaşlık istemiyor, beklemiyordu. Onu kendi kölesi sayıyordu. Kadın da: Ben senin arkadaşın olmak istemiyorum diyordu erkeğe. O zaman erkek; kadına duyduğu tutku ve düşkünlük fazla olduğundan; yalvarıp yakarmaya başlıyor, onu insan yerine koymadığını unutup ve seviyordu bu erişilmez, dokunulmaz, Lekesiz Bakire'yi. Ama kadın onun yalvarmalarına kanıp kendisine dokunmasına izin vermesin?.. Artık kadın erkeğin eline geçmiş oluyordu. Bu eller kendi ellerinden kollarından kat kat güçlüydü ve erkek saygısızlaşıyor, kabalaşıyor, kadını kendine kul köle ediyor ve hor görüyordu, tepeden bakıyordu ona. Bu ise Lekesiz Bakire'nin acı içindeki saltanatıdır.

Yüzyıllar geçti. Kardeşim, bacım çıktı ortaya. Onu tanıyor-sun sen, değil mi? Hani benden önce sana geliyordu, kendi işini yürütüyordu. O her zaman vardı, herkesten önce vardı, insanlar dünyaya yayılmaya, durmadan dinlenmeden çalışmaya başladıkları zaman da vardı o. Ve onun işi çok ağırdı, başarı çok zor elde ediliyordu, doyurmuyordu ve başarı yavaş da olsa zamanla büyüyor, büyüyordu. Erkek bilinçleniyor ve kadın daha kararlı olmaya başlıyordu, erkekle eşit olduğunu anlıyordu artık. Zamanım gelmişti ve ben doğdum.

Ama doğuşum yeni, henüz çok yenidir. Benim doğuşumdan ilk haberi olan kim biliyor musun? Rousseau, «*Yeni Heloise*» in de, işte bu eserinde insanlar ilk olarak benim doğuşumu öğrendiler.

Ve o günden beri saltanatım büyüyor, geliyor. Ben daha ufak bir kitlenin kraliçesiyim. Ama saltanatım çok çabuk geliyor ve sen de, artık tüm dünyaya egemen olacağım zaman-

ları önceden seziyorsun. İşte o zaman insanlar benim güzelliğimi tam anlamıyla onaylayacaklar. Bugün benim gücümü tanıyanlar, henüz benim isteklerime boyun eğmiyorlar. Onlar benim isteğimi kabul etmeyen, düşmanca duygular besleyen bir kitle ile çevrilmiştir. Bu ufak çevre benim isteğimi tam anlamıyla bilse, anlasa ve gerçekleştirmeye kalkışsa, büyük kitle onları parçalayacak, yaşamlarını zehir edecekti onlara. Ben ise mutluluk istiyorum, ıstırap, acı istemiyorum ve bunun için bu ufak kitleye: Büyük eziyetlere katlanmadan yapamayacağınız işi yapmayınız, diyorum. Siz şimdilik benim isteğimi yalnızca kendinize herhangi bir zarar gelmeyecek kadar biliniz bununla yetininiz, diyorum.

«Ama ben seni olduğun gibi tanıyacak mıyım?»

«Elbette. Senin durumun çok daha elverişlidir. Senin korkacak bir şeyin yok. Sen dilediğini yapabilirsin. Ve benim tüm arzularımı bilsen de, ben senden, kendine zararlı olacak hiçbir şey istemeyeceğim. Beni tanımayanların sana benim yüzümden eziyet edebilecekleri herhangi bir şeyi isteme benden. İstememelisin. Sen şimdi elde ettiklerinle yetiniyorsun, memnunsun da... Bunun dışında başka hiçbir şeyi, hiçbir kimseyi düşünmüyorsun. Bunun için sana açılabilirim.»

«Kimsin sen, bana kim olduğunu söyle, eski kraliçelerin adlarını açıkladın, ama kendinin kim olduğunu bildirmedin.»

«Sana adımı söyleyeyim öyle mi? Öyleyse bana dikkatle bak ve söylediklerimi dinle.»

V

Bana dikkatle bak. Söylediklerimi dinle. Sesim tanıdık gibi değil mi? Yüzümü daha önce görmüş müsün?

Hayır gerçekten de görmemişti. Hiçbir zaman görmüş değildir. O halde gördüğünü zannetmiş, aldanmış olacak, ama nasıl olur? Sevgilisiyle konuşmaya, bakışmaya, öpüşmeye

başlayalı bunca zaman geçmişti ve o bu aydınlık saçan güzeli sık sık düşlerinde görüyordu ve bu güzel artık saklanmıyor ondan, kocasından da saklanmıyor, olduğu gibi onlara görünüyor.

«Hayır, ben senin yüzünü iyice seçemedim, göremedim. Sen düşlerime giriyordun ama öylesine parlak bir aydınlık, ışıkla çevrili oluyordun ki, seni iyice seçemiyordum, yalnız hepsinden güzel olduğunu görüyordum. Ses senin sesin, duyuyorum sesini, fakat ancak şu kadarını biliyorum: sesin dünyadaki en güzel sestir.»

«Peki, iyice bak, bir dakika için halemın parlaklığını azaltıyorum ve sesimde şimdi her zaman verdiğim çekicilik de olmayacak. Ben şimdi kraliçe de değilim. Gördün mü, duydun mu şimdi? Tanıdın mı? Tamam. Şimdi gene kraliçeyim ve artık hep kraliçe kalacağım.»

VI

Halenin tüm parlaklığı onu yeniden çevreliyor. Sesi gene dayanılmaz bir güzellikte ve sihirdedir. Ama dur, kraliçe olmaktan çıkıp kendini tanıttığı zaman ne oluyordu ona böyle? Bu yüzü görmüş müydü, bu sesi duymuş muydu Vera Pavlovna?

«İşte, diyor kraliçe, bilmek istedin ve şimdi biliyorsun. Beni tanıyorsun artık. Adımı sormuştun, sana görüldüğüm şekilden başka bir adım yok, benim adım onun adıdır. Kim olduğumu da gördün artık. Bir insandan daha üstün, bir kadından daha üstün bir şey yoktur. Ben; gördüğün kimseyim, ben; seven ve sevilen kimseyim. »

Tuhaf, Vera Pavlovna gözüyle görmüştü: Bu kimse kendisiydi, hem de ta kendisi ama bir tanrıça şeklinde. Tanrıçanın yüzü, onun kendi yüzüdür, canlı, hatları mükemmel olmaktan uzak, yüzü her gün çok daha güzel ve mükemmel hatlı yüz-

leri görüyor. Ama bu yüz aşk halesi içindedir ve antik çağların en büyük heykeltıraşlarının ve en büyük ressamlarının düşledikleri tüm ülkelerden daha mükemmeldir, evet, bu kendisidir, ama yüzü aşk halesi içinde. Varsın Petersburg'da bu kent güzellerden bu kadar yoksunken, gene de istenilen güzellikte sayılmasın yüzü. Louvre Müzesi'ndeki Afrodit'ten, bütün bilinen güzellerden çok daha güzeldir o.

«Sen kendini, aynada bensiz, yalnız başınaykenki şeklini görüyorsun. Ama bana bakarken, sen kendini seni seven insanın gözüne görüldüğün zamanki şeklinde görüyorsun. Onun için ben seninle bir varlık oluyorum, tek bir varlık. Ve onun için senden daha güzel hiç kimse yoktur yeryüzünde. Tüm ülkeler, senin yanında, onun gözünde siliniyor, silik ve çekici olmayan bir şekle bürünüyor. Öyle mi?...»

«Evet, ah, evet!»

VII

«Artık kim olduğumu biliyorsun. Şimdi de ne olduğumu bil...»

«Benim içimde Astarte'deki doyurulmuş duygular var. O bizlerin, yani yerine geçen tüm diğer kraliçelerin anasıdır. Bende Afrodit'te olan baş döndürücü güzellik var. Bende Lekesiz Bakire'nin temiz duygulara olan saygısı var.

«Yalnız tüm bunlar içimde onlardaki gibi sıralanmıyor, bu duygular çok daha tok, çok daha yüce ve daha güçlüdür. Lekesiz Bakire'de olanlar bende Astarte'de olan duygularla ve Afrodit'in erdemleriyle karışıyor. Ve daha başka güçlerle birleşince tüm bunlar, bu birleşimden, her güç ayrı ayrı daha da mükemmelleşiyor. Ve gene de, içimde olan tüm bu güçler, içimde olan ve eski kraliçelerin hiçbirinde bulunmayan yeni duygular sayesinde, daha daha başka, güç ve çekicilik kazanıyor. Beni onlardan ayıran bu yepyeni şey nedir, bilir misin?

Seven insanların eşit hakları, seven insanların kendi aralarında eşit ilişkileri. İşte yeni olan bu yönüm sayesinde, içim onlara oranla kat kat, erişilmez derecede zengindir.

«Bir erkek, kadını kendine eşit gördüğü zaman, kadına artık malı mülkü gözüyle bakmaz oluyor. O zaman kadın, erkeği sevmek istediği için seviyor, ama istemese, üzerinde hiçbir hak iddia edemez, kadın erkekten de bir şey bekleyemez. Anlıyor musun, bunun için içim özgürlük doludur.

«Eşit haklar ve özgürlük sayesinde, eski kraliçelerde olan ve bana aktarılmış olan her şey bambaşka bir nitelik kazanıyor ve bu duygular en üstün çekicilik en yüksek güzellik ve büyü düzeyine ulaşıyor.

«Benden önce aşkla doymanın, aşkın tadını çıkarmanın ne demek olduğunu bilmezlerdi. Çünkü iki sevgilinin birbirine karşı tutkusunu olmadan, birbirlerini istemeden, hiçbir birleşmeden öylesine tatlı bir doyum sağlanamaz. Benden önce güzelliğin doyasıya izlenmesi de bilinmiyordu, çünkü güzellik tümüyle bağımsız olan bir istek, bir gönül akışıyla izlenemezse, bu güzelliğin tadı kalmıyor, insanın içini saf bir zevk doldurmuyor. Tümüyle serbest, özgür olan bir gönül akışı olmadan, hayranlık da, zevk alma da, içimde olan duygulara oranla asık suratlı kalıyor. Benim temizliğim, temizlikten yalnız vücut temizliğini anlayan şu Lekesiz Bakire'den kat kat üstündür. Çünkü bende yürek temizliği ve saflığı var. Ben özgürüm, çünkü içimde hile yoktur, yapmacık, gösteriş olan hareket ve tavırlar yoktur. İçten hissetmediğim, inanmadığım bir tek söz söylemem. Sevmediğim hiç kimseyi öpmem.

«Ve gene de içimde olan bu yeni ve eski kraliçelerde olan duygulara oranla benim değerimi kat kat yükselten şey tek başına da hepsinden üstün olan çekiciliğimdir. Bir bey, uşağın yanında tümüyle özgür davranamıyor, uşak da beyin karşısındaki davranışlarında frenlenmiş oluyor. Bir insan yalnız kendine tam anlamıyla eşit olan başka bir insanla rahat edebiliyor. İnsan kendisinden daha alt seviyede olan bir kimse ile

sıkılabılır. Tam anlamıyla neşelenmesi için kendisine eşit olan kimselerle görüşmesi, eğlenmesi gerek. Bunun için benden önce erkek, aşkıta gerçek mutluluğun ne demek olduğunu bilmiyordu. Benden önce duydukları mutluluk değil, bu duygular mutluluk adını taşımaya değmiyor, bunlar yalnızca ani bir sarhoşluktu. Ya kadın, benden önce kadının hali ne kadar acıklıydı! Kadın, daima emir altında, köle gözüyle bakılan bir yaratıktı. Kadın, sürekli korku içinde yaşıyordu, ben olmadan, aşkın ne demek olduğunu yeteri kadar bilmiyordu. Korku varken, aşk olmaz.

«Bunun için benim ne olduğumu bir tek deyimle anlatmak istersen 'hak eşitliği' dir. Hak eşitliği yokken insan vücudundan zevk almak, güzelliğe hayranlık duymak; can sıkıntısından, kapanık, karanlık kötü bir duygudan başka bir şey değildir. Hak eşitliği olmadan yürek temizliği de olmaz, sadece vücut temizliği hilesi olabilir, o kadar. Bu hak eşitliğinden içimdeki özgürlük duygusu doğmuştur ve bu duygu olmadığı yerde ben de yokum.

Sana söylemek istediğim her şeyi söyledim, tüm bunları başkalarına iletebilirsin. Ben buyum. Ama saltanatım henüz küçüktür. Beni sevenleri, beni tanımayanların suçlamalarından korunmalıyım. Henüz tüm isteklerimi açıklayamıyorum ama tüm insanlara egemen olduktan sonra ve insanlar bedence ve yürekçe güzelleştikten, tertemiz olduktan sonra, tüm insanlara güzelliğimi açacağım, açıklayacağım. Yalnız sen gelecek açısından şanslı bir durumdasın. Ben sana, şimdiki gibi bir avuç insanın değil de, herkesin beni egemenleri olarak tanımaya başladıklarında neler olacağını açıklayacağım. Bu yüzden başına herhangi kötü bir şey gelmeyeceğini söyleyebilirim. Geleceğin gizlerini yalnız sana açıklayabilirim. Susacağına yemin et ve beni dinle.»

VIII

«Canım, hayatım benim, şimdi tüm isteklerini biliyorum ben. Gerçekleşeceğini de biliyorum bu isteklerin. Ama ne zaman? Ve o zaman insanlar nasıl yaşayacaklar?»

«Ben yalnız başıma bunu sana anlatamam. Bunun için bacımın yardımı gerek. O hem benim efendim, hem benim uşağım. O ne istiyorsa, o olabiliyorum ben. Ama o benim için çalışıyor. Bacım, gel bana yardım et.»

Bacıların bacısı, nişanlıların nişanlısı geliyor. Selam sana kardeşim diyor kraliçeye. Sen de mi buradasın, bacım diye soruyor Vera Pavlovna'ya. Yetiştirdiğim bu kraliçenin tüm insanlara egemen olacağı zaman, insanların nasıl yaşayacaklarını mı görmek istiyorsun? Öyleyse bak:

«Koskocaman bir bina o kadar büyük ki yeryüzünde ancak birkaç başkent bulunabilecek büyüklükte. Aslında henüz bu denli büyük bina yapılmış bile değildir. Ve bu bina ekinler ve çimenler, bahçeler ve koruluklar arasında duruyor. Ekinler bizim cılız ekinlere benzemez, sık sık, tok tok başaklar. Bu buğday mı yoksa? Ama bu kadar iri başak görülmüş müdür? Bu kadar iri taneler çıkmış mı hiç başaklardan? Böylesine iri böylesine dolu başaklar ancak seralarda yetiştirilebilir. Tarlalar bizim tarlalarımız ama kenarlarındaki çiçekler nasıl da güzel! Bunlar yalnız kışlık bahçelerde, tarlalarda yetiştirilebilir. Bu ne bahçeler; bu ne limon ve portakal ağacı korulukları, bu ne şeftali ve kayısı ağaçları böyle? Bunlar ancak seralarda yetişir, böyle açık bahçelerde mi oluyormuş? Ama dur, bu sü-tunlar ne? Yoksa bu bahçeler kış gelince sera haline mi getiriliyor? Koruluklar bizim bildiğimiz koruluklar, ormanlar. Meşe, ıhlamur ağacı, akçaağaç, karaağaç. Ama ne kadar da bakımlı, bir tek çürük, hasta ağaç yok. Yalnız ormanlar aynı ormanlar. Peki bu bina ne? Mimarisi ne bu binanın? Canım hiçbir mimari arama. Şimdi mimarlık stili önemli mi değil, yoksa

yeni bir mimarlık tarzı mı belirliyor desek? Bu Seydenhaym tepesindeki saraya benziyor. Baştan aşağı çelik ve cam. Yalnız bu kadar mı? Bu binanın dış görünüşü. İçten bu saray herhangi bir saray gibidir. Cam ve çelik bunun sadece dış yüzü oluyor ve bu yapısı sayesinde evin çevresinde baştan aşağı camla örtülü balkonlar geçitler var. Bu ne hafif bir yapı, kocaman, tüm duvarları kaplayan pencereler arasında duvarlarda daracık aralık kalıyor. İç taş duvarları yan yana sıralanmış ve bunlar pencereler için çerçeve oluyorlar, iç pencereleri de bu büyük geçitlere açılıyor. Bu ne döşemeler, tavanlar böyle? Ya bu kapılar! Bu cam çerçeveleri hangi malzemeden yapılmıştır? Bu ne? Gümüş mü? Platin mi? Hele mobilya. Bu binanın iç dekorasyonuna başka bir çeşni vermek için, tahta burada yalnız ufak bir ayrıntı sayılır. Tüm bu mobilya, döşeme, tavanlar hangi malzemeden yapılmış acaba? Kraliçenin büyük bacısı: Al bakalım, bu kötuğun yerini değiştir, diyor. Ama bu madenden yapılmış bir eşyadır ve bizim cevizden yapılmış mobilyamızdan ne kadar da hafif! Nedir bu maden böyle? Ah, biliyorum, Saşa bana geçenlerde buna benzer ufak bir levha gösterdi, cam kadar hafifti bu levha. Bundan şimdi süs eşyası yapılıyor. Saşa, er geç alüminyum ya da benzerleri tahta yerini tutacak, diyor. Ne kadar da zengin bir yapı! Alüminyum, çelik, aynalar, cam. Pencereler arasındaki duvarlarda boy aynaları. Ya döşemeyi kaplayan halılar! Bu salonda halı her yeri örtmüyor. Döşeme de farklı bir malzemeden yapılmış. Alüminyum mu yoksa bu? 'Bak, burada bu nesne kaymasın diye hafif kabalaştırılmış ve matlaştırılmış. Burada çocuklar oynuyorlar, aralarında büyükler de var. Öteki salonda, döşemede halı yok, burası dans yeridir.' Ve her salonda çiçekler, saksılarda tropikal bitkiler. Sanki tüm ev kocaman bir kışlık bahçe.

Şimdiye dek gördüğüm tüm saraylardan daha görkemli olan bu evde kimler oturuyor? 'Burada pek pek çok kimse oturuyor. Şimdi onları göreceğiz.' Galerinin üst katındaki bal-

kona çıkıyorlar. Vera Pavlovna nasıl olur da daha önce bunu görmemiştir? Çimenlerde, çayırlarda insan grupları. Erkekler, kadınlar, gençler, çocuklar hepsi bir arada. Ama gençler daha çok, yaşlılar azdır, yaşlı kadınlar hemen hemen hiç yok, çocuklar yaşlılardan daha çoktur, ama gene de pek fazla değildir. Çocukların yarısı, büyücek olanlar evde kaldılar, ev işlerini görüyorlar, hemen hemen tüm ev işlerini beceriyor ve seve seve çalışıyorlar. Başlarında birkaç yaşlı kadın var. Burada genellikle yaşlı erkek ve kadınlar azdır, çünkü yaşam gayet rahat ve sağlıklı, insanlar geç yaşıyor. Bu yaşam insan vücudunun tazeliğini uzun zaman korumasına yardım ediyor. Ekinlerde çalışan grupların hemen hepsi şarkı söylüyor çalışırken. Ne yapıyorlar onlar tarlalarda? Aaa, ekin biçiyorlar. Ne kadar da çabuk ilerliyor işleri. Nasıl ilerlemesin, nasıl şarkı söylemesin onlar. Onların yerine makinalar çalışıyor. Biçiyor ve demetleri bağlıyorlar, götürüyorlar hazır ekin demetlerini harman yerine. İnsanlar ise ya makinaların peşinde ya da yanlarında dolaşıyorlar veya üstüne oturuyorlar. Bu ne rahat iş böyle? Gün çok sıcak, ama onlar aldırıyor. Çalıştıkları yerde, ekinlerin üstünü kocaman bir branda bezi örtüyor. Onlar ilerledikçe bu branda bezi örtüsü onlarla beraber ilerliyor. Oh serinlikte, gölgelikte ne de rahat çalışılıyormuş! Bu şartlar altında elbette ki çabuk çalışılır ve şarkı söylenir, niye söylenmesin. Ama söyledikleri şarkılar yepyeni, ben bunları bilmiyorum. Bak şimdi de bizim bildiğimiz türküyü tutturdular:

*Bütün dostlar bir arada
beyler gibi yaşayalım
varsa istediğiniz, hep
beraber arayalım.*

Ve işte, iş bitti, herkes eve dönüyor. «Gel, eve gidelim gene, yemek salonuna girelim, nasıl yemek yiyeceklerini görelim,» diyor bacıların büyüğü. Kocaman salonların en büyüğüne giriyorlar. Salonun yarısını yemek masaları doldurmuş.

Sofralar kuruludur. Bu ne kadar çok masa böyle! Kaç kişi yemek yiyecek burada? Bin, binden fazla. «Ama burada, bu evde yaşayanların yalnız bir kısmı var. İsteyen kendi odasında yiyor.» Tarla işlerine çıkmayan çocuklar, kocakarılar, yaşlı erkekler tüm bu sofraları hazırlamıştır. Bacıların büyüğü açıklıyor: «Yemek pişirmek, ev işlerini görmek, odaları toplamak güçlü eller için hafif iştir. Bu işi, başka bir işte çalışamayacak veya artık çalışamayacak kimseler yapabilir.» Bu ne güzel servisler: Tabaklar alüminyumdan, bardaklar kristalden. Masaların ortası boş bırakılmış, orada vazolar içinde çiçekler duruyor. Kayık tabaklar masada, tarlada çalışanlarla yemek pişirenler giriyor odaya. «Peki kimler servis yapacak?» «Canım hangi servis? Yemek sırasında mı? Buna gerek mi var? Bak bugünkü yemek zaten beş altı çeşit. Sıcak yenen yemekler, soğumayacak yerlere kondu; görüyor musun? Bu çukurlarda kaynar su kapları var, bunlar yemekleri sıcak tutar. Sen zengin bir yaşam sürüyorsun iyi yemekleri seviyorsun. Bakalım, bugünkü bu yemekleri sık sık yapıyor musunuz evinizde?» «Yılda birkaç kez.» «Ama bu yemekler, şimdi yemek yiyenlerin her günkü yemekleridir. İsteyenler daha da çok yiyebilir. Ama o zaman bunun ücreti ayrı ödenir. Özel yemek istemeyen karavanadan yiyenler, ayrı bir ücret ödemek şöyle dursun, hiçbir şey ödemezler. Her şeyleri böyle. Birliklerinin gelirlerine göre herkesin payına düşen şeylerden ücret alınmaz. Ama özel istekler lüks sayılır, o zaman iş değişir.»

«Biz miyiz bu? Nasıl olur? Bu bizim yaşadığımız dünya mı? Demin türkü söylüyorlardı, bizim dilimizdeydi bu türkü, Rusça yani.» «Tamam. Bak, biraz ötedeki nehri görüyor musun? Bu Oka Nehri'dir. Bu insanlar biziz, biz, sen ve ben. Biz seninle Rus değil miyiz?» «Ve tüm bunları sen mi yarattın?» «Hayır, yalnızca tüm bunlar benim için yapılmıştır, ben bunların yapılması için gerekli esini verdim. Ben yalnızca bunları mükemmelleştirmek, geliştirmek için esin veriyorum. Yapan ise ablam, büyük bacımdır. O uygulayıcıdır, ben ise yap-

tıklarından zevk alıyorum.» «Peki, herkes böyle mi yaşayacak?» «Evet, elbette. Herkes böyle yaşayacak, diyor kraliçenin ablası. Herkes için sonsuz bahar, bitmeyen yaz, bitmeyen mutluluk ve neşe. Şimdi sana gösterdiğimiz şey, yalnız benim iş günümün ilk yarısı ve ikinci yarısının başlangıcıdır. İş günümüzün ikinci yarısını sana iki ay sonra göstereceğiz.»

IX

Çiçekler solmuştur. Ağaçlardan yapraklar dökülüyor. Şimdi görülen tablo pek de iç açıcı değildir. «Bak, bunları seyretmek can sıkıntısı verir insana, diyor kardeşlerin küçüğü. Böyle yaşanırsa insanların neşesi kaçacak. Ben bunu istemem.» Kardeşlerin büyüğü devam ediyor: «Salonlar boş, tarlalarda, bahçelerde kimse yok. Ben bunu bu kraliçe olan kardeşimin arzusunu yerine getirmek için böyle yaptım.» «Ya saray ne oldu? Saray da mı boşaldı?» «Evet, buranın iklimi soğuk ve rutubetli. Böyle bir yerde kalınır mı? Şimdi burada oturan 2000 kişiden yalnızca yirmi kadarı kalıyor, bunlar bu kuzey ikliminin sonbaharı meraklılarıdır, kafalarını dinlemek istiyorlar bu ıssız yerlerde. Zaman zaman bu saraya durmadan ufak ufak partiler halinde gezmek isteyen gruplar gelecek, bunlar kış gezintileri meraklılarıdır, buraya kış eğlenceleri için, dinlenmek için geliyorlar.»

«Peki, şimdi nerede onlar?» «Canım, sıcak ve iyi iklim neredeyse orada. Buraya furya zamanı, iş zamanı güneyden de birçok konuk geliyor. Biz seninle, tüm oturanların sizler gibi konuk olduğu bu evi ziyaret ettik. Ama konuklar için birçok ev yapılmıştır ve bazı evlerde başka ırklardan kimseler oturuyor. Herkes kiminle beraber oturmak istiyorsa, onunla beraber oturur. Böylece ev sahipleri kim, konuklar kim belli değil, herkes bir arada yaşıyor ve istediği çevreyi seçiyor. Ama yazın işlerinize yardım eden birçok konuk kabul ederken, siz

kendiniz, ikliminizin soğuk ve yağmurlu geçen 7-8 ayı için güne ya da başka yere gidiyorsunuz, kim nereye gitmek isterse oraya gidiyor. Ama sizin de güneyinizde bir yer var, çok sayıda insanınız oraya gidiyor. Buna Yeni Rusya deniliyor.» «Bildim, bildim, Odessa, Herson'un olduğu yerler değil mi buralar?» «Bu senin zamanında öyleydi, şimdi bak, Yeni Rusya nerede.»

Yamaçları bahçe içerisinde dağlar. Dağların arasında daracık vadiler, geniş düzlükler. 'Bu dağlar eskiden çıplak ve kayalıklı' diyor kardeşlerin büyüğü. Ama şimdi kalın toprak örtüsü bu çıplak kayalık araziye örtüyor. Ve bu topraklarda, bahçelerden başka, dünyanın en düz gövdeli, en yüksek ağaçları yetişiyor. Aşağıda nemli vadilerde çay, kahve bitkileri. Daha yukarılarda hurma ağaçları, incir ağaçları. Ağaçlar arasında üzüm bağları, düzlüklerde şeker kamışı yetişiyor. Tarlalarda buğday da var ama daha çok pirinç ekiliyor.» «Şaşılacak şey bu topraklar nerede?» «Biraz bekle daha yükseltilere çıkalım bu toprakların sınırlarını göreceksin.» Çok, çok uzakta kuzeydoğuda iki nehir, bu nehirler Vera Pavlovna'nın baktığı yerden başlayarak doğuya doğru bir yerde birleşiyor. Ve gene hep aynı yönde bu defa güneydoğuya doğru uzun ve dar bir körfez. Güneyde ise; güneye doğru gitgide genişleyerek, bu körfez ile toprakların sınırını teşkil eden çok dar ve çok uzun bir körfez arasından geçen topraklar uzanıyor. Batıdaki dar körfez ile deniz arasında daracık bir geçit, deniz ise çok uzakta, kuzeybatıda kalıyor. Vera Pavlovna hayret içinde haykırıyor: Ama burası çölün tam ortası olmalı! «Evet, eski bir çölün ortası. Ama şimdi kendi gözlerinle görüyorsunuz ya; şu kuzeydoğudaki büyük nehirden yani kuzeyden başlayarak, tüm çöllere dünyanın en verimli toprakları haline getirilmiştir. Bu topraklar deniz kıyıları boyunca kuzeye doğru uzanan ve çok eski zamanlarda 'süt ile bal kaynaşıyor' dedikleri ve şimdi yeniden bu duruma getirilen topraklar kadar verimli olmuştur gene. Biz bu yerlerden pek o kadar uzak de-

ğiliz. Bak, görüyor musun, işlenmiş toprakların güney sınırından başlamak üzere, bu yarımada'nın dağlık arazileri hâlâ kumlu, verimsiz bozkırlardır. Senin zamanında tüm yarımada böyleydi. Ama sizler, burada oturan halkla, her yeni yılla bu çölün sınırlarını güneye doğru uzaklaştırıyorsunuz. Başka insanlar buna benzer bir şekilde başka ülkelerde çalışıyorlar. Herkese arazi bol bol yetiyor, iş yetiyor, topraklar verimli, yer bol. Evet, evet. Kuzeydoğudan gelen büyük nehirden başlayarak güneye doğru, yarımada'nın tüm toprakları yemyeşil, çiçekler, meyve ağaçlarıyla kaplı. Kuzeydeki gibi, burada da tüm bu topraklarda birbirine üç dört vert mesafede koca koca binalar dikilmiştir, bunlar dev bir satranç tahtasına yerleştirilmiş piyonlara benzer.» «Gel, seninle aşağı inelim, böyle bir evi ziyaret edelim. diyor» kraliçelerin büyüğü.

Kocaman cepheleri sırf cam bir bina. Sütunları beyazdır. «Bu binaların sütunları alüminyumla kaplı, diyor kraliçelerin büyüğü. Burası çok daha sıcaktır, sen de bilirsin, açık renkler güneş ışınları altında daha geç ısınırlar. Bunun için çelik yerine açık renk bir maden daha elverişlidir burası için. Ama şuraya bak, daha neler neler düşünmüşler. Bu cepheleri camdan olan sarayın ötesinde, sarayı çevreleyen son derece yüksek sütunlar sıralanmış ve sarayın üstünde bu çubuklara dayanan beyaz bir tente gerilmiş. Kraliçelerin büyüğü açıklıyor: «Bu tenteye daima su püskürtülüyor, bak, her sütunun içinde bir fıskiye var ve su sütunu tente yüksekliğini geçerek, tentenin üzerinde incecik bir yağmur halinde dağılıyor. Bunun için bu sarayın içi daima serindir. Görüyorsun ya, insanlar ısıyı bile diledikleri gibi değiştirebiliyorlar artık.» «Peki ama güneyin parlak güneşini sevenler varsa?» «Şu ötedeki pavyonları, çadırları görüyor musun? Herkes istediği gibi yaşar. Ben de herkesin dilediği gibi yaşaması için çalışıyorum. Kentlerde oturmak isteyenler için, kentler olduğu gibi bırakılmıştır. Kentlerde oturmak isteyen insanlar çok az. Bunun için kentler büyümekle beraber sayıları azaldı. Kentler malların

ulaştırılması, ilişkilerin kurulması ve benzer şeyler için birer merkez haline getirilmiştir. Bu kentler en elverişli limanların ve ulaştırmanın en kolay yapılabilceğı yerlerdedir. Bu kentler eski kentlerden çok daha büyük ve görkemlidir. Oraya herkes yer ve hava değıştirmek için, birkaç günlüğüne gidiyor. Bu nedenle kentlerde yaşayan halkın önemli bir bölümü sık sık değışiyor. Oraya çoğunlukla iş için, çalışmak için, kısa süreli gidilir.» «Ama kentte devamlı olarak oturmak isteyen olursa rahatlıkla oturur. Sizlerin Petersburg'larınız da, Paris'leriniz de, Londra'larınız da oturduğunuz gibi oturuyorlar. Kime ne onlardan? Onlara engel olan mı var? Herkes dilediğı gibi yaşayabilir. Yalnız halkın en büyük kısmı, hatta yüzde doksan dokuzu sana gösterdiğimiz gibi yaşıyor. Böyle yaşantı hem daha yararlı, hem de hoştur. Ama artık akşam oluyor, vakit geç, haydi saraya gidelim, olup bitenlere bakalım.»

«Ama dur, dur biraz, tüm bunlar nasıl gerçekleşmiş, ben önce bunları anlamak isterim.» «Ne nasıl olurmuş?» «Canım, şu kurak, çöl toprakları nasıl olur da dünyanın en verimli tarlaları haline getirilebilir? Bu topraklar ki yılımızın üçte ikisini hepimiz üzerinde geçiriyoruz şimdi.» «Nasıl mı? Ne var bunda bu kadar şaşılacak? Bu bir yılda, on yılda değil, yavaş yavaş, zamanla olmuştur. Kuzeydoğudan, bu büyük nehrin kıyısından ve kuzeybatıdan büyük denizin sahillerinden önce koca koca makinelerle kil getirildi, kil kumu bağladı. Sonra her yerde kanallar açılarak sulama işi tamamlandı. Topraklar yeşerdi, havadaki nem fazlaştı. Adım adım ilerlendi, verst verst, bazen bir verstlik ilerleme bir yıl sürdü. Şimdi de güneşe doğru ilerliyorlar. Bunda şaşılacak bir şey yok ki. Yalnızca insanlar akıllandı, eskiden en ufak bir yarar sağlamadan boşu boşuna harcadıkları, hatta kendi zararlarına harcadıkları büyük güç ve olanak birikiminden nasıl yararlanabileceklerini öğrendiler. Ben boşu boşuna çalışmıyorum, boşu boşuna öğretmiyorum. İnsanlara faydalı şeylerin ne olduğunu anlatmak zor olmuştur, senin zamanında öylesine vahşi, ilkel, kaba,

zalim ve akılsız birer yaratıktı ki onlar. Ama ben onlara ders veriyor, her şeyi öğretiyordum. Ve insanlar aramaya başladıkları zaman, işim kolaylaştı. Söylediklerimi gerçekleştirmek artık zor gelmiyordu onlara. Sen de bilirsin, bazı olmayacak bir şeyi kimseden istemiyorum. Sen de bazı şeyler yapıyorsun, benim istediğim gibi, benim için; bunlar kötü şeyler mi?» «Hayır.» «Elbette ki hayır. Kendi atölyeni düşün. İlk zamanlar çok mu olanaklarınız vardı? Başkalarından çok mu?» «Yok canım, ne olanağımız? Hiçbir şeyimiz yoktu.» «Gördün mü ya? Senin terzi kızların, sizin elinizdeki olanakları olan başka terzi kızlarından on kat daha rahat bir hayat yaşıyorlar, yaşımdan yirmi kat fazla zevk alıyor, yüz kat daha az kötü durumlara düşüyorlar. Sen kendin sizin zamanlarda bile insanların pekâlâ daha rahat yaşayabildiklerini kanıtladın. Yalnız biraz daha akıl-mantık kullanmak gerek, insan yaşama sıkıca tutunmalı, elindeki olanakları en iyi şekilde kullanmasını bilmelidir.» «Tamam, tamam, bunu ben de biliyorum.» «Öyleyse gel, bak, senin çok önceleri anladığın şeyi, başkalarının da anlamaya başladıktan sonra nasıl bir yaşam sürdürdüklerini gör.»

X

Eve giriyorlar. Gene kocaman, çok güzel bir salon. Güneş batalı üç saat kadar oluyor akşam şenliği en coşkun döneminde. Salonda ne kadar çok ışık var. Dur da bu ışıkların nasıl yandığına bakalım. Ortada görünen ne bir avize ne de bir aplik var. Ah, anlaşıldı! Salonun tavanı kubbe biçiminde ve kubbenin ortasında mat camdan büyük bir pencere var. Işık bu camdan dökülüyor salona, böyle olmalı ışık, güneş ışığına yakın, yumuşak ve beyaz: Tamam, bu elektrik ışığı olmalı. Salonda bine yakın insan var ama salon o denli büyük ki üç kat fazlasını bile rahatça alabilir. «Konuklar geldikleri za-

man çok daha kalabalık oluyor burası,» diyor aydınlık saçan güzel. «Peki bu ne? Balo değil de nedir bu toplantı? Yoksa her gün zamanlarını böyle mi geçiriyor bu insanlar?» «Elbette.» Aslında bugünkü anlayışımızla bu bir saray balosu olacaktı. Kadınların giydikleri öylesine lüks, öylesine pahalı şeyler. Evet, bunlar başka zamanlar, kadınların giysilerinden belli. Birkaç hanım bizim gibi giyinmiş, ama bunu bir değişiklik olsun diye yapmışlar sanki. Evet onlar giydikleri bu roplarla alay ediyor, birbiriyle şakalaşıyorlar. Bu ne giysi çeşitliliği böyle; türlü türlü kostümler, roplar, doğu giysileri, güney giysileri ve hepsi de bugün bizim giydiklerimizden kat kat güzel. Ama gene de Atina'nın en görkemli dönemlerinde ki bu eski Yunan giysilerine benzer giysiler çoğunlukta bu salonda. Hafif, geniş, rahat. Erkeklerde de, beli toplanmadan ve serbestçe aşağı düşen geniş elbiseler var. Herhalde her gün giydikleri giysiler olacak. Hem güzel, hem de göze çarpmayan giysiler. Vücut hatlarını ne kadar da yumuşacık ve ince bir şekilde belirtiyor, hatları yumuşatıyor ve inceltiyor. Hele orkestraya bak, yüzü aşkın müzisyen, erkek, kadın, koroya bak! Evet, Avrupa'nızda, bu salonda yüzden fazlasını bulabileceğiniz seslerden onunu bile bulamazsınız. Her başka salonda da bir bu kadar daha var. Yaşam şartları da başka, aynı zamanda sağlıklı ve şıklar. Bunun için göğüsler daha farklı geliyor, genizleri ve sesleri de daha güçlü oluyor.» Bunları anlatıyor kraliçe. Ama orkestrada da, koroda da artistler durmadan değişiyor. Bazıları gidiyor ve başkalarının yerini alıyor: Onlar, dans edenlere katılıyor, diğerleri de dans edenlerin arasından onların yerlerine geçiyor.

Bu, sıradan bir akşam, bu insanlar her akşam böyle eğleniyorlar, dans ediyorlar. Ama bu neşe ve coşkunluğun enerjisini ben hayatımda hiçbir yerde görmüş değilim. Ama neden olmasın, neden bizim hiç bilmediğimiz bir enerji ile dolu olmasınlar? Onlar, sabahtan beri çalışıyordu. Kıyasıyla, iyice yoruluncaya dek çalışmayan insanların sinir sisteminde eğ-

lencenin tadını çıkaracak bir ortam doğmaz. Elllerine eğlenmek, neşelenmek fırsatı geçince de, bu insanların eğlencesi bizim eğlencemizden çok daha coşkulu ve daha istekli oluyor. Bizim basit insanlarımızın eğlenme olanakları çok az ve tersine burada da her olanak var. Sonra bizim basit insanlarımızın coşku ve eğlenceleri; sıkıntı, yoksulluk ve felaketlerini anımsamalarıyla gölgeleniyor, hele gelecekte kendilerini daha nelerin beklediğini düşündükçe, neşeleri kaçıyor ve böylece eğlenceleri; gerçek bir eğlenceden çok yoksulluk ve üzüntülerini bir süre için unutmaları oluyor. Ama çektikleri sıkıntı kolay kolay ve büsbütün unutulabilir mi? Kum çöle yayılmıyor mu? Ve bataklıkta mikroplar bataklık ile çöl arasında bulunan iyi toprakların havasını bulandırmıyor mu? Burada ise ne kötü anılar, ne felaket ve yoksulluk korkusu var. Yalnız burada herkes, serbest emeğini, dilediği kadar çalışma gücünü, rahatı, hayattan doyarsa tat ve ileride daha da iyi günlerin gelmesini aklına getiriyor. Hiçbir karşılaştırma yapılamaz. Bir şey daha var: Bizim çalışan insanlarımızın yalnızca sınırları güçlüdür, bunun için eğlenceye dayanabiliyor, duyarlı değil, kabadır. Burada durum tümüyle değişiyor. Sınırlar güçlüdür, bizim işçilerimizin sınırları gibi, üstelik de bizim kadar hassas ve gelişmiştir. Eğlenmeye hazırlıkları, susamışlıkları var; hem de bu duyguları sağlam ve sağlıklıdır. Bizde bu duygu yok, bu ancak sağlıklı bir fiziki çalışmayla geliştirilebilir. Ve işte bu insanların fiziki gücü, bizim ne kadar ince ve hassas duygularımız varsa, hepsiyle birleşiyor. Sağlam pazulu, kaslı insanların fiziki gelişmesi yanında bizim tüm ahlaki gelişmemiz onlarda birleşiyor. Elbette ki onların eğlenceleri, hayattan tat almaları, hırsları, tutkuları bizim duygularımızdan çok daha canlı, çok daha geniş, güçlü ve zevklidir. Ne denli mutludur bu insanlar!

Bugün gerçek bir eğlencenin ne demek olduğunu bilmiyorlardır henüz. Çünkü böyle eğlenceyi yaratacak yaşam ve böyle insanlar da yok. Ancak böyle insanlar eğlenebilir ve

sindire sindire zevk alabilir eğlenceden. Ne kadar da sağlıklı görünüyorlar. Nasıl da güçlü, boylu, poslu erkekler. Devinimleri nasıl da yumuşak ve enerjik, tam da iç dünyalarını yansıtıyor. Hepsi de mutlu birer yakışıklı delikanlı ve güzel birer genç kızdır. Emegin ve yaşamının zevkini çıkara çıkara yaşıyorlar! Ne mutlu, ne mutlu insanlar onlar.

Koca salonda bu insanların yarısı eğleniyor. Gürültülü bir eğlence bu. Peki diğer yarısı nerede? «Nerede mi,» diye soruyor aydınlık saçan güzel. Her yerde. Kimi tiyatrolarda; bazıları gönüllü aktör, bazıları müzisyen, bazıları da seyirci. Kim neden zevk alıyorsa onu yapıyor. Daha başkaları gece kurslarına devam ediyor, amfilerde ders dinliyor ve kimileri kütüphaneler de kitap okuyorlar. Daha başkaları koruluğun bankalarında dinleniyorlar ve kimi de çocuğu çocuğu ile birlikte odasında, ama daha çok, evet, daha çok... ama bunu sana söyleyemem, bu benim gizimdir. Salonda gözleri parlayan, yanakları al al yanan insanlar görmüşsündür. Böyle birçok kimse gelip gidiyordu. Gidenleri ben sürüklüyordum. Burada herkesin odası; benim onlara ayırdığım sığınaktır ve bu odalarda olup bitenler asla ve asla açıklanmaz, gizdir. Odalarda kalın, değerli halılar serilidir; kapılarda perdeler var, bu odalarda ses seda yok, yalnız benim gizim bu odalarda yaşar. Onlar salona dönüyorlardı, ben onları ellerinden çekip gizlerimin diyarından, gönül eğlencesine tekrar getiriyordum. Bu benim saltanatımdır.

II

«Bên buralara egemenim. Her şey benim içindir burada. Emek; duyguların yenilenmesi ve yeni güçlerin toplanması için, benim içindir. Eğlence; bana hazırlık, benden sonra dinlenmedir. Ben, burada yaşamamın amacıyım. Burada ben yaşamın ta kendisiyim.»

Kardeşlerin büyüğü: «Kraliçe olan kardeşim, yaşamanın en büyük mutluluğudur,» diyor. Gene de gördüğün gibi, burada her tür mutluluk var. Herkes mutlu olmasını sağlayacak bir uğraşı ya da eğlence bulabiliyor. Burada herkes en iyi nasıl yaşayabilirse, öyle yaşar, herkes burada özgürdür, tam anlamıyla özgürdür.»

«Sana gösterdiklerimize daha çok zaman var. Sana gösterdiğimiz gelişme aşamasına çok sonra ulaşılacaktır. Birçok insan kuşağı, soyu değişecek, senin önsezinle bildiğin şey gerçekleşinceye kadar. Ama hayır, aslında çok fazla kuşak değişmesine gerek de kalmaz: İşim şimdi hızla ilerliyor, her yıl yeni yeni değişmeler oluyor, yıldan yıla gelişme hızı artıyor. Gene de sen kardeşimin mutlak egemeni olduğu bu beldeyi görmeyeceksin. Hiç değilse şimdi onun ne olduğunu biliyorsun. Görmüşsün. Bu belde sıradışı bir güzellikte, aydınlık ve ışık doludur... Bunun için herkese anlat: Gelecekte bunlar olacak, güzel ve ışıklıdır gelecek. Sevin bu geleceğinizi, bunun gerçekleşmesi için çalışın, yakınlaştırın onu. Bu gelecekte beklediğiniz, umduğunuz şeylerden, gücünüzün yettiği kadarını bugünkü günlerinize aktarmaya çalışın. Bu gelecekten ne kadar çok şeyi bugünkü yaşamınıza aktarmayı başarırsanız, yaşamınız o kadar çok ışıklı ve iyi olacak, sevinç ve neşe ile dolacak, mutlulukla doymuş hale gelecek. O ölçüde de yaşamaktan zevk alacaksınız. Bu hedefe doğru koşunuz. Bunun için çalışınız, yakınlaştırınız bu geleceği, aktarabileceğiniz her şeyi bu gelecekten şimdiki yaşamınıza aktarınız.»

XVI

Bir yıl sonra yeni atölye de artık rayına oturmuş, kendi düzeniyle harıl harıl çalışıyordu. Her iki atölye birbirine sıkı sıkıya bağlıydı ve birbirine siparişler aktarıyordu.

Bir atölye sıkıştığı zaman öbür atölye ona yardım ediyordu. Gelirleri toplam olarak öylesine büyümüşü ki, birbirlerine daha da yakınlaştılar, Nevski Bulvarı'nda mağaza bile açabilirlerdi. Her iki atölyede çalışan kızlar çok iyi dosttu, birbirlerini çok iyi tanıyorlardı. Sık sık birbirlerini davet ediyor, yazlarını aynı yazlıkta geçiriyorlardı. Buna karşın her iki atölyenin hesaplarını birleştirme düşüncesi henüz yeniydi, bunu kızlara uzun uzun anlatmak gerekti. Ama gene de Nevski Bulvarı'nda kendi mağazasına sahip olma düşüncesi ve buna bağlı kâr artışı olasılığı açıktı. Böylece bir iki ay iki atölyenin birleştirilmesi üzerinde duruldu, çalışmalar yapıldı, hazırlıklar tamamlanınca da Vera Pavlovna ve Mertsalova bu düşüncelerini gerçekleştirdiler.

Kentin en önemli caddesi olan Nevski Bulvarı'nda yeni bir tabela asıldı: *Au bon travail. Magasin des Nouveautes* (Temiz İş-Yenilikler Mağazası.) Bu mağaza açılır açılmaz sosyetik çevrelerden çok yoğun siparişler almaya başladı. İşler eskisinden çok daha hızlı bir şekilde geliyordu. Mağaza her geçen gün biraz daha tanınıyordu. Ama lüks mağazalardan sayılmıyordu henüz. -Dur bakalım daha nerdee?- Ama zengin müşterileri ve bunların alış verişleri giderek artıyordu.

İki üç ay sonra mağazaya arada bir müşteri olmayan bazı kimseler uğramaya başladı. Bunlar tuhaf, kuşkucu bir tutumla mağazada dolaşıyorlar, sanki onlardan sakınmanız gerekiyormuş gibi: «Ben senin asıl amacını biliyorum. Yan yan ne bakıyorsun öyle? Kim olduğunu biliyorum ben; seni gidi gizli boğanın belirgin buzağısı seni! Seni gizli sıtma seni!» der gibi dolaşıyorlardı. Her seferinde bu istenmeyen tiplerin ikisi üçü doluşurdu mağazaya. Bu durum bir buçuk aya yakın bir süre sürdü. Bu süre içinde meraklarını gidermeye çalıştılar. Daha sonra bir mağazaya Kirsanov'un az çok tanıdığı bir meslekdaşı geldi. Uzaktan bir tanıdıktı bu. Önce şundan bundan, tıptan konuştular. Konuk o sıralar adından sıkça söz edilen biriydi. Onun bulduğu bir sağaltım yönteminin başarı-

ları konuşuluyordu. Bu yöntemle göre hastaya birkaç gün boyunca içilecek hiçbir şey verilmiyordu. Nedeni tüm hastalıklarla birlikte insanda türlü, kötü akıntılar belirir bu akıntılar organizmanın vücuttan attığı çürük sulardır, bu sulara yeni bir kaynak yaratılmazsa çürük sular yavaş yavaş kuruyacak ve hastalık da iyi olacaktır. (Bu bir gerçektir. Benim de çok iyi yakından tanıdığım bir doktor bu yöntemi uygulamak istemiş ve denemişti. Dört beş kez değişik yöntemler denedikten sonra, en doğru yöntemin önce hastanın vücudunu denemek olduğunu kabul etmişti.) Her neyse konuk söz arasında Kirsanov'a bir de davette bulundu. Zamanın çok ünlü, aydın bir kişisi Kirsanov'la ilgili övgüleri duymuş, kendisiyle görüşmek istiyormuş. Kirsanov hemen ertesi gün kendisini rahatsız edeceğini, bundan büyük mutluluk duyacağını söyledi.

Çok aydın olan bu kişiyi ertesi gün görmeye gitti Kirsanov. Adam onu çok iyi karşıladı. Baş köşeye oturttu, koltuğunu da kendi elleriyle çekerek, puro sundu ve Aleksandr Matyeviç'le sonunda tanışmaktan büyük mutluluk duyduğunu söyledi. «Siz Aleksandr Matyeviç'le ilgili pek çok övgü duydum. Tıpta yeni bir çığır açmışsınız. Bu bilim olmadan devletimiz yaşayamazdı,» gibi sözlerle düşüncelerini belirtti. Tüm bunlar son derece ilginçti. Böylesine önemli bir kişinin Kirsanov'a adıyla sanıyla hitap etmesi az şey miydi? Bilim üzerine, tıp üzerine sürdürülen görüşme sonunda gelip bu tanışmanın gerçek nedenine dayandı.

Adam aydınlığı ve inceliğini yeteri kadar ortaya koyduktan sonra:

«Şey, sizden bir ricada bulunacaktım, dedi. Lütfedip muhterem hanımefendinin Nevski Bulvarı'nda açtığı mağazanın nasıl bir şey olduğunu bana anlatır mısınız?»

«Düpedüz bir moda mağazası,» dedi Kirsanov.

«Evet, orası öyle, ama bundaki amacı ne?»

«Tüm konfeksiyon mağazalarının hedefi neyse, bu mağazanın hedefi de odur.»

Önemli ve aydın kişi konuğuna aklından dikkatli bir şey geçirdiğini belli ederek baktı. Kirsanov da ondan az dikkatli değildi düşündüklerinde. Ev sahibi dikkatli olduğu için, tanışmasından bu kadar büyük memnunluk duyduğu konuğunun ağzından sözün dirhemle çıktığını ve bunun için onu daha çok sıkıştırmak gerektiğini görüp, anlamış olacak ki:

«Bakın bay Kirsanov (acaba adını sanını neden bu kadar çabuk unutmuştu?) eşinizin mağazası hakkında üzücü bazı dedikodular dolaşmaya başladı,» dedi.

«Eh dolaşabilir, ne yapalım? Bilirsiniz bizde dedikodu pek sevilir. Karımın mağazası iyi kurulmuş bir iştir, onu çekemeyenler var: İşte size tüm dedikoduların açıklanması. Ama üzücü, dediniz. Nasıl üzücü olur ve kimi üzebilir bu dedikodular? Moda mağazalarının en çok çekiştirilen yönü, buluşma, görüşme yeri, randevu yerleri olmalarıdır. Bunu mu kast ettiniz? Ama böyle bir şey düpedüz saçma olur.»

Önemli kişi Kirsanov'a bir daha dikkatli ve düşünceli bir bakış yöneltti ve ilk düşüncesini içinden doğruladı. Evet, Kirsanov'un ağzından laf dirhemle çıktığı gibi, kulağının bir hayli delik olduğu da açıldı.

«Ama nasıl olur Aleksandr Matyeviç, rica ederim eşinize kim hakaret etmeye cesaret edebilir. Siz ikiniz böyle adı yargıların, şüphelerin kat kat üstündesiniz. Kaldı ki, söz konusu olan dedikodu bu gibi şeylerle ilgili olsa, sizinle tanışmak istemem gerekmezdi değil mi? Ciddi insanların işi değildir bunlar. Ama ben sizinle tanışmak istedim, çünkü siz bilimsel araştırmalarınızla devletimize üstün faydalar sağlıyorsunuz, bu faydadan dolayı size karşı derin bir saygım var ve ben de size yararlı olmayı düşündüm. Bunun için azizim Aleksandr Matyeviç, sizden rica edeceğim, n'olur dikkatli davranınız. Sizin gibi değerli bilim adamlarına toplumumuzun ve devletimizin çok gereksinimi var. Düzenli bir devletin en büyük gereksinimi bilimin gelişmesidir ve bunun için, af buyurunuz ama, azizim Aleksandr Matyeviç, kendinizi korumak zorundasınız.»

«Kendimi tanıdığım kadarıyla, topluma ve devlete karşı olan görevlerime zararlı olacak çalışmalarda bulunmadım.»

Önemli kişi, Kirsanov'a bir daha dikkatli bir şekilde baktı ve sonunda konuğunun laf sakladığı, kulağı delik olduğu ve de üstelik akıllı olduğu için, 'sözünü akıllıca söylettirir pişkin' cinsinden bir adam olduğunu bir daha gördü.

«Açık konuşalım sizinle Aleksandr Matyeviç, aydın insanlar niye baş başa bir konuşmada açık olmasın birbirine karşı? Ben de sizin gibi sosyal düşünen bir insanım inanın, Prohudon'u seve seve okuyorum. Amma...»

«İzin verin aramızda hiçbir anlaşmazlığın kalmaması için ben de bir iki söz söyleyeyim. Ben de sizin gibi düşünenlerdenim, dediniz. Bu ben de, herhalde benimle ilgilidir. Galiba benim bir sosyalist olduğumu düşünüyorsunuz. Belki hiç de öyle değilim? Unutmayın ki sosyalistlerden başka bir de birtakım proteksyonistler(*), gibi düşünürler, Rauh'un tarihsel görüşlerini benimseyenler ve de ekonomi-politikte çok değişik yönlerde yürüyenler de var... Tüm bu yönlerden birinde yürüdüğümü iddia etmek için önce söz konusu olan o insanı tanımak ve herhangi bir delile ve temele dayanmak gerek.»

«Bay Kirsanov sizi sosyal düşünen bir insan olarak nitelendiriyorsam bu sayın eşinizin mağazasının hangi bir temele dayandığını bildiğim içindir.»

«Ama kim hangi yönden yürürse yürüsün, ciddi konuştuğu zaman, bu düzeni herkes doğruluyor. Bu çeşitli yönlerden yürüyenlerden bazıları ve —şimdi şükür çok azları—, başka bir yöne karşı polemik açtıkları zaman gerektiği kadar yani kendilerince gereken şiddetle benim gibi düşünenlere saldırıyorlar. Ama dediğim gibi, bu hücumları yalnız polemik yaptıkları zaman meydana geliyor. Oysa huzur içinde düşünen, sırf bilimsel olan açıklamalarda ve özetlemelerde politik-ekonomiyi bilenlerden hiçbirisi bunun zararsızlığını ve hatta faydasını yadsımıyor. Söylediklerim hatalıysa, lütfen bana tersini kanıtlar mısınız?»

(*) Proteksiyon: Koruma, yardım, kayırma.

«Bay Kirsanov, sizinle burada bilimsel tartışmalarda bulunmak üzere buluşmadık. Siz de kabul edersiniz ki benim buna hiç zamanım yok. Bayan Kirsanova'nın mağazasının zararlı bir yönü var, kendisine ve özellikle size, dikkatli davranmanızı salık veririm hepsi bu kadar.»

«Mağazamız zararlıysa kapatılmalı ve hakkımızda soruşturma açılmalıdır. Yalnız mağazamızın niçin zararlı olduğunu çok merak ediyorum.»

«Canım her haliyle zararlı bir işletme bu. Tabelasından başlayalım. Ne demekmiş 'Au bon travail?' Bu devrimci bir slogan değil de nedir?»

«Aman efendimiz... bunun açıklaması 'Temiz İşe Gelin, yani Temiz İş Mağazası,' Bunun devrimciliği nerede? Bir moda mağazası aldığı siparişleri temiz yapmayı üstleniyor. Sizi anlayamıyorum.»

«Haydi haydi, bunun anlamı bambaşka. Bilmez miyim ben? Bununla demek istiyorsunuz ki, tüm mağazalarınızı böyle bir düzenle kurunuz, o zaman emekçiler rahat edecektir. Hem de bu travail lafı? Yani iş, Bunu sosyalistler çıkarmış, bu onların sloganıdır.»

«Bağışlayın, ama Fransızlar toprağı sürmeye, işlemeye başladıklarından bu yana, hayır, daha da eskiden, vahşi hayvan avına çıktıkları, herhangi bir işle meşgul olmaya başladıkları zamandan beri aralarında konuşurlarken, bu sözcüğü kullanmadan isteklerini anlatamazlardı. Çok, çok eski bir laftır bu, inanınız, tüm dünya sosyalistlerinden bin yıl daha yaşlıdır.»

«Peki ama tabelada böyle laf-ı güzaf şart mı Allah aşkınıza? 'Filan fişmekan moda mağazası...' o kadar efendim!»

«Nevski Bulvarı'ndaki tabelalar çok! Neler neler yazılıyor ki bu tabelalara! 'Au pauvre Diable' (Bendeniz fukarayı ziyaret ediniz), 'A l'elegance' (Zarafete buyurunuz)... ve daha neler de neler? Nevski Bulvarı'ndan geçerken dikkat etmenizi rica ederim. Kendi gözünüzle görmüş olursunuz.»

«Dedim ya, sizinle tartışmaya zamanım yok. Bu tabelanın

yerine başka bir tabela asmanızı rica ederim. Sadece filan filanın moda mağazası yazılmış olsun, o kadar. Hatta bu rica da değil, bir emirdir.»

«Hay hay. Emir emirdir, akan sular durur. Yalnız izninizle şu kadarını söyleyeyim: Karımın adına bu emrinize uymayı kabul etmekle beraber, bu değişikliğin bizim mali işlerimizi bir hayli bozacağını açıklamam gerek. Bunun işletmemize iki çeşit zararı olur. Her şeyden önce, firma adında yapılan değişiklikler ticarî ününü azaltıyor, ticarî işletmeyi ticari gelişme yolunun çıkış noktasına döndürüyor. Sonra da karım benim soyadımı taşıyor, soyadım ise tam tamına bir Rus ismidir. Moda mağazasında, butikte, konfeksiyonda böyle kaba saba bir Rus soyadı, mağazanın temelini zedeliyor efendim! Güzelim, cakalı isimler dururken! Evet efendim, bu değişiklik karımın çıkarlarına, yani mali çıkarlarına, oldukça ağır bir darbe indirecek. Ama ne yaparsın, o da boyun eğecektir.»

Önemli kişi içten gelen bir acımayla düşünceye daldı.

«Demek ki mağazanız ticari bir işletme! Bu nokta ilginçtir, önemlidir. Yönetim organlarımız vatandaşın mali çıkarlarını korumalı ve ticaretin gelişmesini kanatları altına almalıdır. Ama eşinizin bu mağazasının gerçekten bir ticari işletme olduğu üzerine bana namus ve şeref sözü verebilir misiniz?»

«Şeref sözü veriyorum. Evet. Bu mağaza ticari bir işletmeden başka bir şey değildir.»

«Peki öyleyse, eşinizin katlanmak zorunda kalacağı kaybı gidermek için ne yapmalı? Ben bu önüne geçilmez darbeyi yumuşatmak için elimden geleni yapmaya hazırım, daha da fazlasını söyleyebilirim: Seve seve yapacağım bunu. Ama lütfen anlayış gösteriniz, bu tabelanın kalmasına gerek yok.»

«Aklıma bir şeyler geliyor... Tabelada şu «travail» sözü fazla göze çarpıyor, devrimci bir sözdür bu doğrusu. Bunun yerine karımın adını yazmamız daha doğru olacak. Kamu çıkarına böyle yapmamız lazım, sizce öyle mi?»

«Evet, aynen.»

«Peki öyleyse bu isteğinizi yerine getirmemiz mümkün, kaldı ki buyurduğunuz gibi, bu isteğiniz gerçekten çok önemlidir, öyleyse tabelaya şu berbat 'of' ya da 'ov' ile biten bir soyadını yazmakla karşılaşacağımız ağır darbenin iki sonucundan birini önleyebiliriz. Karımın adı Vera'dır. Yani 'iman' 'inan' 'güven'. Bunu biz Fransızcaya çevirebiliriz, canım olacak 'Foi'. Tabelada 'Bon' yani iyi, sağlam anlamına gelen bu Fransızca sıfatı bıraksak ve tabeladaki değişikliğe sebep veren sözün yani 'travail'ın hacmiyle yetinsek, yeni tabelamız şöyle olacak: 'A la bonne foi'; bu bir yandan, güvenilir, dürüst'lüğüne inanılır bir mağaza. 'Güven Mağazası' ya da 'İnan Mağazası' gibi bir anlam ortaya çıkacak ve efendimiz, bir de muhafazakârlığın ruhu da ifade edilmiş olacak, çünkü foi, yani iman, olumsuz karakterlerin eğilimlerine tam bir çelişki, bir zıtlık teşkil edecektir.»

Bilim babası düşünceye daldı.

«Çok önemli bir sorun bu. İlk bakışta söylediklerinizin kabul edilmeyecek bir yönü yok. Ama size kesin bir cevap verebilmem için bu teklifiniz üzerinde ciddi olarak durmam etraflica düşünmem gerekiyor.»

«İzninizle düşündüğümü daha da açıklayayım: İnsanlarda karar vermenin hızı ile kararın olgunluğu biraz zor birleştirilebilen iki elemandır, ama ben yaşıntımda bir gün, bir sorunun tüm yönlerini bir bakışta ve derhal en iyi şekilde sonuca bağlayan insanlarla da karşılaşacağımdan asla şüphe etmiyordum: Bu da bir dehadır ve idari bir deha sayılır.»

Buna karşılık önemli kişi çok manalı bir yanıt verdi:

«Canım ben sizden sadece bir iki dakika istedim. Bir iki dakika düşünmeden yapmam, inanınız.»

Derken sessizlik içinde iki dakika geçti.

«Evet, tamam. Sorunun her yönünü düşündüm. Teklifinizi kabul ediyorum. Daha fazlasını söyleyeyim; kamu yararı için sizin çıkarınızı unutmak acı ama zorunludur. Kamu gönenci için böyle yapmamız gerekiyor. Aleksandr Matyeviç, ben siz-

den de tarafsızlık bekliyorum ve bu mutlak zorunluluk karşısında siz de, alacağımız önlemi yumuşatmak için kendiliğinizden gerekeni yapmalısınız.»

«Emin olunuz beyefendi hem aldığınız önlemin önemini, hem de özel çıkarların olanaklar ölçüsünde korunması yolundaki isteğinize aynı ölçüde değer veriyor, sizi tebrik ediyorum.»

«Öyleyse iki dost olarak ayrılıyoruz. Aleksandr Matyeviç ve buna çok memnunum. Zaten her zaman devlet adına zorunlu olanlarla özel çıkarlar arasındaki çatışmada yumuşatıcı bir aracı olmaya çalıştığım gibi, özellikle size bir yardımda bulunabildimse, memnunum. Çünkü siz toplumumuzun üstüne titremesi gereken en iyi bilim adamlarından birisiniz. Daha da öteye devletin üstünüze titremesi gerekiyor.»

Önemli aydın kişi ve onun tarafından sayılan bilgin, hararetle el sıkıştılar.

Vera Pavlovna ile kocası, toplumun ve toplum gönencinin *travail* yerine *foi* kelimesinin ve bu isme eski sıfatının eklenmesiyle tehlikeden nasıl kurtulduğunu hatırlayarak sık sık neşeleniyorlardı. Buna benzer sıfatlar Nevski Bulvarı'ndaki binlerce tabelada vardı. Ama aslında iş, pek de öyle şaka kaldırır gibi değildi. Mağaza şimdilik tehlikeyi atlatmıştı. Yalnız bir tek şey çok açıktı: Sinmek gerekiyordu, sinmek ve susmak, varlığını unutturmak. Şimdi uzunca bir süre atölyenin gelişmesi düşünülemezdi artık. Oysa bu iyi kurulmuş işi, gelişmesi için frenlemek de zordu. Bundan sonra mümkün olan en büyük mutluluk, sadece büsbütün yıkılmamaktan ibaret olacaktı artık: Aylarca, yıllarca işin genişletilmesi akla bile getirilemezdi. Elbette zordu bu. Ama kim ne derse desin; bu belli değil miydi önceden? İyi ki iş fazla engele rastlamadan buraya kadar gelişebildi. Bu engeller çok daha önce de çıkabilirdi. Üstelik de engeller yalnızca durdurucu bir nitelikteydi, yıkıcı bir nitelik taşımıyordu: Buna da bin şükür. Çünkü yıkılmak da vardı...

Bir defa üstüne çekilen ilgi azalmıyordu. Ama mağazada huzur, düzen, iyi ahlak ve gönenç görölüyordu. Bunun için ilgi; sadece ilgiden ibaret kalıyor ve durulan yerden bir adım ileri gidilmemeye dikkat ediliyor ve yaşamın sürdürülmesi kıpırdamamak pahasına satın alınıyordu.

Ama bu gibi şeyler insana bir kez yapıştı mı kurtulmanın olanağı yoktur. Bunlar her zaman ve her şeye yapışmaya hazırdır. Bir örnek verelim! Ben şöyle Nevski Bulvarı'nda gezincek olsam, belki biri «vay canına Nevski Bulvarı'nda dolaşıyor ha? Acaba amacı ne?» diye düşünecek. Ama ben şimdilik Nevski Bulvarı'nda gezinmiyorum. Bunun için belki başka birinin aklına: «Vay canına, artık Nevski Bulvarı'ndan da çekildi ha? Acaba niye çekildi?» sorusu gelecek. Vallahi de şaka etmiyorum, billahi de. Hem de ben 'belki' dedimse, daha yumuşak bir deyim kullanmak için bunu söyledim, yoksa kesinlikle biliyorum ve hatta bunu kanıtlayabilirim de: Doğru doğru, dosdoğru söylüyorum, ben üç yıldan bu yana her gün: Acaba Nevski'de gezinsem mi, gezinmesem mi, diye düşünüyorum. Gezinmeye hazırdım, canım bunu hiç istemediği halde, laf olsun diye gezinecektim, ama daha da olgun düşündükçe, bununla işlerin tümüyle karışacağını anladım. «Vay canına, eskiden hiç gezinmezken herif Nevski'di gezinmeye başladı; bu ne demek, bunun manası ne acaba?» Böyle düşünceler, beni büsbütün rezil edecekti. Hele bir insan, çok çok neden gezinmediğinden başka hiçbir şeyi düşünmeyecek gibi bir yaşam sürüyorsa (ya da neden gezindiğini, bunlar düşünme ve tahminlerden sonuç çıkarma yönünden hepsi aynı şeydir) ve buna rağmen bu insan başkalarının tahmin ve düşüncelerinin hedefi oluyorsa, hem de birkaç yıldan beri... eh, o zaman karısı Nevski Bulvarı'nın tam ortasında mağaza açan Kirsanov böyle bir gelecekten nasıl kurtulsun?

Artık o zamanlarda, sağaltım yöntemini hastayı dinlemeye çevirmiş olan doktor arada bir ona uğruyor ve böylece onu

ne kadar çok sevip saydığını söyleyerek dingin bir yaşam sürdürmesini salık veriyordu. En önemli önerisi de, dikkatli davranılmasıydı.

Gerçekten, neme lazım, kimse onu sıkıntıya da düşürmüyordu, sıkıştırmıyordu da...

Atölye üzerine olan etkisi şöyle olmuştu: atölye çalışmalarını sürdürüyor ama gelişmiyordu. Hatta olanaklar ölçüsünde daralmaya çalışıyordu. Ama yaşıyordu ya! Demek ki atölyenin üzerine etkisi çok kötü değildi, iyi bile sayılabilirdi ve hatta atölye her türlü zarardan korunuyordu, iyi niyet belliydi.

Şu var ki, işler daha fazla genişlemediyse de iç düzeni gitgide mükemmelleşiyordu. Bunda da dikkatli olmaları gerekiyordu, çünkü göze çarpacak başarılar gene güvensizlik doğurabilirdi. Kaldı ki genişlemenin duraklaması gelişmeyi de frenliyordu çünkü bu gibi şeylerde dış hacmin büyümesi ile iç tarafın daha iyi bir şekle getirilmesi birbiriyle çok sıkı ilişkilidir. Gene de, ağır da olsa ve daha başka koşullara oranla az da olsa, geliyordu.

İki atölyenin birleşmesinden sonra geçen üç dört yıl içinde nasıl bir duruma geldiği, o sıralarda Vera Pavlovna ile tanışan genç bir kızın mektubundan anlaşılıyor.

XVII

Katerina Vasilyevna Polozova'nın Mektubu

St. Petersburg, 17 Ağustos 1860

Sevgili Polinacığım,

Bu yakınlarda öğrendiğim ve benim de katıldığım yepyeni bir şey öylesine hoşuma gitti ki, sana canla başla kendimi verdiğim bu işi anlatayım istedim. Senin de ilgileneceğinden eminim. En önemlisi, belki sen de buna benzer bir uğraş bu-

lacaksın kendine. Sevgili dostum, bilsen, bu ne kadar güzel bir şey.

Sana anlatmak istediğim şey, bir dikiş atölyesidir. Daha çok bunlar; bir hanım tarafından, aynı ilkelerle kurulmuş iki ayrı atölye idi. Onunla tanışalı iki hafta kadar bir süre geçmesine karşın çok iyi iki dost olduk. Karşılığında o da bana buna benzer başka bir atölye kurmama yardım edecek ileride... Bu hanımın adı Vera Pavlovna'dır, daha genç sayılır. Çok iyi yürekli, neşeli, yani anlayacağın, tam bana göre bir arkadaş-tır. Daha çok sana benziyor, senin bu sessiz sedasız Katya'ya benzer tarafın yoktur. Çok canlı, hareketli ve ataktır bu hanımefendi. Bazı arkadaşlarımız onun bu atölyesini çok övmüşlerdi —ancak bana bir tek atölyeden söz etmişlerdi — ben de hiç kimseye sormadan ve hiçbir gerekçe göstermeden atölyesine gittim. Atölyesiyle ilgilendiğimi söyledim. Daha ilk bakışta birbirimizi sevdik ve arkadaş olduk. Kaldı ki kocası Kirsanov, doktor Kirsanov'un ta kendisidir; onun beş yıl önce bana ne büyük bir iyiliği dokunduğunu hatırlıyorsundur.

Neyse, benimle yarım saat kadar konuştuktan ve benim de içtenlikle onun işleriyle ilgilendiğimi anladıktan sonra beni kendi atölyesine götürdü. İlk kurulan atölyeyi şimdi çok yakın arkadaşlarından bir hanım idare ediyor, o da çok hoş bir hanım. Şimdi de sana ilk görüşmedeki izlenimlerimi anlatayım. Şaşılacak şeydi doğrusu. Ben de gördüklerime öylesine hayran oldum ki, hemen anı defterime kaydettim. Bu defteri uzun süredir unutmuştum. Ama şimdi yeniden ele aldım. Bunun nedenini biraz zaman geçtikten sonra anlatacağım. İyi ki atölyeyle ilgili izlenimlerimi hemen not ettim. Yoksa aradan geçen süre içinde bazı şeyleri unutabilirdim. Kaldı ki aradan on beş gün geçti ve birçok şey bana artık olağanüstü görünmüyor, her şeye alıştım. Ama huyum böyle, bunlar ne kadar sıradan ise, o kadar fazla bağlanıyorum, çünkü gerçekten çok, çok iyidir tüm anlatacaklarım. Dinle şimdi Polina; yazdıklarını defterimden sana aynen aktaracağım ve daha sonra öğ-

rendiklerimi de ekleyerek, çizeceğim tabloyu zenginleştireceğim.

Dikiş atölyesi; ne olacak, ama benim gördüğüm neydi bilir misin? Giriş kapısı önünde durduk. Vera Pavlovna beni çok güzel bir merdivenden yukarı çıkardı. Böyle merdivenlerde üniformalı kapıcılar bulunur. Üçüncü kata çıktık. Vera Pavlovna zili çaldı. Bir de ne göreyim; kocaman salonunda kuyruklu bir piyanosu olan, güzel dayanmış döşenmiş yılda 4 ya da 5 bin ruble harcayan bir ailenin evinde gibiydik. «Aaa... dedim ben, atölyeniz bu mu? Yani terzi kızlarınızın çalıştıkları yer burası mı?» «Evet, dedi. Bu kabul salonumuz, akşamları burada toplanıyoruz. Siz şimdi terzi kızlarımızın oturdukları odaları geziniz. Onlar şimdi çalışma odalarımızda, kimseyi rahatsız etmezsiniz.» Vera Pavlovna'nın beni gezdirdiği atölyede gördüklerime gelince:

Atölyenin bulunduğu daire aynı katta bulunan üç apartman dairesinden oluşuyordu ve bunlar, aralarından kapılar açılarak birleştirilmişti. Bu daireler eskiden yılda 700, 550 ve 425 ruble karşılığında kiraya veriliyormuş, yani toplam kira bedeli 1.675 ruble. Ama üçü için beş yıllık bir kontrat yapıldığından, ev sahibi bunları yılda 1.250 rubleye bırakmış. Atölyede 21 oda var, bunlardan ikisi çok büyük, her birinin dört koca penceresi var. Bunlardan biri kabul, diğeri ise yemek salonu. Gene çok büyük olan öteki iki odada çalışılıyor. Öteki odalarda ise kızlar oturuyor. Bu kızların oturduğu altı-yedi odayı gezdik (tüm bunlar benim ilk gezimde oldu). Bu odalarda, gül ağacı ya da ceviz ağacından yapılmış güzel mobilyalar var. Bazılarında duvar aynaları, boy aynaları, bazılarında ise ayaklı aynalar var. Birçok yumuşak koltuk, divan. Çeşitli odalarda çeşitli mobilyalar var, çünkü mobilyalar ayrı ayrı zamanlarda satın alınmıştır. Hepsi de kelepirdir, ucuza alınmıştır. Oturma odaları memur ailelerinin dairelerine benziyor. Daha büyük olan odalarda genç kızlar üçer üçer oturuyor, hatta dört kızın paylaştığı odalar bile var. Daha küçük

olanlarda kızlar ikişer ikişer yerleşmiş.

Çalışma odalarını gezdik. Odaya girdiğimizde çalışan kızların orta halli memurların genç karıları, kız kardeşleri ya da kızları gibi giyinmiş olduklarını gördüm. Kiminin sırtında ipekli sade bir rop, kiminin üstünde pazen, yünlü etekler, takımlar... Hepsinin yüzünde, rahat bir yaşamın sağladığı yumuşaklık, incelik var. Bunlara çok şaşıtm. Çalışma odalarında uzun uzun kaldık. Birkaç kızla hemen tanıştım ve dost oldum. Vera Pavlovna gelişimin amacını onlara anlattı. Kızların dilleri değişti. Bazıları artık aydın insanların konuştukları dili rahatça kullanıyorlardı, edebiyattan anlıyorlardı, bizim aydın ailelerimizin genç kızları gibi, tarih okumuşlardı, yabancı ülkeler hakkında bilgileri vardı, yani bizim genç hanım kızlarımızdan geri değildi onların bilgi düzeyleri. Hatta bunların ikisi parmak ısırtacak denli kültürlüydü, çok okudukları anlaşılıyordu. Atölyeye yeni alınanların kültür düzeyleri daha geriydi. Gene de az çok bilinçlenmeye yüz tutmuş insanlar gibi, onlarla da aydın insanlar gibi konuşulabiliyordu. Kızların bilgi düzeyleri atölyede çalıştıkları yıllarla orantılıydı.

Vera Pavlovna kendi işlerini görüyor, ikide bir bana dönüyordu. Ben ise, kızlarla konuşmaya doyamıyordum. Bu arada öğle yemeği zamanı da geldi. Çalışma günlerinde yemek üç kaptı. O gün pirinç çorbası, balık haşlaması, bir de dana eti vardı. Yemekten sonra sofraya çay ve kahve geldi. Yemek o kadar nefisti ki, iştahım açıldıkça açıldı ve ben her gün böyle yemek yesem, hiç yakınmam.

Oysa bilirsin, babamın şimdi bile çok iyi bir aşçısı var.

İşte, ilk gidişimde edindiğim izlenimler bunlar. Bana terzi kızların oturdukları bir atölyeyi göreceğimi söylediler, bunu biliyordum. Kızların odalarını göstereceklermiş. Onlarla yemek yiyecekmişim. Ne güzeldi tüm bunlar. Ben hiç yoksul insanların evlerine davet edilmemiştim. Oysa orta halli memurların kızlarını gördüm, pek zengin olmasa da lezzetli ve doyurucu bir yemek yedim ve tıka basa doydum. Tüm bunlar nasıl gerçekleşti?

Vera Pavlovnalar'a döndüğümüzde kocası bunda şaşılacak bir şey olmadığını anlattı. Kirsanov, laf arasında bir kâğıda ufak bir hesap dökümü yaptı. Bu kâğıt parçasını anı olarak defterimin yaprakları arasında tutuyorum. Sana onu aynen yazacağım. Ama önce birkaç kelime daha.

Yoksulluk yerine gönenç, pislik yerine temizlik, zevkle döşenmiş odalarda sürdürülen bir yaşam. Kabalık yerine incelik. İleri düzeyde aydınlık. İşte kısaca özetlediğimiz atölyedeki bu yaşam iki şekilde gerçekleştiriliyordu. Terzi kızların gelirlerinin artmasıyla birlikte sürdürdükleri kolektif yaşam giderlerini azaltıyordu.

Kazançlarının neden arttığını anlıyorsun değil mi? Onlar kendi hesaplarına çalışıyor, kendi kendilerinin işvereni oluyorlardı. Bunun için normalde işletmenin patronuna kalan kârdan da pay alıyorlardı. İş bununla da bitmiyor. Kendi hesaplarına çalıştıklarından; hem kendi zamanları, hem de işledikleri malzeme bakımından da titiz davranıyorlardı. Böylece de hem işleri daha hızlı yürüyor, hem de maliyetleri azalıyordu.

Yaptıkları harcamalarda çok titizdiler. Alışverişlerini toptan ve peşin parayla yapıyorlar. Bu şekilde perakende ya da taksitli alışverişten çok daha ucuz ve kaliteli mal alıyorlardı. Seçerek alıyorlardı. Malzemeden anlıyorlar, daha önce aldıkları şeyler hakkında bilgi topluyorlar. Herkes bu şekilde avantajlı davranamaz. Birçok kişi böyle olanaklardan yoksundur.

Bunun dışında da bazı harcamalarında kısıtlamaya gidebiliyorlar. Hatta bazılarında tümüyle bile vazgeçebiliyorlar. Her gün iki üç verst ötedeki bir işyerine gidip gelmeyi düşün. Böyle bir şey ayakkabıları ve giysileri yıpratacaktır. Yağmur yağdığında şemsiyen yoksa bu yıpranma daha da artacaktır. Vera Pavlovna'nın atölyesinde uyguladığı bir yöntem hemen hemen her konuda uygulanmaktadır. Vereceğim örnekte bu yöntemin ne denli önemli avantajlar sağladığını göreceksin. Basit ama sağlam bir şemsiyenin fiyatı iki ruble. Atölyede ça-

lısan sayısı 25. Her birine bir şemsiye alındığında 50 ruble eder. Oysa bu kızların tümünün aynı saatlerde dışarıya çıkması söz konusu olamaz. Dışarıya yalnız işi olanlar çıktığına göre beş şemsiye 25 kızın işini rahatlıkla görür. Onlar da en iyisinden beş şemsiyeyi beşer rubleden alıyorlar. Böylece her kızın en kaliteli şemsiye için ödediği para bir ruble oluyor. Görüyorsun ya, her kız; kötü basit şeyler yerine her şeyin en iyisini hem de iki kat daha ucuza almış oluyor. Buna benzer daha pek çok örnek verebilirim. Bunlar bir araya toplandığında ortaya çok büyük rakamlar çıkıyor. Aynı durum; ev, yemek ve diğer başka şeyler için de uygulanıyor. Yukarıda anlattığım yemeği ele alalım. Bu yemek beş ruble elli kapiğe mal olmuştu. Ekmeği de sayarsan beş ruble yetmiş beş kapık. (Çay ve kahve dışında) Yemekte otuz yedi kişi vardı, birkaç da çocuk. (Kendimi ve Vera Pavlovna'yı saymıyorum.) Harcanan para 37'ye bölündüğünde kişi başına 16 kapık düşer. Bu da ayda yaklaşık beş ruble eder. Vera Pavlovna'nın söylediğine göre insan yiyecek bir şeyler almaya kalksa şu berbat bakkallardan birinden; biraz ekmekle bir lokma da sucuk, peynir gibi azıcık bir katık alabilir, hepsi bu kadar.

Gene Vera Pavlovna'nın dediklerine göre, 'aşevlerinde' böyle bir yemek (ama yediğimiz yemek gibi temiz ve leziz olmayan) kırk gümüş kapık eder, otuz kapık karşılığında çok daha kötü bir yemek yine müşterisi daha da azdır) hem bu paradan doyacak, hem geçinecek, hem dükkân-kirasını hem de ev kirasını ödeyecek. Bir de yardımcı tutacaktır. Burada bu gereksiz masraflar ya hiç yoktur veya çok azdır. İki terzi kızımızın yakını olan iki yaşlı kadına ödediğimiz maaş; al sana tüm mutfak kadrosunun masrafı. Şimdi, onlara ilk kez gittiğimde, Kirsanov'un bana yaptığı hesap dökümünü daha iyi anlarsın. Dedi ki bana Kirsanov:

«Elbette ki ben size tastamam sayılar veremem, bunları bulmamız biraz zor olacak, çünkü kendiniz de bilirsiniz, bütün ticari teşebbüsün, bütün mağazanın, firmanın ve atölye-

nin, gelir-gider oranı kendilerine göre değişiyor, ailelerde olduğu gibi, her ailenin tasarruf derecesi ile harcama hacmi değişiyor. Bunun için ben bu sayıları sadece örnek için yazacağım. Ama hesap inandırıcı olsun diye, sayılarım bizim atölyemizin gelirinden ve harcamalarından daha az olmakla beraber aşağı yukarı her firmanın ve hemen hemen ufak, fazla zengin olamayan işletmenin gelir gider oranına eşittir. Bir ticari işletmede mal satışından elde edilen gelir üçe bölünür. Bir bölüm çalışanların ücretidir. İkinci bölüm işletmenin diğer giderleri için ayrılıyor, yani dükkân kirası, aydınlatma, malzeme vb. Üçüncü bölüm ise işverenin kârıdır. Kâr şöyle bölünür: İşçilerin ücreti kârın yarısı. Diğer giderleri kapatmak için, kârın yüzde yirmi beşi. Kalan yüzde yirmi beş de işverene. Demek oluyor ki, tüm işçi ve memurlar toplam yüz ruble alıyorsa diğer giderler için elli ruble gidiyor ve işverene de elli ruble kalıyor. Bakalım şimdi, bizim düzenimizde işçilerimiz ne kadar para alıyorlar:

Kendi ücretlerini alıyorlar..... 100 ruble İş sahibi kendileri oldukları için, işveren kârı da onlara kalıyor..... 50 ruble Çalışma odaları kendi evlerinde olduğundan bağımsız bir atölyeden daha ucuzdur. Malzeme harcamasında dikkatli davranıyorlar, yapılan tasarrufun büyük bir bölümü de bu şekilde sağlanıyor. Diyelim ki yüzde 30 kadar bir tasarruf bu tür masraflara giden 50 rubleden de onlara bir para kalıyor, yani..... 16 ruble 67 kapık

Toplam 166 ruble 67 kapık

Görüyor musunuz? Böylece bizim işçilerimize yüz altmış altı ruble altmış yedi kapık kalıyor, oysa başka bir düzende alacakları ücret yüz ruble olacaktır. Ama onlar aslında daha da fazla alıyorlar. Kendi işlerinde çalıştıklarından, daha da gayretli oluyorlar, bunun için daha kısa sürede daha iyi işler çıkarıyorlar. Sıradan bir atölyede yoğun bir çalışmayla beş

rop dikilen bir sürede onlar daha rahat bir çalışmayla altı rop diyorlar. Aslında daha da fazla ama biz en düşüğünü söylüyoruz. Böylece:

İşin daha kaliteli ve daha çabuk..... 33 ruble 33 kapık yapılması ile elde edilen kâr 166, 67

rublenin beşte biri kadar artıyor,
bu ise 33 ruble 33 kapık eder.

Bunu da eklediğimizde..... 166 ruble 67 kapık

Toplam..... 200 ruble - kapık

«Demek ki, bizimkilerin kârı diğerlerinden iki kat fazladır. Bakalım şimdi bu kâr nasıl kullanılıyor? İki kat fazla kazandıkları halde, kendi kazançlarını çok daha kârlı bir şekilde kullanıyorlar. Biliyorsunuz kârları iki türlüdür. Öncelikle tüm ihtiyaçların toptan satın alınmasından doğan kâr. Bunun için diyelim ki yüzde otuz tasarruf ediliyor, perakende satın alınan şeyler üç rubleyse bizimkilere iki rubleye mal oluyor. Ama aslında kâr bundan daha fazladır. Oturdıkları daireleri alalım. Bu odalar teker teker veya yoksulların oturdıkları gibi, köşe köşe, kiraya verilseydi iki pencereli on yedi odada üçer dört kişiye elli beş kiracı olacaktı. Üç pencereli odalarda altışar kişi ve dört pencereli odalarda dokuzar kişiye otuz kişi. (Çünkü bu odalardan ikişer adet vardı.) Küçük odalardaki elli beş kişi ile birlikte seksen beş kişi. Her birinin ayda üç ruble elli kapık ödeyeceğini düşünürsek; bir kişinin yılda ödeyeceği kira kırk iki ruble edecekti. Demek ki ufak işletme sahipleri, yani odalarını köşe köşe kiraya vermekle geçinenler böyle bir daireden kırk iki ruble çarpı seksen beş, eşittir üç bin beş yüz yetmiş ruble alırlar. Bizimkiler bu daireyi bin iki yüz elli rubleye tutuyorlar, yani üç kat daha ucuza. Her şey böyle. Tasarruf olunanların yarısını hesaba katmış olsam gene de gerçek orana yaklaşamam. Böyle olduğu halde gerçek sayının ancak üçte birini alıyorum. İş bununla da bitmiyor.

Düzenli bir yaşamları olduğundan zaten fazla harcama yapmıyorlar. Hem de daha az öte-beriye gereksinimleri oluyor. Satın aldıkları giyim eşyası dörtte bir oranında azalıyor. Örneğin dört çift kundura yerine üç çift, dört rop yerine üç rop yetiyor, ama gene tekrar ediyorum, bu oran da daha az tutulmuştur. Bak şimdi, tüm bunlardan sonra ortaya nasıl bir hesap çıkacak:

Satın alınan daha ucuz oluşuyla
satın alınan şeyler üçte biri kadar
ucuzlamış oluyor, örneğin üç parça
için üç ruble yerine yalnızca iki
ruble ödeniyor. Ayrıca bu yöntemle
bu üç parça ile başka bir düzende
ancak dört parçanın karşılayabileceği
gereksinim karşılanıyor. Bu da
gösteriyor ki bizim terzi kızlarımız 200
ruble karşılığında başkalarının 300
rubleyle sağlayabileceği şeyleri
elde edebiliyor. Aynı şekilde 300
ruble karşılığında alabileceğimiz
eşyayı, sağlayacağınız konforu
başkaları en az..... 400
rubleyle karşılayabiliyor.

Şimdi sonuç ortada. Yılda bin ruble harcayan bir ailenin yaşamını, yılda dört bin ruble harcayan bir ailenin hayatıyla karşılaştırınız; fark ne denli büyük değil mi? –Kırsanov konuşmasına devam ediyordu.— İşte bizim düzenimizde her şey böyledir, hatta daha da fazladır. Kârımız iki katına çıkıyor ve iki kat avantajlı bir şekilde kullanılıyor. Bunun için bizim terzi kızlarımızın yaşamları eski düzende çalışan kızların yaşamına hiç benzemiyor; bunda şaşılacak bir şey var mı?

İşte sevgili Polinacığım, böyle önceleri alabildiğine şaşırdığım bu farklı uygulamaların meğer ne de basit bir açıklaması varmış. Ben de alıştım bu yaşama ve şimdi kendi kendime şaşıyorum artık. Neden buna ilk gün o kadar şaşmıştım, niye her şeyi koyduğum gibi bulacağımı aklıma bile getirmiyordum? Bana lütfen yaz, sen de benim bugün çalıştığım işe benzer bir iş kurabilir misin yani böyle bir dikiş atölyesini yönetebilir misin? Ben şimdi böyle bir atölyenin açılışını hazırlıyorum. Bilsen bu ne hoş bir hazırlık Polinacığım. Haydi hoşça kal.

K. Polozova

Not: Diğer atölyeden söz açacaktım, unuttum, neyse başka sefere kalsın. İlk atölye çok daha fazla geliştirdi. Sana anlattığım atölyeden çok daha büyüktür ve daha üstündür. Düzenleri bakımından bazı farklılıklar da var, çünkü her şey var olan koşullara uyduruluyor.

Beşinci Bölüm Öykünün Sonu

Yeni yeni kişiler ve düğümlerin çözümü

I

Polozova arkadaşına yolladığı mektupta, Vera Pavlovna'nın kocasına çok şey borçlu olduğunu yazıyordu. Bunu anlatabilmek için, önce babasının nasıl bir insan olduğunu anlatmamız gerekiyor.

Polozov, kurmay bir süvari yüzbaşısıydı. O, eski çağların

geleneklerine uyarak vur patlasın, çal oynasın bir yaşam sürdürüyor, paralarını har vurup harman savuruyordu. Böylece bir hayli büyük olan aile çiftliğini kaybetti. Çiftliği elden çıkınca aklı başına geldi yüzbaşının. Görevinden ayrılarak yeni bir sermaye toparlamaya koyuldu. Elinde kalan son kırıntıları bir araya topladığında, daha on bin ruble kadar parası olduğunu gördü. O zaman paralar kâğıt banknotlar halindeydi. Bunlarla zahire tüccarlığı yapmaya başladı, ufak tefek taahhüt işlerine de giriyor ve kesesine uygun her ufak işe eyvallah diyordu. On yıl geçtikten sonra, hatırı sayılır bir serveti olmuştu. Ağırbaşlılığı, çalışkanlığı, rütbesi, ünü, soylu bir aileden gelişi gibi avantajlarıyla; işlerini yürüttüğü iki vilayette istediği tüccarın kızını alabilecek bir konumdaydı. O da ince eleyip sık dokudu, dokudu da yarım milyonluk (kâğıt para) çeyizi olan bir kız seçti. O zaman elli yaşındaydı, yani kızının Vera Pavlovna ile arkadaşlık kurmasından yirmi yıl kadar önce oluyordu bunlar. Sermayesine böyle yüklü bir gelir ekledikten sonra, işlerini genişlettikçe genişletti. On yıl daha geçince namı bir milyoner olmuştu. Paraları artık, banknot yerine külçeyle hesap ediliyordu. Karısı sizlere ömür. Ama yaşadığı müddetçe, taşra hayatına alıştığı için kocasının Petersburg'a taşınmasını engellemiştir. Artık Petersburg'a taşınması için bir engel kalmamıştı, o da Petersburg'a taşınarak işlerini daha da genişletmeyi becerdi. On yıl daha geçti ve paralarını sayanlar, artık üçer-dörder milyon saymak zorunda kaldılar. Evlenmemiş kızlar, şen dullar, genci, yaşlısı onu avlamak için hep aşk tuzakları kuruyordu ama o ikinci kez evlenmek istemiyordu. Bir yönden karısına bağlılığını korumak istiyor, öte yandan da çok sevdiği kızı Katya'nın bir üvey ana yaşamı sürmesini istemiyordu.

Böylece Polozov merdivenden yukarı çıkıyor ha çıkıyordu ve parası artık üç-dört milyonla değil, on milyonlarla sayılıyordu. Bu arada emlakçılıkla da uğraşmaya başlamıştı. Aslında emlak işlerinden nefret ederdi ve yalnız taahhüt işleri ile

komisyonculuğu şerefli iş sayardı. Milyoner arkadaşları bu kadar ince iş tefrikine gülüyorlardı, pek de haksız değillerdi. Polozov ise, haksız olduğu halde, kendi nakaratını dayıyordu: «Ticaret yapıyorum, soyguncu değilim.» Ama kızı Vera Pavlovna ile tanışmadan bir, bir buçuk yıl önce; her ne kadar anlam bakımından gerçekten başka bir şey sayılıyorsa da, emlakçılıktan farksız olduğunu anlamıştı.

Çok geniş boyutlu bir işe girişmişti. Kumaş mı, erzak mı, ayakkabı mı, ne olduğunu kesinlikle söyleyemem şimdi ama çok okkalı bir işti bu. Yıllar geçtikçe daha inatçı, daha dik kafalı, daha serkeş oluyor, yaşı ilerledikçe de şansı ona hep gülüyordu. Kendisine duyulan saygı arttıkça artıyordu. Derken çok önemli bir adamla çatışmış; kızmış, bağırıp çağırmış, küfür etmiş ve işleri bozulmaya başlamıştı. Eşi dostu yalvarıp yakarıp: «Etme, eyleme, boyun eğmelisin» dediler. «Ne münasebet.» «Cayır cayır yanarsın, iflas edersin» «Olsun yanarım ama boyun eğmem ben.» Bir ay boyunca süren aynı öğüt, önerilere o da aynı yanıt vermişti. Boyun eğmedi ama, büyük bir zarara uğramaktan da kurtulamadı. Hazırladığı mal reddedildi. Bunun dışında gecikme cezası, kötü niyet falan filan... Ve milyonları sizlere ömür. Polozov altmış yaşında beş parasız kaldı. Beş parasız diyorsam, eski debdebeli yaşamına oranla beş parasızdı şimdi. O eski debdebeli dönemine bakılmazsa rahat bir yaşam sürdürecekti parası gene vardı. Bir mum fabrikasında hissesi vardı, o da fazla ümitsizliğe düşmeden bu fabrikaya müdür oldu. Üstelik de iyi bir maaş alıyordu. Bir de yıkımdan kurtulmuş kırk-elli bin rubleciği kalmıştı. On on beş yıl önce bu "kasa bakiyesi" dağın tepesine tırmanmaya yeterdi ona. Ama altmış yaşında tırmanmak biraz zor. Polozov gayet doğru olarak böyle bir denemenin artık onun harcı olmayacağını düşünmüştü. Şimdi bir tek şey istiyordu: Bir an evvel şu hisseleri beş para etmeyen ve kredi sağlamayan, işlerinin düzeltilmesine olanak olmayan fabrikasını satmak. Doğru düşünmüş ve öbür ortaklara da duru-

mu kabul ettirerek bu düşüncesini de gerçekleştirmişti. Bir de evlenme yaşına gelmiş kızı vardı. Ona iyi bir koca bulması gerekiyordu. Ama hepsinden önemlisi şu fabrikanın satışı ve paralarını yüzde beşlik iştirak biletlerine çevirmesiydi –o zamanlar bu iştiraklar modaydı– bununla ömrünün son yıllarını huzur içinde geçirecekti.

II

Babası Katya'yı çok seviyordu; çocuk bakıcıların, kızını sosyete eğitiminden geçirmelerine izin vermiyordu. Onların belin nasıl kırılacağı, nasıl kırıılacağı gibi şeyler öğrettiklerini görünce, «aptal şeyler bunlar» diyordu o. Katya, on beşini bitirdikten sonra İngiliz ve de Fransız bakıcıları olmadan da yaşayabileceğini söyleyince, ona hak verdi. O zaman Katya derin bir soluk alabildi, evde dilediğini yapabiliyordu artık. Katya için dilediğini yapmak, bol bol okumak ve düşünmek anlamına geliyordu. Pek az arkadaşı vardı, iki üç yakın arkadaş. Ama onunla evlenmek isteyenlerin sayısı belirsizdi. Polozov'un bir tek kızı; bir düşününüz sözü bile dehşetli: **Dört milyon!**

Ama Katya kitap okuyor, düşünüyor da düşünüyordu. Adaylar ise giderek umutsuzluğa kapılıyordu. Derken Katya on yedisini de bitirmişti. Okuyor, düşünüyor ve kimseye âşık olmuyordu, ama günün birinde durup dururken sararıp solmaya başladı ve sonunda yatağa düştü.

III

Kirsanov'un kendi kliniği yoktu, ama konsültasyonlarda bulunmaktan da kaçınılmıyordu. Tam o sıralarda profesör olduğundan bir yıl sonra ve Vera Pavlovna'yla evlenmesinden

bir yıl önce, Petersburg'un doktorları onu sık sık konsültasyonlara çağırmaya başlamışlardı. Bunun iki nedeni vardı. Birincisi: Artık dünya da gerçekten Claude Bernard adında bir kimsenin yaşadığına ve Paris'te oturduğuna inanılmaya başlanmıştı. Doktorların en kalantorlarından biri, –kim bilir neden– bilimsel bir amaçla Paris'e gitmek gereğini duymuş ve Claude Bernard'ın ta kendisini, kanlı-canlı, gerçek Claude Bernard'ı, asıl Claude Bernard'ı görmüştü. Daha çok Claude Bernard'ın yanına giderek, adıyla, sanıyla, soyuyla ve nişanlarıyla bir de çok soylu olan hastalarıyla kendini tanıtmıştı. Claude Bernard onu yarım saat kadar dinledikten sonra gülümsemiş: «Efendim, demiş, tıptaki başarıları incelemek için zahmet edip Paris'e kadar gelmenize yazık. Petersburg'u yalnız bunun için mi terk ettiniz? Bunu yapmasaydınız keşke.» Kodaman ise Claude Bernard'ın bu sözlerini, üstün bilgileri için söylenen bir kompliman gibi anlamış, Petersburg'a döndükten sonra Claude Bernard'ın adını günde en az on kez anmaya ve buna en azından beş defa da «benim bilgin dostum» veya «benim ünlü arkadaşım ve meslekdaşım» laflarını eklemeye başlamıştı. Gel de şimdi Claude Bernard gibi bir doktorun tanıdığı Kirsanov'u konsültasyonlara çağırma. İkinci neden bundan da önemliydi: Kodamanlar Kirsanov'un kendilerine ciddi bir rakip olmak, müşterilerini kapmak gibi bir derdi olmadığını anlamaya başlamışlardı. Hatta kendilerinin önermelerine, üstelemelerine karşın böyle bir şeye yeltenmiyordu. O sıralar kliniği olan kodaman doktorların uyguladıkları şöyle bir yöntem vardı. Yaptıkları kontrollerde, tahliller sonunda ölümünü yakın gördükleri hastaları; hava değişimi şifalı sulardan yararlanma gibi gerekçelerle değişik yerlere göndermeye çalışıyorlardı. Bunu başaramamaları durumunda da hastayı üstüne para da önererek bir başka doktora satmaya çalışıyorlardı. Çoğunlukla genç olan bu doktorlar arasında Kirsanov başta geliyordu. Ama o bu tür tekliflere; kodamanla kaç hastayı tıbbi açıdan çok ilginç bulduğu için kabul etmişti.

Milyoner Polozov'un da kodamanların en tanınmışlarından bir aile doktoru vardı. Katerina Vasilyevna'nın durumunun ağırlaşması üzerine en kodaman doktorlardan oluşan bir konsültasyon toplandı. Ancak bu hastalık hakkında bir karara varamadılar. Üstelik hastanın durumu gittikçe daha da ağırlaşıyordu. Başka bir çıkar yol bulamayınca yeni bir konsültasyon daha düzenleyip Kirsanov'u çağırma kararı verdiler. Yoksa bu hastalık onların altından kalkabilecekleri bir hastalık değildi. Ortada göze görünür hiçbir şey olmamasına karşın hasta, günden güne eriyordu. Her şeyden önce hastalığın tanımlanması gerektiğini bilen fakat bunu bir türlü beceremeyen doktor sonunda; *Atrophia nervorum* yani sinir sisteminin besinsiz kalışı diye bir şey attı ortaya. Yeryüzünde böyle bir hastalık var mı bilmiyorum. Şimdiye dek böyle bir şey duymadım. Ama eğer böyle bir hastalık varsa, sağaltımının olanaksız olduğunu düşünüyorum. Böyle bir hastalığın iyileşebilir olduğuna inanılıyorsa varsın Kirsanov ya da onun tüysüz arkadaşlarından biri uğraşsın.

Böylece Kirsanov yeni toplanan konsültasyonda yerini aldı. Hasta muayene edildi, dinlendi. Çeşitli sorular soruldu. Hasta dingin ve severek yanıtlıyordu sorulanları. Ama Kirsanov ilk birkaç sorudan sonra hastayla ilgilenmeyi bıraktı. Kodamanların muayenelerini izledi, sorularını dinledi. Bu durum hastanın ve doktorların yorgunluktan bitkin bir duruma gelmesine dek sürdü. Aradan biraz zaman geçtikten sonra bu gibi olaylarda gereken inceliği göstererek Kirsanov'a sordular: «Peki sizin düşünceniz nedir Aleksandr Matyeviç?» O şöyle bir yanıt verdi: «Benim hastayı bir kez daha muayene etmem gerekiyor. Burada kalmak istiyorum. Bu olayı çok ilginç buldum. Bir konsültasyona daha gerek duyarsam Karl Teodoroviç'e haber vereceğim.» Hastanın aile doktoru olan bu adamın yüzünde *atrophia nervorum*'dan kurtuluş umudu parladı.

Herkes dağıldıktan sonra Kirsanov hastanın yatağına ya-

kın bir yere oturdu. Hasta ise alaylı alaylı gülümsedi.

«Yazık, dedi Kırsanov, ne yazık ki sizinle tanışmıyoruz. Doktor için en önemli şey, hastanın güvenidir. Ama kim bilir, belki de günün birinde güveninizi kazanırım. Onlar sizin hastalığınızın ne olduğunu anlamıyorlar, biraz ileri görüşlü olmak lazım. Göğsünüzü dinleyip size birtakım şuruplar ve haplar vermenin hiçbir faydası yoktur. Yapılacak bir tek şey var: Sizin durumunuzu bilmek, anlamak ve sizinle beraber, nelerin yapılmasının mümkün olacağını düşünmek. Siz bana yardımcı olur musunuz?»

Hasta susuyordu.

«Benimle konuşmak istemiyorsunuz, öyle mi?»

Hasta susmaya devam ediyordu.

«Benim gitmemi istiyorsunuz herhalde. On dakikacık sabretmenizi rica ediyorum. On dakika sonra gene de benim burada bulunmamın bir yararının olmayacağını düşünürseniz giderim. Siz de hiçbir hastalığınızın olmadığını, her şeyin duyduğunuz büyük üzüntüden kaynaklandığını biliyorsunuz değil mi? Bu durumunuz böyle devam ederse, iki üç hafta sonra öylesine ağırlaşabilirsiniz ki, sizi artık hiçbir şey kurtaramaz. Hatta belki iki hafta da dayanamazsınız. Sizin henüz verem denecek bir hastalığınız yok, ama çok yakın, ve hele sizin yaşıınızda ve bu koşullar altında olanlarda verem hızla gelişir ve birkaç günde bitebilir.»

Hasta susuyordu.

«Bakin, yanıt vermek istemiyorsunuz. Ama kayıtsız kaldınız, demek ki sözlerim sizin için yeni bir şey değildir. Susmanızla bana istemeden 'evet' diyorsunuz. Benim yerimde başkası olsa, ne yapardı bilir misiniz? Babanızla konuşup ona durumu açıklardı. Belki benim babanızla konuşmam sizi kurtarabilir ama istemiyorsanız bunu yapmayacağım. Niye mi? Çünkü benim şöyle bir ilkem var: İnsanın kendi isteği dışında hiçbir şey yapılmamalıdır. Özgürlük dünyanın en üstün şeyidir. Bunun için, benim sizi gerçekten çok üzen şeyi öğrenme-

mi istemiyorsanız, ben sizi asla bunu bana açıklamaya zorla-
mayacağım. Sadece ölmek istediğinizi söyleseniz, Ben size
yalnız bu isteğinizin nedenini soracağım. Ve bana söyleyece-
ğiniz nedeni ben yeterli bulmasam bile, gene de size engel
olmak için kendimi haklı saymam. Ama yeterli bulursam, si-
ze yardım etmek görevim olur ve ben de size seve seve yar-
dım etmeye çalışırım. Eh, bilmem ki, o zaman size zehir mi
versem? İşte, bu koşulları kabul ediyor musunuz, şimdi bana
sizi bu kadar hasta eden şeyi açıklar mısınız?»

Hasta susuyordu.

«Yanıt vermek istemiyorsunuz. Daha fazla sorularıyla si-
zi rahatsız etmeye hakkım yok. Ama hiç değilse hakkımda
birkaç söz söylememe izin verir misiniz, belki güveniniz biraz
artar. Oldu mu? Teşekkür ederim. Sebep ne olursa olsun, acı
çekiyorsunuz, değil mi? Ben de. Ben bir kadını deli gibi sevi-
yorum, onun ise hiçbir zaman benim bu aşkımdan haberi ol-
mamalı, bunu bilmiyor ve hiçbir zaman öğrenmeyecek de.
Şimdi söyleyin bana acıyor musunuz?»

Hasta susuyordu, ama kederli kederli gülümsedi hafifçe.

«Hâlâ susuyorsunuz, ama gene de benim bu sözlerime,
ötekilerden biraz fazla önem vermişe benziyorsunuz. Bu ka-
darı da yeter. Görüyorum ki sizi de, beni de aynı dert kurca-
lıyor. Siz ölmek istiyorsunuz, değil mi? Ah, bunu ne kadar da
iyi anlıyorum. Yalnız... veremden ölmek hem çok ağır şey,
hem de uzun sürer. Size, başka hiçbir yardımım dokunama-
yacaksa, hiç değilse zehir bulayım; mükemmel, çok etkili bir
zehir, bu zehir insana hiçbir acı vermeden, derhal öldürür.
Bana, durumunuzun gerçekten tehlikeli olup olmadığını öğ-
renmek fırsatını bağışlar mısınız, belki durum yalnız size
böylesine tehlikeli görünüyor?»

Hasta zorlukla:

«Aldatmayacak mısınız beni?» diye sordu.

«Gözlerime iyice bakınız. İnsanları aldatan bir kimse mi-
yim ben?»

Hasta biraz tereddüt etti.

«Hayır. Sizi yeteri kadar tanımıyorum.»

«Bakın, başkası benim yerimde olsaydı, size bu kadar acı veren duygunuzun soyluluğundan ve güzelliğinden söz açacaktı. Ben size daha böyle bir şey söylemeye niyetli değilim. Babanız durumu biliyor mu? Lütfen hatırlayınız, izniniz olmadan babanızla konuşmayacağımı söylemiş miydim size?»

«Bilmiyor.»

«Sizi seviyor mu?»

«Evet.»

«Peki, size şimdi ne diyeceğimi bilin bakalım? Sizi sevdiğini kabul ediyorsunuz. Babanızın hiç de akılsız bir insan olmadığını duydum. O halde duygunuzu ona açıklamamızın gereksiz olacağını neden düşünelim, neden peki demeyeceğini sanıyoruz? Eğer tüm engel, sevdiğiniz insanın yoksulluğu olsaydı, siz gene de babanızın iznini kopartmak için tekrar tekrar teşebbüste bulunacaktınız; bilirim ben, bundan eminim. Öyle ise bir tek şey kalıyor: Babanız, onun hakkında çok kötü şeyler düşünüyor olmalı. Babanıza içinizi dökmemeniz için ortada başka bir neden görmüyorum. Haksız mıyım?»

Hasta susuyordu.

«Yanılmadığımı görüyorum. Şimdi ne düşündüğümü söyleyeyim. Babanız yaşam deneyimi fazla, insanları tanıyan bir kişidir. Ama siz deneyimsizsiniz. Bir insan ona kötü size iyi görünüyorsa büyük bir olasılıkla yanılan sizsiniz. Görüyorsunuz, ben bunu böyle düşünmek zorundayım. Bu tatsız şeyi size neden söylediğimi öğrenmek ister misiniz? Söyleyeyim. Belki söyleyeceğime kızacaksınız, belki bunları söylediğim için bana kin bağlayacaksınız, ama hiç değilse kendi kendinize: Düşündüğünü söylüyor, düzmece tavırlar takınmıyor, beni aldatmak istemiyor, diyeceksiniz. Ben de, bana güvenenizi sağlamış olacağım. Sizinle dürüst bir insan gibi konuşmuyor muyum?»

Hasta daha çok tereddüde düştü, yanıt mı versin, sussun mu, bilemedi.

Sonunda yavaşça:

«Doktor, tuhaf bir insansınız,» dedi.

«Hayır, tuhaf değilim ben, yalnızca bir düzmececiye benzemiyorum. Ne düşündüğümü size apaçık söyledim. Ama bu benim düşüncem, yanılıyor olabilirim. Yanılıp yanılmadığımı öğrenmem için bana bir fırsat veriniz. İyi duygular beslediğiniz insanın adını söyleyiniz. O zaman ben gene de ancak sizin izninizle, babanızla konuşacağım.»

«Babama ne diyeceksiniz?»

«Babanız onu çok yakından tanıyor mu?»

«Evet.»

«Öyleyse evlenmenize izin vermesini isteyeceğim ondan ama bir koşulla: Düğününüz iki üç ay sonra olacak. Böylece babanızın haklı olup olmadığını düşünme fırsatı bulmuş olursunuz.»

«Hiçbir zaman kabul etmeyecektir.»

«Edecektir. Mutlaka edecektir. Etmeyecek olursa, size ben yardım edeceğim; size söz verdim çünkü.»

Kırsanov bu konuda uzun uzun konuştu. Sonunda, hasta ona sevdiği adamın adını açıkladı ve babasıyla konuşmasına razı oldu. Ama babasıyla anlaşmak, hastayla anlaşmaktan çok daha zordu. Polozov, kızının tüm rahatsızlığının, umutsuz bir aşka dayandığını öğrenince çok şaşıtı. Hele sevdiği insanın adını öğrenince, şaşkınlığı daha da arttı. O zaman kesinlikle: «Bu herifle evlenmektense ölsün, daha iyidir» dedi. «Ölümü, hem kendisi, hem de benim için kötülüklerin en iyisi olacaktır.» İş çok zordu: Kırsanov, Polozov'un ileri sürdüğü nedenleri öğrenince, kızın değil de babasının haklı olduğunu anladı.

IV

Büyük bir servetin tek kalıtcısı olan genç kızın, yüzlerce köca adayı vardı. Ama Polozov'un verdiği yemekleri, baloları dolduran kalabalık; Polozov'a benzeyen tüm zenginlerin, salonlarını dolduran; soylulukları da; incelikleri de tartışılır ne olduğu belirsiz tiplerdi. Polozov gibileri yüksek sosyeteden sayılmayan, onlarla herhangi bir kanbağı ya da arkadaşlık ilişkisi olmamasına karşın efendilikleri, dürüstlükleri ve namusluluklarıyla gene de en üst kademelere yükselmişlerdi. İşte bu tür zenginlerin salonları ve sofralarını dolduranların çok büyük bir bölümü; görgüsüz, onursuz, ukala ve züppe tiplerdi. Bunun için hayranları arasına bu tiplerden farklı, tam bir sosyete mensubu gibi davranabilen yeni biri katılınca, ona ilgi duymaya başladı Katerina Vasilyevna. Hepsinden daha çok ilgi çekiyordu. Babası diğerlerinden çok onunla ilgilendiğini anladı kızının. Kararlı ve katı bir insan olduğu için hemen kızıyla açık açık konuştu: «Benim sevgili Katyacığım, şu Solovstov'un çevrende dört döndüğünü görüyorum. Sevgili yavrum kendini ondan sakınmanı istiyorum. Çok kötü taş yürekli bir insandır o. Onunla evlenirsen kendini ateşe atmış olursun. Seni onunla evli görmektense ölü görmeyi yeğlerim. Bu hem senin hem de benim için çok daha iyi olur.»

Katerina Vasilyevna babasını çok sever, düşüncelerine saygı gösterirdi. Çünkü babası hiçbir zaman onun özgürlüğünü kısıtlamazdı. Kendisini çok sevdiği için bu şekilde konuştuğunu da biliyordu. Kaldı ki öyle bir yapısı vardı ki kendi isteklerinden çok, kendisini sevenlerin, yakınlarının isteklerine öncelik tanırıdı. Yakınlarına: «Peki sen nasıl istersen öyle olsun, yeter ki sen mutlu ol» diyenlerdendi. Babasına: «Peki babacığım, aslında Solovstov'dan hoşlanıyorum ama madem siz ondan uzaklaşmamı uygun görüyorsunuz ben de si-

zin istediğini yapacağım» dedi. Aslında bu adamı gerçekten sevmiş olsa böyle davranmazdı. Dürüst bir insan olduğundan bunu babasına açık açık söylerdi. Aslında o sıralarda Solovstov'a ilgisi; çok az, hiç yok denecek bir düzeydeydi. Yalnızca onu diğerlerinden biraz farklı buluyordu. Ona karşı soğuk davranmaya başladı. İş hemen hemen kapanmak üzereydi. Bu şekilde bitecek görünüyordu. Ancak babası aşırı heyecanlı ve ateşli bir insan olduğundan her şeyi berbat etti. Bir gün kendisini tutamayarak Solovstov'a karşı ağır bazı sözler söyledi. Çok kurnaz bir insan olan Solovstov hemen bu durumu değerlendirdi. Zor durumda bırakılmış, bir kurban rölü oynayacaktı. Soylu ve hüzünlü bir tutum takınarak vedalaştı ve bir süre Polozovlar'a uğramadı. Bir hafta sonra Katerina Vasilyevna ondan ateşli ancak hüzün dolu bir mektup aldı. Kendisinden karşılık beklemiyormuş, ara sıra onu görmesi mutlu olması için yeterliymiş, hiç konuşmadan, hatta uzaktan görmesi bile. Ama bu kadarcık mutluluğu bile feda ediyormuş, mutluymuş, değilmiş vb. vb... Ne yalvarma, ne bir istek... Ondandır yanıt bile ummuyor, istemiyormuş... O sıralar sıkça gelen bu tür mektuplar etkisini göstermekte gecikmedi. Katerina Vasilyevna, Solovstov evlerinden uzaklaştığında ne kederli, ne de düşünceliydi. Önceleri zaten soğuk davranıyordu ona. Babasının kendisini bu adamdan sakınması doğrultusundaki önerilerini de benimsemişti. Bu görüşmenin üzerinden iki ay kadar bir süre geçtikten sonra birden rahatsızlandığında; Polozov bu rahatsızlığın nedenini neredeyse adını bile unuttuğu Solovstov yüzünden olduğunu aklından bile geçiremezdi.

Üzüntüyle soruyordu kızına:

«Katya kızım, durgun görünüyorsun, bir şeyin mi var?»

«Yoo. Bir şeyim yok iyiyim.»

Aradan bir iki hafta geçtikten sonra yaşlı adam bu kez endişeyle soruyordu:

«Katya kızım, durumunu iyi görmüyorum. Neyin var?»

«Hiçbir şeyim yok, iyiyim baba.»

İki haftalık bir aradan sonra yaşlı adam artık iyice üzüntülü bir durumda:

«Katya kızım sen hasta gibi görünüyorsun. Doktor çağırılmalı mı?» diye soruyor ve onun yanıtını bile beklemeden doktora başvuruyordu. İşte bitmez tükenmez doktor kontrolleri böyle başlıyor ve Polozov da biraz rahatlıyordu. Çünkü doktorlar önemli bir şey olmadığını söylüyorlardı. Biraz keyifsizlik, biraz yorgunluk. Hepsi bu. Sizin gibi bir yaşam sürdürüp de yorulmamak olası mı? Baksanıza kış boyunca neredeyse her akşam konuklarınız vardı. Her gece ikiye, üçe hatta bazı geceler sabahlara dek oturmak çok mu kolay? Ama bu yorgunluk geçicidir, yakında iyileşir diyorlardı. Ne iyileşmesi? Durum her geçen gün daha da kötüye gidiyordu.

Katerina Vasilyevna babasıyla konuşmaya gerek duymadı. Onun ne denli inatçı olduğunu bildiğinden değişen bir şey olmayacağını çok iyi biliyordu. Boşuna konuşmaz, insanları iyi tanımadan da düşüncelerini açıklamazdı. Kötü bir izlenim edindiği bir kişiyle evlenmesine asla izin vermezdi. Düşünüyor, hayaller kuruyordu. Solovstov'un hüznü, umutsuzluk dolu mektuplarını okuyordu. Bu şekilde geçen altı aya yakın bir süre az daha verem olmasına neden olacaktı. Babası bir tek sözünden bile, hastalığın az da olsa kendisiyle bir bağı olduğunu anlayamıyordu. Kızı ona her zamanki gibi davranıyor, onu seviyordu.

Soruyordu ona:

«Sen bir şeye mi kızdın?»

«Hayır babacığım.»

«Seni üzen bir şey mi var?»

«Hayır babacığım.»

Durum apaçık ortadaydı. Üzülecek bir şey yoktu. Biraz neşesiz ve mutsuz, o da herhalde yorgunluktan. Hasta olması için bir neden yok ki! Doktor hastalığın tehlikeli olmadığını yineledikçe, suçlunun danslar ve korseler olduğunu söylüyor-

du babası. Ama hastalık gelişmesini sürdürünce; sinir sisteminin besin alamaması, dumura uğraması bir başka deyişle *atrophia nervorum* çıktı ortaya.

V

Geniş pratikleri olan kodaman doktorların ortak düşüncesi Matmazel Polozova'da *atrophia nervorum* olduğuydu. Nedeniyse yorucu bir yaşam, doğal bir hayal kurma eğilimiymiş. Kirsanov için hastayı uzun uzun muayene etmeye gerek yoktu. O, daha ilk bakışta hastalığın ruhsal bir nedene dayalı olduğunu anlamıştı. Konsültasyon öncesi aile doktoru ona hastalığın öncesini anlattı. Baba-kız birbirini çok seviyordu ama babası kızının üzüntüsünün kaynağını bilmiyordu. Böyle bir şey nasıl olur? Ama kızın çok sağlam bir yapısının olduğu ortadaydı. Başka türlü üzüntüsünün kaynağını bu denli uzunca bir süre nasıl saklayabilirdi? Bunu konsültasyon sırasında verdiği yanıtlardan, babasına en ufak bir şey sezdirmemesinden de anlıyoruz. Üstelik ne sinirleri bozuktu, ne de herhangi bir sarsıntı geçiriyordu. Yazgısını kabullenmiş, sessizce sonunu bekleyen bir insan durumundaydı. Kirsanov durumundan kızın yakın bir ilgiye gereksinimi olduğunu anladı. Bu ilgiden yoksun kalması durumunda verem kaçınılmaz görünüyordu. Bundan sonra gösterilecek ilgi ve bakımın ise hiçbir yararı olmazdı. Hastayla kendisinin ilgilenmesi dışında bir seçenek yok gibiydi.

İki saate yakın bir süre hastanın direncini kırmaya çalıştı, güvensizliğini giderdi. Durumun ne olduğunu anlamıştı. Sonunda kızıdan babasıyla konuşma izni aldı.

Polozov, Kirsanov'dan kızının tüm rahatsızlığını Solovtsov'a karşı duyduğu sevginin sebep olduğunu öğrenince, şaşkınlıktan donakaldı. Ama nasıl olur? Katya ondan uzak durma önerisini benimsememiş miydi? Üstelik evlerine gel-

memesini de umursamıyordu artık. Şimdi de umutsuz bir sevgiden mi ölecekmış? Hiç olacak şey mi? Sevgiden de insan ölür müymüş? Olup bitenlere soğuk bir mantıkla bakmaya, yalnız mantıklı, pratik bir hayat sürmeye alışık bir insana böylesine duygular saçma görünmez de ne olur? Kirsanov, yaşlı adamı uzun uzun inandırmaya çalıştı, ama o durmadan dayatıyordu: «Boş hayaller, çocukça hayaller bunlar. Biraz acı çeker ve sonra unuttur hepsini.» Kirsanov uzun açıklamalarla; onun çocuk olduğunu unutamadığını söyleyerek yaşlı adamın direncini kırmaya çalışıyordu. Polozov, sonunda buna inandı, inandı ama yumuşamadı. Yumruğunu masaya indirerek kararlı bir şekilde: «Ölmek üzere mi? Ölsün o zaman ne yapalım! Sonradan mutsuz olmasın da ölmesi daha iyi! Hem onun için daha iyi hem de benim için! » Bunları altı ay önce de söylemişti. Demek ki Katerina Vasilyevna'nın babasıyla konuşmak istememesi boşuna değilmiş.

«Peki, neden bu kadar ısrar ediyorsunuz? Size inanıyorum, hem de çok fazla inanıyorum onun kötü bir insan olduğuna. Ama onunla yaşamın neden ölümden de beter olacağını aklım ermiyor, bu kadar mı ahlaksız bu adam?»

«Kesinlikle. Ruhsuzun, yüreksizin biri. Kızım benim yumuşakbaşlı, iyi yüreklidir; bu herif ise ahlaksızın biri.»

Polozov bunun üzerine Solovtsov'u tanımlamaya başladı, hem de öyle güzel tanımladı ki, Kirsanov söyleyecek tek söz bulamadı. Gerçekten de Polozov'a hak vermemek mümkün değildi. Solovtsov Storeşnikov'un Vera Pavlovna'yla annesini operaya davet etmesinden sonra restoranda Serj ve Juliy'e yemek yiyen Jan'ın ta kendisiydi. Orası çok doğrudu, kendini bilen, namuslu bir kız için, böyle bir hergeleyle evlenmektense ölmek çok daha iyiydi. Namuslu, şerefli bir kadını çirkefi ve pisliğiyle kirletecek, kemirecek, donduracak tipte bir hergele.

Kirsanov birkaç dakika düşünceye daldı. Sonradan kesinlikle:

«Hayır, dedi, ben sizin etkiniz altında kaldım, olmadı bu. Ben bu işte büyük bir tehlike görmüyorum, mademki bu adam dediğiniz kadar rezildir. Siz kızınıza onu iyice tanıması için fırsat vermelisiniz.»

Kirsanov, Polozov'a kendi planını açıklamaya başladı. Bu planda kızın, sevdiği adamın bu denli alçak ve kötü olduğunu görünce, kendisinin onu reddedeceği olasılığı öngörülüyordu. Kirsanov şimdi bundan emindi. Çünkü adam gerçekten çok kötü bir adamdı.

«Evlenmeye soğukkanlılıkla bakacak olursak, bunun pek de yaşamsal derecede önemli bir şey olmadığını görürüz: Kadın mutsuzsa her zaman kocasından ayrılabilir, ne var bunda? Ama sizce böyle bir şey olağan değil. Kızınız öylesine batıl inançlarla yetiştirilmiş olmalı ki, bu onun için de, sizin için de bir felaket sayılır, ahlakını ve inançlarını değiştirmeye, ölüm döşegine düşecek, canından bezecek kadar çekecektir bu adamdan ve üstelik ölümü, veremden ölmesinden kat kat daha acılı olacak. Ama biz işi bir de öteki yönden ele alalım. Siz neden kızınıza güvenmiyorsunuz? Kızınız deli değil, değil mi? Her zaman karşınızdakinin mantığına güvenmelisiniz, yeter ki serbest olsun; haklı bir işte hiçbir zaman insanı yarı yolda bırakmaz. Kızınızın doğru davranmasını engelleyen sizsiniz; bırakın, serbest davransın. Önünü daha iyi görmeye başlarsa, kendiliğinden sizin yanınıza geçecektir. Bir tutku, yolunda engel gördü mü, insanın gözlerini bağlıyor ve kör ediyor. Siz bu engelleri ortadan kaldırdığınızda kızınız akıllanacaktır. Bırakın, sevmek veya sevmemek kendi elinde olsun, o zaman o adamın sevgisine değer bir adam olup olmadığını kendisi anlayacaktır. Bırakın, hele nişanlansınlar; göreceksiniz, kısa süre sonra kızınız onu kendisi kovacak.»

Polozov için, yaşama böyle bir bakış alışılmamış bir şeydi. Bunun için Polozov sertçe, böyle saçmalara inanmadığını, çok iyi tanıdığım insanların yaptığı mantıksızlıkları gördükten sonra artık mantıklı davranacaklarına güveni kalma-

diğını, hele hele on yedi yaşında bir genç kızın mantığına güvenmesi kadar abes bir şeyin olamayacağını açıkladı. Kirsanov, mantıksız hareketlerin iki nedeni olduğunu anlatmaya çalıştı ona; yani insanlar ya ani bir öfkeyle ya da özgürlükleri kısıtlanıp öfkeden ne yapacağını bilemeyince mantıksız davranıyorlardı. Ama Polozov için böyle görüşler deli saçmasıydı. «Bırakın canım, bırakın, delidir o. Böyle bir çocuğa güvenip yazgısını kendi eline bırakmak kadar tehlikeli şey olmaz. Boş verin, ölsün daha iyi.» Nuh dedi, peygamber demedi ve ona tersini kanıtlamanın yolu da yoktu.

Yanılan bir insanın düşünceleri ne kadar katı olursa olsun, kendisinden daha gelişmiş, daha bilgili, işten daha iyi anlayan bir başkası, sabırlı bir çalışmayla ona gerçekleri gösterebilecektir. Ama bakalım, bu mantık ve akıl savaşı ne kadar zaman alacak? Elbette ki bugünkü konuşmanın bile etkisi olacaktır. Varsın şimdi Polozov'da en ufak bir anlayış belirtisi olmasın. Yaşlı adam, er geç Kirsanov'un dediklerini aklından geçirecek, kendi kendine bir daha üstünde duracaktır. Ve bu tür konuşmaların devamı durumunda da zamanla aklını başına toplayacaktır. Ama ben deneyimliyim diye dayatıyor baksanıza! Asla yanılmam ben diyor. Kararlı ve inatçıdır. Ancak her şeye karşın yola getirilebilir, yalnız bunun için zaman ister. Ama gecikmeler tehlikeli olabilir. Uzunca bir gecikme yıkıcı olabilir. Kaldı ki böyle bir insanla mücadelede gecikme de kaçınılmaz. Efendim, köklü bir çözüme başvurmalı. Bu yöntemde risk var, doğru. Ama sorunun çözümü de riske bağlı, çözümsüzlükse tümüyle yıkım. Bu risk, Kirsanov gibi yaşama görüşlerinde daha az kararlı olan bir insana fazla görülebilir. Aslında ise risk öyle fazla değil de, ciddidir. Örneğin, tüm piyango biletleri içinde bir tek boş bilet var. Bu boş bileti çekme olasılığı yok gibidir. Ya çıkarsa? Riski göze alan, boş çıkan bilet karşısında, gözünü bile oynatmamalı. Kirsanov kızın dingin, sessiz ve kararlı olduğunu görüyordu, bu tutumunu sürdüreceğinden de emindi. Ama onu riske sokmaya hakkı var mıydı? Vardı, elbette. Şimdi yüz şanstın bir tek şans

vardı, bu işte sağlığını büsbütün mahvetmemesi, çok çabuk ölmesi olasılıkları yarı yarıyaydı. Şimdi ise bin şanstan bir teki aleyhine olacak. Öyleyse bu piyangoyu denemeliydi; bu piyango, sonu çabuklaştıracağından belki daha korkulu, ama özü bakımından çok daha az tehlikeli olacak.

Kirsanov sonunda:

«Peki,» dedi. «Elinizde olan yöntemlerle onu iyileştirmek istemiyorsunuz. O halde ben onu kendi yöntemlerimle iyileştirmeye çalışacağım. Yarın gene konsültasyonu toplayacağım.»

Hastanın yanına dönünce, babasının çok, beklediğinden de çok inatçı olduğunu, bunun için kestirme bir yola başvuracağını anlattı.

Hasta büyük bir kederle:

«Hayır» dedi. «Hiçbir şey fayda etmez artık.»

«Buna emin misiniz?»

«Evet.»

«Ölmeye hazır mısınız?»

«Evet.»

«Peki, ben sizi ölüm riskine sokayım da görün. Şimdi size soruyorum. Gerektiğinde size zehir verebilir miyim?»

«Ölümümün yaklaştığını görüyorum. Belki de birkaç günüm kaldı.»

«Peki, yarın sabah bunu uygulayalım mı?»

«Ne kadar çabuk olsa, o kadar iyi.»

Kız bunları büyük bir soğukkanlılıkla söylüyordu.

«Bakin, tek kurtuluş, ölüme hazır olmaksa ve bu hazırlık biricik destek ise, inanır mısınız, bu destek hemen hemen her zaman kurtarıcı oluyor. 'Boyun eğ, yoksa öleceğim' denilse, hemen hemen her zaman karşınızdaki boyun eğecektir. Yalnız bu yöntemde şaka olmaz. Hem, insanlık onurunu ayak altına alıp çiğnemek de olmaz, eh, boyun eğilmiyorsa, o zaman ölmeli.» Ve bu mantığa dayanarak hastaya kendi planını açıkladı, planın özü zaten söylediklerinden de az-çok anlaşıyordu.»

VI

Kirsanov, elbette ki buna benzer başka vakalarda böyle bir riski göze almayı aklından bile geçirmezdi. Bunun kestirme yolu vardı. Kız alıp kaçırlılır, istediği yerde evlenir, iş olur biter. Ama burada bir yandan kızın aile terbiyesi, öte yandan da sevdiği ve evlenmek istediği adamın niteliği, işi bir çıkmaza sokuyordu. Bir kadın, erkeğinden kopamayacağına böylesine inanmışken, birlikte yaşamın yaşam değil de işkence olduğunu görse de, en aşağılık, en kötü insana katlanmayı gene sürdürecekti. Ama onu böyle bir insanla birleştirmek, öldürmekten daha kötüdür. Bunun için geriye ölüm ya da aklını başına toplama seçeneklerinden birini seçmek kalıyordu.

Ertesi gün, yüksek sosyeteyi tedavi eden tıp bilginlerinin en parlaklarından oluşan bir konsültasyon toplandı. En ünlü dört doktor katılmıştı bu konsültasyona. Başka türlü olur mu hiç? Polozov'u etki altında bırakmaktan başka bir çözüm yolu kalmamıştı. Onun gözünde, doktorların verecekleri kararın temyiz edilmez nitelikte olması şarttı. Kirsanov konuşuyor, bilginler ciddi pozlar takınıp dinliyorlar ve başlarını sallıyorlardı. Nasıl sallamasınlar? Dünyada, Paris denilen bir kentte yaşayan Claude Bernard adında bir doktor var. Bir de bu Kirsanov adam öyle şeyler söylüyor ki (şeytan görsün yüzlerini bu tüysüz hergelelerin) gel de anla ne demek istediğini. Böyle olunca da baş sallamaktan başka bir çıkar yol kalmıyor.

Kirsanov ise hastayı titizlikle muayene ettiğini ve Karl Teodoroviç'e tamamen hak verdiğini açıkladı; yani hastalık, iyileşebilir türden değil. Bu hastalıkta can çekişme hepsinden berbattır. Hastanın yaşadığı her saat, acı ve ıstırapla dolu, fazladan bir saat sayılır. Bunun için Kirsanov'un fikrine göre konsültasyonun alacağı karar insan sevgisine dayanmalı ve hastaya, artık uyanışı olmayacak dozda morfin verip bu can

çekişmesine son vermek olmalı. Böyle bir öneriyle konsültasyonu bir kez daha hastayı kontrol etmeye davet etti: Yapılacak bu kontrolden sonra alınacak bu karar ya oybirliğiyle kabul ya da red olmalıydı. Doktorlar Kirsanov'un laf bombardımanına tutularak, bu anlaşılmaz bilimsel açıklamaları mel mel bakarak dinledi. Hastanın odasından uzak olan ilk oturdukları salona dönüp: Hastanın acısını dindirmek için, ona öldürücü dozda morfin verilmeli, kararını onayladılar.

Bu kararı yazdıktan sonra, Kirsanov zili çaldı, hizmetçiği çağırdı ve Polozov'u salona çağırmasını söyledi. Polozov'u konsültasyon için çağırıyormuş! Polozov salona girdi, kendisine verilen konsültasyon kararını üzüntülü bir şekilde okudu.

Kafasına balyoz inmiş gibiydi. Ölümü beklemek, ne zaman geleceğini bilmemek, çabuk da gelse gerçekten çabuk olup olmadığını ya da gelmesinin kaçınılmaz olup olmadığını bilememek başka, bir insanın yarım saat sonra artık yaşayanlar arasından silineceğini bilmek çok daha başkaydı. Kirsanov, Polozov'a büyük bir dikkatle bakıyordu. Bu kararın etkisinin nasıl olacağını çok iyi biliyordu, ama gene de sağlam sinir isteyen bir şeydi. Yaşlı adam iki dakika kadar sustu, kendine gelemiyordu bir türlü. Sonra haykırdı:

«Hayır, hayır! İstemiyorum! Sakın ha! Kızım benim yüzümden ölecek! Sakın ha! Her şeyi kabul ediyorum! İyileşecek mi o?»

Kirsanov, saygı ile:

«Elbette!» dedi.

Ünlü kişilerin kızmasına zaman kalsa çok kızacaklardı. Birbirlerine bakıp: «Ne oluyoruz, bu tüysüzün elinde kukla mı oluyoruz?» diye düşünmelerine zaman kalmadan Kirsanov ortaya atıldı ve «Ötekiler benim hakkımda ne düşünüyor?» sorusuna yer bırakmadı. Ayakları tutmaz olan Polozov uşakları dışarı çıkardıktan sonra, meslekdaşlarına bir teşekkür etti, ileri görüşlülüklerine ne denli hayran olduğunu söyledi. Ve tüm bu şöhretli doktorlar hem bilgilerinin hem de ileri

görüşlülüklerinin meslekdaşlarınca tekrar tekrar yinelenmesinden son derece mutlu, evlerine yollandılar.

Elbette ki onlar da Kirsanov kadar hastalığın gerçek nedeninin ruhsal bir sarsıntı olduğunu anlamışlardı. Kirsanov, kızını mahvedecek denli inatçı olan babayı korkutmak için bu oyuna boyun eğen kodamanlara duyduğu gönül borcunu anlatacak söz bulamıyordu. Sonunda tüm bu şöhretli doktorlar; hem bilgilerinin hem de ileri görüşlülüklerinin meslekdaşlarınca yinelenmesinden son derece mutlu, evlerine yollandılar.

Kirsanov, konsültasyon sonucunu çabucak yazıp, ellerine sıkıştırdıktan sonra hastaya gitti ve kazandığı başarıyı ona anlattı. Kızcağız, elini öpmek istedi ama Kirsanov tam zamanında çekti. «Yalnız babanızı yanınıza hemen şimdi sokacak değilim. Önce bundan sonra size karşı nasıl davranacağına dair konferansımı dinlemesi gerekiyor.» Babasına neleri söyleyeceğini bir bir anlattı, hepsini kabul ettirmeden yakasını bırakmayacağını da ekledi.

Yaşlı adam, bomba gibi patlayan konsültasyon kararının etkisi altında çökerek, Kirsanov'a dünkü gibi bakmıyordu, gözleri şimdi Marya Alekseyevna'nın vaktiyle Lopuhov'a baktığı gibi bakıyordu; hani düşünde ona bir emlakçı gibi göründüğü zaman. Polozov, dün şunları geçiriyordu aklından: «Senden yaşıyım; bunca gördüm, geçirdim, benden akıllı mı var bu dünyada? Hem sen de kimsin? Dünkü çocuk bugün bana ders mi vermeye kalkıyorsun? İki milyonu ben kendi aklımla kazandım (demek ki aslında yalnız iki milyonu varmış onun, dört milyon abartılı bir sayıymış) sen de benim kadar kazan da sonra gelip benimle konuş.» Şimdi ise şöyle düşünüyordu: «Vay ayı oğlu vay! Yolunda ne varsa deviriyor!» Ve Kirsanov onunla konuştuğu, coştukça Polozov'un gözleri önünde, ormanda kütükleri devire devire koşan ayının yanı sıra, bir başka tablo daha canlanıyordu, çok eski SÜVARİ alayı zamanlarından: At terbiyecisi, çavuş Zaharçenko «gök gürültüsüne binmiş (o sıralar hanım kızlar, asker, sivil atlılar

arasında Jukovski'nin destanları ve özellikle de gök gürültüsü çok modaydı.) Gök gürültüsü de Zaharçenko'nun altında sanki dans ediyordu. Ancak dudakları yırtılmış, kan içindeydi. Polozov, Kirsanov'un, ilk sorusuna verdiği yanıtı dehşet içinde dinliyor:

«Öldürücü dozu verecek miydiniz kızıma, eliniz titremeden. Gerçekten mi?»

«Elbette! Neden olmasın,» diyor Kirsanov soğukkanlılıkla.

«(Vay haydut vay! Bir aşçının kestiği tavuktan söz eder gibi konuşuyor, kılını bile kıpırdatmıyor!) Peki cesaretiniz buna yetecek miydi?»

«Amma da yaptınız, elbette ki yetecekti! Siz beni ne sanıyorsunuz?»

«Korkunç bir adamsınız!» Polozov bu sözleri birkaç kez tekrarladı.

«Demek ki siz korkunç adam görmediniz.» Kirsanov, bunu yatıştırıcı bir gülümsemeyle söylüyor, kendisi de düşünüyordu. (Sana Rahmetov'u göstermeli ki o zaman görmelisin gününü). «Peki, ama tüm bu doktorları nasıl inandırdınız kendinize?»

Kirsanov, hafifçe yüzünü buruşturdu:

«O kadar zor mu böyle insanları etkilemek sizce?» Polozov, gene Zaharçenko'yu anımsadı. Çavuş, yüzbaşı Volinov'a sitem ediyordu: «Baksanıza, komutanım, ne biçim bir sarkık kulaklı nasıl bir sipa getirdiler bana, terbiye etmeye? Böylesine binmek bile ayıp, vallahi ayıp, billahi ayıp...»

Kirsanov, Polozov'un bitmek bilmeyen benzer sorularından kurtulmak için bundan sonra nasıl hareket edilmesi gerektiğini açıklamaya başladı:

«Unutmayın, insan yalnız rahatsız edilmediği zaman mantıklı düşünebiliyor, kızdırılmadığı zaman akıllıca kararlar alabiliyor. Hayallerinden elinden zorla koparılmadıkları zaman vazgeçiyor. Kendisi hayallerinin iyi mi, boş şeyler mi olduğunu anlıyor er geç. Solovstov anlattığınız kadar ahlaksız

ise (buna için için inanıyorum) kızınız gün gelecek, bunu kendisi de görecek. Ama bunu yalnız onu rahatsız etmediğiniz zaman, ona karşı oyunlar düzenlediğinizden şüphe etmediği, onları zorla ayırmaya çalıştığınıza inanmadığı zaman yapacaktır. Onun hakkında olumsuz bir sözünüz, işi iki üç hafta geriye atacaktır, belki de onarılmayacak bir zarar verecek. Bir yabancı gibi davranmalısınız.»

Bu arada şöyle karşılaştırmalar da yapılıyordu.

«Yapmak istemediğiniz bir şeyi size yaptırmak kolay mı? Bakın, ben size yaptırdım işte. Demek ki işin nasıl ele alınacağını biliyorum. Bunun için bana inanın ve size ne söylersem yapmaya çalışın. Ben bilerek konuşuyorum, lütfen sözümü dinleyin.»

Polozov gibi adamlara, yani o zamanki Polozov gibi kimselere ancak böyle davranılır. Üstüne üstüne gidilmeli boğazlarına sarılmalı. Polozov tüm söylenenleri dinledikten sonra, söylendiği şekilde davranacağını söyledi. Kirsanov'un kendi iyiliği için çalıştığına inandıktan sonra bile uzun süre onun nasıl bir insan olduğuna akıl erdiremedi. Nasıl olur, hem ondan yana, hem kızından yana! Hem kızının isteklerini kabul etmek istiyor, hem de kızını bundan vazgeçirmeye çalışıyor. Bunlar birbiriyle nasıl bağdaşır?

«Çok basit. Sizden istediğim tek şey; kızınızın mantıklı davranmasına engel olmamanız, hepsi bu.»

Sonuçta Polozov, Solovtsov'a bir not yazdı, çok önemli bir şey için evine çağırdı. Solovtsov aynı akşam geldi. Yaşlı adamla uzun uzun konuştular. Onurlu ve kişilikli bir insan izlenimi yaratmaya çalışıyordu. Bu konuşmanın sonunda kızın nişanlısı olarak kabullenildi, ancak düğün üç ay sonra yapılacaktı.

VII

Kirsanov işi böyle yüzüstü bırakamazdı. Katerina Vasilyevna'nın bu şaşkınlıktan kısa süre içinde çıkmasını sağlamalıydı. Öte yandan babasının da göz önünde bulundurulması gerekiyordu. Yalnız krizden sonraki günlerde onlara uğramasına gerek yoktu. Onun için bir buçuk hafta kadar sonra; öğleden önce onlara uğradı. Böylece damatla tanışmadan önce, Katerina Vasilyevna'nın iznini alacaktı. Katerina Vasilyevna'nın sağlığı hızla düzeliyordu, zayıf ve solgundu ama sağlığı yerindeydi. Gene eski aile doktorları geliyor, ona türlü türlü reçeteler yazıyorlardı. Kirsanov, Katerina Vasilyevna'yı ona teslim etmiş ve şöyle demişti: «Şimdi o sizi tedavi etsin artık. Çünkü hiçbir ilaç karışımı, ister alın, ister almayın, size zararlı olmayacaktır.» Katerina Vasilyevna, Kirsanov'u taşkınlıkla karşıladı. Yalnız gelişinin nedenini öğrenince ona hayretle baktı.

«Allah, Allah, siz hayatımı kurtardınız, şimdi de bize gelmek için iznimi istiyorsunuz, olacak şey mi bu?»

«Ama o varken benim gelişim, izinsiz olarak işlerinize karışmak gibi görünebilirdi size. İlkelerimi biliyorsunuz: yardım etmek ve faydalı olmak istediğim insanın kendi rızası olmadan hiçbir şey yapmıyorum ben.»

Kirsanov, iki üç gün sonra bir akşam üzeri onlara uğradı ve damadı Polozov'un ona tanımladığı gibi buldu. Polozov'un tutumu ise kusursuzdu. İyi bir ders alan yaşlı adam, kızına hiçbir şekilde karışmıyordu. Kirsanov akşam onlarda kaldı, damat hakkında ne düşündüğünü hiç belli etmedi ve Katerina Vasilyevna ile vedalaşırken de düşündüklerini söylemedi.

Bu kadarı; kızın ilgisini çekmeye ve şüphelenmesine yetmişti. Ertesi gün hep düşünüp durdu: «Kirsanov bana bir tek kelime söylemedi onun hakkında. Eğer onu beğenseydi, ba-

na muhakkak söylerdi. Acaba hoşuna gitmedi mi? Ama hangi yönüyle Kirsanov'un hoşuna gitmemiş olabilir?» O akşam nişanlısı gelince, Katerina Vasilyevna onu daha dikkatli bir gözle incelemeye başladı, davranışlarına, sözlerine dikkat etti. Kendi düşüncesine göre Kirsanov'un onda hiçbir kusur bulmaması gerekirdi. Buna önce kendi kendini inandırmak istiyordu. Bu böyleydi. Ama insanın sevdiği insanda hiçbir kusur olmadığını kanıtlamaya çalışması yeterdi. En kısa zamanda kusurları bir bir ortaya çıkacaktır.

Birkaç gün sonra Kirsanov gene onlara uğradı ve gene nişanlısı hakkında hiçbir yorumda bulunmadı. Bu kez Katerina Vasilyevna dayanamadı ve o gitmeden önce sordu: «Ne düşünüyorsunuz onun hakkında? Neden susuyorsunuz?»

«Düşüncelerimi öğrenmek ister misiniz bilmem. Ayrıca size söyleyeceklerimi tarafsız olarak değerlendireceğiniz konusunda da ciddi endişelerim var.»

«Demek ki hoşunuza gitmiyor.»

Kirsanov susuyordu.

«Hoşunuza gitmiyor, değil mi?»

«Size böyle bir şey söylemedim.»

«Ama öyle anlaşıyor. Niçin hoşunuza gitmiyor peki?»

«Biraz beklemeli, neden hoşuma gitmediğini daha açık görmeliyim.»

Ertesi akşam Katerina Vasilyevna, Solovtsov'u daha büyük bir dikkatle gözledi. «Her şeyi ile iyidir o. Kirsanov ona haksızlık ediyor. Ama Kirsanov'un hoşuna gitmeyen yanlarını ben niye seçemiyorum?» Gözlem gücünün olmadığına üzülüyordu şimdi. Şimdi onuru ayaklanmıştı «ben bu kadar sıradan bir insan mıyım?» diye soruyordu kendi kendine ve bu durum damat için ciddi bir tehlike oluşturunuyordu.

Kirsanov, birkaç gün sonra onlara bir kez daha geldiğinde, daha ileri gidebileceğini anladı. O zamana dek Solovtsov ile konuşmaya çalışıyordu. Katerina Vasilyevna'yı zamansız

bir şekilde kuşkulandırmamak için. Kirsanov, bu kez onun ve Solovtsov'un yanında oturan gruba katıldı ve konuşmayı yönlendirerek, Solovtsov'un yapısını ortaya çıkarabilecek konulara değindi. Zenginlik söz konusu edildi ve Katerina Vasilyevna, Solovtsov'un zenginlik konusuna gereğinden fazla ilgi gösterdiğini gördü. Kadınlar konusunda konuşuldu ve Katerina Vasilyevna, nişanlısının kadınlar hakkındaki düşüncelerinin pek de doğru olmadığını anladı. Aile konusunda söylediklerinden sonra, Katerina Vasilyevna; böyle bir koca ile bir arada yaşayabilmenin ağır bir yük olacağını, aralarında sürekli buz gibi soğuk bir rüzgârın eseceğini anladı.

Sonunda beklenen kriz geldi. Katerina Vasilyevna o gece uzun zaman uyuyamadı. Solovtsov hakkında bu kadar kötü düşünebildiği için çok kızıyordu kendi kendine. «Yalan, yalan, o kadar soğuk bir insan değildir o. Kadınlar hakkında hafif düşünmüyor, onları hor görmüyor. O beni seviyor, servetimle ilgilenmiyor.» Bir başkasının söylediklerine karşı fazla dayanamazsın, çünkü bu senin gerçeğindir. Bunda artık bir kurnazlık, bir hile olmaz. Ertesi akşam bu kez Katerina Vasilyevna kendisi, Kirsanov'un yaptığı gibi, nişanlısını denemeden geçiriyordu. Kendi kendini ona haksızlık yaptığına inandırmaya çalışırken, içinde ona karşı bir güvensizliğin doğduğunu da hissediyordu. O gece de uzun zaman uyuyamadı. Ama artık kendine değil ona sitem ediyordu. Hakkında beslemeye başladığı şüpheleri dağıtamamıştı. Neden bu şüpheleri dağıtacak şekilde konuşmuyordu, daha çok kuşku uyanırdırmıştı içinde. Kendini de eleştiriyordu.

«Meğer ben ne kadar körmüşüm?»

Bir-iki gün sonra, «yanıldımsa, yakında bu hatayı düzeltmek olanağını da yitireceğim» düşüncesi ona korku vermeye başladı.

Kirsanov son gidişinde onunla artık rahat rahat konuşacağını anladı. «Siz onun hakkında fikrimi soruyordunuz değil mi?» dedi. «Bu kadar önemli değil aslında sizin kendi fikriniz

daha önemlidir. Peki, şimdi söyleyin, bakalım, siz onun hakkında neler düşünüyorsunuz?»

Ama Katerina Vasilyevna şimdi susuyordu.

Kirsanov ona:

«Peki, dedi, benim sizi rahatsız etmeye hakkım yok.»

Konuyu değiştirdi ve biraz sonra başka konukların yanına gitti.

Fakat yarım saat geçtikten sonra, Katerina Vasilyevna kendisi Kirsanov'u arayıp buldu.

«N'olur bana bir öneride bulununuz. Görüyorsunuz, acınacak bir durumdayım.»

«Öyleyse neden başkalarının önerilerine gerek duyuyorsunuz? Acınacak durumdaysanız ne yapılacağını ve nasıl yapacağınızı siz herkesten iyi bilmelisiniz.»

«İçimdeki acının dinmesini mi bekleyeyim?»

«Siz bilirsiniz.»

«Düğünümü daha da geciktireyim.»

«Bu gerekliyse neden geciktirmeyesiniz?»

«Fakat o buna ne diyecek?»

«Onun bu teklifinizi nasıl karşılayacağını görünce; neyin nasıl yapılacağını bir kez daha düşünürsünüz.»

«Ama ona bunları söylemek bana zor geliyor.»

«Öyleyse babanıza bırakın bu işi.»

«Ben başkasının arkasına saklanmak istemem. Kendim onunla konuşacağım.»

«Elbette, bu gücü kendinizde görüyorsanız, bu hepsinden iyidir, onunla kendiniz konuşunuz.»

Muhakkak ki başkalarıyla, örneğin Vera Pavlovna ile işi bu kadar ağır yürütmek gereksiz olacaktı. Ama her insanın doğası farklıdır. Ateşli bir insan çok ağır ve sistematik harekete dayanamadığı gibi dingin bir insan da ani ve kesin hareketlere isyan ediyor.

Katerina Vasilyevna'nın nişanlısıyla konuşmasından elde ettiği başarı Kirsanov'un tüm tahminlerini aşmıştı. Kirsanov,

Solovtsov'un hesaplı davranacağını, yalvararak, yaltaklanarak işi uzatacağını, kuzu gibi uysal davranacağını sanmıyordu. Nerede! Disiplinli bir insan olmasına karşın büyük servetin elinden kaçmakta olduğunu görerek dayanamamış ve gafil avlanmış. Polozov'a acı sitemlerde bulunarak onun kendisini istemediğini söylemiş, Katerina Vasilyevna'ya babasına pek fazla boyun eğdiği, ondan korktuğu ve onun istekleri doğrultusunda hareket ettiği gibi eleştirilerde bulunmuş. Oysa Polozov kızının kararından habersizdi. Kızı her an babasının artık onu tümüyle serbest bıraktığını duyuyordu. Babasına yönelik eleştirilere bu yüzden çok üzülmüştü, çünkü haksızdı. Ayrıca bu eleştirilerden Solovtsov'un kendisini güçsüz ve kararsız bir insan gibi gördüğü de anlaşıyordu. «Yoksa beni başkalarının elinde oyuncak mı sanıyorsunuz?» sorusunu hırslı bir şekilde «Evet!» diye yanıtladı. Katerina Vasilyevna: «Ben babamı düşünmeden ölmeye hazırdım, siz bunu bile anlamıyorsunuz. Aramızda her şey bitti!» dedi ve odadan çabucak uzaklaştı.

VIII

Katerina Vasilyevna'nın üzüntüsü bu olaydan epey bir süreye sonra da devam etti. Şu var ki, bu olayla ilgili olarak gelişen üzüntüsü artık bu olaya bağlı değildi. Öyle insanlar var ki, bir olayın özü onların ilgilerini çekmez de, başka yerleri düşüncelerine araç olur ve bu düşünceler onları çok daha fazla etkiler. Bu gibi insanların bir de zekâları olağanüstü olursa, eskiden filozof denilen tiplerden biri olup çıkarlar. Kant, Fichte, Hegel özel bazı konular üzerinde durmuş değildirler bu onlara can sıkıcı geliyordu. Tabii ki bunu ben yalnızca erkekler için söylüyorum. Kadınlara gelince, bugün kabul gören düşünceye göre onların zaten zekâları eksikmiş, bilmem ne dersiniz, deniliyor ki, tabiat anamız onları bu yönden

yoksun kılmış, örneğin nalbantları güzel bir yüz teninden, terzileri boy bostan, kunduracıları koku alan bir burundan yoksun ettiği gibi... Bunun için kadınlar arasında dâhi olanlar yoktur. Böyle bir eğilimi olan sınırlı zekâ sahibi kimseler son derece hantal ve ağırdır, duygusuz ve vurdumduymaz denilecek derecede... Normal zekâlı insanlar ise hayal kurmayı severler, dingin bir yaşam ararlar ve oturup düşünmeye eğilimlidirler. Bu demek değildir ki, bu tipler fanteziyle yaşarlar. Bunlardan birçoğu olumlu insanlardır yalnızca sessiz bir köşede dinlenip düşünceye dalmayı severler, hepsi bu.

Katerina Vasilyevna, Solovtsov'u yalnızca mektupları için sevmeye başlamıştı. Hayali denebilecek bir aşk uğruna neredeyse ölecekti. Bundan da o sıralar ne denli romantik bir kız olduğu anlaşılıyor. Polozovlar'ın evini dolduran basit bayağı kalabalığın gürültülü patırtılı yaşamı hiç de hoş değildir. O uzun bir süredir gürültü patırtıdan yakınıyordu. Okumayı düşünmeyi severdi o. Şimdi yalnız gürültü değil varlıklar da onu rahatsız etmeye başlamıştı. Bu yüzden ona aşırı duygulu bir insan gözüyle bakmak doğru olmaz. Bu duygu, alçakgönüllü, dingin tüm zengin kadınlara yabancı değildir. Şu var ki bu duygu onda erken gelişmeye başladı, buna da şaşmamak gerek, çünkü yaşamdan ilk dersini oldukça erken almıştı.

«Kime inanabilirim ben? Neye inanabilirim?» Bu sorular daima kafasındaydı. Solovtsov ile arasında geçen bu serüvenden sonra kimseye inanmamalı, hiçbir şeye güvenmemeliydi. Babasının serveti; kentteki tüm para düşkünü, hırslı, hileci ve kurnaz insanları evlerine çekiyordu. Çevresi, kendi çıkarını düşünen yalancı ve dalkavuklarla doluydu. Kulağına gelen her sözün ucu babasının milyonlarına dayanıyordu.

Düşünceleri giderek olgunlaşıyordu. Onu o kadar çok rahatsız eden varlığın genel sorunları, başkalarına o kadar

üzüntü veren yoksulluk sorunları ilgilendirmeye başlıyordu. Babası ona ufak tefek gereksinimleri için çok fazla para veriyordu. O da her iyi kalpli insan gibi, fakara anası olmuştu, yardımdan kaçınmıyordu. Ama okuyan, düşünen bir insandı ve bunun sonucunda yaptığı yardımların çok fazla önem taşımadığını anladı. Yardım ettikleri arasında yalancılardan, ikiyüzlülerin, ahlaksızların da olduğunu gördüğü gibi; bu tür ufak tefek yardımlarla sorunun çözümlenemeyeceğini anladı. Gerçi bir süre için onları birçok dertten kurtarıyordu ama, birkaç ay, bilemediniz bir yıl sonra bu zavallılar yine aynı sorunlarla karşı karşıya kalıyordu. Ve bunun sonucunda kendi kendine soruyordu: İnsanların ahlaklarını bu kadar çok bozan bu zenginliğin faydası ne? Ve neden bu yoksul insanlar bir türlü yoksulluktan kurtulamıyor ve en varlıklı insanlar gibi ahlaksızca ve aptalca davranan bu yoksullar neden bu kadar çoktu?

Düşünmeyi, hayal kurmayı severdi o, ama düşünceleri de kendi yapısı gibi dingin, kendi görünüşü gibi yalın ve gösterişsizdi. En sevdiği şair George-Sand'dı. Ancak Katerina Vasilyevna hiçbir zaman kendini ne Lelia, ne İndiana, ne Kaval-kanti, ne de Konsuela yerine koymak istemiyordu. Hayallerinde Jeanne ama daha da çok Genevieve'di, Genevieve en çok sevdiği roman kahramanlarındandı. Onunla beraber kır-ları dolaşıyor, sonraki nakışlarına örnek olarak çiçekler topluyor, Andre ile karşılaşmıyordu. İkisinin buluşmaları ne kadar da sakindir! İşte, birbirlerini sevdiklerini anlıyorlar. Ama bunlar yalnızca hayallerdi, o da biliyordu bu düşündüklerinin fantazi olduğunu. Yaşamını kıskandığı bir de Miss Neightingall vardı. Bu sakin ve alçakgönüllü kızı sık sık düşünüyordu: Miss Neightingall hakkında kimse fazla bir şey bilmiyor; bilinecek fazla bir şey de yok, bir tek şey hariç: Kız, tüm İngiltere'nin sevgilisidir. Acaba genç mi? Zengin mi, yoksul mu? Kendisi mutlu mu, mutsuz mu? Bunu kimse bilmiyor, konuşmuyor. Yalnızca Kırım ve Üsküdar hastanelerinde bu kızın koruyucu

melek olarak tanındığı ve savaşın sonunda mutlak bir ölümden kurtardığı yüzlerce askerle İngiltere'ye döndükten sonra da hastalara bakmayı sürdürdüğü söyleniyor..: Bunlar gerçekleşmesini istediği hayallerdi. Ama hayalleri onu Genevieve ve Miss Neightingall'den öteye uçuramıyordu. Hem bunlara fantazi denebilir mi? Ve o kendisi gerçekten hayal kuranlardan mıdır?

Ciğeri beş para etmez züppelerle birtakım hergelelerin gürültülü, patırtılı kalabalığının içinde yaşayan Miss Neightingall, bütün bu ne yapacağını bilmeyen, işsiz güçsüzler arasında nasıl olur da kederlenmez, nasıl olur da canı sıkılmaz? Bunun için Katerina Vasilyevna, babası iflas ettiğinde üzüleceğine, neredeyse seviniyordu. Babasına acımıyor değildi. Güçlü, kuvvetli, henüz yaşlı sayılmayacak bir erkeğin çökmüş bir yaşlı adam haline geldiğini görmekle yüreği kan ağladı. Başkalarına yardım edebilmek için elindeki fonun bir hayli darlaştığını görmek de acıydı doğrusu. Bunu da daha önce denememiş olduğundan, varlıklı zamanlarında onun ve babasının önünde yerlere kadar eğilen, el-pençe divan duran kalabalığının şimdi onlara tepeden bakmaları da acıydı. Öte yandan adi, can sıkıcı, rezil kalabalığının onları terk etmesi, artık yaşamını allak bullak etmemesi, yalan, ikiyüzlülük, adilik ve dalkavuklukla artık onları rahatsız etmemesi, az mutluluk değildi. Şimdi rahatlamıştı. Gerçek bir mutluluğu tadabileceğini umuyordu. Bundan sonra bir erkeğin göstereceği ilgi ve yakınlık babamın malına değil de gerçekten bana olacaktır, diye düşünmüyordu.

IX

Polozov istearin mumu üretilen ortağı ve müdürü olduğu fabrikayı bir an önce satmak istiyordu. Altı ayı aşkın bir süre uygun müşteri aradıktan sonra, sonunda fabrikayı satın almak isteyen birini buldu. Alıcının kartvizitinde Charles Beaumont yazılıydı, ancak bu isim Şarl Bomon diye okunamazdı. Bilmeyenler belki böyle okuyabilirdi. Gerçek okunuşu Çalz Biyumont'tı. Neden böyle olmasın, elbette bu isim böyle okunacaktır, çünkü alıcı Londra'daki Hodtchon, Lotter and Co. firmasının temsilcisiydi; bu firma da yağ ve istearin ticareti yapan bir ticarethaneydi. Bu fabrika, anonim şirket olarak, böylesine zavallı bir mali durum ve yönetimle daha fazla yaşayamazdı. Ama güçlü bir firmanın elinde çok büyük kârlar sağlayabilirdi. Firma fabrikayı satın alıp iyileştirdikten sonra, harcadığı beş-altı yüz bin ruble karşılığında rahat rahat yüz bin ruble kâr edebilirdi. Temsilci, doğru bir insandı. Fabrikayı inceden inceye gözden geçirip tüm defterlerini inceledikten sonra alınmasını firmasına önerdi. Daha sonra şirketle fabrikanın satışı konusunda uzun görüşmelere girişildi. Bu görüşmeler de bizim şirketlerimizin geleneği üzre sürdü de sürdü, bu kadarına çok sabırlı olan ve Truva'yı on yıl kuşatmaktan sıkılmayan Yunanlılar bile dayanamazdı. Polozov ise hâlâ gereksiz insanlarla görüşme huyundan vazgeçemediğinden acenteyi tavlama için ona yaltaklanıyordu. Acente bu yaltaklanmalara kulak asmıyor ve yemek davetlerini reddediyordu. Ama bir gün şirketin idarecileriyle konuşa konuşa saatin gectiğini görmüş; yorgun ve acıkmış da olduğundan aynı evde oturan Polozov'un akşam yemeğine katılmayı kabul etmiştir.

X

Çarlz Biyumont, herhangi başka bir Çarlz, Con, Ceyms ya da Vilyam gibi kimse ile fazla içlidişli olmazdı. Ama kendisine sorulduğu zaman, yaşam öyküsünü fazla laflara boğmadan kesin ve açık olarak anlatmaktan kaçınmıyordu. Ailesi Kanadalıymış. Haklısınız Kanada halkının yarısından fazlası Fransızdır. Ailesi de Fransız kolonistlerindenmiş. Bunun için aslında ismi de Fransızdır. Yüzü de herhangi bir *yanki*'den çok, bir Fransıza benzerdi, hiç de İngiliz denemezdi ona. Ama öyküsüne devam ederek, dedesinin Quebec çevrelerinden New York'a taşındığını anlattı. Bu taşınma sırasında babası henüz çocukmuş. Her neyse, büyümüş, yaşını başını almışken Rusya'da ilerici ve zengin herhangi bir işadamlının, Kırım'ın güney sahillerinde, üzüm bağları yerine pamuk yetiştirilmesi aklına esmiş. Bunun için bir tanıdıktan, kendisine Kuzey Amerika'dan bir yöneticinin çağrılmasını rica etmiş. Derken onun ricası üzerine Kanada asıllı, New York sakinlerinden Ceyms Biyumont davet edilmiş; sevgili okurum, biz seninle Petersburg ya da Kursk'tan nasıl ki, Ararat Dağı'nı göremiyorsak; bu Ceyms Biyumont da pamuk tarlalarını bu kadar kilometre mesafeden görememiştir. Bu tür ilericilerin başlarına böyle haller sık sık geliyor. Pamuk yetiştirilmesinden Amerikalı müdürün hiçbir şey anlamaması işi fazla bozmuş değildir, çünkü Kırım yarımadasında pamuk yetiştirmek, Petersburg'da üzüm bağları kurmaktan farksız olacaktı. Ama bu durum açık seçik ortaya çıkınca Amerikalı müdüre pamuk yetiştirilme çiftliğinden yol verilmiş ve o, bunun yerine Tambovsk vilayetinde bir şarap fabrikasına yerleşmişmiş, hemen hemen tüm ömrünü orada geçirmiş, oğlu Çarlz orada doğmuş, o da az zaman sonra karısını gene orada kaybetmişmiş. Artık altmış beş yaşına yaklaştığını düşünerek beş on

kuruş da bir kenara koyduktan sonra, Amerika'ya döneyim, demiş ve dönmüş. O zaman Çarlz yirmi beş yaşındaymış. Babası öldükten sonra Çarlz, Rusya'yı özlemiş, ne de olsa yirmi yaşına kadar orada büyümüş orada kalmış ve kendisini artık neredeyse bir Rus gibi hissediyormuş. New York'da babasıyla birlikte otururken, bir ticaretevinde klerk, yani memur olarak çalışıyormuş. Babası ölünce, Hodtchon, Lotter and Co. firmasının New York bürosuna geçmiş, çünkü bu firmanın Rusya ile sık sık işi oluyormuş. Firmanın güvenini kazandıktan sonra Rusya'yı kendi anavatanı kadar tanıdığını anlatarak, orada bir görev almak istediğini bildirmiş. Firma için böyle bir memurunun Rusya'da bulunması çok yararlıymış bunun için onu denemek üzere önce Londra'ya tayin etmişler. Deneme süresinden sonra ise, Polozovlar'la akşam yemeği yemeden altı ay önce Petersburg'a bu firmanın acentesi olarak gelmiş. Yağ ve istearin işleriyle ilgileniyormuş maşası beş yüz sterlinmiş. Bu öykünün doğruluğunu kanıtlarcasına, yirmi yaşına kadar Tambovsk vilayetinde oturan Biyumont, mükemmel bir Rustan farksız Rusça konuşuyordu, nasıl konuşmasın, elli ya da yüz verst çevresinde bir tek İngiliz daha varmış, o da kendi babasıymış. Babası sabahtan akşama kadar fabrikasında bulunduğundan, Çarlz Biyumont'un da bir Rus kadar Rusça bilmesi gerekiyordu, kendi anadilini çok rahat ve iyi konuşuyordu ama ne de olsa saf İngiliz şivesi yoktu konuştuğu dilde, çünkü yirmisinden sonra yalnızca birkaç yıl İngilizce konuşulan bir ülkede yani anavatanında kalmıştı.

XI

Biyumont akşam yemeğinde yalnız üç kişinin sofrada oturduklarını gördü, kendisinden başka yaşlı bir adamla, bir de çok tatlı, sık sık düşünceye dalan, lepiska saçlı kızı vardı.

Yemekte Polozov konuştu:

«Kim derdi ki bir gün fabrikanın hisseleri benim için bu derece önemli olacak! Şu yaşlı dönemimde böyle bir darbe yemek çok güç. Neyse ki Katya kendisine kalacak servetimi böyle akılsızca batırdığıma aldırmadı. Aslında servetin önemli bir bölümü onundu, çünkü sermaye anasınındı. Benim kendi param azdı. Ama ben çalışarak her rubleyi yirmi ruble yaptım. Demek ki gene de kalıt yolundan çok, benim emeğimle zengin olacaktı kızım. Az çalışmadım ömrüm boyunca! Bir de işten anlamak gerek!» Yaşlı adam bu gibi açıklamalarla kendini övdü durdu. «Alın teri, akıl ve beceriyle gerçekleştirelmüş bir servetti bu» diyerek sözlerini bitirdi.

Konuşmasının sonunda başta söylediklerini yineledi. Böyle bir darbeye dayanmak çok güçmüş. Katya'sının başına bir şey gelse çıldırabilirmiş.

Katya bu iflasa aldırmadığı gibi, yaşlı babasını da destekliyordu.

Biyumont Amerikan usulüyle, çok çabuk zengin olmada da, birden iflas etmede de olağandışı bir şey görmüyordu. Kendi yapısı gereği üç-dört milyon kazanan bir insanın aklına hayran olmaya ya da böyle bir adamın iflasına üzülmeye niyetli görünmüyordu; kaldı ki bu iflastan sonra bile adamın birinci sınıf bir aşçısı vardı. Öte yandan, bu uzun konferansı canla başla dinlediğini de göstermek için bir şey söylemek gerekiyordu. Bunun için şunları dedi Biyumont: «Evet, tüm aile böyle tatsızlıklara hep birlikte dayanabiliyorsa, bu bile ye-

teri kadar bir mutluluk sayılır.»

«Siz şüphe ediyor gibi konuşuyorsunuz, Karl Yakovliç. Katya düşünceliyse, eski varlığımıza mı üzülüyor, sanıyorsunuz, yanılıyorsunuz. Hayır, Karl Yakovliç, o zaman Katyama haksızlık yapıyorsunuz. Bizim bambaşka bir derdimiz var. Biz onunla insanlara güvenimizi yitirdik.»

Położov bunu yarı şaka yarı ciddi söylüyordu, böyle çok yaşamış çok görmüş yaşlılar, iyi niyetli ama deneyimsiz çocukların düşüncelerinden söz ederler.

Katerina Vasilyevna'nın yüzü kızardı. Babasının duygularını açıklamasını istemiyordu, üzülüyordu ona. Ama baba sevgisinden başka, ortada bilinen bir sebep vardı ve bu sebepten dolayı babasının böyle konuşmasında bir kusur yoktu. Konuşulacak başka bir şey kalmıyorsa, odada ise bir kedi ya da köpek varsa, o zaman onlardan konuşulur. Kedi de yok, köpek de yoksa, eh o zaman çocuklardan söz açılır. Havalalar ise artık akılsızlığın ve düşüncesizliğin üçüncü ve son aşamasıdır.

«Hayır baba, benim susup düşünmemde asla yüksek bir ülkü yoktur. Biliyorsunuz, yapım öyle somurtkanın biriyim. Canım sıkılıyor belki de.»

«Her insan dilerse somurtkan olur, bunu kendi arzusu bilir.» dedi Biyumont. «Ama bana göre can sıkıntısı bağışlanmaz. Bizim İngiliz kardeşlerimiz arasında can sıkıntısı pek modadır. Şu var ki biz, Amerikalılar can sıkıntısı nedir bilmiyoruz. Can sıkıntısına zamanımız kalmıyor. İşimiz başımızdan aşkın. Eminim, yani (Amerikanizmini hemen düzelterek) demek istiyorum ki, Rus halkı da kendini aynı durumda görmelidir. Yoksa işi-gücü eksik değildir Rus halkının da. Oysa Ruslarda tam da aksi bir durum görüyorum: Hemen umutsuzluğa kapılırlar. Bu bakımdan İngilizler, Ruslardan neredeyse geri kalıyorlar. İngiliz toplumu, tüm Avrupa da ve özellikle Rusya'da dünyanın en can sıkıcı insanları olarak tanınır. Gerçi Fransızlardan geridirler ama Ruslardan kat kat

konuşkan, canlı neşelidirler. Bir de utanmadan, turistleriniz İngiliz toplumunun can sıkıntısından dem vuruyorlar! Anlamıyorum böyle konuşanların gözleri mi bağlı? Kendi burunları dibinde, kendi evlerinde olup bitenleri görmüyorlar mı?»

Katerina Vasilyevna söze karıştı:

«Ama Rusların canları sıkılmasın da ne yapsınlar? İşleri güçleri ne ki onların? Yapılacak bir şeyleri yok, ellerini kollarını bağlayarak oturuyorlar. Siz bana bir iş gösterin benim sıkıntımдан eser kalmaz!»

«Kendinize iş mi arıyorsunuz? Siz iş isteyin yeter, işten çok ne var? Bakınız çevrenizdeki cehaleti görmüyor musunuz? Bağışlayın ülkeniz hakkında, şey (İngiliz küçümserliğini düzelterek) demek istiyorum ki anayurdunuz hakkında böyle konuşmamı hoş görünüz, ben bu ülkede doğdum, büyüdüm, kendi yurdum kadar sevdim, bunun için fazla merasime gerek görmüyorum, ülkeniz bu halkın cehaleti bakımından Doğu'dan geri değildir, yaşama bakımından, başkalarının desteği ile Japonya'yı da geçiyor. Sizi ünlü ozanınızın dediği gibi, kendi varlığını sever gibi sevdiğim için, ondan nefret ediyorum. Ama işe gelince, bitmez tükenmez işleri var.»

«Peki bir tek kişi, yani bir tek kız ne yapabilir ki?»

«Hadi Katya, haydi, elinden geleni yapmıyor musun?» Polozov kızının sözlerini yalanladı. «Size onun bir sırrını açıklayacağım, Karl Yakovliç. Kız çocuklarına ders veriyor. Her gün öğrencileri geliyor ve Katya sabah ondan başlayarak uzun süre onlarla oyalanıyor.»

Biyumont, Katerina Vasilyevna'ya saygı ile baktı.

«İşte bu, tam da Amerikanca bir iştir. Ben Amerika diyorsam, sadece kölelikten kurtulmuş Kuzey Amerika'yı kast ediyorum. Yoksa bizim güney eyaletlerimiz, Meksika'dan da Brezilya'dan daha da aşağılıktır.» (Biyumont amansız bir kölelik karşıtıydı.) «Her neyse durum böyleyken neden canınız sıkılıyor hâlâ?»

«Aman Mister Biyumont, bu iş ciddi bir iş mi sizce? Bu

kendi kendime yarattığım bir eğlencedir. Böyledir bence, bilmem belki de yanılıyorum. Belki bana metaryalist diyeceksiniz...»

«Ha anladım, siz böyle bir eleştiriyi 'tek amacı ve düşüncesi dolar olan' dedikleri halktan, yani böyle bir halkın men-subu olan bir insandan beklemekte haklı olabilirsiniz.»

«Şaka ediyorsunuz, ama ben çok ciddi olarak sizden çekiniyorum, bilmem ki, düşündüklerimi size nasıl açıklayayım? Size bu düşüncelerim belki öğretmen düşmanları, aydın insanlardan nefret eden obskurantların (kara cehalet taraftarları) eğitimin faydasızlığı hakkında söyledikleri şeyler gibi gelir.»

Biyumont hayretler içinde kendi kendine düşünüyordu şimdi. «Şuna bak! Bu düzeye kendi kendine mi ulaştı bu kız? İlgimi çekmeye başladı doğrusu.»

«Efendim, ben obskurantlardan: kara cahillerden yanayım, inanır mısınız? Güney eyaletlerimizde kara cahil olan karaların yanında ve onları boyunduruk altında tutan aydın beyaz efendilerin karşısındayım. Bağışlayın, benim şu Amerikan nefretim yeniden kabardı da... Ne düşündüğünüzü bir an önce öğrenmek isterdim, elbette ki...»

«Mister Biyumont, hiç de romantik şeyler değil düşündüklerim. Bunlar bana yaşamın verdiği esinlerdir. İlgilendiğim iş tek taraflıdır ve ilgilendiğim şey halkımıza yarar sağlamak isteyen insanların asıl ilgilenecekleri işin en önemli yönü sayılmaz. Bence gerçek şu: İnsanlara ekmek veriniz, tok olduktan sonra kendi kendine okuyup yazmayı da isteyecek ve öğreneceklerdir de. Demek ki işe ekmekten başlamalı. Yoksa zamanımızı boşa harcamış oluruz.»

«Öyleyse başlayabileceğiniz yerden neden işe girişmediniz? –Biyumont canlandı, kulak kabartıyordu şimdi– Bu pekâlâ mümkündür, bunun bizde, Amerika da pek çok örneği vardır.»

«Dedim ya size yalnızım ben, nereden ve nasıl başla-

bilirim? Bilsem, bunun olanaklarının nerede olduğunu? Ben yalnız kendi odamda bağımsız olabiliyorum. Ama kendi odamda ne yapabilirim ki? Masaya bir kitap koyarak okuma yazma öğretebilirim. Yoksa yalnız başıma nereye gidebilir, kimlerle görüşebilirim? Ve hangi işi yapabilirim, yalnızken?»

Babası sözünü kesti:

«Vay vay vay, beni bir despot olarak tanıyorsun, Katya? Bana verdiğin o dersten sonra despotlukla suçlama bari.»

«Babacığım ben bu olay nedeniyle hâlâ utanıyorum, yüzüm kızarıyor. Çocuktum o zaman. Hayır, babacığım siz çok iyi bir insansınız. Asla, asla beni engellemiyorsunuz. Ama toplum beni bağlıyor. Siz söyleyin, Mister Biyumont Amerika'daki genç kızlar bizdeki gibi değil daha serbesttir değil mi?»

«Evet bununla övünebiliriz. Ancak bizde de durum mükemmel olmaktan çok uzak henüz. Uzak ama, sizlere, Avrupalılara hiçbir şekilde benzetilemez. Size kadının bağımsızlığı hakkında, özgürlüğü hakkında ne anlatıyorlarsa, hepsi doğrudur.»

Katerina Vasilyevna babasına döndü ve şakadan:

«Babacığım, dedi, Mister Biyumont şu fabrikayı satın aldıktan sonra Amerika'ya gidelim bari. Hiç değilse orada bir işe yarayabilirim belki. Ah, ne kadar memnun olurdum, faydalı bir iş yapabilsem!»

«İş işe kaldıysa bunu Petersburg'ta da yapmanız mümkün,» dedi Biyumont.

«Peki gösterin öyleyse.»

Biyumont iki üç saniye tereddüt etti. 'Ama benim gelişimin amacı ne? Daha iyisini kimden öğrenebilirim?' diye düşündü.

«Son zamanlarda ekonomi bilimlerinin geliştirdiği bazı ilkelerin işe uygulanması denemeleri yapılıyor. Bu konuda bilginiz var mı?»

«Evet, okumuştum. Çok ilginç ve çok da yararlı olabilir. Ben de bu işe katılabilir miyim? Ama böyle bir yeri nerede ve nasıl bulabilirim?»

«Bayan Kirsanova bunun denemesini yapıyor.»

«Kim bu hanım? Kocasını doktor olmasın?»

«Onu tanıyor musunuz? Tanıdığınız halde, size bu iş hakkında bir şey söylememiş demek, ama nasıl olur?»

«Efendim, onu görelili epey zaman geçti. O zaman henüz evli değildi o. Ben çok hastaydım; o da bize birkaç kez uğradı ve beni kurtardı. Çok mükemmel bir insandır o! Karısı ona benziyor mu?»

Ama Kirsanova ile nasıl tanışsınlar? Biyumont, Katerina Vana'yı Kirsanova'ya mı takdim etsin. Ama Kirsanovlar onun adını sanını duymuş değiller. Yalnız Kirsanova kendi kendine böyle bir anlayış, böylesine bir istek görürse, memnun olacaktır. Adrese gelince, doktor Kirsanov'un çalıştığı hastaneden de öğrenilebilir.

XII

İşte, bayan Polozova'nın Vera Pavlovna ile tanışması böyle olmuştu. Hemen ertesi sabah onu görmeye gelmişti Katerina Vasilyevna. Biyumont da bu işin sonucunu büyük bir ilgiyle bekliyordu. O kadar ki, akşam onlara uğradı, Katerina Vasilyevna'nın bu yeni işi beğenip beğenmediğini öğrenmek istedi.

Katerina Vasilyevna çok coşkuluydu. Üzüntüsünden eser yoktu; yerini taşkınca bir sevinç almıştı. Biyumont'a büyük bir taşkınlıkla sabah gördüklerini anlatıyordu. Oysa daha az önce babasına da aynı şeyleri anlatmıştı, yalnız bir tek defa anlatmakla coşkunluğu yatışmamıştı ve öykünün sonu gelmek bilmiyordu. Şimdi yüreği sevinçle dolup taşıyordu. Canlı, önemli bir iş bulundu! Biyumont büyük bir ilgiyle dinliyordu. Ama böyle de dinlenir mi hiç? Katerina Vasilyevna, sonunda öfkeyle haykırdı:

«Mister Biyumont, beni hayal kırıklığına uğrattınız. Tüm bunlar sizi bu kadar az mı etkiliyor, yalnızca biraz ilgi duyuyorsunuz, hepsi bu mu?»

«Katerina Vasilyevnaciğim, unutuyorsunuz, ben tüm bunları Amerika'da daha önce birçok kez gördüm. Yalnız bir-iki ayrıntı bana ilginç geliyor, yoksa işin özü benim için yeni bir şey değildir. Bu yüzden ben, daha çok bu işi yürüten kişilerle ilgileniyorum. Örneğin bana bayan Kirsanova hakkında ne anlatabilirsiniz?»

«Aman Allahım, ne anlatayım, çok hoşuma gitti o, tüm bunları bana tutkuyla anlatıyordu.»

«Bunu daha önce anlattınız.»

«Daha ne istiyorsunuz; anlamıyorum ki? Daha ne anlatabilirim ben size? Gözlerimin önünde böylesine yeni, alışılmamış bir iş dururken, doğrusu onu fazla düşünemezdim.»

«Orası öyle, dedi Biyumont, anlıyorum, insan işle ilgilendi mi kişileri unutuyor. Ama gene de bayan Kirsanova hakkında bana neler anlatabilirsiniz?»

Katerina Vasilyevna, Vera Pavlovna hakkında tüm bildiklerini bir araya getirmeye çalıştı ama aklına gelenlerin tümü Vera Pavlovna'nın onda bıraktığı ilk izlenimlerdi. Dış görünüşünü, konuşma tarzını, tavırlarını, yeni bir insanla karşılaştığımız zaman ilk göze çarpan ne varsa, hepsini anlattı. Ama bunların dışında Vera Pavlovna ile ilgili olabilecek hemen hemen hiçbir şeyi; anımsayamıyordu. Atölye, atölye, atölye... ve Vera Pavlovna'nın atölye hakkında anlattıkları. Bunların dışında doğru dürüst bir şey anımsayamıyordu.

«Yazıklar olsun, sizden bayan Kirsanova hakkında çok şey öğreneceğimi umuyordum, ne yazık ki aldandım. Yalnız sizi rahat bırakmayacağım. Birkaç gün sonra gene size onu soracağım.»

«Sizi bu kadar çok ilgilendiriyorsa, siz kendiniz neden onunla tanışmak istemiyorsunuz?»

«Bunu yapmak isterim doğrusu. Kim bilir, bir gün belki de tanışırım. Ancak şimdilik daha fazla bilgi edinmek isterim onun hakkında. –Biyumont bir dakika kadar durakladı– Sizden bunu rica edeyim mi, etmeyeyim mi, diye düşündüm dur-

dum, ama rica etsem daha iyi olacak gibi. Onlarla konuşurken bir gün soyadımı anacak olursanız, sizden ricam onun hakkında bilgi toplamak istediğimi ve onunla tanışmak istediğimi söylemeniz olur mu?»

«Ama bunlar artık bir muamma halini almaya başlıyor Mister Biyumont» –Katerina Vasilyevna bunu çok ciddi bir tonla söylüyordu.– «Siz benim aracılığımla onlar hakkında bilgi topluyorsunuz, öte yandan da saklı kalmak istiyorsunuz.»

«Doğru Katerina Vasilyevna. Bilmem ki size bunu nasıl açıklayayım? Onlarla tanışmaktan çekiniyorum.»

«Tuhaf şey, çok tuhaf Mister Biyumont.»

«Haklısınız. Daha doğrusu: Ben onların benimle tanışmaktan hoşlanmayacaklarından çekiniyorum. Soyadımı duymuş değiller. Ama onlara yakın olan kimselerle daha önce birtakım tatsızlıklar olmuş olabilir, yani kısacası, önce onların benimle tanışmak isteyip istemeyeceklerini öğrenmeliyim.»

«Gerçekten tuhafıma gidiyor bunlar Mister Biyumont.»

«Bakın, Katerina Vasilyevna ben doğru bir adamım. Sizi hiçbir zaman zorda kalacağınız bir duruma düşürmek istemem. Yalnız ikinci kez görüşüyoruz sizinle ama derin bir saygı duyuyorum size.»

«Ben de sizin, namuslu, şerefli bir insan olduğunuzu görüyorum, Mister Biyumont, orası öyle. Ama gene de...»

«Peki, beni şerefli ve doğru bir insan olarak kabul ediyorsanız, arada sırada size gelmeme izin verirsiniz değil mi? Bana tümüyle güvenmenizden sonra Kirsanovlar hakkında soruşturamama devam edeceğim. Ya da kendiniz, ricamı yerine getirmek için sizce bir sakınca kalmadıkça, bana onları anlatacaksınız. Bu ricamı burada tekrarlamama gerek yok. İzin veriyor musunuz?»

Katerina Vasilyevna hafifçe omuz silkerek:

«Rica ederim, Mister Biyumont, dedi. Kabul edin ki...»

«Biliyorum devamını... ki şimdilik size pek güven vermiyorum. Tamam. Ama güvensizliğinizin sona ermesini bekleyeceğim.»

XIII

Biyumont sık sık Polozovlar'a gelip gitmeye başladı. «Niye olmasın?» diyordu yaşlı adam kendi kendine. «Birbirine tam uyuyor onlar. Elbette. Katya eski zamanlarda çok daha iyi bir koca bulabilirdi. Yalnız Katya o zamanlarda da gururlu değildi, para peşinde koşmuyordu. Şimdi ise daha iyisi can sağlığı.»

«Gerçekten Biyumont iyi bir aday olabilirdi. Zaten artık her zaman Rusya'da kalacağını, Rusya'yı sevdiğini söylüyordu. Oturaklı bir insandı. Otuz yaşındaydı, hiçten var etmişti yaşamını, iyi bir işi vardı. Rus olsaydı, Polozov onun soylu bir sınıftan olmasını arzulayacaktı. Ama yabancılardan böyle bir şey beklenmez hele Fransızlardan, Amerikalılarda soy sop hiç aranmaz. Orada adam bugün kunduracı yanında çırak ya da ırgattır, yarın generaldir, öbür gün bakarsın cumhurbaşkanı olur, bir başka gün yeniden bir ticarethanede memur ya da avukat oluverir, hiç belli olmaz. Kimseye benzemeyen bir millet doğrusu, insan özellikleri sorulurken; parası bir de akıllı kast edilir. «Böylesi daha doğrudur,» diyordu Polozov kendi kendine. «Ben de böyle bir insan değil miyim? Ticarete atıldım, bir tüccar kıızıyla evlendim. Önce para. Akıl da ister, çünkü insanın akıllı olmasa para yapamaz. O ise paralı olmaya yüz tutmuş, gidiyor. Fabrika alır, müdür olur. Bakarsın firma onu ortak olarak kabul eder bu girişiminde. Bunların firmaları bizimkiler gibi mi? Bakarsın milyonlarla iş çevirmeye başlayacak.»

«Kim bilir, belki damadının milyoner olması hayali, hayal olarak kalacak Polozov'da ilk damadının emlakçı olması ha-

yallerinin gerçekleşmesi gibi... Her ne olursa olsun, Biyumont, Katerina Vasilyevna için mükemmel bir koca olabilirdi.

Polozov, Biyumont'un kendisine damat olacağını düşünmekle hata mı etmişti yoksa? Yaşlı adamın bu konuda şüphesi vardıysa da, Biyumont'un kendilerine sık sık gelmeye başlamasının üzerinden iki hafta geçtikten ve fabrikanın satışının birkaç gün gecikeceğini söylemesinden sonra artık hiçbir şüphesi kalmamıştı. Belki de bu yüzden bir gecikme olmaz. Herhalde onlar Mister Loter'i beklemeden bile, satış sözleşmesinin kesin koşullarını bir haftadan önce hazırlamayacaklardır. Mister Loter ise Petersburg'ta dört gün sonra bekleniyordu. «Ben sizinle bu kadar yakından tanışmadan bu işi kendim bitirebilirdim, ama şimdi bu olmaz, çok yakından tanıştık, ahabap olduk,» dedi Mister Biyumont. «Bir tereddüte düşmemek için firmama yazdım, ticari görüşmeler sırasında fabrika müdürünün ailesiyle yakından tanıştığımı bildirdim. Bu müdürün tüm sermayesi bu fabrikanın hisselerinden ibarettir, dedim. Firmamdan benim yerime bu işi başkasının tamamlamasını rica ettim ve gördüğünüz gibi, bay Loter gelmek üzere.»

Doğrusu hem temkinli, hem de akıllı bir davranış. Aynı zamanda Biyumont'un Katya'yı isteyeceğine en açık bir delil. Yalnızca tanışıklık böyle tedbirli bir davranışın nedeni olmazdı.

XIV

Biyumont'un bundan sonraki bir iki gelişinde, Katerina Vasilyevna onu soğuk karşıladı. Gerçekten bu az tanıdıkları adamın kendisinin de dediği gibi çok az tanıdığı ama gene de kim bilir hangi nedenle tanışmaktan çekindiği, kendisiyle tanışmalarına memnun olup olmayacaklarını bir aile hakkındaki bu ilgisi kızcağıza tuhaf geliyordu. Ama bu birkaç ziyareti

sırasında, Katerina Vasilyevna ona kızmakla birlikte kısa süre sonra konuşmaya dalıyor ve bu konuşmaları sürdürükçe coşuyor, canlanıyordu. Şimdiye dek Kirsanov'la tanışınca kadar buna benzer kimseyle karşılaşmamıştı. Onun ilgilendiği her şeye karşı o da ilgi duyuyor, onu nasıl da iyi anlıyordu. En sevdiği kız arkadaşlarıyla, hatta Polina ile (zaten Polina'dan başka arkadaşı yoktu, o ise bir Moskovalı fabrikatörle evlenerek Moskova'ya taşınalı çok oluyordu) evet, hatta Polina ile bile bu kadar serbest, rahat konuşamıyordu.

O da; o ilk zamanlar evlerine onun için gelmiyordu, yalnızca Kirsanova hakkında bilgi toplamak istiyordu. Fakat tanışır tanışmaz; can sıkıntısı ve bundan kurtulma çarelerini konuşmaya başlayalı onun ilgisini hissedebiliyordu, onu çok sevdiği belliydi. İkinci görüşmelerinde, gerçek bir iş bulunca duyduğu sevinç, Biyumont'u çok duygulandırdı. Ve bundan sonra her yeni görüşmede Biyumont'un ona olan yakınlığı daha belirgin bir hal alıyordu. Biraz daha zaman geçince, ikisi arasında yakın bir dostluk kuruldu ve bir hafta sonu Katerina Vasilyevna ona Kirsanovlar hakkında tüm bildiklerini anlatıyordu. Bu adam da soylu olmayan hiçbir fikrin doğmacağından emindi. Şu var ki, Kirsanovlar hakkında o konuşmaya başladığında Biyumont onu durdurdu. «Acele etmeyiniz. Beni yeterince tanıımıyorsunuz ki...» «Hayır, Mister Biyumont, yeteri kadar tanıyorum sizi. Şimdi iyice görüyorum, banna, bu arzunuzda tuhaf görünen şeyi anlatmak istememişseniz, herhalde bunda haklı olmalıydınız, çünkü kim bilir, az mı anlatılmayacak gizler var bu dünyada!» O da: «Şimdi siz de görüyorsunuz, onlar hakkında öğrenmek istediğim şeyler konusunda eski sabırsızlığım kalmadığını.»

XV

Katerina Vasilyevna'nın canlılığı neşesi gün geçtikçe artıyordu ve bu, onun her günkü ruh haliydi, dinamik, canlı, apa-

çık, güneşli bir gün gibi. Düşündükçe bu canlılığı ve dinamizmiyle Biyumont'u kendine daha çok bağladığını anlıyordu. Onun da Katerina Vasilyevna'yı çok düşündüğü muhakkaktı; bu apaçıktı. Kirsanovlar hakkında anlattıklarını iki üç kez dinledikten sonra, dördüncüsünde: «Tamam, dedi, şimdi her şeyi öğrendim, başka bir şey de bilmek istemiyorum. Çok teşekkür ederim size.» «Canım, ne biliyorsunuz? Ben size sadece birbirlerini çok sevdiklerini anlattım, çok mutlu olduklarını.» «Tamam, tamam, ben başka bir şey bilmek istemiyorum. Kaldı ki bunu kendim de gayet iyi biliyordum.» Ve konuşmaları başka bir konuya çevrildi.

Katerina Vasilyevna'nın ilk sorusundan sonra, ilk düşüncesi, Kirsanova'ya âşık olması idi. Ama şimdi durum apaçıktı, hiçbir zaman böyle bir şey yoktu. Katerina Vasilyevna artık onu çok iyi tanıyordu, kimseye kolay kolay âşık olmayacağına bile inanmıştı. Ama elbette er geç âşık olacak. Şimdi birisini seviyorsa bu da «benim» diyordu Katerina Vasilyevna kendi kendine.

XVI

Acaba birbirlerini seviyorlar mıydı Biyumont ile Katerina Vasilyevna? Katerina Vasilyevna'dan başlayalım. Onun Biyumont'u ne kadar çok düşündüğünü gösteren bir olayı ele alalım. Yalnız sonucu çok tuhaf! Hiç de beklemediğimiz gibi değil. Biyumont, Polozovlar'a her gün; bazen uzun kalmak üzere, bazen çok kısa şöyle bir görüşüp gitmek için uğruyordu. Ama her gün mutlaka uğruyordu. Bu nedenle Polozov kızına evlenme teklif edeceğinden emindi. Böyle bir umut içinde başka bir nedeni yoktu. Ama bir gün akşam geç saatlere dek ortalarda görünmedi.

«Baba, nerede o, biliyor musunuz?»

«Bilmiyorum, ama belki çok işi vardır.» Ertesi gün de öyle

geçti, Biyumont gene yok. Ertesi sabah Katerina Vasilyevna dışarıya çıkmaya hazırlanıyor.

«Kızım Katya nereye böyle?»

«İşlerimin peşine.» Aslında doğruca Biyumont'a gidiyor. Biyumont, sırtında geniş kollu bir palto, oturmuş kitap okuyor. Kapı açılınca kitaptan gözlerini kaldırdı.»

«Katerina Vasilyevna? Siz mi geldiniz? Çok memnun oldum sizi gördüğüme.» Bu tonla Biyumont babasını da karşılayabilirdi. Ama hayır, daha da sıcaktı ses tonu.

«Neler oluyor, neden bu kadar uzun süredir bize uğramadınız? Sizi merak ettik, gözlerimiz yolda kaldı.»

«Bir şeyim yok Katerina Vasilyevna. Gördüğünüz gibi sağlamım. Çay ister misiniz? Bakın tam çayımı içiyordum.»

«Peki, teşekkür ederim ama neden bu kadar gün gelmediniz?»

«Piyotr, bardak getir. Sağlam olduğumu görüyorsunuz, demek ki önemsiz bir şey yüzünden evde kaldım. Olay şu. Fabrikada Mister Loter'i gezdirirken kolumu bir dişli üzerine koydum dalgınlıkla. Dişli döndü ve ceketimin kolunu kopardı derimi sıyırdı, kolum şişti ve ne dün ne de önceki gün ceket giyemedim bunun için de gelemedim, özür dilerim.»

«Gösterin. Göstermezseniz bir sıyrılmadan çok daha ciddi bir şey olduğunu düşünüp üzüleceğim.»

«Aman efendim, buna yara mı denir? (Piyotr geliyor, Katerina Vasilyevna'nın bardağı tepside.) Bakın iki kolumu da kullanabiliyorum şimdi. Ama görmek isterseniz, buyrun, bakın. (Kolunu yukarıya çekiyor.)»

«Piyotr, kültablasındaki külü dökünüz. Puro kutumu getiriniz. Çalışma odamda, masanın üzerinde. Görüyorsunuz ya önemli bir şey değil! İngiliz plasterinden başka bir şey de gerekmezdi.»

«Evet ama kolunuz hâlâ şiş ve kıpkırmızı.»

«Dün daha kötüydü, yarına ise bir şeycik kalmayacak.» (Piyotr külleri döktü, puro kutusunu getirdi ve gitti.)

«Huzurunuzla yaralı bir kahraman gibi gelmek istemiyordum.»

«Canım bir iki satır yazsaydınız. Olur mu hiç?»

«Ertesi gün ceketimi giyebileceğimi düşünüyordum. Dün de bugün giyeceğimden emindim. Böyle ufak bir şey için ne diye huzurunuzu kaçırayım?»

«Öyle ama şimdi daha çok endişe ediyorum. Olur mu böyle şey, Mister Biyumont? Şu alım satım işini ne zaman bitireceksiniz?»

«Herhalde bugünlerde. Gecikme Mister Loter'den kaynaklanmıyor, şirketiniz çok ağır davranıyor.»

«Elinizde bir kitap var. Bakayım, ne okuyorsunuz böyle?»

«Tackeray'ın yeni romanını. Yazıklar olsun, bu kadar büyük bir dehaya sahip ol da, yaza yaza espirin, kalemin tüken-sin! Bu neden böyle, çünkü düşünce yedeği yok.»

«Evet, böyle, ben de okudum.»

Tackeray'ın yıkılmasına acıdılar, daha başka konularda konuştular.

«Zamanım geldi, Vera Pavlovna'ya gitmem gerekiyor. Onlarla ne zaman tanışacaksınız? Çok, çok iyi insanlardır onlar.»

«Biraz durun, iyice toparlanayım, sizden rica edeceğim o zaman. Beni ziyaret ettiğiniz için teşekkürler. Bu at sizin mi?»

«Evet, benim.»

«Şimdi anladım, babanız hiç bu atı arabasına koşmuyor. Doğrusu çok iyi bir at.»

«Kim bilir, galiba öyle attan hiçbir şey anlamam.»

«At çok cinstir beyefendi. Tam üç yüz elli ruble verdik,» dedi arabacı.

«Kaç yaşında?»

«Altı yaşındadır beyefendi.»

«Haydi, Zahar. Ben hazırım. Allaha ısmarladık, Mister Biyumont. Bugün gelecek misiniz?»

«Zannetmem. Ama yarın muhakkak.»

XVII

Polozov'un inancına göre iş artık düğüne doğru gidiyor. Ne düğünü? Konuşulanları duymuyor muydu yaşlı adam? Şu da var ki sözüm ona nişanlısı her an gözleri önünde değildi. Onunla bir odada oturmaktan daha çok evin diğer odalarında oturuyor, dolaşıyorlardı. Ama konuşmaları hep aynı konuydu. Bu konuşmalara bakılırsa, Katerina Vasilyevna'nın günün birinde Biyumont'la evlenme olasılığı sıfır olmalı. İkisi duygularını birbirlerine açmak bir yana kafalarını kurcalayan her konuda ancak çok az konuşuyorlardı. Az konuşmalarından önemlisi, hangi tonda konuştuklarıdır. Tonu ise rezilcesine sakindi, konuştukları şeyin özü ise dünya da hiçbir şeye benzemezdi. Örneğin, Biyumont'un o kadar teşekkür ettiği ziyaretinden sonra, Katerina Vasilyevna'nın hayatında olup bitenler: Fabrikanın satış işleri tamamlandı. Mister Loter ertesi gün gitmeye hazırlanıyordu, (ve gitti de. Ondan herhangi bir âfet, kaza, olağanüstü bir şey beklemeyiniz. O iyi bir tüccar gibi, ticari bir operasyon yaptı, Biyumont'a firmasının onu bin sterlin karşılığında fabrikaya müdür yaptığını bildirdi, bu da zaten bekleniyordu. Başka ne olsun? Ticaretten başka burununu sokacak bir yer mi vardı?) ortaklar ve Polozov, ertesi gün satış bedelini alacaklardı (ve herhangi bir olumsuzluk yaşanmadan aldılar. Çünkü Hodtchson, Loter and Co. firması çok sağlam bir firmadır.) Paranın yarısı nakit, yarısı üç aylık süreli bonolarla ödenecekti. Polozov son derece memnundu salondaki divanda masanın yanında oturuyor, banknotlar ve bonolara bakıyordu, bir yandan da kızının Biyumont'la ne konuştuğunu dinliyordu kulak ucuyla. Onlar dolaşa dolaşa salondan da geçiyorlardı, o zaman Polozov kulak kabartıyor daha dikkatli dinliyordu. İkisi, dairenin pencereleri caddeye çıkan tüm koca odalardan bir ileri bir geri dolaşarak geçiyorlardı.

«Bir kadın veya bir kız birtakım batıl inançlara kapılıyor-
sa,» diyordu Biyumont, (artık ne fazla Amerikan'vari ne de İn-
giliz'vari geleneklerden söz ediyordu, konuşurken.) «O za-
man erkek de, —kendini bilir, şerefli bir erkek söz konusudur
tabii— erkek de çok büyük huzursuzluklara katlanıyor. Kendi-
niz söyleyiniz, onun bir evlenme teklifine peki demesiyle
meydana gelecek ilişkileri bilmeyen, tatmamış olan bir kızla
nasıl evlenilir, nişanlısı yapısında olan bir insanla yaşamayı
benimseyip benimsemeyeceğini nereden bilsin?»

«Peki, Mister Biyumont, bu kızın nişanlısıyla olan ilişkile-
ri, evlenme teklifinden önce de pek harcîâlem idiyse, bu iki-
sini de yaşamlarından memnun olacaklarının bir göstergesi
olmaz mı?»

«Bir dereceye kadar orası öyle. Ama gene de böyle bir
denemenin çok taraflı ve tam olması daha iyi olacaktır. Çün-
kü kız, bundan sonraki ilişkilerinin niteliğini bilmiyor, deneme-
miştir ve bu yüzden nikâh, onun için büyük bir risk oluyor. Kız
za gelince durum böyle. Ama bu yüzden kocası olacak dü-
rüst bir insanın durumu da zorlaşıyor çünkü her ne kadar
kendisi değişik kadınlarla daha önce düşüp kalkmışsa da,
kendi karısının yapısını bilemeyecektir. Erkek, kendisi için en
uygun kadının, nasıl biri olacağını biliyor. Nişanlısı ise bilmi-
yor.»

Katerina Vasilyevna bir kahkaha attı:

«Ama kız yaşamı ve çeşitli tipleri kendi ailesi içinde, tanı-
dık ailelerde incelemiş olabilir, üstünde durup bunları uzun
uzun düşünmüş olabilir.»

«Tüm bunlar iyi hoş ama, kişisel deneme kadar yararlı
olamaz, yani yeterli değildir.»

«Anladım, anladım, size göre yalnız dul kadınlar evlen-
meli.»

«Ne de güzel teşhis koydunuz. Vallahi, öyle. Yalnız dul
kadınlar. Kızlar hiç evlenmemeli.»

Katerina Vasilyevna bu kez gayet ciddi:

«Tamamen haklısınız,» dedi.

Polozov, önceleri böyle konuşmalar veya böyle konuşmalardan bölümler dinlerken şaşkınlıktan donakalıyordu. Ama sonra alıştı ve kendi kendine şöyle düşündü: «Eh, ben kendim de pek batıl inançlara aldırان adam değilim. Bakšana, ticarete atıldım, bir tüccar kızıyla evlendim.»

XVIII

Ertesi gün bir gün önceki konuşmalarına devam ediyorlardı:

«Siz bana Solovtsov'a nasıl âşık olduğunuzu anlatıyordunuz. Peki bu neydi? Yoksa...»

«Oturalım isterseniz, ben dolaşmaktan yoruldum.»

«Peki... Yoksa bu bir çocukluk heyecanı mıydı, yani hiçbir garanti vermeyen bir duygu... Ama böyle bir duyguyu insan gülümseyerek anımsar; arada sırada da hüzünlenir, çünkü bunun hüzünlü yanı da vardır. Sizi kurtaran şansınızdır. Şansınız sizin sıradışı bir insanın eline düşmenizi sağladı. Yani Aleksandr...»

«Kim dediniz efendim?»

«Matyeviç Kirsanov,» diye tamamladı Biyumont hemen, 'Aleksandr' kelimesi üzerinde durmamış gibi, «yani demek istiyorum ki, Kirsanov olmasa bu alçak yüzünden verem olup gidecektiniz. Toplumdaki yeriniz de bu olayla ortaya çıktı. Bunu siz başardınız. Bunlar iyi hoş, bunların sonunda daha akıllı ve daha iyi yürekli bir insan oldunuz. Ancak tüm bunlar nasıl bir insanla mutlu olabileceğiniz ya da olamayacağınız konusunda size bir yarar sağlamaz. Çünkü bu bambaşka bir deneyim gerektirir. Öğrenebildiğiniz bir tek şey var: Evleneceğiniz insan bir alçak değil, dürüst bir insan olmalı. Bir de şu var: Namuslu bir kadın, seçtiği erkeğin yapısı ne olursa olsun, dürüst bir insan olmasıyla yetinmeli mi? İlişkileri ve özel-

likleri çok daha iyi bilmek gerekir. Bu konuda gerçek bir deneyim ister. Dün sizin deneyiminizle, yalnız dul kadınlar evlenmeli demiştik. Peki, siz dul musunuz?»

Biyumont tüm bunları gizli bir hoşnutsuzlukla söylüyordu, son cümleyi söylerken sesinde biraz sitem vardı.

«Doğru ama ben de sizi aldatamazdım,» dedi Katerina Vasilyevna kederlenerek.

«Beni aldatamazdınız ki, çünkü deneyim sahibi olmadan, deneyimli görünmek çok zor.»

«Siz durmadan genç kızların iyi bir seçim yapmadığı ellerinde bunun olanaklarının olmadığından söz açıyorsunuz. Aslında haksız da değilsiniz. Yalnız bazı olağanüstü durumlarda seçimin çok iyi olması için mutlaka deneyimli olmak gerekmez. Evlenecek kız artık çocuk yaşta değilse, yaşı biraz ilerlemişse, kendisini tanıyabilir. Örneğin ben. Ben kendimi çok iyi tanırım ve artık değişmeyeceğimi de bilirim. Yirmi iki yaşımı doldurdum artık. Mutlu olmam için nelerin gerektiğini biliyorum. Ben dingin bir yaşam istiyorum. Rahat bırakılayım yeter.»

«Evet bu böyle açıkça görülüyor. Bir insanla geçinebilmek için onun aranılan özellikleri taşıyıp taşımadığını anlamak bu kadar zor mu sizce? Onunla birkaç defa konuşulsa yeter...»

«Tamam. Bu da doğru. Ama siz olağanüstü bir insandan söz ediyorsunuz. Oysa bunun kuralı bu değildir.»

«Elbette ki kuralı bu olamaz. Yalnız şu var ki, Mister Biyumont, bugünkü yaşam koşullarımız, bugünkü anlayışımız ve ahlakımız karşısında, sizinle konuştuğumuz şu günlük yaşamın bilinmesi bir genç kızdan istenmese çok daha iyi olacaktır. Hani bu ilişkiler bilinmeden, her genç kız kocasını seçerken yanılma riskini de üzerine alıyormuş. Bugünkü koşullarda bir genç kızın durumu bir çıkmaza benzer. Bu şartlar altında, hangi ilişkileri olursa olsun, bunlardan tecrübe edinilmediği gibi, üstelik de bunun tehlikesi çok fazladır. Bir genç kız gerçekten çok kolay alçalabilir, düşebilir, ailesini, toplumu al-

datmak, onlardan kaçmak ve gizlenmek zorunda kalabilir. Bunun sonunda ise kendisini gerçekten alçaltacak her türlü hile ve hurdaya alışması işten bile değil. Ve hayata da artık pek hafif bakmaya alışması mümkündür. Tüm bunlar olmasa ve kızın ahlaki bozulmasa da kalbi kırılır. Kaldı ki yaşam deneyimi bakımından da en ufak bir kârı olmaz, çünkü kendisi için bu denli tehlikeli olan bu ilişkiler, gene de her günkü ilişkilerin niteliğini taşımayacaktır, bunlar bayramlık, göstermelik olacak. Görüyorsunuz ya, bizim bu yaşadığımız hayata, böyle bir şey asla önerilmez.»

«Elbette, Katerina Vasilyevna, elbette. İşte, bunun için bu günkü yaşantımız berbat bir şey ya.»

«Nedir bu? Tüm bunlar genel anlayışa sığmaz şeyler değil, özel ilişkilerde bunun manası neydi? Demek oluyor ki erkek: 'Hanımefendi, bana iyi bir eş olabileceğinize inanıyorum,' diyor. Kız ise: 'Amma da yaptınız, siz hele bana evlenme teklifinde bir bulunun da sonrası kolay,' diyor. Bu ne adilik! Oysa erkek, şunları söylüyor: 'Siz benimle mutlu olun olmayın, bu başka şey. Yalnız dikkatli davranın, beni bile seçerken dikkatli olun. Beni seçtiniz iyi, hoş. Ama size yalvarım: İyice düşünün. Durum çok önemli. Sizi çok sevdiğim halde sakın ha bana güvenmeyiniz, beni iyice inceleyin de kararınızı öyle verin.' Ve kim bilir belki kız şöyle bir cevap verir: 'Dostum, görüyorum siz kendinizden çok beni düşünüyorsunuz, eksik olmayınız. Haklısınız, biz zavallı birer yaratıyız, bizi aldatıyorlar. Gözlerimizi bağlıyorlar, ellerimizden tutup bizi böyle dolaştırıyorlar, her adımda yanılmamız için. Ama benim için korkmayın. Siz beni aldatamazsınız. Mutluluğum muhakkak gibi bir şey. Siz kendiniz için nasıl rahatsanız, ben de kendim için o derece rahatım.'»

«Bir tek şeye şaşıyorum,» diyordu Biyumont ertesi gün (onlar gene oda oda dolaşıyorlar ve bu odalardan birinde Polozov oturuyordu).

«Bu koşullara karşın; nasıl olur da hâlâ mutlu evlilikler olur?»

Katerina Vasiyevna gülerek:

«Amma da yaptınız, öyle konuşuyorsunuz ki sanki iyi yürüyen evliliklerden nefret ediyorsunuz!»

Katerina Vasiyevna son zamanlarda sık sık neşeli bir şekilde gülüyor.

«Gerçekten, bu evliliklere bakılırsa, insan ister istemez üzülerken şunları düşünmeye başlar: Elimizdeki olanaklar alabildiğine sınırlıyken, kadınların kendi geleceklerini düşünerek evlenecekleri erkekleri bu koşullarla belirlemeleri şaşılacak şey. Aradıkları erkeği nasıl bulur ve mutlu olurlar? Bu, kadın zekâsının sağlam bir temele dayandığını, aydın ve ileri görüşlü olduğunu göstermiyor mu? Doğa, kadınlara ne kadar güçlü ve ne kadar keskin bir zekâ veriyor! Ne yazık ki bu zekânın topluma hiçbir faydası olmuyor, toplum reddediyor, eziyor bu zekâyı. Oysa toplum bu zekâdan yararlanmış olsaydı, insanlık tarihi on kat daha hızlı gelişirdi.»

«Siz kadınların panegristi(*)siniz Mister Biyumont. Bunlar daha kolay bir şekilde açıklanamaz mı? Örneğin bir rastlantıyla filan?»

«Rastlantı mı dediniz? İstedığınız kadar rastlantıya rastlantı eseri deyiniz. Yalnız şu var ki, aynı konuda rastlantılar çok fazla ise, bunların bir kısmını yaratan rastlantılardan başka, bunları doğuran genel bir sebep olmalı ve bunların öteki kısmı da bu sebebe dayanmalıdır. Bu açıklamamdan başka hiçbir sebep ileri sürülemez. Yani seçimin iyi oluşu, zekâ ve sağduyuya dayanması.»

«Vay, vay, vay siz kadın sorununa gelince, Misteress Bitcher-Stow kesiliyorsunuz. Mister Biyumont. Bitcher-Stow hanım zencilerin tüm dünya ırklarından daha yetenekli zekâ bakımından da beyaz ırktan kat kat üstün olduğunu kanıtlamaya kalkışıyor.»

«Siz şaka ediyorsunuz, ben ise gayet ciddi konuşuyorum.

(*) Panegris: Bir şeyi ya da bir kimseyi olağanüstü derecede öven kimse.

«Kadınlara tapmadığım için bana küsüyor musunuz yoksa? Bağışlayın, mazeret olarak hiç değilse kendi kendimin önünde diz çökmenin olanaksızlığını kabul ediniz.»

«Gene şaka yapıyorsunuz. Ama ben gayet ciddi olarak kızıyorum.»

«Bana kızmıyorsunuz ya? Kadınların ve kızların size göre yapmaları gereken şeyi yapmamalarından sorumlu değilim. Ama isterseniz size ciddi olarak düşüncemi açıklayayım; yalnız bu açıklamamın kadın sorunu ile ilgisi olmayacaktır, kendi işimin hakemi olamam ben. Daha çok sizi kast ediyorum, Mister Biyumont. Çok soğukkanlı bir özelliğiniz var, Mister Biyumont. Ama bunları konuşurken heyecanlanıyorsunuz. Bundan ne anlaşılır, biliyor musunuz? Demek ki, bu sorunla kişisel bir ilişkiniz var. Belki siz seçiminizi yaparken deneyimsiz bir kızın hatasından çektiniz.»

«Belki... Ama ben değil, bana çok yakın olan bir başkası. Yalnız biraz düşünmenizi rica ediyorum, Katerina Vasilyevna. Sizden kesin cevap aldıktan sonra, size bu hatayı ayrıca açıklayacağım. Düşünmeniz için üç gün süre veriyorum.»

«Demek bana söylemek zahmetinde bulunmadığınız bir soruya cevap verecekmişim. Üç gün düşünüp taşınacak kadar mı az tanıyorum sizi?»

Katerina Vasilyevna birden sözünü kesti, Biyumont'un boynuna kolunu doladı, başını kendine doğru eğdi ve onu alnından öptü.

Böyle bir durumda nezaketen bile olsa, Biyumont'un onu kucaklayıp dudaklarından öpmesi gerekmez miydi? Ama nerede, o sadece başını tutan elini indirerek öpmekle yetindi. «Tamam, Katerina Vasilyevna, ama lütfen biraz düşününüz.» Ve onlar yeniden dolaşmaya başladılar.

Katerina Vasilyevna onun elini bırakmadan:

«Amma da yaptınız Çarli, ya ben bunu üç günden çok daha fazla düşünmüşsem, ne buyuracaksınız?»

«Mümkün, bunu görmüyor değilim. Öyleyse ben de size

durumu açıklayayım, ama bu bir giz olmalı. Gelin, şu odaya gidip oturalım, babanız duymasın.»

Tüm bunlar ikisi yaşlı adamın yanından geçerken olup bitiyordu. Polozov daha önce hiç yapmadıkları şeyi gördü: İki-si kol kola geçtiler önünden. Ve kendi kendine: «Tamam, dedi, sonunda evlenme teklif etti, o da peki dedi. Çok iyi!»

«Peki, haydi gizinizi açıklayın. Buradan babam bizi duymaz.»

«Katerina Vasilyevna, durum gerçekten biraz da gülünç oluyor, sanki ben hep sizin için korkuyormuşum gibi. Korkulacak bir şey yok ortada. Ama beni anlayınız, sizi uyarıyorum bir örneğini yaşadığımdandır. Göreceksiniz ya, biz sizinle çok iyi geçineceğiz. Ama ona ben çok acıyordum. Çok çekmişti o. Hak ettiği, istediği yaşamdan yıllarca yoksun kalmıştı. Yazık değil mi? Bunu gözümle görüyordum. Bunun nerede olduğunu sormayınız. Diyelim New York'ta, Boston'da ya da Fildelfiya'da... Bilir misiniz, yeri önemli değil. Çok, çok iyi bir kadındı o ve kocasını da mükemmel bir insan sanıyordu. Birbirlerine son derece bağlıydılar. Böyle olmasına karşın çok sıkıntı çekmişti o. Mutluluğunu artırmak için, kocası başını vermeye hazırды. İyi ki iş böyle bitti. Ama ikisinden çok o çekmişti muhakkak, dayanması çok zor bir durumdu bu. Siz bunu bilmiyordunuz, bunun için sizden henüz kesin bir cevap almış sayılmam.»

«Ben başka birisinden bu öyküyü duymuş olabilirim.»

«Olabilir.»

«Belki de o sözünü ettiğimiz kadının ta kendisinden.»

«Olabilir.»

«Ben sana daha yanıt vermedim değil mi?»

«Hayır.»

«Nasıl bir yanıt vereceğimi biliyor musun?»

«Biliyorum, dedi Biyumont.»

Ve bunun üzerine gelin-damat arasında bilinen, öpüşmeli, sarılmalı sahne başladı.

XIX

Ertesi gün saat üç sıralarında Katerina Vasilyevna, Vera Pavlovna'yı görmeye geldi.

Daha kapıdan girerken:

«Vera Pavlovna, öbür gün nikâhım kıyılıyor,» dedi. «Bu akşam size nişanlımı getireceğim.»

«Nişanlınız Biyumont olmalı, uzun süredir onu çılgınca seviyorsunuz.»

«Ben mi? Çılgınca mı? Her şey öylesine mantıklı olup bitti ki, çılgınlık bu işin neresinde?»

«İnanırım, inanırım onunla elbette ki akıllı uslu konuşmuşsunuzdur. Ama benimle hiç de öyle konuşmuyorsunuz.»

«Gerçekten mi? Tuhaf şey! Ama asıl tuhaf olan şeyi size şimdi anlatacağım. Sizi çok seviyor o, ikinizi elbette ama sizi Aleksandr Matyeviç'ten daha çok sevdiği bir gerçek.»

«Bunda şaşılacak bir şey yok ki. Onu bana anlattığınız taşkınlıkla beni de ona anlattıysanız, yani bu taşkınlığın binde birini gösterdiyseniz, o zaman...»

«Onun sizi benim aracılığımla tanıdığını mı sanıyorsunuz? Asla, işin tuhafı bu işte! Benden bin kat daha iyi tanıyor o sizi.»

«Bak hele şaşılacak şey doğrusu! Ama nasıl olur?»

«Nasıl mı? Size şimdi anlatacağım: Petersburg'a geldiğinden bu yana sizi görmek istemiş. Ama bu tanışmayı size tek başına değil de, nişanlısı ya da karısıyla beraber gelebileceği âna kadar erteleyip duruyordu. Onu yalnız başına görmektense, karısıyla beraber görmeyi tercih edeceğinizi sanıyormuş da... Görüyorsunuz ya. Düşünümüz de onun sizlerle tanışmak arzusunı dayanıyor sonuçta.»

«Ama nasıl olur sizinle evlenerek benimle tanışacakmış, anlamıyorum bunu.»

«Evet, benimle evleniyor, orası öyle. Yalnız sizin için benimle evlendiğini kim söyledi size? Hayır canım, hayır, biz elbetteki ikimiz de sizi sevdiğimiz için evlenmiyoruz. Ama o Petersburg'a gelmeyi tasarlarken, birbirimizi tanıyor muyduk? O gelmeseydi, nerede, nasıl tanışabilirdik onunla? Petersburg'a ise yalnız sizin için gelmek istiyormuş. Anladınız mı şimdi?»

Vera Pavlovna büyük bir heyecan içinde:

«O, Rusçayı İngilizceden daha iyi biliyor diye anlatıyordunuz değil mi?»

«Evet, evet, benim senin gibi Rusça biliyor. Ve benim şivemle İngilizce konuşuyor.»

«Canımın içi, biricik Katenkacığım benim, ne kadar da sevindim, bilerseniz!»

Bunu söylerken Vera Pavlovna konuğunu kucaklayıp öptü.

«Saşa! Saşacığım, buraya gel! Çabuk, çabuk gel!»

«Ne oluyor, ne var Veroçka? Aa, Hoş geldiniz Katerina Va...»

Ama adını bile söylemeye fırsat kalmadan konuk onun boynuna sarıldı, yanaklarından şapur şapur öptü.

«Saşacığım, bugün Paskalya yortusu. Öpüşmek zorunlu haydi bayramınız kutlu olsun.»

«Hiçbir şey anlamıyorum, ne oluyoruz canım, ne bayramı?»

«Haydi haydi otur, sana her şeyi kendisi anlatsın, ben de daha doğru dürüst bir şey bilmiyorum. Haydi, haydi utanmazlar, öpüştünüz, bu kadarı yeter; hem de tapulu tescilli karısının yanında ha! Haydi bakalım, Katenka, her şeyi sırayla anlat.»

XX

Akşamki gürültü, patırtı, neşe neydi böyle! Ortalık az çok yatışınca, Biyumont yeni tanıdıklarının ısrarı üzerine yaşamını anlattı. Birleşik Devletler'e gelişinden başladı. «Ve işte, gelir gelmez bir an önce şu naturalizezeyşen, yani Amerikan uyruğuna girip vatandaşı sayılmak için gerekeni yapmaya çalıştım. Bunun için sözü geçen tanıdık gerekiyordu, kiminle ahbab olduk, ne dersiniz? Elbette ki abolisyonistlerle. *Tribune* gazetesine, Rusya'daki toplum düzenine kölelik hukukunun zararlı etkileri üzerine bir yazı yazdım. Bu da abolisyonistlerin eline, Güney eyaletlerindeki köleliğin aleyhine iyi bir koz vermek demek oluyormuş ve ben kısa bir zaman içinde Massachusetts'e vatandaşı oldum. Kısa süre sonra New York'ta bulunan ve kendi partilerine bağlı soylu ticaret örgütlerinden birinde bana iş verdiler.» Sonraki öyküyü artık biliyoruz. Demek ki hiç değilse Biyumont'un biyografisindeki bu bölüm gerçeğe uyuyor.

XXI

Aynı akşam karar verdiler: İki aile birbirine bitişik iki daire tutacaktı. Aradıklarını buluncaya dek Biyumontlar bir süre fabrikada yaşadılar, orada firmanın direktifi üzerine, müdüre bir lojman hazırlandı. Bu şehirden uzaklaşma, şimdi tüm Avrupa'da yayılmış çok iyi ve eski bir İngiliz geleneğine yani yeni evlilerin balayı gezisine çıkmasına benziyordu.

Bir buçuk ay sonra istedikleri gibi, yan yana iki daire bulunca ve birine Kirsanovlar, diğerine Biyumontlar yerleşince, Polozov fabrikadaki lojmanda kalmayı yeğledi. Çünkü bu lojmanın genişliği ve rahatlığı ona eski, iyi günlerini anımsatı-

yordu. Bir de oranın üç-dört verst çevresinde en sayılan ve tanınan insandı. Kendi fabrikasındaki ve çevredeki diğer işletmelerde çalışan memurların müteahhitlerin şehrin varoşunda el işleriyle uğraşanların ve diğer çalışanların gösterdiği sevgi ve saygınlıktan fazlasıyla hoşnuttu. Tüm bunların sonunda toplumdaki yeri ağır sanayi mensupları kadar yüksek olmasa da onlara yakın bir düzene ulaşmıştı. Onun da, o mahallenin en önemli kişisi olarak toplumun bu büyük saygısını nasıl bir ağırbaşlılık ve memnurlukla kabullendiğini anlatmaya kalkışmak oldukça zor olacak. Damadı (damat nasıl idiye se öylece Kuzey Amerika vatandaşı kaldı) hemen hemen her sabah fabrikaya gelirdi. Sık sık babasını görmek isteyen kızı da kocasına eşlik ederdi. Yazları yazlık bir yer sayılan fabrikaya taşınırlardı. Yılın diğer mevsimleri boyunca, yaşlı adam hem sabahları damadını ve kızını görür, hem de akşamlarını geçirmek üzere sık sık Katerina Vasilyevna ve kocasıyla beraber gelen konukları kabul eder, onlarla neşelenirdi. Bazen yalnız Kirsanovlar geliyor, bazen birkaç genç de onlarla birlikte oluyor bazen de konukları oldukça kalabalık oluyordu. Fabrika hem Kirsanovlar hem de Biyumontlar ve çevresi için en sevilen yerdii. Hepsi sık sık tatil günlerini orada geçiriyordu. Polozov ise her konuk gelişinde son derece memnun oluyor. Nasıl olmasın? O ne de olsa, ev sahibi rolündedir ve bunda herkes tarafından sayılmanın büyük bir payı vardır.

XXII

İki aile ayrı ayrı, dilediği gibi yaşıyor. Bazı günler dairelerin birinde gürültü patırtı gırla giderken diğer dairede çıt çıkmıyor. Bazen de bunun tersi oluyor. Akraba gibiler. On defa birbirlerine uğradıkları günler oluyor. Ama iki üç dakikalığına. Gün oluyor ki, iki daireden biri tamamen boşalıyor ve öteki bölüme göçüyor. Keyifleri nasıl isterse öyle yaşıyorlar. Ve ko-

nukları çok kalabalık olunca da keyiflerinin istediği şekilde toplanıyorlar. Bazen iki bölüm arasındaki kapı kapalı kalıyor, çünkü salonu misafir odasına birleştiren kapı zaten çoğunlukla kapalıdır. Hiç kapanmayan kapı, Vera Pavlovna ile Katerina Vasilyevna'nın odaları arasındaki kapıdır. Misafir odaları arasındaki kapıların kapalı olduğu günler toplanan konuklar fazla kalabalık olmuyor. Bazı akşamlar çok kalabalık oluyorlar ve o zaman bu kapılar da açılıyor ve konuklar bilmiyor, kendilerini kimin ağırladığını, Vera Pavlovna mı, Katerina Vasilyevna mı? Ev sahipleri de bunu bilmiyor çoğu zaman. Ancak durumu şöyle ayırmak mümkün: Gençler oturacaklarsa, Katerina Vasilyevna'nın salonlarında oturuyor, oturmayacaklarsa hepsi Vera Pavlovna'ya geçiyor. Ama bu gençlerin hepsi de iki ailenin bireyleri gibi. Vera Pavlovna onlarla pek teklifsiz gerektiğinde Katerina Vasilyevna'ya kovuyor onları. «Haydi çocuklar, öff, kafam şişti, biraz da Katenka'nın yanına gidin, o sizden hiçbir zaman şikâyetçi olmuyor.» Veya: «Hey Allahım, Katenka'ya gidince nasıl da uslanıyorsunuz? Niye onun yanında sesiniz çıkmıyor? Asıl bana saygı göstermeniz gerek, ben onun ablası sayılırım,» diyor. «Boşuna çırpınmayın onu hepimiz sizden çok daha fazla severiz.» «Katenka, seni neden benden çok seviyorlarmış?» «Benden daha az papara yiyorlar da, ondan.» «Evet. Katerina Vasilyevna bizi akli başında, uslu insan yerine koyuyor, biz de onunla ağırbaşlı oluyoruz.» Geçen kış aileler arasında yeni bir eğlence bulunmuş ama yalnız çok yakın dostlar ve tanıdıklar arasında uygulanıyor. İki dairenin iki piyanosu birleştiriliyordu. Sonra kura çekiliyor, tüm gençler ikiye bölünüyordu ve iki koro oluşturuluyordu. Sevgili ablalarını karşı karşıya piyanolara oturtuyor, kendileri de ablalarının arkasında yerlerini alıyor ve aynı zamanda şarkı söylemeye başlıyorlardı. Vera Pavlovna kendi korusuyla, *Ladoneè mobile* yi tuttururken, Katerina Vasilyevna da bir Rus şarkısını: *Benden çoktandır yüz çeviriyorsun*. Veya Vera Pavlovna kendi korusuyla Beranger'den Lizette'in herhangi bir aryasını söy-

lerken, Katerina Vasilyevna onu «Yeryomuşka'nın şarkısı» ile bastırıyordu. Bu kış ise yeni bir şey daha çıkardılar. Eski opera primadonnaları «İki Yunan filozofun incelik hakkındaki tartışması»nı kendi zevklerine uydurdular. Katerina Vasilyevna gözlerini güya gökyüzüne çeviriyor ve içi geçerek, baygın bir sesle: «Ey, ilahi Schiller! Ey ruhumun vahyi!» diyor. Vera Pavlovna ise haşmetle ve ondan geri kalmayarak: «Korolyov kundura mağazasının şu son moda prünel renkli pabucuna bakınız, en az onun kadar ilahidir!» diyor ve pabucunu eteğinin altından gösteriyor. Gençlerden buna gülenler cezalandırılıyor, köşede bekletiliyor. Bu yarışmanın sonunda tartışmayı köşelerden dinlemeyen on, on iki kişiden yalnız bir-ikisi kalıyor. Ama hile yaparak, Biyumont da salona davet edilip köşeyi boylayınca, neşe ve coşku artıyor.

Başka ne denilebilir? Atölyeler birbiriyle kardeşçe geçinerek, yaşamayı sürdürüyor. Şimdi artık üç atölye çalışıyor. Katerina Vasilyevna da kendi atölyesini kurmuş, şimdi işleri tıkırında. Sık sık Vera Pavlovna'nın atölyesine bakıyor. Yakınlar da uzunca bir süre için onun yerine geçmek zorunda kalacaktır, çünkü bu yıl –namına özür dilerim– Vera Pavlovna Tıp Fakültesi'ni bitirmek için mezuniyet sınavına hazırlanacaktır. atölye için fazla zamanı olmayacaktır. «Ne yazık ki bu atölyelerin gönlümüzün istediği şekilde gelişmesi engellendi, yoksa nasıl gelişecekti,» diyor Vera Pavlovna bazen. Katerina Vasilyevna buna hiç karşılık vermiyor, yalnız gözleri kinle doluyor. Vera Pavlovna ona sitem ediyor: «Katya, amma da ateşliymişsin, aslında benden de betersin ya...» «Neyse ki babanın az çok parası var. Arkan var.» «Evet Veroçka, öyle. Oğlum için daha az endişem var.» (demek ki oğlu olmuştur.) «Ama boş ver, aldırma. Baksana saçmalıyorum. Aklıma neler geliyor böyle... Dingin ve rahat yaşayacağız.» Katerina Vasilyevna susuyor. «Öyle değil mi, Katya? Haydi benim hatırım için evet de.» O zaman Katerina Vasilyevna gülüyor. «Benim 'evet' ya da 'hayır'ıma göre güzel yaşayacaksak

evet... Seninle ben rahat yaşayacağız.»

Ve gerçekten de, dingin, rahat bir yaşam sürdürüyorlar. Aralarından su sızıyor, dostlukları sağlam ve gerçektir, hem dingin, hem gürültülü, hem neşe içinde, hem de çalışarak yaşıyorlar işte. Ama bundan sakın onlar hakkındaki öykünün bittiği anlaşılmaz, hayır. Dördü de daha gençtir enerjiktir. Yaşamları şimdi dostluk içinde, iyi ve sağlam bir temele dayanarak geçiyorsa, ilginç olmaktan çıkmamıştır, asla çıkmayacaktır ve onlar hakkında daha pek, pek çok söyleyeceklerim olacak ve eminim ki onlar hakkındaki öykümün devamı şimdiye kadar anlattıklarımın kat kat daha ilginç olacak

XXIII

Onlar böylece neşe içinde yaşıyorlar, çalışıyor, dinleniyorlar ve yaşamdan tat almaya bakıyorlar, geleceğe endişesiz değilse de, haklı bir güvenle bakıyorlar, gün geçtikçe koşulların daha da iyileşeceğine inanıyorlar. Üç yıl önce, iki yıl önce, geçen yıl ve bu yıl, zamanları böyle geçti. Kış artık bitmek üzereydi, karlar erimeye yüz tutmuştu ve Vera Pavlovna sabırsızlıkla soruyordu: «Canım, şöyle ayazlı bir günümüz olmayacak mı artık, hiç değilse bir gün daha kışlık bir piknik düzenleyelim?» Bu soruya kimse cevap vermiyordu. Böyle bir piknik için uygun hava koşulları bir türlü uygun hale gelmiyordu. Derken tam ümitlerini kesmek üzere oldukları bir sıra lapa lapa kar yağmaya başladı, kış ortalarındaki lodostan eser kalmadı. Gece çıkan kuru bir ayaz karları dondurdu. Gökyüzü masmaviydi ertesi gün, demek ki akşam da hava açık olacaktı. İşte tam da piknik havası. Herkesi toplamaya zaman yoktu; davetiyesiz ufak bir piknik.

O akşam iki büyük kızakla yola çıktılar. Kızaklardan birinde kahkahalar koptu, şakalar yapıldı. Diğer ise tam baştan çıkmışa benziyordu, daha şehrin varoşlarından ge-

çerken şarkıya başlamışlardı. Hem de bir halk şarkısına...

*Hey heyyl
Vay sofacığım, sofacığım,
yeni boya sürülü,
kestane akçaağaçtan
duvarları örülü.*

.....

*Kız sofaya kaçıyor
Kapıları açıyor
Kapı yeni sürgülü,*

*Kestane akçaağaçtan
Kanatları örülü
Hırslanıyor babası
yoktur izni, rızası
Uşaklarla konuşmaya
Kızlarla kaynaşmaya
Aldırma delikanlım Gel beri oynasalım!*

.....

Bu halk şarkısına ne buyrulur? Yaptıkları bu kadar da değildi. Bazen yavaşlıyor, adım adım yürürcesine geri kalıyorlar, iki kızağın arası çeyrek verst kadar açılıyor, sonra da atları dört nala kaldırarak bağıra çağıra, ıslık çala çala birinci kızağı geçiriyorlar, kartopları uçuşuyor ve neşeli ama dingin kızaktakiler kendilerini bu neşeli saldırıdan koruyor. Birinci kızaktakiler böyle iki üç saldırıdan sonra onlara iyi bir karşılık vermek için hazırlandılar. Önce onlara yol verdiler sonra da yeni yağmış, taptaze tertemiz karları bol bol topladılar onlara çaktırmadan. İşte ikinci kızak gene tuzak kuruyor, gene adım adım ilerlemeye başlıyor ve geri kalıyor. Birinci kızak hile yapıyor, öteki kızağı geçerken bir şey olmamış gibi davranıyor,

hazırlıklı olduklarını aktırmıyor. İte ikinci kızak gene bağıra çağıra, ıslık çala çala nara ata ata yaklaşıyor, birinci kızaktakiler onlara şimdi gününü gösterecek. Ama o da ne? Ne oluyor onlara? İkinci kızak sağı doğıru yan çiziyor, orada ufak bir hendek var, ama onlara her şey viz geliyor ve tam beş sajen(*)  teden geçiyor onları. Birinci kızaktakiler: «Bunu o, o yaptı, farkına vardı, dizginler onun elinde, kendisi de ayakta duruyor!» diye haykırıyorlar. «Olmaz böyle şey! İntikam! Hadi bakalım! İntikam!» Atları dört nala kaldırıyorlar. Yetiecekler, yetiemeyecekler! «Yetiiyoruz!» Birinci kızaktakilerin sevinci artıyor. «Hayır, neredeee?» Umutlar azalıyor. Sonra yeni bir hamle: «Eyvah yetiiyorlar!» endiesinden sonra yeni bir umutla: «Neredee? Haydi ocuklar, sürün!» sözleriyle çılgınlıklarını sürdürüyorlar.

Birinci kızakta Kirsanov ile Biyumontlar oturuyor, ikincisinde dört genç ve yas tutan, karalar içinde genç bir hanım, çılgın kızıağın tüm çılgınlığını da o yaratıyor.

Fabrika girişindeki düzlükten geri kalanları selamlıyor.

«Ho geldiniz, sevgili bayanlar, saygıdeğer baylar! Sizi yeniden görmekle kıvanç ve mutluluk duyarız. Beyler, hanımlara yardım etsenize, kızaktan indirsenize.» Bunu kendi yol arkadaşlarına söylüyor artık.

abuk abuk, sıcacık odalara! Ayazdan tüm yolcuların yanakları al al olmuş.

«Merhaba, yaşı ocuk! Aa... aaa... Neresi yaşı bunun? Katerina Vasilyevna, ak olsun doğırusu, ne diye bu sevimli yaşı çocuğun saygıdeğer ve yaşı bir adam olduğunu anlatıp durdunuz? Göreceksin o bana açık bile olacak. Sevimli yaşı ocuk bana kur yapacak mısınız, söyleyin bakalım?» Bunları söyleyen ikinci kızaktan inen hanım.

Polozov, onun favorilerini şefkatle okamasından b y lenmi gibi..

(*) Sajen: Bir uzunluk  l s .

«Elbette!» diyor.

«Çocuklarım, evlatlar, müsaade ediyor musunuz, bana kur yapmasına?»

Bir tek genç:

«Ettik, gitti!» diyor.

Öteki üç arkadaş:

«Asla!» diye haykırıyor.

Ama durun bakalım, bu genç hanım niye karalar içinde, yas mı tutuyor, eğleniyor mu?

«Uf, yoruldum!» diyor yas tutan hanım ve duvar boyunca uzanan alçak divana çöküyor. «Yavrularım, hadi bize yastık getirin. Bol bol yastık, öteki hanımlara da. Canım, yalnız bana olmaz öteki hanımlar da yorulmuş olmalı.»

Katerina Vasilyevna:

«Hepimizi yordunuz, doğrusu,» diyor.

«Ben de peşinizde hendek mendek dinlemeden dört nala koşturuyordum kızağımızı. Bittim, bittim!» diyor Vera Pavlovna.

«Neyse ki fabrikaya bir tek verst kalmıştı,» diyor Katerina Vasilyevna.

İkisi de divana atıyorlar kendilerini. Hiç halleri kalmamıştır sırtlarını yastıklarla destekliyorlar.

«Ama becerikli değilsiniz. Kızakla fazla dolaşmamışa benziyorsunuz. Benim gibi ayağa kalksaydınız, hendekler, yarlar size vız gelirdi.»

Kendisi ve Biyumont namına Kirsanov da:

«Biz bile yorulduk,» diyor. Karılarının yanına oturuyorlar. Kirsonov, Vera Pavlovna'nın omzuna kolunu koyuyor. Biyumont Katerina Vasilyevna'nın elini tutuyor, okşuyor. Bu ne hoş tablo böyle! Mutlu evlenmeleri mutlu çiftleri görmek çok hoş doğrusu. Ama karalar içindeki hanımın yüzü bir anlık gölgeleniyor kimse farkına bile varmıyor, onunla birlikte olup, ona refakat eden gencin dışında... Ve o pencerenin yanına gidiyor, ayazın camda çizdiği resimlerle ilgileniyor.

«Sevgili arkadaşlarım, öyküleriniz çok ilginç olmalı. Benim kulağıma bir şeyler çalındı, ama ne olduğunu ayrıntılarla bilmiyorum. Şu kadarı muhakkak ki, öykünüz hem çok dokunaklı hem de komik olmalı. Sonları da çok iyiymiş. Ben de mutlu sonlara bayılırım. Bizim yaşlı çocuk nerede?»

Katerina Vasilyevna:

«Şimdi ev sahibi rolünde,» dedi. «Meze hazırlıyor, bayılıyor konuk ağırlamaya.»

«Peki öyleyse başladım. N'olursunuz anlatınız. Kısa kısa. Ben kısa öyküleri severim.»

Vera Pavlovna söze başladı:

«Ben size öykümüzü çok kısa anlatacağım. Zaten hepsi benden başlıyor. Başkalarına sıra gelince onlar devam etsinler. Ama şimdiden söyleyeyim ki öykümün sonunda giz var.»

«Öyleyse bu beyleri gönderelim. Yoksa hemen göndermesek de olur mu?»

«Olur, olur şimdilik onlar da dinleyebilir.»

Ve bunun üzerine Vera Pavlovna kendi yaşam öyküsüne başladı.

.....

«Ha, ha, ha! Bu cana yakın, sevimli Julii! Onu çok sevdim, şimdiden! Hem diz çöküyor, hem küfür ediyor, hem de edep terbiye nedir bilmiyor! Vah Juliciğim vah!»

«Bravo, Vera Pavlovna! Size de bravo!» «Kendimi pencereden mi atsam?» «Bravo beyler ne duruyorsunuz, hani alkış?» Ve bu emir üzerine tüm gençler kulakları patlatırcasına el çırpmaya, «Bravo!», «Yaşasın!» diye bağırmaya başladılar.

.....

İki üç dakika sonra Katerina Vasilyevna korku içinde:

«Neyiniz var kuzum, ne oluyor size böyle?» diye sordu.

«Endişelenmeyiniz, bir şeyim yok, geçecek, şimdi geçecek. N'olursunuz üzülmeyiniz, bana bir bardak su veriniz. Ah, Mosolov getiriyor bile. Teşekkürle Mosolov. Daha önce pen-

ceredeki buz çiçeklerine bakan, kendisiyle birlikte gelen gencin elinden aldı suyu. Görüyor musunuz, Nasıl da terbiye ettim, ben söylemeden, kendisi ne yapılacağını biliyor. Şimdi iyiyim artık. N'olur devam edin sözünüzü kestim.»

Ama beş dakika sonra, divandan kalkarak:

«Çok yoruldum ben,» dedi. «Biraz dinlenmeliyim, bir, bir buçuk saat uyursam geçer. Görüyorsunuz ya, teklifsizim gidiyorum şimdi. Haydi Mosolov gidelim. Yaşlı çocuğumuzu bulalım, o bize bir yer gösterecektir.»

Katerina Vasilyevna atıldı:

«Olur mu, canım biraz izin verirsiniz sizi rahat ettirecek bir köşe bulurum.»

«Zahmete değmez, inanın.»

Gençlerden biri dramatik bir poz takınarak şakacıktan:

«Bizi terk mi ediyorsunuz,» diye sordu. «Bunu daha önceden bilseydik intihar etmek için birer kama alırdık yanımıza, şimdi kalplerimizi deşecek sivri uçlu bir silahımız da yok.»

Başka bir genç, güldürmek için ani bir kurtuluşa sevinircesine:

«Durun biraz. Nasılsa yemeye çağıracaklar bizi, o zaman çatallarla yaşamımıza son veririz,» dedi.

Onun pozlarını taklit ederek, karalar giyinmiş olan hanım:

«Olamaz böyle bir şey!» dedi. «Anayurdumuzun büyük umudunun böyle çabuk batmasına gönlüm razı olamaz. Hadi üzülmeyin artık sevgili yavrularım. Mosolov şu ufak yastığı masaya koyun!»

Mosolov minderi masaya yerleştirdi. Yas tutan genç hanım, haşmetli bir pozla masanın yanında durdu ve elini ağır ağır yastığa indirdi.

Bütün gençler bir bir eğilip elini öptüler.

Katerina Vasilyevna yorgun konuşunu rahat ettirmeye gitti.

Ve ikisi salondan dışarı çıkınca birinci kızaktaki üç kişi bir den:

«Ah zavallı!» dediler.

Üç delikanlı ise itiraz ettiler:

«Zavallı değil, kahramanca dayanıyor! O bir kahramandır!»

«Evet,» dedi Mosolov, «şimdi anladınız değil mi?» Sesinde memnurluk seziliyordu.

«Onunla ne zamandan beri tanışıyorsunuz?»

«Üç yıldan beri.»

«Onu da iyi tanıyordun değil mi?»

«Canım tanımaz olur muyum?» Sonra birinci kızaktakilere dönerek ekledi:

«Merak etmeyiniz. Yoruldu da ondan.»

Ama Vera Pavlovna kocasıyla bakışarak başını salladı.

«Sağmaliyorsunuz. Ne yorulması, canım!»

«Emin olun ki yorgunluktan. Biraz uyusa her şey geçecek.» Mosolov bunu soğukkanlılıkla, yatıştırıcı bir sesle söylüyordu.

On dakika sonra Katerina Vasilyevna odaya döndü.

Altı ses birden:

«Nasıl şimdi?» diye sordu. Yalnız Mosolov bir şey sormuyordu.

«Yatar yatmaz daldı, şimdi uyuyor sanıyorum.»

«Demedim mi ben size?» dedi Mosolov. «Bir şeyi yok onun.»

«Zavallı bacım!» Katerina Vasilyevna ötekilere dönerek:

«Onun yanında birbirimize fazla sokulmayalım,» dedi.

«Gel Veroçka, biz seninle beraber olalım, Çarlı ile Saşa ayrı bir köşede otursunlar.»

«Tedirgin olmanıza gerek yok. Onun uykusu çok derindir. Şimdi şarkı da söylesek, bağırsak çağırsak da uyanmaz o.»

«Eh uyuyor ve fazla bir şeyi de yoksa, öyleyse niye duralım?»

Yaslı hanımın etkisi ve üzücü hava, bir süre sonra dağılmaya, unutulmaya başladı. Dağıldı ama büsbütün dağılmadı.

Gene de onsuz geçen akşam, yavaş yavaş kendi yolunu bulmaya başladı, giderek son derece neşeli bir hava esmeye başladı.

Neşeli, ama tam neşeli değil. Odada kalan hanımlar beş-altı kez bakiştılar ve her bakışmalarında endişe vardı. Vera Pavlovna kocasının kulağına iki üç kez fısıldadı: «Saşa... Ya benim başıma böyle bir şey gelse?» Ve Kirsanov, ömründe ilk kez verecek cevap bulamadı. Çok sonra, Veročka bir daha, bir daha sorunca, yavaşça: «Hayır Veroçkam, senin başına böyle bir şey gelemes,» dedi. «Olamaz mı dedin? Emin misin bundan?» «Evet.» Ve Katerina Vasilyevna kendi kocasına iki üç defa yavaşça sordu: «Çarli benim başıma böyle bir şey gelmez değil mi?» İlkinde Biyumont neşesizce gülümsemi. Hiçbir teselli yoktu bu gülümsemede. Ama ikincisinde yanıtını hazırlamıştı: «Hayır, herhalde gelmez, herhalde.»

Ama tüm bunlar başlangıçta üzücü bir hava yaratmıştı. Akşam gittikçe canlanıyor, coşuyorlardı. Yarım saat sonra herkes kendi havasını bulmuştu bile. Konuşuyorlar, oynuyorlar, şarkılar söylüyorlardı. Mosolov ikide bir: «Korkmayın uykusu çok derindir,» diye güven yeniliyordu. Bağırıp çağırmanın elebaşısı oydu. Kaldı ki onu rahatsız etmeleri söz konusu olamazdı. Lojmanın diğer ucundaydı.

Ve böylece akşamın havası tümüyle düzeldi.

Gençler her zaman olduğu gibi, bazen ya başkalarıyla kaynaşıyor ya da büyüklerinden ayrılıyor, ya yalnız bir kısmı büyükler arasında kalıyor ya da hepsi bir aradalar. İki üç defa Biyumont onlarla yalnız kalmıştı. İki üç kez Vera Pavlovna, tüm gençleri ondan ayırıyor ve ciddi konuşmalarına engel oluyordu.

Konuşulan tartışılan şeyler çoktu, herkes tartışmalara katılıyordu, neyse ki tartışmalar çok çabuk bitiyordu.

Hepsi bir arada oturuyordu.

Şu dramatik pozu almış olan genç, sordu:

«Peki ama sonuçta iyi mi oldu, kötü mü?»

Buna Vera Pavlovna cevap verdi:

«Kötü de değil berbat.»

«Niye Veroçkacığım?» Bunu Katerina Vasilyevna merak ediyordu. Biyumont atıldı:

«Sonuçta bu olmadan yaşamak mümkün değil.»

«Evet, öyle. Kaçınılmaz bir şey.» Kirsanov, Biyumont'u doğruladı.

«Eh, kötünden de kötüyse kötü olsun, ne yapalım,» dedi ilk soruyu soran.

Öteki üç arkadaşı başlarını salladılar ve hepsi birden:

«Yaşa Nikitin!» dediler.

Gençler ayrı bir köşede oturuyorlardı.

«Ben onu tanı mıyordum, Nikitin. Ama sen tanıyorsun galiba?» Soran Mosolov'du.

«Tanı mıyordum. Neredee ben daha çocuktum o zaman. Sadece ara sıra görüyordum.»

«Peki, hatırlayabildiğin kadar, sence anlatılanlar doğru mu? Büyük dostlukları nedeniyle abartmıyorlar mı onu anlatırken?»

«Hayır.»

«Ondan sonra onu gören olmamış öyle mi?»

«Tamam. Ama o zaman Biyumont Amerika'da imiş.»

«Doğru mu, Karl Yakovliç, n'olur bir dakika için gelir misiniz? Onların anlattıkları şu Rusla Amerika da buluşmuş muydunuz?»

«Hayır.»

«Artık dönmesi lazımdı.»

«Öyle.»

Nikitin birden:

«Aklıma neler neler, ne olmayacak şeyler geliyor.»

«Onunla ikisi amma da mükemmel bir çift olacaklardı.»

«Çocuklar haydi benimle şarkı söylemeye gelsin bir-iki kişi.» Vera Pavlovna iki kişinin yerinden kalktığını görünce memnun oldu. «Oh, ne güzel iki kişi birden şarkı söylemek istiyor. Daha iyi.»

Odada şimdi Mosolov ile Nikitin vardı.

Mosolov:

«Sana çok ilginç bir şey gösterebilirim, Nikitin,» dedi.

«Sence, o uyuyor mu?»

«Sanmıyorum.»

«Sakin başkalarına söyleme. Ona bunu sonradan söyleyebilirsin, çok sonra onu iyice tanıdıktan sonra. Başkalarına, asla! O, bu konuda fazla konuşulmasını sevmiyor.»

Lojmanın pencereleri alçaktı.

«Bak ışıklı pencereyi görüyor musun? Mutlaka odadır. Bak bak, ta kendisi. Görüyor musun?»

Karalar içindeki hanım, koltuğu masaya doğru çekmiş ve masanın yanında oturuyordu. Sol kolunu masaya dayadı. Sol eli hafif öne eğilmiş başını destekliyordu. Şakağı ve saçlarının bir kısmını kapatıyordu bu el. Sağ koluysa masada uzanmış, parmakları hafifçe kalkıp iniyordu, piyanoda bir parça çalar gibi. Genç kadının yüzü donuktu şimdi, düşünceliydi. Ve kaşları durmadan çatılıp çatılıp doğruluyordu. Bir daha çatılıyor bir daha düzeliyordu.

«Her zaman böyle mi Mosolov o?»

«Kendin görüyorsun ya. Ama gidelim, yoksa soğuk alırız. Bir çeyrek saattir duruyoruz farkında mısın?»

İkisi antreden geçerken arkadaşı Nikitin yüzüne dik dik baktı ve sonra sitemle:

«Amma da duygusuz, ruhsuz bir adammışsın sen!» dedi.

«Ne yapayım alıştım, duygularım körleşti. Sen ilk kez karşılaşıyorsun da...»

Derken yemeğe çağırıldılar, mezeler geldi.

Nikitin:

«Votka da harika olmalı!» dedi. «Ufff, amma da sertmiş! Soluğum kesildi yahu!»

Mosolov güldü:

«Tuhhanım kızım, ne oluyoruz? Gözlerin bile kızardı.»

Herkes Nikitin'i ayıplamaya başladı. O da kendini haklı çıkarıyordu.

«Canım, genzime bir şey kaçı da ondan. Yoksa ben içkiye dayanıklıyım.»

Derken saat soruldu. Daha on bir. Yarım saat daha konuşabiliriz.

Vaktimiz var. Yarım saat sonra Katerina Vasilyevna yaşlı hanımı uyandırmaya gitti. O da Katerina Vasilyevna'yı odanın eşliğinde karşıladı. Uykudan sonra tatlı tatlı geriniyordu.

«Nasıl, iyi uyudunuz mu?»

«Çok iyi, teşekkürler.»

«Şimdi nasılsınız?»

«Çok iyi. Size söylemiştim. Ciddi hiçbir şeyim yoktu yolda çok yaramazlıklar yaptık da, yorulduğum. Ama şimdi çok ağırbaşlı olacağım.»

Ama bu söylenenler yalnızca söz olarak kaldı. Beş dakika sonra Polozov'u baştan çıkarıyor gençlere emirler yağdırıyordu. İki çatalın saplarını masaya vura vura bir marş çalıyordu, bir yandan da durmadan giyinmelerini istiyordu, gitme zamanı gelmişmiş... Ama diğerleri de onun yanında yeniden canlanarak ve onun coşkısına kapılarak, gitmekte pek de acele etmiyorlardı.

Sofradan kalkıp:

«Atlar hazır mı?» diye sordu.

«Henüz hazır değil. Yeni, koşuluyor.»

«Ah sizi gidi yaramazlar. Peki, mademki böyle, Vera Pavlovna, bana bir şarkı söyler misiniz? Sesinizin çok iyi olduğunu duydum.»

Vera Pavlovna bir şarkı söyledi.

Yaşlı hanım Vera Pavlovna'ya:

«Sizden sık sık şarkı söylemenizi rica edeceğim,» dedi.

Herkes koro halinde şarkı söylemeye başladı:

«Şimdi siz söyleyin, siz söyleyin!»

Kendisiyse kuyruklu piyanonun başına geçti.

«Hay, hay size şarkı söyleyeyim. Benim terbiye edilmiş sesim yok ama bu beni şarkı söylemekten alıkoymaz. Saygıdeğer hanımlar ve sayın baylar, ben sizin için değil şu yavru-

larım için söyleyeceğim. Hadi yavrular, annenizle alay edeyim demiyesiniz sakın! Sevgili yavrularım çok heyecanla, duygulanarak şarkı söylersem gülmeyin sakın. Size gülmeyi yasaklıyorum.»

Ve sesini iyice incelterek tiz perdeden bir halk şarkısı söylemeye başladı:

Mor güvercinim niçin inlersin?

Bu sürpriz karşısında gençler kıkırdamaya başladılar, kadınlar da ona katıldılar ve şarkıcı da kendini tutamayıp bir kahkaha atacak gibi oldu, sonra kahkahasını bastırdı. Ve sesini iyice cırlak bir hale getirerek devam etti.

... Niçin inilersin?

Bütün gün bütün gece

Eşinden mi ayrıldın...

Ama bu dizede sesi titredi ve birden koptu «Olmuyor bu şarkı. Ne yapalım, olmasın. Daha iyi bir şey söyleyeceğim size. Dinleyin çocuklarım ana nasihatini sakın âşık olmayın ve evlenmeyin evlenmemelisiniz, anladınız mı?» Ve bunu söyledikten sonra güçlü, çok güzel bir kontralto sesiyle başka bir halk türküsü söylemeye koyuldu:

Ezelden de ezelden,

Geçilemiyor köyümüze

güzelden de güzelden

Kaşları kalem gibi gözleri ela

«Ama, evet, ama, bu 'ama' yersizdir, çocuklar aptaldır da... Ama... itiraz buna değil biliyorsunuz:

*Bekârlıktan güzel
var mı bir şey a canım
söz dinle delikanlım
dünya evinden sakın!*

Bildiniz mi şimdi neden evlenmeyeceğimizi

«Boş verin çocuklar, bundan sonrakiler de saçma bu da saçma olabilir. İnsan âşık da olur, evlenir de, yalnız eşlerinizi iyice seçiniz. Hilesiz seçin anladınız mı? Şimdi de ben size kendi yaşantımı anlatayım, nasıl evlendiğimi; bu roman çok eskidir ama bende yüz senelik bir nineyim. Dalton'daki şatomuzun balkonunda oturuyordum, ben bir İskoç kıziyım, sapsarışın, saçlarım lüle lüle omuzlarıma düşüyor. Ötede sık bir orman ve Bringal Nehri. Balkona gizlice sevgilim yaklaşıyor. O çok yoksul ben ise zenginim, bir baron bir lord kıziyım ben. Onu çok seviyorum ve ona şunları söylüyorum:

*Sahili sarptır, Bringal'in
Ormanı sık, ancak bana sarayımdan yakın
bu yeşil sığınak (*)*

Çünkü biliyorum o gündüzleri saklanıyor, sık sık sığınağını değiştiriyor.

*Bana sarayımdan yakın
bu yeşil sığınak*

Baba evim, yani şatom, abuş çehreli bir yerdi, gerçekten böyle. Ben ona diyorum ki: Seninle kaçalım. O da bana ne dese beğenirsiniz?

*Yarım terk etme bu soylu
aile hayatını,*

(*) Sir Walter Scott. Minstrelsy of Scottish Border (İskoç sahilleri Ozanları, Halk Şiirleri).

(çünkü benim soyum sopum çok ünlüdür, soyludur.)

Bana gelsen, şimdiden bil

Geleceğini.

Ben de ona soruyorum: Sen avcı mısın? Hayır. Kaçakçı mısın? Eh, diyor, hemen hemen bildin sayılır.

Biz bilinmezin insanları

biz de sevgili yavrularım çok, çok kötü insanlar değil miyiz?

son günümüze dek

soyumuzu, sanımızı

unutmamamız gerek

diyor nişanlım. Tamam diyorum ben ona, çoktan biliyorum. Sen bir eşkiyasın. Doğru mu çocuklar, eşkiya değil mi o? Tamam, eşkiyadır. Bana nasıl bir cevap verse beğenirsiniz? Sana ben iyi bir koca olamam.

Sana yar olamam, lord kızı,

evim; kuytu orman

inanın ki doğru söylüyor, sık ormanlarda yaşıyordu o.

Her yer pusu, bekler bizi

Feci ölüm her an.

Nasıl beklemesin, böyle kuytu ormanlarda vahşi hayvanlar yaşıyor, insanlara saldırıp parçalıyorlar. Ama niye ölüm olsun, niye? Yalnız o zaman biz ikimiz böyle düşünüyorduk nedense. Gene de ben ona cevap veriyorum:

*Sahili sarptır, Bringal'in
ormanı sık, ancak
bana sarayımdan yakın
bu yeşil sığınak.*

Aynen böyle olmuştur çocuklar. Bunun için bana acımak gerekmez, onunla evlenirsem sonumun ne olacağını söyledi ya. Böylesine evlenmek ve çok sevmek mümkündür, çocuklar. Hilesiz. Eşinizi seçiniz, seçmeyi biliniz!

*Ay dolun çıktıysa,
mehtap olacak.
Yavuz savaşçıysa
yola çıkacak.*

.....
*Kılıç kuşandı, tüfeğini
doldurdu yiğit,
yar sardı erkeğini,
dedi ona: git,
Talihin açık olsun,
Korkmadan dövüş*

Böylesine âşık olunur, böyleleriyle eylenebilir insan,
(«Saşacığım, sana söylediklerimi unut. Onu dinle,» ve iki-
si el sıkışıyorlar. Öteki de kocasına: «Ah, bunları ben sana
söylemeliydim. Ama bundan sonra söyleyeceğim» diye fısıl-
dıyor.) böyleleri sevebilirsiniz, mert insanlardır onlar, baksanıza ne diyor sevgilisine?

*Talihin açık olsun
Korkmadan dövüş...*

Hay Allahım, sizlerle büsbütün içim açıldı, neşelendim
ben, neşenin olduğu yerde şarap da eksik olmamalı.

*Hey, hey, hey güzel saki,
Şarap dök doldur rakı,*

Şarabı da rakıyı da boş ver, yalnız şarkıdan bir kelime bile atamazsın. Şampanyamız kaldı mı? Evet mi? Yaşasın, açın bakalım:

*Hey, hey, hey, güzel saki,
Şarap dök, doldur rakı,
sert olsun bu karışım
bırak, dönsün serkeş başım.
Saki anlar bu iştten,*

(Kimmiş bu saki bakalım? Ben, ben sakiyim.)

*Kalem kaşları kara,
Nalınları gümüşten*

ve bunu derken piyanonun başından ayağa fırladı, elini kaşlarından geçirdi ve topuklarını yere vurdu.

«Buyursunlar hanımlar, beyler buyurun kadehlerinize şampanya döktüm yaşlı çocuklar, alın için, şu serkeş başlarınız dönsün bakalım, hey!»

«Sakinin şerefine! Sakinin şerefine!»

«Teşekkürler. Kendi şerefime içiyorum!»

Ve gene piyanonun başına dönerek şarkı söylemeye devam etti:

*Gün gele, çile dola,
acı dine, dert dağılal*

«Ve dağılacak!»

ve dirilen yüreklere

bitmez bir mutluluk girsin!

Ve böyle olacak, görülüyor o iyi günler.

Kara korkuyu kovar
gün getiren ışınlar
ve bir gölge kadar çabuk
siner karanlık, ka ar soğuk,
Çürük kokuyu yel alır
G l kokusu dağılır...(*)

(*) Thomas Had: Merhaba, Tatlı Hayat adlı şiirinde.

Altıncı Bölüm

Dekor değişiyor

«Pasaja çek!» dedi yaslı hanım, ama artık karalar içinde değildi. Açık pembe elbise, pembe bir şapka, beyaz padesü vardı üstünde, elinde bir demet çiçek tutuyordu. O Mosolov ile yalnız değildi şimdi. Mosolov ve Nikitin arabanın ön tarafında oturuyordu, arabacının yanına ise üçüncü bir genç daha yerleşmişti. Hanımın yanında otuz yaşlarında bir erkek oturuyordu. Hanımın yaşı neydi acaba? Yirmi beş mi? O, yirmi beş diyordu ama acaba yirmi yaşında değil miydi o? Hanımların yaşı sorulmaz, malum.

«Evet sevgilim, ben iki yıldan beri bu günü bekliyordum. İki yıldan da fazla... Onunla tanıştıktan sonra (gözleriyle Nikitin'i gösterdi) içime böyle bir şey doğuyordu, yalnız kesinlikle beklemiyordum henüz. O zaman yalnızca umutluydum. Kısa süre sonra da içim güvenle doldu.»

«Lütfen izin verin!» diyor bana ileri görüşlü okurum, hem de yalnız ileri görüşlü okurum değil, tüm okurlarım, çünkü düşündükçe durumu anlıyor. Nikitin ile tanıştıktan iki buçuk yıl sonra mı oluyor bunlar?

«Tamam, diyorum ben okuruma.»

«Ama o Nikitin'le Kirsanov ve Biyumontlar'la tanıştığı gün tanışmamış mıydı? Hani kış sonundaki şu piknikte?»

«Tamam,» diyorum ben okuruma.

«Eee, ne oluyor yani? Siz 1865 yılında olup bitenleri anlatıyorsunuz şimdi?»

«Doğru» diyorum ben.

«Ama nasıl olur?»

«Ben kesinlikle bildikten sonra, niye olmasın?»

«Saçmalamayın rica ederim, sizi kim dinler?»

«Dinlemek istemiyor musunuz?»

«Bana bakın, siz beni ne sandınız? Elbette ki istemiyorum.»

«Ne yapalım madem, şimdi dinlemek istemiyorsunuz öykümün devamını, sizin dinlemek isteyeceğiniz zamana kadar erteleyeyim. Umarım bu zaman yakınlarda gelecektir.»

4 Nisan 1863